

Jolita
JUNEVIČIENĖ

**NEFORMALIOS IR FORMALIOS PAGYVENUSIŲ
ŽMONIŲ GLOBOS JŲ NAMUOSE SĄSAJOS:
SOCIALINĖS POLITIKOS PRIEMONĖS IR
GLOBĖJŲ POŽIŪRIAI**

Mokslo daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, sociologija (S 005)

Mokslo daktaro disertacija rengta 2015–2019 m. Lietuvos socialinių tyrimų centre pagal doktorantūros teisę, suteiktą Kauno technologijos universitetui, Lietuvos socialinių tyrimų centrui ir Vytauto Didžiojo universitetui (2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160).

Mokslinė vadovė:

Vyriaus. m. d., dr. Laimutė Žalimienė (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija – S 005).

TURINYS

PAGRINDINĖS SAŲOKOS.....	5
SANTRUMPOS.....	7
ĮVADAS	8
I. NEFORMALIOS IR FORMALIOS PAGYVENUSIŲ ŽMONIŲ GLOBOS JŲ NAMUOSE SAŠAJŲ TYRIMO TEORINIAI PAGRINDAI.....	23
1.1. Neformalios ir formalios globos sampratos.....	23
1.1.1. Sąvoka „globa“ ir jai giminingi terminai.....	23
1.1.2. Globos kaip daugiadimensinio reiškinių samprata	26
1.1.3. Neformalios pagyvenusių žmonių globos samprata.....	30
1.1.4. Formalios ir neformalios globos palyginimas	34
1.2. Neformalios ir formalios globos sąsajų įvairovė	38
1.2.1. Pakeitimo (angl. <i>substitution</i>) ir papildomumo (angl. <i>complementarity</i>) požiūriai į formalios ir neformalios globos sąsajas	38
1.2.2. Tradiciniai formalios ir neformalios globos ryšių modeliai	41
1.2.3. Neformalaus globėjo vaidmens socialinių paslaugų įstaigoje modeliai	44
1.3. Teorinės prieigos ir koncepcijos neformalios ir formalios globos sąsajoms aiškinti.....	47
1.3.1. Institucionalizmo teorinė prieiga	48
1.3.2. Familializmo koncepcija ir parama neformaliems globėjams	49
1.3.2.1. <i>Familializmo koncepcija.....</i>	<i>50</i>
1.3.2.2. <i>Paramos neformaliems globėjams samprata ir įvairovė ES valstybėse narėse</i>	<i>57</i>
1.3.3. Feministinė globos etika	59
1.4. Teorinės disertacijos dalies apibendrinimas	66
II. EMPIRINIO TYRIMO METODIKA.....	70
2.1. Kiekybinio tyrimo metodika	70
2.1.1. Rodiklių pasirinkimas.....	70
2.1.2. Tyrimo metodas – antrinė duomenų analizė.....	73
2.2. Kokybinio tyrimo metodika	75
2.2.1. Kokybinio aprašomojo metodo pasirinkimo pagrindimas.....	75
2.2.2. Kokybinių duomenų rinkimo eiga, informantų atranka ir apibūdinimas	77
2.2.3. Tyrimo etika	80
2.2.4. Duomenų analizės žingsniai	81
2.2.5. Kokybinio tyrimo apribojimai	83

III. TYRIMO REZULTATAI	84
3.1. Socialinės politikos priemonėmis formuojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos	84
3.1.1. Pagrindiniai pagyvenusių žmonių socialinės apsaugos bruožai	85
3.1.2. Pagyvenusių žmonių socialinės globos paslaugų infrastruktūra	88
3.1.2.1. Socialinių paslaugų įvairovė ir aprėptis	89
3.1.2.2. Piniginės globos išmokos ir jų naudojimo perspektyvos pagyvenusių asmenų globoje	99
3.1.2.3. Kitos išmokos ir lengvatos pagyvenusiems asmenims	105
3.1.2.4. Pagyvenusių žmonių globos paslaugų finansavimas	106
3.1.3. Pagyvenusio asmens globos jo namuose ir darbo derinimas: darbo rinkos politikos priemonės	110
3.1.4. Apibendrinimas	114
3.2. Globėjų patirtimi konstruojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos	118
3.2.1. Neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirtis ir poreikis paramai	118
3.2.1.1. Sprendimo globoti savo artimajį namuose priežastys	121
3.2.1.2. Neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose veiklos ypatumai: „atidirbtas“, rutininis darbas	126
3.2.1.3. Neformalių pagyvenusių asmenų globėjų poreikis paramai: atotrūkis tarp esamos ir būtinos paramos	130
3.2.1.4. Interviu su neformaliais globėjais rezultatų apibendrinimas	140
3.2.2. Formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirtis.....	140
3.2.2.1. Kontakto su paslaugų gavėjais ir jų artimaisiais užmezgimas ir palaikymas.....	144
3.2.2.2. Formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose organizavimo ir teikimo ypatumai	147
3.2.2.3. Neformalaus pagyvenusio asmens globėjo vaidmuo pagalbos procese socialinio darbo organizatoriaus požiūriu	155
3.2.2.4. Interviu su formaliais globėjais rezultatų apibendrinimas	161
3.2.3. Kokybinio tyrimo rezultatų apibendrinimas ir interpretacijos	162
3.3. Empirinio disertacijos tyrimo apibendrinimas	165
IŠVADOS	170
REKOMENDACIJOS	174
LITERATŪRA	176
PRIEDAI	201
PUBLIKACIJŲ IR PRANEŠIMŲ SĄRAŠAS	217

PAGRINDINĖS SĄVOKOS¹

Familializmas – sąvoka, vartojama apibūdinti valstybės įgyvendinamą politiką, reguliuojančią šeimoje vykdomus vaikų, pagyvenusių asmenų ir neįgalių šeimos narių globos įsipareigojimus. Skiriamos familializuojančios ir defamilializuojančios socialinės politikos priemonės. *Familializuojančios politikos priemonės* – socialinės politikos priemonės, kurios, mažindamos neigiamas socialines ir ekonomines globos šeimoje pasekmes, skatina ir palaiko šeimos narių globos įsipareigojimų vykdymą. *Defamilializuojančios politikos priemonės* – socialinės politikos priemonės, mažinančios šeimos narių globos ir finansinius įsipareigojimus vienas kitam bei šeimos narių tarpusavio priklausomybę (Leitner, 2003, 2014; Lohmann ir Zagel, 2015).

Formali pagyvenusių asmenų globa – viešajame arba privačiame sektoriuje teikiamos globos paslaugos, kurių teikimas yra grindžiamas tam tikro tipo sutartimis (pvz., tarp globos gavėjo ir įstaigos, tarp darbuotojo ir įstaigos, teikiančios globos paslaugas). Formalios globos paslaugos gali būti teikiamos tiek stacionariose įstaigose, tiek asmens namuose. Formalias globos paslaugas teikia savo srities specialistai (Kraus ir kt., 2010).

Globa – praktinė ir emocinė veikla, susijusi su vieno žmogaus pagalba kitam žmogui, atsidūrusiam situacijoje, ribojančioje jo savarankiškumą ir gebėjimus patenkinti savo fiziologinius, psichologinius ir socialinius poreikius (ši „globos“ sąvoka paremta Cantor (1991), Twigg ir Atkin (2002), Maslauskaitės (2004), Staskevičienės ir Bankauskienės (2012), Rummery ir Fine (2012) globos sampratomis).

Globa namuose – asmens namuose atliekamos globos veiklos, kurių tikslas yra padėti nesavarankiškam asmeniui užtikrinti įprastinį kasdieninį gyvenimą (tvarkytis buityje, dalyvauti visuomenės gyvenime, padėti įveikti ligą ir kt.). Šias globos veiklas gali atlikti tiek neformalūs globėjai (sutuoktiniai / partneriai, kiti namų ūkio nariai ir giminaičiai, draugai, kaimynai ir kt.), tiek formalūs globėjai (socialinių paslaugų įstaigų darbuotojai).

Globėjo pašalpa (angl. *carer allowance*) – išmoka, skiriama tiesiogiai neformaliai globėjui. Išmokos paskirtis – kompensuoti dėl globos teikimo sumažėjusį užimtumą ir pajamas (Triantafillou ir kt., 2010).

Globos pašalpa (angl. *care allowance, attendance allowance*) – išmoka, skiriama vyresnio amžiaus žmonėms, kuriems būtina dažna ar nuolatinė pagalba. Išmo-

¹ Pagrindinės sąvokos pateikiamos abėcėlės tvarka.

kos paskirtis – padėti padengti papildomas su priežiūra susijusias išlaidas (ESS-PROS Manual and user guidelines, 2016).

Institucinis požiūris (angl. *institutional approach*) – įvairių institucionalizmo teorinių prielaidų, pabrėžiančių, kad institucijos formuoja veikėjų elgesį, naudojimas reiškinių analizei (Vandenabeele, 2007; Lawrence ir kt., 2009).

Neformali pagyvenusių asmenų globa – paprastai globos gavėjo namuose sutuoktinių / partnerių, kitų namų ūkio narių ir giminaičių, draugų, kaimynų ir kt. teikiamos globos paslaugos, kurių teikimas dažniausiai grindžiamas jau egzistuojančiais socialiniais ryšiais. Neformalių globėjų darbas paprastai yra neapmokamas (Kraus ir kt., 2010).

Neformalios ir formalios globos sąsajos – atsakomybės už globojamo asmens poreikių tenkinimą ir globos veiklų pasiskirstymas tarp neformalaus ir formalaus globos sektorių.

Pagyvenę žmonės – 65 metų ir vyresni asmenys.

Parama neformaliems globėjams – priemonių, nukreiptų į pagalbą (pinigine ir nepinigine formomis) neformaliems globėjams, visuma.

SANTRUMPOS

BVP – bendrasis vidaus produktas.

EBPO (angl. *OECD*) – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija.

ES – Europos Sąjunga.

JK – Jungtinė Karalystė.

NG – neformalus globėjas.

NVO – nevyriausybinė organizacija.

SDD – socialinio darbo organizatorė, atsakinga už dienos socialinės globos asmens namuose organizavimą.

SDP – socialinio darbo organizatorė, atsakinga už pagalbos į namus organizavimą.

SDPD – socialinio darbo organizatorė, atsakinga už pagalbos į namus ir dienos socialinės globos asmens namuose organizavimą.

ĮVADAS

Temos praktinis ir teorinis aktualumas. Pagyvenusių asmenų globos jų namuose paslaugų plėtra yra viena iš XX a. antroje pusėje ėmusių ryškėti globos sektoriaus tendencijų, kurios tikslas, anot Jacobs (2003), yra kuo ilgiau išsaugoti globos poreikį turinčių asmenų nepriklausomybę ir per tai atitolinti globą stacionarioje globos paslaugų įstaigoje. Europos šalių sieki atitolinti pagyvenusių asmenų globą, teikiamą stacionariose įstaigose, liudija ir tokios globos sektoriaus tendencijos, kaip politikos priemonių (piniginių ir nepiniginių), orientuotų į neformalių globėjų pripažinimą, vertinimą ar skatinimą, plėtojimas bei piniginių išmokų skyrimas globos poreikį turintiems asmenims (Jacobs, 2003). Pagyvenusių asmenų globai jų namuose sulaukiant vis daugiau socialinės politikos formuotojų dėmesio, dažnesniu globos teoretikų tyrimų objektu tampa ir senėjimo namuose (angl. *aging in place*) fenomenas, kurį analizuojant siekiama paaiškinti ir globos, teikiamos artimoje aplinkoje, svarbą pagyvenusiam asmeniui, tokios globos teigiamą ir neigiamą įtaką globėjams, šeimai ir organizacijoms (Lee, 2008; Horner ir Boldy, 2008; Greenfield, 2012; Wiles ir kt., 2012; Scharlach ir Moore, 2016).

Didėjantis domėjimasis pagyvenusių asmenų globa jų namuose yra glaudžiai susijęs su tuo, kad apskritai visas pagyvenusių žmonių globos paslaugų sektorius, apimantis tiek socialinę globą stacionariose įstaigose, tiek globą asmens namuose, susiduria su iššūkiais, nulemtais demografinių, socialinių ir ekonominių pokyčių. Remiantis 2018 m. pranešimu apie gyventojų senėjimą, 65 metų ir vyresnių asmenų dalis visoje ES išaugs nuo 19,5 proc. 2016 m. iki 29,2 proc. 2070 m., o 80 metų ir vyresnių asmenų – nuo 5,5 proc. iki 12,9 proc. (The 2018 Ageing Report, 2017). Kaip teigiama Socialinės apsaugos komiteto ir Europos Komisijos parengtame pranešime, sprendama pagyvenusių žmonių ilgalaikės globos klausimus, ES turės įveikti tris pagrindinius išbandymus. Pirmiausia – tai išaugęs globos poreikis, mat prognozuojama, kad per kitus penkis dešimtmečius patrigubės asmenų, kuriems reikės ilgalaikės globos, skaičius. Antras išbandymas yra susijęs su ilgalaikės globos teikėjų pasiūla, turint omenyje, kad mažėja darbingo amžiaus asmenų skaičius, o vykstant socialiniams pokyčiams vis mažiau šeimos narių yra pasiruošę teikti neformalią globą, kuria šiuo metu pasikliauja didelė dalis pagyvenusių asmenų (Adequate social protection for long-term care needs in an ageing society, 2014). Neformalios globos mastą atspindi ir skaičiai – Europos Sąjungoje apie 80 proc. globos yra teikiama neformalių globėjų (Eurocarers, 2017). Neformali globa yra plačiai paplitusi tiek tose

šalyse, kur yra išplėtos formalios paslaugos (pvz., Švedijoje 70 proc. visų 75+ metų pagyvenusių asmenų, gyvenančių namuose, yra globojami šeimos narių), tiek šalyse, kur formalios paslaugos mažiau išplėtos (pvz., Italijoje du trečdaliai pagyvenusių asmenų, turinčių globos poreikį, ir netgi esant didelei priklausomybei, yra globojami šeimos) (Angermann ir Eichhorst, 2012; Triantafyllou ir kt., 2010). Galiausiai trečias išbandymas ES šalims globos sektoriuje yra susijęs su „kūdikių bumo“ kartos augančiais lūkesčiais priežiūros kokybei, priežiūros standartų įgyvendinimui ir viešosioms išlaidoms (Adequate social protection for long-term care needs in an ageing society, 2014).

Aukščiau aprašyti dalykai, kai didėjant globos poreikį turinčių pagyvenusių asmenų skaičiui, mažėja potencialių globos teikėjų skaičius, suponuoja mintį, kad augančio pagyvenusių asmenų globos jų namuose poreikio negali atskirai patenkinti nei valstybės ir / ar privataus sektoriaus organizuojamos ir teikiamos globos paslaugos, kurios šioje disertacijoje yra įvardijamos kaip formali globa, nei šeimos narių ar giminių teikiamos globos paslaugos, kurios disertacijoje įvardijamos kaip neformali globa. Šią mintį savo darbuose patvirtina ir tokie autoriai, kaip pavyzdžiui, Parks (2003), Nordberg (2007), Kemp ir kt. (2013), o Timonen (2009) priduria, kad ir tyrėjai turėtų pripažinti bei daugiau dėmesio skirti formalios ir neformalios globos ryšiams. Formalios ir neformalios globos ryšiams nusakyti užsienio literatūroje yra vartojamos įvairios sąvokos, kaip pavyzdžiui: „inter-relationship“ (Litwin ir Attias-Donfut, 2009), „relationship“ (Holly ir kt., 2010), „collaboration“ (Hengelaar ir kt., 2018), „linkages“ (Jacobs ir kt., 2016), „interface“ (Agee ir Blanton, 2000), „intersections“ (Kemp ir kt., 2013). Šioje disertacijoje, nusakant formalios ir neformalios globos ryšius, vartojama sąvoka „sąsajos“, referuojanti į atskirų elementų, reiškinių, dalykų ryšį, siejimąsi, o kaip „sąsajų“ sinonimai pasitelkiamos tokios sąvokos, kaip „ryšiai“, „santykiai“, kurios darbe vartojamos kalbant apie formalios ir neformalios globos sąsajas teoriniame lygmenyje. O štai kalbant apie formalios ir neformalios globos sąsajas labiau praktiniame lygmenyje, t. y. kalbant apie pagyvenusio asmens globą namuose kaip situaciją, kur susitinka formali ir neformali globa, vartojama ir sąvoka „derinimas“. Apskritai šiame darbe neformalios ir formalios globos sąsajos yra apibrėžiamos kaip atsakomybės už globojamo asmens poreikių tenkinimą ir globos veiklų pasiskirstymas tarp neformalaus ir formalaus globos sektorių.

Grįžtant prie disertacijos temos aktualumo, pažymėtina, kad formalios ir neformalios globos pagyvenusio asmens namuose derinimas yra svarbus ir naudingas tiek globos poreikį turinčiam pagyvenusiam asmeniui, tiek neformalios, tiek formalios

globos sektorių atstovams. Žvelgiant iš globojamos asmens pozicijos, formalios ir neformalios globos namuose derinimas yra svarbus siekiant patenkinti jo įvairiapusių emocinius, fizinius ir socialinius globos poreikius. Kaip antai, remiantis Cantor (1991), pagyvenusio asmens globos poreikiai apima socializacijos ir saviraiškos galimybes, pagalbą atliekant kasdienio gyvenimo veiklas ir poreikius, kurie išskyla sunkios negalios atveju. Turint omenyje, kad namai pagyvenusiam asmeniui, remiantis Parks (2003), Lee ir kt. (2018), siejasi su saugumu ir pagyvenę asmenys teikia prioritetą globai namuose, neformalios globos teikimas kartu su formaliomis paslaugomis namuose gali būti priimtinas globos variantas tiems asmenims, kurie dar yra pakankamai savarankiški gyventi su savo artimaisiais, tačiau jau reikalauja ir tam tikros profesionalų pagalbos kasdieniame gyvenime.

Žvelgiant iš neformalaus globėjo pozicijos, formalios ir neformalios globos derinimas gali būti traktuojamas kaip būdas mažinti šeimos nariams ir artimiesiems tenkančią pagyvenusio asmens globos jo namuose našta. Literatūroje gausu tyrimais pagrįstų įrodymų, kad neformalios globos teikimas reikalauja fizinių ir emocinių išteklių, kurie padidina globėjų streso, depresijos ir kitų protinių bei fizinių sveikatos problemų riziką (Cassie ir Sanders, 2008). Taip pat įrodyta ir neigiama neformalios globos įtaka darbo ir gyvenimo derinimui (Neal ir Wagner, 2002; Heger, 2014). Mestheneos ir Triantafillou (2005), kalbėdami apie paramą neformaliems globėjams, pabrėžia, kad pakankamos ir tinkamos pagyvenusiems asmenims teikiamos sveikatos ir socialinės paslaugos yra pagrindinis veiksnys remiant globėjų šeimoje atliekamą darbą ir mažinant jiems tenkančią globos našta. Tai dar kartą patvirtina prielaidą, kad pagyvenusio asmens globą namuose naudinga įgyvendinti derinant formalią ir neformalią globą.

Galiausiai formalios ir neformalios globos derinimas yra naudingas ir žvelgiant iš formalios globos sektoriaus atstovų pozicijos. Parks (2003) teigia, kad formalūs globos namuose teikėjai nėra pajėgūs patenkinti visuomenės globos poreikių be šeimos narių pagalbos. Šią minėtą autorės mintį sustiprina tyrimai, atskleidžiantys formalių globėjų požiūrį į neformalius globėjus. Pavyzdžiui, Boros (2010) atkreipė dėmesį, kad neformalūs globėjai palengvina profesionalių globėjų darbą, o Walker ir Dewar (2001) akcentavo, kad, formalių globėjų nuomone, į pagyvenusių asmenų globą įsitraukus neformaliems globėjams, pagerėja teikiamos globos kokybė. Galima kalbėti ir apie neformalios ir formalios globos derinimo naudą platesniu mastu. Pavyzdžiui, Kehusma ir kt. (2013), Chari ir kt. (2015) tyrimai pagrindė teigiamą neformalios globos įtaką valstybės socialinės apsaugos ir sveikatos išlaidų suma-

žėjimui. Rubery ir kt. (2011), Franklin (2014) tyrimai parodė, kad neformalūs globėjai padeda spręsti darbuotojų pritraukimo ir išlaikymo globos sektoriuje problemas, užpildydami formalių globos darbuotojų trūkumo spragą.

Neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajų temos aktualumas nekelia abejonių ir Lietuvoje. Lietuva iš kitų Europos Sąjungos šalių išsiskiria vienu sparčiausiu gyventojų senėjimo tempu. Jei 2016 m. 65 metų ir vyresni asmenys sudarė 19,2 proc. visų Lietuvos gyventojų, tai prognozuojama, jog 2070 m. minėto amžiaus asmenų dalis sudarys net 29,6 proc. visų šalies gyventojų. Atitinkamai, prognozuojama, kad 80 metų ir vyresnių asmenų dalis padidės nuo 5,4 proc. 2016 m. iki 13,9 proc. 2070 m. (The 2018 Ageing Report, 2017). Neformali pagyvenusių asmenų globa namuose yra plačiai paplitusi mūsų šalyje. Remiantis disertacijos autorės, pasitelkus Eurobarometro duomenis, atlikta analize², 2011 m. Lietuvoje asmeniškai senyvą šeimos narį nuolatos ar dalį dienos nurodė prižiūrintys 14,7 proc. 15+ metų amžiaus gyventojų. Atlikti skaičiavimai taip pat rodo, kad senyvą šeimos narį prižiūrinčių gyventojų dalis didėja didėjant respondentų amžiui. Kaip antai, kad asmeniškai prižiūri senyvą šeimos narį nurodė 17,9 proc. 15–24 metų amžiaus gyventojų, 18,1 proc. – 35–44 metų amžiaus ir net 30,1 proc. – 45–54 metų amžiaus gyventojų³. Be to, Lietuvos visuomenėje yra įsitvirtinęs artimiausių šeimos narių kaip pagrindinių pagyvenusių asmenų namuose globėjų vertinimas, ką liudija ir naujausios apklausos. Pavyzdžiui, Matonytės ir kt. (2019) 2018 m. atliktos apklausos, kurioje dalyvavo ilgalaikės pagyvenusių asmenų globos ir slaugos teikėjai, įtraukiant tokias suinteresuotas šalis, kaip valstybės tarnautojai, savivaldybių ir valstybinių institucijų darbuotojai, privačių globos ir slaugos namų atstovai, NVO atstovai ir mokslininkai tyrėjai, duomenimis, beveik 69 proc. respondentų teigė manantys, kad pareiga rūpintis senyvo amžiaus asmeniu, reikalingu priežiūros, tenka šeimos nariams, apie 16 proc. – kad valstybei ir apie 15 proc. – kad kitiems (privačioms įstaigoms, religinėms bendruomenėms, nevyriausybinėms organizacijoms). Tačiau Lietuvoje grėsmę neformalios globos ištekliams kelia dideli migracijos mastai, kaip ir visoje ES didėjantis moterų aktyvumas, mažesnių šeimos vienetų plitimas. Pavyzdžiui, remiantis Statistikos departamento duomenimis, 2015 m. iš Lietuvos emigravo beveik 45 tūkst. asmenų, kurių 75,3 proc. sudarė 18–49 metų amžiaus asmenys (Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija 2015, 2016). Gedvilai-

² Disertacijos autorė skaičiavimus atliko remdamasi Eurobarometer 76.2 „Employment and Social Policy, Job Security and Active Aging“ duomenų baze.

³ Disertacijos autorės atlikti skaičiavimai, remiantis Eurobarometer 76.2 „Employment and Social Policy, Job Security and Active Aging“ duomenų baze.

tės-Kordušienės (2014) atlikto tyrimo duomenimis, Lietuvoje yra 28,8proc. tėvų, kurių suaugę vaikai gyvena užsienyje ilgiau nei 6 mėnesius, ir beveik pusė visų tėvų, turinčių emigravusių vaikų, yra 60 metų ir vyresni. Mikulionienės ir kt. (2018) atliktas tyrimas taip pat patvirtina, kad Lietuvoje sparčiai daugėja žmonių, kurie senatvėje gyvena po vieną. Dėl darbingo amžiaus gyventojų migracijos ir nepatrauklių darbo sąlygų (mažo atlyginimo, didelio darbo krūvio, dažno viršvalandinio darbo ir pan.) su iššūkiais pritraukti ir išlaikyti darbuotojus susiduria ir formalios globos sektorius (Žalimienė ir kt., 2013; Blažienė ir Žalimienė, 2017).

Aukščiau išsakyti argumentai apie spartų gyventojų senėjimą, globos poreikio didėjimą, formalios ir neformalios globos sąsajas, dviejų globos formų derinimo svarbą leidžia teigti, kad šie klausimai pastaruoju laikotarpiu tampa ypač svarbia socialinės politikos sritimi Europoje, o kartu ir Lietuvoje, taigi suponuoja disertacijos temos praktinį aktualumą. Teorinį temos aktualumą disertacijos autorė grindžia moksliniuose straipsniuose (Lyons ir Zarit, 1999; Ward-Griffin ir Marshall, 2003; Timonen, 2009; Kemp ir kt., 2013; Barrett ir kt., 2014) vis dažniau akcentuojamu poreikiu geriau suprasti formalios ir neformalios globos sąsajas. Pavyzdžiui, Ward-Griffin ir Marshall (2003), Kemp ir kt. (2013) pastebi, kad egzistuojantys darbai nepateikia visapusio ryšių tarp formalios ir neformalios globos paaiškinimo, įskaitant veiksnius, kurie daro poveikį tiems ryšiams, ir iš tų ryšių išplaukiančius padarinius globos gavėjams ir jų globėjams. Kiti autoriai, pavyzdžiui, Ungerson (2005), Fine (2007), Genet ir kt. (2012), pastebi, kad formalios ir neformalios globos sąsajų supratimas tampa vis sudėtingesnis, nes paslaugų namuose srityje įsivertinant pini-ginėms išmokoms (pvz., globėjo pašalpa, mokesčių lengvatos) nyksta riba tarp formalios ir neformalios globos, atsiranda hibridinės globos formos (pvz., privačiai šeimos narių samdomi pagalbininkai namuose). Galiausiai, Timonen (2009, p. 2), kalbėdama apie formalios ir neformalios globos ryšius, teigia, kad „mums reikalinga integruota teorija, kuri pripažįsta vis labiau dominuojančius, sudėtingus globos kontekstus; kontekstus, kur neformalūs ir formalūs globėjai dirba kartu vieni su kitais ir sąveikauja tarpusavyje tokiais būdais, kurie pertvarko abi globos sritis“. Kalbėdama apie integralios globos teorijos svarbą, Timonen (2009) pastebi, kad ši teorija turėtų paaiškinti tiek mikro, tiek makro socialinio konteksto aspektus, keldama hipotezes tiek individualiame, tiek sisteminiame lygmenyse. Mikro lygmenyje teorija turėtų paaiškinti, kaip ir kodėl potencialūs neformalūs ir formalūs globėjai nusprendžia prisiimti globos teikėjo vaidmenį. Kartu mikro lygmenyje teorija turėtų atsakyti į klausimą, kaip formalūs globos darbuotojai sąveikauja su neformaliais globėjais ir kaip ši sąveika keičia globos teikimo patirtį. Makro lygmenyje teorija turėtų paaiškinti

socialinių ir viešosios politikos struktūrų ir institucijų įtaką globėjo vaidmeniui, keldama klausimą, kokius globėjo vaidmenis politika skatina ir atlygina ir kokius suvaržo ar neskatina (Timonen, 2009, p. 15). Timonen (2009) taip pat priduria, kad paveiki teorija turėtų sujungti mikro ir makro lygmenis. Taigi akivaizdu, kad globos sektoriaus tyrimuose svarbu ieškoti ir pasiūlyti indikatorius, leidžiančius susieti mikro ir makro formalios ir neformalios globos lygmenis ir per tai įvairiapusiškai pagrįsti globos sektoriaus transformacijas.

Aukščiau įvardytų Europos, kartu ir Lietuvos, demografinių ir socialinių tendencijų kontekste, siekiant patenkinti pagyvenusių žmonių globos jų namuose poreikius ir apskritai siekiant parengti efektyvias ilgalaikės priežiūros politikos priemones, būtina tirti formalios ir neformalios globos pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas.

Tyrimo problema. Grindžiant disertacijos temos aktualumą, akcentuota neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose derinimo svarba siekiant patenkinti didėjančių pagyvenusių asmenų globos poreikį bei neformalios ir formalios globos derinimo nauda atskiriems globos proceso dalyviams – pagyvenusiems asmenims, neformaliems ir formaliems jų globėjams. Kartu atkreiptas dėmesys į poreikį geriau suprasti neformalios ir formalios globos sąsajas mikro ir makro lygmenyse bei tarp jų, kas suponuoja mintį, kad neformalios ir formalios globos sąsajos yra ypač kompleksiškas ir daugiaplanis reiškinys. Kemp ir kt. (2013) teigia, kad formalios ir neformalios globos bendradarbiavimas (angl. *collaboration*) turėtų būti suvokiamas kaip dinamiškas ir besikeičiantis procesas, kuriam įtaką daro skirtingų lygmenų, t. y. visuomenės, bendruomenės ir individo lygmens, veiksniai. Qureshi (2003), kalbėdamas apie formalios ir neformalios globos ryšius, taip pat akcentuoja ekonominių ir socialinių sąlygų konkrečioje šalyje poveikį šeimos narių galimybėms rūpintis vieni kitais ir priduria, kad būdas, kuriuo yra organizuojamos ir teikiamos paslaugos, bei dominuojančios prielaidos apie šeimų išsipareigojimus, turi įtakos globos šeimoje teikimui. Kitaip tariant, galima teigti, kad tai, kas vyksta formalios pagyvenusių žmonių globos sektoriuje, veikia tai, kas vyksta neformalios pagyvenusių žmonių globos sektoriuje, ir atvirkščiai, o tai taip pat prisideda prie formalios ir neformalios globos sąsajų kaip reiškinio sudėtingumo. Formalios ir neformalios globos sąsajų sudėtingumas yra nulemtas ne tik šias sąsajas formuojančių veiksmų kompleksškumo ir skirtingų globos formų abipusio poveikio, bet ir galimų prieštaravimų, susijusių su globos sektoriuje vykdomos politikos neatitikimu globos gavėjų ir teikėjų prioritetams, lūkesčiams. Kaip pastebi Lea de Jong ir kt. (2019), valstybės pagyvenusių žmonių globos jų namuose vykdoma politika, lemianti formalios glo-

bos apimtis, formalių paslaugų įvairovė ir pan., nebūtinai atitinka globos gavėjų poreikius ir neformalių globėjų pageidaujamą paramos poreikį bei paskatas globoti artimuosius namuose.

Taigi, galime išskirti bent tris tyrimo problemos aspektus / lygmenis. Pirma, aktualu gilintis į formalios ir neformalios globos namuose derinimo naudą globos proceso dalyviams. Antra, svarbu suprasti formalios ir neformalios globos sąsajų sudėtingumą, kuris lemia poreikį gilesniam šio reiškinių moksliniam pažinimui. Ir trečia, formalios ir neformalios globos sąsajos reiškiasi tiek mikro, tiek makro lygmenyse, todėl čia pirmiausia svarbu ieškoti indikatorių, kurie leistų susieti šiuos lygmenis.

Disertacijoje, analizuojant neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas, keliami šie *tyrimo klausimai*: kokias neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas Lietuvoje formuoja socialinės politikos priemonės? Kokios yra vyresnio amžiaus gyventojų nuostatos formalių ir neformalių globos paslaugų senatvėje atžvilgiu? Kokių paramos priemonių pageidauja neformalūs pagyvenusių asmenų namuose globėjai? Kaip neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose vaidmenį vertina formalūs globėjai? Kokį neformalios ir formalios globos sąsajų pobūdį palaiko pagyvenusių asmenų namuose formalūs ir neformalūs globėjai? Ar valstybės įgyvendinama pagyvenusių žmonių globos politika atitinka globėjų požiūrį į tai, kaip jie mato formalios ir neformalios globos sąsajas?

Tyrimo objektas – neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos, formuojamos socialinės politikos priemonėmis ir globėjų patirtimi.

Tyrimo tikslas – atskleisti, kokias neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas formuoja socialinės politikos priemonės ir globėjų patirtis.

Tikslui įgyvendinti keliami uždaviniai:

1. Išnagrinėti neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sampratas.
2. Atskleisti formalios ir neformalios globos sąsajų įvairovę.
3. Įvertinti, kokias neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas formuoja Lietuvos globos sektoriuje įgyvendinamos socialinės politikos priemonės.
4. Atskleisti, kokias neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas konstruoja neformalių ir formalių globėjų patirtis:
 - 4.1. ištirti neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirtį ir poreikį paramai;
 - 4.2. ištirti formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirtį.

5. Nustatyti, ar socialinės politikos priemonėmis formuojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos atitinka globėjų patirtimi konstruojamas neformalios ir formalios globos sąsajas.

Disertacijos ginamieji teiginiai. Disertacijos autorė formuluoja šiuos ginamuosius teiginius:

1. Socialinės politikos priemonėmis bei 50–65 metų amžiaus gyventojų nuostatomis formuojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos, būdingos implicitinio ir remiamo familializmo tipams, kurie pasižymi neformalios globos dominavimu formalios globos atžvilgiu. Defamilializuojančios politikos priemonės, nors ir įtvirtintos teisės aktuose, yra silpnai realizuojamos praktikoje.
2. Neformalių globėjų patirtimi konstruojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos yra būdingos remiamo familializmo tipui, kai globa šeimoje yra laikoma prioritetine globos forma, tačiau pagyvenusius artimuosius globojančios šeimos yra remiamos įvairiomis socialinės politikos priemonėmis.
3. Formalių globėjų patirtimi konstruojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos yra būdingos remiamo ir implicitinio familializmo tipams. Formalūs globėjai itin akcentuoja užduoties specifiškumu paremtą formalios ir neformalios globos ryšių modelį, pasižymintį tuo, kad daugiau įgūdžių reikalaujančios globos namuose paslaugos yra teikiamos socialinių paslaugų įstaigų darbuotojų, o mažiau įgūdžių – šeimos narių, giminaičių, draugų, kaimynų.
4. Socialinės politikos priemonėmis Lietuvos pagyvenusių žmonių globos sektoriuje formuojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos atitinka globėjų patirtimi konstruojamas neformalios ir formalios globos sąsajas. Teisės aktuose įtvirtinant defamilializuojančias politikos priemones, išreiškiančias socialinės politikos formuotojų siekį judėti defamilializmo tipo pagyvenusių žmonių globos jų namuose sektoriuje link, globėjai palaiko *status quo* situaciją.

Teorinis disertacijos pagrindas. Neformalios ir formalios globos sąsajų kaip reiškinio kompleksiskumas ir disertacijos autorės siekis į šį reiškinį pažvelgti iš skirtingo lygmens perspektyvų, t. y. makro, mikro-makro ir mikro lygmens, lėmė teorinių priėgų pasirinkimą. Kaip pamatinė teorinė struktūra darbe naudojamas *institucinis požiūris* (angl. *institutional approach*), kuris leidžia susieti mikro ir makro analizės

lygmenis. Viena iš institucionalizmo teorinės prieigos bazinių prielaidų yra ta, kad institucijos formuoja elgesį arba kad veikėjų elgesys yra sąlygojamas išorinės institucinės aplinkos (Lawrence ir kt., 2009). Disertacijoje vadovaujamas Helme ir Levitsky (2004, p. 727) pateikiamu institucijų kaip taisyklių ir procedūrų (formalių ir neformalių), kurios, suvaržydamos ir įgalindamos veikėjų elgesį, struktūruoja socialinę sąveiką, apibrėžimu. Formaliomis institucijomis darbe laikomos socialinės politikos priemonės, kurios formuoja vienokias ar kitokias neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas, o neformalios – gyventojų nuostatos globos paslaugų senatvėje atžvilgiu. Institucionalizmo prieigoje, remiantis Peters (2000), pripažįstama, kad institucijos formuoja individų elgesį ir kad individai gali formuoti ir reformuoti institucijas. Atsižvelgiant į šią institucionalizmo teorinės prieigos nuostatą, disertacijoje, analizuojant neformalios ir formalios globos sąsajas, įtraukiami ir pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirtimi paremti požiūriai.

Kita vertus, institucionalizmo teorinė prieiga neleidžia detaliau paaiškinti sąveikos tarp individualaus lygmens ir institucijų (Vandenabeele, 2007), todėl disertaciniame darbe pasitelkiama *familializmo koncepcija*, kur pagrindinis dėmesys skiriamas globos vaidmens tarp šeimos ir valstybės pasiskirstymui. Valstybė, taikydama familializuojančias ir / ar defamilializuojančias politikos priemones, reguliuoja šeimai tenkančių artimųjų globos įsipareigojimų vykdymą – įsipareigojimus arba padidina, arba sumažina (Leitner, 2003, 2014), o tai, savo ruožtu, daro įtaką neformalios ir formalios globos teikimo santykiui. Taigi familializmo koncepcija, akcentuodama tokių institucijų, kaip valstybės politikos priemonės, poveikį globos šeimoje įsipareigojimų vykdymui, sudaro sąlygas pažvelgti į neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas iš makro lygmens perspektyvos.

Institucionalizmo teorinėje prieigoje dėmesys sutelkiamas į makro lygmens struktūrų įtaką individams ir jų elgesiui, tačiau globa, kaip bus akcentuota ir teorinėje darbo dalyje, yra ne tik politikos priemonėmis reguliuojama veikla, bet ir fenomenas, kuriame susipina emocijos, jausmai, žmonių tarpusavio santykiai, arba, kitaip tariant, mikro lygmens reiškiniai. Taigi, siekiant pažvelgti į šiuos neformalios ir formalios globos sąsajų aspektus, disertacijoje pasitelkiama ir *feministinė globos etika*. Feministinėje globos etikoje dėmesys sutelkiamas į globėjų ir globos gavėjų santykius, akcentuojamos globą grindžiančios vertybės, globos sukuriama priklausomybė nuo kitų žmonių ir institucijų, globėjų pažeidžiamumas. Feministinė globos etika šioje disertacijoje svarbi ne tik tuo, kad padeda pažinti globą kaip fenomeną, bet ir tuo, kad šios teorinės prieigos atstovių darbuose (Kittay, 1999; Held, 2004; Fine ir Glen-

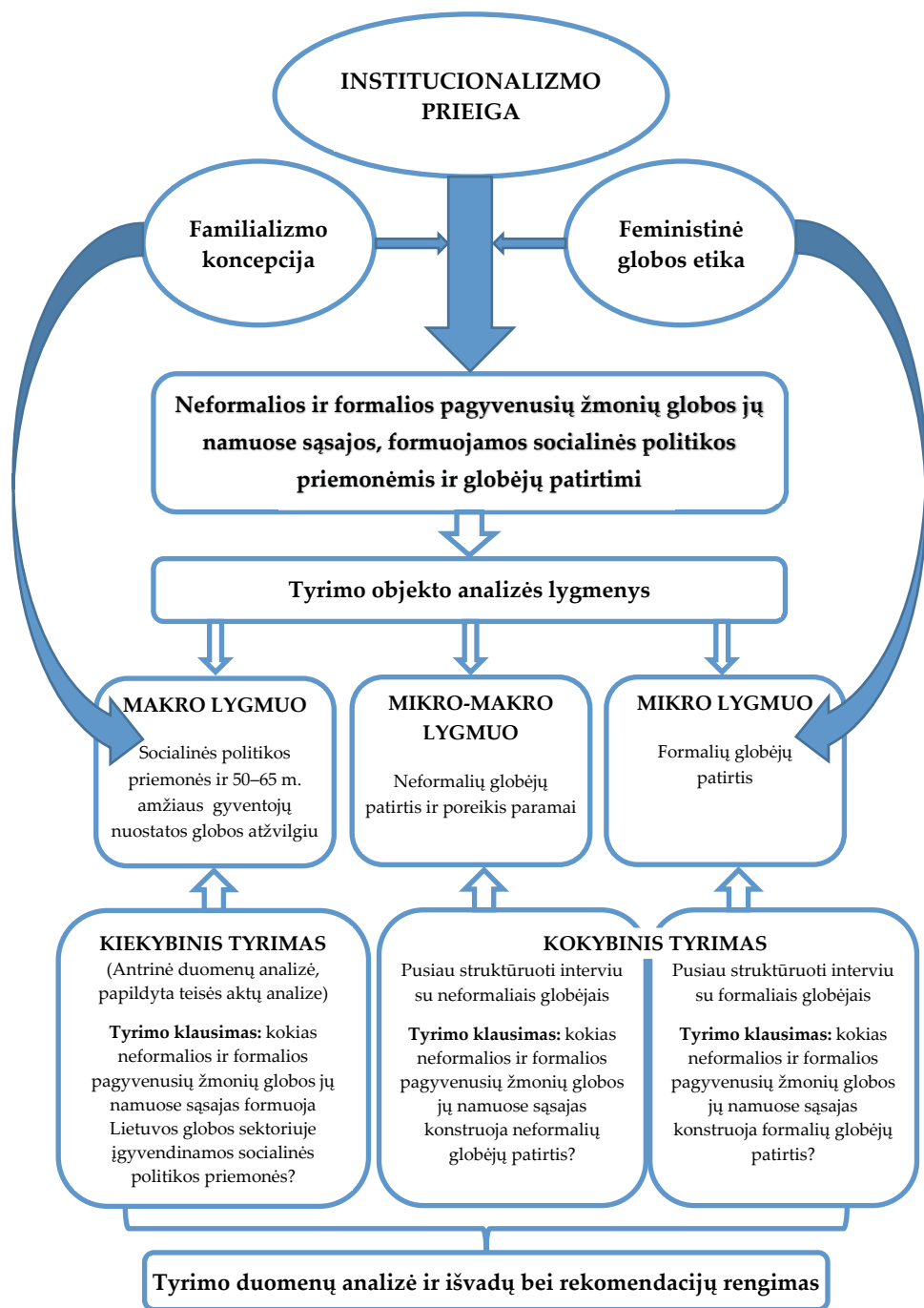
dinning, 2005), akcentuojant globėjų pažeidžiamumą, kartu išreiškiama ir kritika valstybės politikai, vykdomai globėjų atžvilgiu. Taigi feministinės globos etikos naudojimas disertacijos autorei padėjo ne tik išvelgti formaliems ir neformaliems pagyvenusių asmenų globėjams aktualius klausimus, bet ir vertinti juos iš kritinės perspektyvos. Be to, globos etikos teorinė prieiga politikos priemonių analizėje leido susieti mikro ir makro lygmenis.

Tyrimo ir duomenų analizės metodai. Šioje disertacijoje kiekybinio tyrimo strategija derinama su kokybinio tyrimo strategija. Kiekybinio tyrimo įgyvendinimui pasitelkiama antrinė kiekybinių duomenų analizė (duomenų šaltiniai – Oficialioji statistika ir 50–65 metų amžiaus Lietuvos gyventojų apklausos duomenys). Kokybinio tyrimo įgyvendinimui pasitelkiami pusiau struktūruoti interviu, o duomenų analizei taikytas kokybinės turinio analizės metodas. Taip pat disertacijoje iškeltam tikslui pasiekti atlikta mokslinės literatūros apžvalga ir teisės aktų analizė.

1 paveiksle pateikiama disertacijos tyrimo teorinė–metodologinė schema.

Darbo naujumas ir reikšmė. Literatūros apžvalga liudija pagyvenusių asmenų globos jų namuose tyrimų⁴ gausą ir svarbą užsienio šalyse. Atsižvelgdama į literatūroje aprašomus pagyvenusių asmenų globos namuose tyrimų objektus, t. y. į tai, kas yra tyrimų dėmesio centre – formali ar neformali pagyvenusių asmenų globa namuose, – disertacijos autorė išskiria tris pagyvenusių asmenų globos namuose tyrimų užsienio literatūroje kryptis. Pirma tyrimų kryptis – tai tyrimai, orientuoti į formalią pagyvenusių asmenų globą namuose. Analizuodami formalią pagyvenusių asmenų globą namuose, užsienio šalių tyrėjai akcentuoja formalios globos namuose naudojimo veiksnius (McAuley ir kt., 2009; Albertini ir Pavolini, 2015; Kerbler, 2018), formalių globėjų darbo sąlygas (Delp ir kt., 2010; Bolton ir Wibberley, 2014; Eeno ir kt., 2016; Atkinson ir kt., 2016; Care and Social Services Inspectorate Wales, 2016; Ravalier ir kt., 2018) ir namuose teikiamų paslaugų kokybę (Kane ir kt., 1994; Morrow-Howell ir kt., 2001; From, 2011; Jansen ir kt., 2009). Antra užsienio mokslininkų tyrimų kryptis – tai tyrimai, orientuoti į neformalią pagyvenusių asmenų globą namuose. Neformalios pagyvenusių asmenų globos namuose srityje gausu tyrimų, pradedant

⁴ Atskleidžiant disertacijos temos naujumą ir iširtumą, nuspręsta į tyrimų apžvalgą įtraukti ne tik formalios ir neformalios pagyvenusių asmenų globos jų namuose sąsajas analizuojančių tyrėjų darbus, bet apžvelgti ir tyrimus, kur dėmesys sutelkiamas tik į formalią arba neformalią pagyvenusių asmenų globą namuose. Disertacijos autorės nuomone, literatūros apžvalga, apimanti ne tik formalios ir neformalios pagyvenusių asmenų globos jų namuose sąsajų tyrimus, yra naudinga siekiant išvelgti dominuojančias pagyvenusių žmonių globos tyrimų tendencijas užsienio šalyse ir Lietuvoje. Be to, išsami ir susisteminta literatūros apžvalga gali būti naudinga kitiems tyrėjams, besidominantiems pagyvenusių žmonių globos tematika.

1 pav. Disertacijos tyrimo teorinė–metodologinė schema

Šaltinis: parengta disertacijos autorės.

tyrimais, kur analizuojamas senėjimo namuose (angl. *aging in place*) fenomenas (Lee, 2008; Horner ir Boldy, 2008; Greenfield, 2011; Iecovich, 2014), demografiniai ir socialiniai neformalios globos naudojimo veiksniai (Pyke ir Bengtson, 1996; Pickard ir kt., 2000, 2007, 2011; Qureshi, 2003; Haberkern ir Szydlak, 2010; Broese van Groenou ir Boer, 2016) ir baigiant tyrimais, kur analizuojama šiuolaikinių technologijų įtaka neformalių globėjų gyvenimo kokybei (Carretero, 2015; Carretero ir kt., 2015). Galiausiai trečia pagyvenusių asmenų globos jų namuose užsienio mokslininkų tyrimų kryptis – tai tyrimai, analizuojantys formalios ir neformalios pagyvenusių asmenų globos jų namuose sąsajas. Užsienio šalių mokslininkai, analizuodami formalios ir neformalios globos sąsajas, dėmesį sutelkia į tradicinių formalios ir neformalios globos ryšių modelių kritiką ir naujų modelių paiešką (Lyons ir Zarit, 1999; Ward-Griffin ir Marshall, 2003; Litwin ir Attias-Donfut, 2009; Timonen, 2009; Kemp ir kt., 2013; McPherson ir kt., 2014), formalių ir neformalių globėjų santykius (Agee ir Blanton, 2000; Twigg ir Atkin, 2002; Jacobs ir kt., 2016; Lee ir kt., 2018) bei paramą neformaliems globėjams (Kosloski ir kt., 2001; Silverstein ir Parrot, 2001; Jegermalm, 2003, 2004, 2005; Stoltz ir kt., 2004; Koopmanschap ir kt., 2004; Exel ir kt., 2008; Carers in Europe, 2009; Courtin ir kt., 2014; Lethin ir kt., 2016; Dam ir kt., 2016). Disertacijos autorės atliktas tyrimas papildė šią trečią tyrimų kryptį naujai sukonstruotu daugia-dimensiniu tyrimo objektu, t. y. į formalios ir neformalios globos sąsajas žvelgia ir jas lygina iš trijų – socialinės politikos formuotojų, neformalių ir formalių globėjų – perspektyvų, kartu apjungdama makro ir mikro lygmens veiksnius.

Antras disertacinio darbo naujumo aspektas yra susijęs su analizės teorinio konstrukto – *institucinės prieigos, familializmo koncepcijos ir feministinės globos etikos* – pasirinkimu formalios ir neformalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajų analizei. Socialinės politikos tyrimų lauke, kaip pastebi Twigg ir Atkin (2002), Bettio ir Plantenga (2004), Bettio ir Verashchagina (2010), familializmo koncepcija kur kas dažniau taikoma šeimos politikos, susijusios su vaikų priežiūra, tyrimų srityje, mažiau dėmesio skiriant pagyvenusių asmenų globos klausimams. O štai šioje disertacijoje, pasitelkus familializmo koncepciją pagyvenusių asmenų globos analizei, ne tik ieškoma sąryšio tarp tradicinių formalios ir neformalios globos ryšių modelių ir skirtingų familializmo tipų, bet ir suformuojamas išplėstinis rodiklių, padedančių nustatyti šalies pagyvenusių žmonių globos politikos vietą familializmo–defamiliarizmo konfigūracijoje, sąrašas. Kalbant apie disertacijos naujumą Lietuvos tyrimų kontekste, verta paminėti, kad jeigu institucionalizmo prieigos taikymas įvairiose socialinių paslaugų tyrimuose nėra naujiena, nes šia prieiga savo darbuose rėmėsi,

pavyzdžiui, Dunajevs (2011), Kotova (2013), Žalimienė ir Dunajevs (2014), Genienė ir Šumskienė (2016), tai feministinė globos etika ir familializmo koncepcija retai lietuvių tyrėjų darbuose taikomos teorinės prielaidos, tuo labiau, nėra naudota minėtų trijų teorinių prielaidų kombinacija.

Tęsiant disertacinio darbo naujumo Lietuvos tyrimų kontekste pagrindimą, galima pastebėti, kad mūsų šalies tyrėjai daugiausia dėmesio skiria stacionarios globos (Bikmanienė, 2005; Žalimienė, 2007; Spirgienė ir Macijauskienė, 2008; Spirgienė, 2010; Vaškevičiūtė ir Naujanienė, 2011; Lukamskienė, 2012; Orlova, 2014; Charenkova, 2017, 2018) ir formalios globos namuose aspektams. Tiriant formalią pagyvenusių asmenų globą namuose, atliekamas pagalbos namuose paslaugų vertinimas (Guogis ir Gudelis, 2005; Indrašienė ir Katkonienė, 2011), analizuojami socialinių paslaugų namuose prieinamumo veiksniai (Tamutienė ir Naujanienė, 2013), lankomosios priežiūros darbuotojų darbo sąlygos (Kuznecovienė ir Naujanienė, 2015; Žalimienė ir kt., 2017a), o pastaruoju metu vis daugiau dėmesio skiriama ir integraliai pagalbai namuose (Kudukytė-Gasperė ir kt., 2012; Danusevičienė, 2016; Jurkuvienė ir kt., 2016). Negausioje neformalios globos tyrimų srityje dominuoja pagyvenusius artimuosius globojančių šeimos narių patirties tyrimai (Užaitė ir Naujanienė, 2006; Macijauskienė ir Spūdytė, 2006; Žydžiūnaitė ir kt., 2009; Gevorgianienė ir Pilkytė, 2016).

Taigi šia disertacija ne tik prisidedama prie neformalios pagyvenusių žmonių globos tyrimų plėtros Lietuvoje, bet ir padedami pagrindai užsienio šalyse, kaip minėta, jau plėtojamai, o mūsų šalyje, kaip parodė lietuvių tyrėjų darbų apžvalga, dar naujai tyrimų kryptis – formalios ir neformalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajoms. Detalesnė, disertacijos autorės susisteminta informacija apie pagyvenusių asmenų globos jų namuose tyrimų kryptis užsienio šalių ir Lietuvos literatūroje pristatoma disertacijos prieduose: Nr. 1 „*Formalios ir neformalios pagyvenusių asmenų globos jų namuose tyrimų kryptys užsienio šalių literatūroje*“ ir Nr. 2 „*Pagyvenusių asmenų globos tyrimų kryptys Lietuvoje (2005–2019 m.)*“.

Apibendrinant šio disertacinio darbo svarbą, akcentuoti keli aspektai. *Pirma*, disertacijos autorės empirinio tyrimo pagrindu daromos išvados apie socialinės politikos priemonėmis ir globėjų požiūriais formuojamas neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas, gali būti naudingos globos teoretikams, ieškantiems išsamaus formalios ir neformalios globos ryšių paaiškinimo, akcentuojantiems integralios teorijos svarbą. Mat šioje disertacijoje derinama formalios ir neformalios globos sąsajų makro ir mikro lygmenų analizė. *Antra*, šia disertacija,

praplėtus rodiklių, padedančių įvertinti, kuris familializmo tipas dominuoja pagyvenusių žmonių globos sektoriuje, sąrašą, prisidedama prie familializmo koncepcijos operacionalizacijos, kas, anot Lohman ir Zagel (2015), yra labai svarbu plėtojant lyginamuosius šeimos politikos tyrimus, tačiau tai vis dar yra diskusijas keliantis klausimas. *Trečia*, rengiant disertaciją atliktas kokybinis tyrimas atskleidė neformalių ir formalių globėjų patirtį, apimančią tokius aspektus, kaip globos namuose priežastys, globėjų veiklos ypatumai, globėjų pažeidžiamumas ir poreikis paramai, formalių ir neformalių globėjų bendradarbiavimo sunkumai, neformalių ir formalių globėjų požiūris į vienas kitą. Toks skirtingoms globos formoms atstovaujančių globėjų patirties ir požiūrių tyrimas yra naudingas, nes žinant, kokias reikšmes ir prasmes pagyvenusių asmenų globai priskiria vieni ir kiti globėjai, didėja tikimybė nukreipti socialinę politiką efektyvesnio neformalios ir formalios globos derinimo link. XXI a. formaliam ir neformaliai pagyvenusių žmonių globos jų namuose sektoriui susiduriant su demografiniais, socialiniais, ekonominiais iššūkiais, tai tampa itin aktuali dalyku.

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, trys pagrindinės dalys, išvados, rekomendacijos ir darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas bei disertacijos priedai.

Disertacijos pirma dalis yra skirta atskleisti neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajų tyrimo teorinius pagrindus. Šioje dalyje nagrinėjamos sąvokos „globa“ semantinės reikšmės, neformalios ir formalios globos sampratos, neformalios ir formalios globos sąsajų įvairovė, atskleidžiamos analizei pasirinktų teorinių priėgų – institucionalizmo, familializmo koncepcijų ir feministinės globos etikos – pagrindinės prielaidos ir pagrindžiamas teorinių priėgų tinkamumas disertacijos tyrimo objekto analizei.

Disertacijos antra dalis yra skirta pristatyti empirinio tyrimo metodiką. Pirmame šios dalies skyriuje atskleidžiama ir pagrindžiama kiekybinio tyrimo metodika, aprašant tyrimo objekto analizei disertacijos autorės sudarytą rodiklių sąrašą ir tyrimo metodą – antrinę duomenų analizę. Antrame šios dalies skyriuje atskleidžiama ir pagrindžiama kokybinio tyrimo metodika: pagrindžiamas kokybinio aprašomojo metodo pasirinkimas, apibūdinama kokybinių duomenų rinkimo eiga ir informantų atranka, atskleidžiami kokybinio tyrimo apribojimai, tyrimo etika ir duomenų analizės žingsniai.

Trečia disertacijos dalis yra skirta pristatyti ir išanalizuoti tyrimo rezultatus. Pirmame šios dalies skyriuje nagrinėjamos socialinės politikos priemonėmis formuojamos

neformalios ir formalios pagyvenusių asmenų globos jų namuose sąsajos. Antrame šios dalies skyriuje tiriamos neformalios ir formalios globos sąsajos, konstruojamos pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirtimi. Galiausiai trečiame skyriuje, apibendrinant kiekybinio ir kokybinio tyrimo rezultatus, įvertinama, ar socialinės politikos priemonėmis formuojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos atitinka globėjų patirtimi paremtą požiūrį į neformalios ir formalios globos sąsajas (t. y. ar makro lygmens priemonės formuoja politiką tokia pat linkme, kokią palaiko formalūs ir neformalūs globėjai, ar priešingai, socialinės politikos priemonės disonuoja su globėjų požiūriais).

I. NEFORMALIOS IR FORMALIOS PAGYVENUSIŲ ŽMONIŲ GLOBOS JŲ NAMUOSE SĄSAJŲ TYRIMO TEORINIAI PAGRINDAI

1.1. Neformalios ir formalios globos sampratos

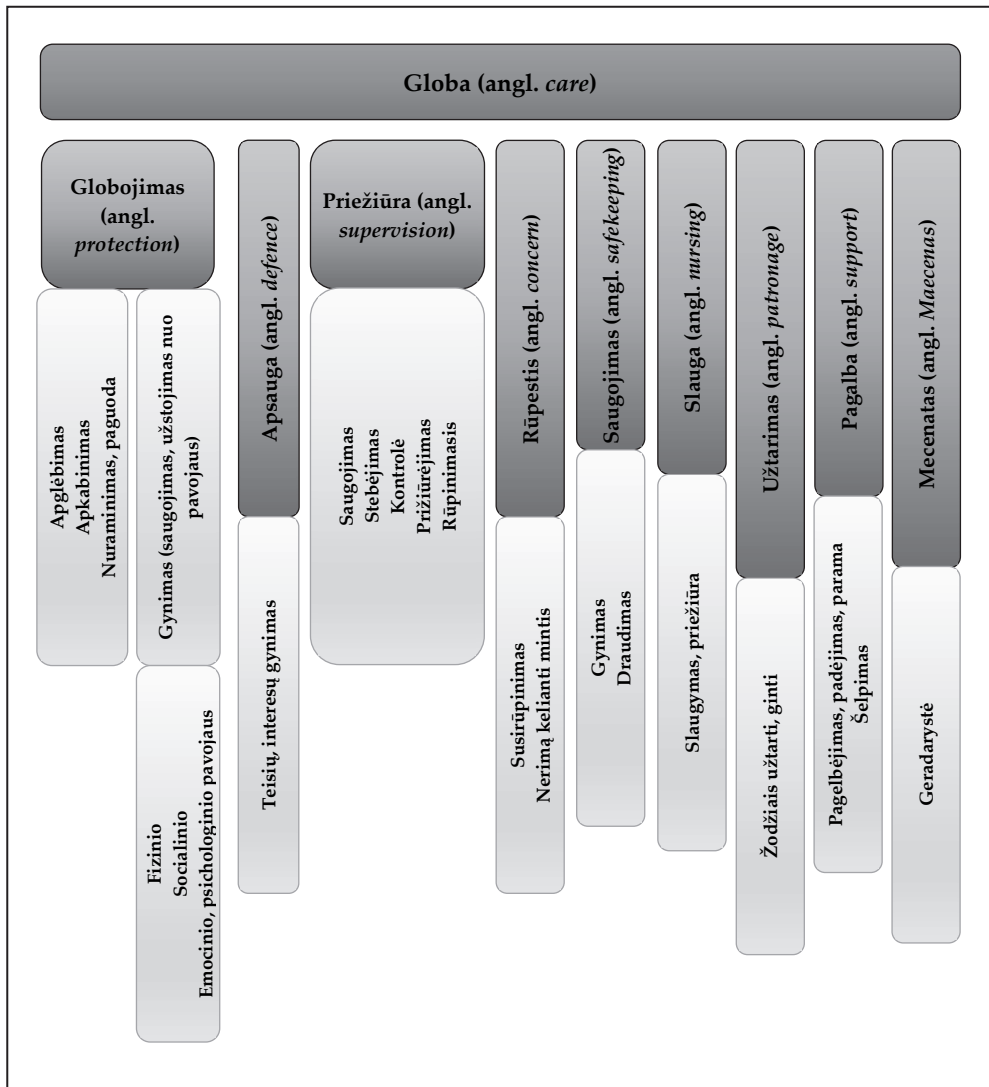
Šis disertacijos poskyris yra skirtas atskleisti neformalios ir formalios globos sampratas. Pirmiausia, siekiant sąvokos „globa“ vartojimo disertaciniame darbe aiškumo, nagrinėjami šiai sąvokai giminingi terminai. Tada, akcentuojant globos kaip reiškinių emocinę ir praktinę prigimtį, atskleidžiamas globos daugiadimensiškumas. Atskleidus globos daugiadimensiškumą, analizuojami neformalios ir formalios globos bruožai.

1.1.1. Sąvoka „globa“ ir jai giminingi terminai

Sąvokos „globa“ apibrėžimas nėra lengva užduotis tyrėjui. Lynch (2007) pastebi, kad pastaruoju metu globa tapo sociologijos, socialinės politikos, filosofijos, ekonomikos, politikos, švietimo ir teisės mokslų tyrinėjimo objektu, kas, be abejonės, lemia ir literatūroje pateikiamos sąvokos „globa“ įvairovę. Masuy (2011) priduria, kad, pavyzdžiui, sociologai, analizuodami globos fenomeną, akcentuoja mainus tarp kartų arba socialinės paramos tinklus, psichologai – paramą ir pagalbą, ekonomistai – laiko, skirtų globai, kaštus, kas reiškia, jog priklausomai nuo disciplinos, tas pats žodis „globa“ gali turėti skirtingas reikšmes. Taigi, prieš pradėdant gilintis į globos kaip reiškinių daugiadimensiškumą, skirtingų globos formų (neformalios ir formalios globos) bruožus, disertacijoje tikslinga yra aptarti ir palyginti su sąvoka „globa“ siejamą reikšmę ir šiai sąvokai giminingus žodžius.

Bendrinės lietuvių kalbos žodyne sąvoka „globa“ apibrėžiama kaip: 1. globojimas, rūpinimasis, saugojimas; 2. dėl amžiaus ar psichinės sveikatos neveiksnių žmonių teisių ir interesų apsauga (Lietuvių kalbos institutas, 2012). Staskevičienė ir Bankauskienė (2012) teigia, kad sąvokos „globa“ semantinis laukas yra labai platus, o į šį lauką įeina tokie žodžiai kaip globojimas, apsauga, gynimas, priežiūra, pagalba, rūpestis, saugojimas, šelpimas, slauga, aprūpinimas, užtarimas, patronažas. Staskevičienė ir Bankauskienė (2012) sąvokos „globa“ semantiniame lauke išskiria karitatyvinę prasmę ir šios sąvokos semantiką sieja su užuojauta, kurią jaučia asmuo, išgyvenantis norą ir poreikį padėti kenčiančiajam, silpnesniam, tam, kuris pats negali įveikti sunkumų. Taigi, anot Staskevičienės ir Bankauskienės (2012), globa gali būti laikoma vieno žmogaus veiksmu kito asmens atžvilgiu. Staskevičienė ir Bankaus-

kienė (2012), remdamasis termino „globa“ semantine analize, sudarė šio termino koncepcinį žemėlapį, kuris atskleidžia, kad su terminu „globa“ yra siejami žodžiai, referuojantys tiek į praktinius veiksmus, pavyzdžiui, žodžiai „slaugymas“, „padėjimas“, „apkabinimas“, tiek į emocinį palaikymą, pavyzdžiui, žodžiai „rūpinimasis“, „paguoda“, tiek į atstovavimą kito žmogaus interesams, pavyzdžiui, žodžiai „gynimas“, „saugojimas“ ir kt. (žr. 1.1 pav.).

1.1 pav. Sąvokos „globa“ koncepcinės (reikšminės) sąsajos

Šaltinis: sudaryta disertacijos autorės, remiantis Staskevičiene ir Bankauskiene (2012, p. 19).

Masuy (2012) teigia, kad sunkumų globos tyrėjams kyla ir dėl angliško termino „care“ vertimo į kitas kalbas. Staskevičienė ir Bankauskienė (2012) pastebi, kad angliškai kalbančiose šalyse terminas „globa“ (angl. *care*), taip pat kaip ir lietuvių kalboje, turi daug reikšmių. Globą traktuojant kaip darbą, ši sąvoka siejama su priežiūra ir specialiomis užduotimis ar rutininiais veiksmais. Globą traktuojant kaip emociją būseną, akcentuojamas rūpestis, susirūpinimas (angl. *concern*). Taip pat angliškai kalbančiose šalyse globa gali būti įvardijama ir kaip paslauga (angl. *service*) – veiksmas, atliekamas rūpinantis kitu ar dėl kito gerovės (pvz., sveikatos priežiūros paslaugos), kaip apsauga (angl. *defence*) – rūpinimasis kieno nors saugumu, kaip parama (angl. *support*) – fizinė, emocinė, dvasinė parama, suteikiama kitam asmeniui (Staskevičienė ir Bankauskienė, 2012). Beje, įdomu pastebėti, kad dabartinė žodžio „globėjas“ (angl. „*carer*“) reikšmė atsirado vėlyvais 1970-aisiais, kai šis žodis pirmą kartą buvo pavartotas Didžiojoje Britanijoje apibūdinant moteris, atskirtas nuo viešo gyvenimo dėl jų visą gyvenimą trunkančio išsipareigojimo teikti nemokamą globą pagyvenusiam ar neįgaliam šeimos nariui ar sutuoktiniui. Iki to laiko sąvoka „*carer*“ buvo siejama su rūpesčiu ir buvo naudojama apibūdinti asmenį, turintį rūpesčių, t. y. žmogų, kuris nuolatos yra susirūpinęs ir kuris šiais laikais galėtų būti pavadintas neurotiku (Rummary ir Fine, 2012).

Kalbant apie pagyvenusių asmenų globą namuose, kas yra šios disertacijos dėmesio centre, tikslinga yra plačiau aptarti Lietuvos teisiniuose dokumentuose, globą analizuojančiose mokslinėse publikacijose, įvairių institucijų ataskaitose dominuojančias ir su terminu „globa“ glaudžiai susijusias sąvokas „socialinė priežiūra“, „socialinė globa“ ir „ilgalaikė priežiūra“.

Socialinių paslaugų įstatyme (Žin., 2006, Nr. 17-589) socialinė priežiūra yra apibrėžiama kaip „visuma paslaugų, kuriomis asmeniui (šeimai) teikiama kompleksinė pagalba, kuriai nereikia nuolatinės specialistų priežiūros“, o socialinė globa apibrėžiama kaip „visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė pagalba, kuriai reikia nuolatinės specialistų priežiūros“. Šiuo atveju, galima teigti, kad terminas „priežiūra“ referuoja į mažesnę pagalbą žmogui intensyvumą, o terminas „globa“ – į didesnę, t. y. į pagalbą žmogui, kurio galimybės pasirūpinti savimi yra labiau ribotos.

Kitas, pastaruoju metu socialinės politikos lauke dominuojantis, terminas yra „ilgalaikė priežiūra“ (angl. *long-term care*), kurio apibrėžimas Lietuvos teisės aktuose pirmą kartą pateiktas tik 2007 m. Slaugos ir socialinių paslaugų bendro teikimo tvarkos apraše (Žin., 2007, Nr. 76-3029) ilgalaikė priežiūra yra apibrėžiama kaip „slaugos ir socialinių paslaugų visuma, kurias teikiant asmeniui tenkinami slaugos ir socia-

linių paslaugų poreikiai, teikiama nuolatinė kompleksinė specialistų pagalba ir priežiūra“. Bettio ir Verashchagina (2010) pastebi, kad apskritai ilgalaikės priežiūros apibrėžimas varijuoja ES valstybėse narėse ir nėra vieningo sutarimo, kas turi įeiti į šią sritį. Galima pastebėti, kad „ilgalaikės priežiūros“ terminas, kuriuo vadovaujasi Lietuvoje, yra labai platus, referuojantis tiek į socialinių paslaugų, tiek į sveikatos paslaugų sritį. Taigi „ilgalaikė priežiūra“ yra tarsi skėtinė sąvoka, apibūdinanti socialinės politikos sritį, atsakingą už pagalbą asmenims, kurie dėl neįgalumo ir / ar dėl ligos yra iš dalies ar visiškai netekę gebėjimų savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime.

Aptarus sąvokos „globa“ reikšmes ir šios sąvokos ryšius su kitais giminingais žodžiais, toliau disertacijoje atskleidžiamas globos kaip reiškinių daugiadimensiškumas.

1.1.2. Globos kaip daugiadimensinio reiškinių samprata

Domėjimąsi „globos“ tyrimais XX a. 8-ame dešimtmetyje, anot Fine ir Glendinning (2005), paskatino feminizmui atstovaujantys mokslininkai, išreiškę rūpestį dėl moterų namuose atliekamo nemokamo darbo prigimties ir apimties, dėl ekonominių ir gerovės valstybių prielaidų, kad šis moterų atliekamas darbas yra neva „prigimtinis“ ir taip pat rūpestį socialiniu teisingumu. Jacobs (2003) pastebi, kad visuomenėje, kur dominavo vyro-šeimos maitintojo modelis, globa buvo laikoma bevarde moterų veikla, glaudžiai susijusia su kitais namų ruošos darbais. Tik moterims (partnerėms, motinoms ir močiutėms) pradėjus aktyviau dalyvauti darbo rinkoje, rūpinimasis kitais namų ūkio viduje ir už jo ribų įgijo vertę, o kartu ir pavadinimą.

Didėjanti globos svarba gerovės valstybėje, anot Daly ir Lewis (2000), didino ir domėjimąsi pačia globos koncepcija. Rummery ir Fine (2012) teigia, kad globa gali būti apibūdinama tiek kaip kompleksinis ir besikeičiantis socialinis reiškinys, tiek kaip ilgalaikė ir įkvepianti moralinė vertybė, kas apsunkina tyrėjų, siekiančių apibrėžti globą, darbą. Analizuojant globos temas gvildenančią literatūrą, pastebėta, kad nors globos samprata kelia daug ginčų, tiek Lietuvos, tiek užsienio autoriai pripažįsta globos sąvokos daugiadimensiškumą. Pavyzdžiui, Maslauskaitė (2004) akcentuoja globos dvilypumą, teigdama, kad globa integruoja dvejopą darbą – praktinį ir emocinį. Globa kaip praktinis darbas yra susijęs su užduotimis ir veiksmis, kuriuos turi atlikti globėjas, o globos kaip emocinio darbo pusė atsiskleidžia per dalyvavimą kito žmogaus jausmų pasaulyje ir nuolatinį rūpestį šio pasaulio gerove (Maslauskaitė, 2004). O štai Daly ir Lewis (2000) išskiria tris globos dimensijas. Pirma dimensija – globa kaip darbas. Anot minėtų autorių, globos kaip darbo apibūdinimas suda-

ro galimybę globą palyginti su kitomis darbo ir užimtumo formomis, akcentuoja sąlygas, kuriomis globos veiklos yra įgyvendinamos. Taip pat, Daly ir Lewis (2000) teigimu, globos kaip darbo apibrėžimas atkreipia dėmesį ir į gerovės valstybės vaidmenį nustatant ribas mokamai ir nemokamai globai, formaliai ir neformaliai globai bei kitiems globos aspektams. Beje, Rummery ir Fine (2012) priduria, kad tam, jog veikla būtų įvardinta kaip darbas, pakanka protinių ir fizinių pastangų, tačiau tam, kad veikla galėtų būti įvardinta kaip globa, yra būtina, kad ta veikla gavėjui būtų naudinga ir jam nepakenktų. Antra Daly ir Lewis (2000) išskiriama globos dimensija – globa kaip pareiga ir atsakomybė. Ši globos dimensija akcentuoja, kad globos darbo inicijavimas ir teikimas priklauso nuo dominuojančių socialinių ir / ar šeiminių santykių ir išipareigojimų. Valstybės priimtas vaidmuo globos procese gali arba silpninti, arba stiprinti visuomenėje egzistuojančias globos normas. Galiausiai trečia, anot Daly ir Lewis (2000), globos dimensija – globa kaip veikla, sukelianti finansinius ir emocinius kaštus tiek viešojoje, tiek privačiojoje sferoje. Šioje dimensijoje keliamas analitinis klausimas, kaip globos išlaidos yra padalinamos tarp individų, šeimų ir visuomenės apskritai. Apibendrinami globos dimensijas, Daly ir Lewis (2000) teigia, kad socialinė globa – tai veikla ir santykių rinkinys, kuris remiasi valstybės, rinkos ir šeimos (ir savanoriško sektoriaus) santykių sąveika. Šis Daly ir Lewis (2000) socialinės globos apibrėžimas glaudžiai siejasi su Cantor (1979) socialinės globos samprata, akcentuojančia, kad globa yra tiek individualių, tiek institucinių jėgų sąveikos rezultatas, o socialinės globos esmė yra supratimas, kad parama yra teikiama kaip individualios kompetencijos ir galimybės kontroliuoti savo gyvenimą didinimas (Cantor, 1989).

Kad globa kaip veikla yra nukreipta į kitų poreikių tenkinimą, patvirtina ir Twigg ir Atkin (2002) globos apibrėžimas. Twigg ir Atkin (2002) teigia, kad globa gali būti apibrėžiama kaip tam tikrų veiklų atlikimas už žmogų, kuris negeba pats jų atlikti⁵. Tokios tipinės asmeninės priežiūros veiklos yra, pavyzdžiui, pakėlimas, pagalba tvarkant tualetu reikalus, maudymas ir pan. Kita vertus, Twigg ir Atkin (2002) pri-

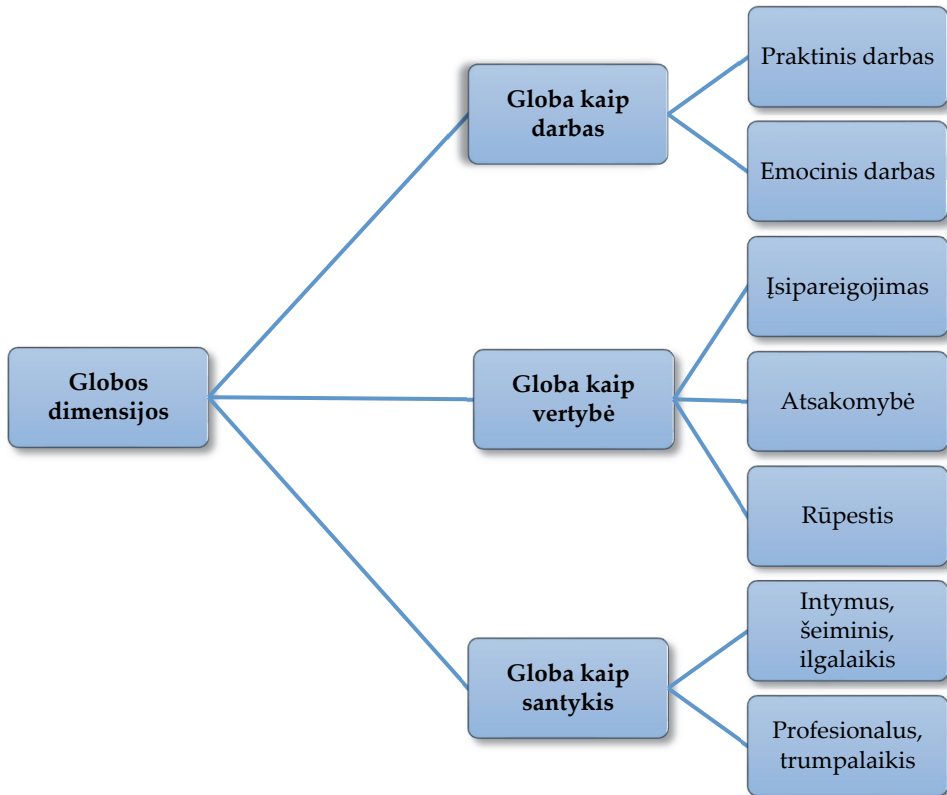
⁵ Twigg ir Atkin (2002) pastebi, kad gana dažnai yra sunku atskirti globą nuo kasdienių šeimoje atliekamų darbų, susijusių su artimųjų priežiūra (angl. *personal tending in families*). Dar didesnė sumaištis atsiranda į globos sampratą įtraukus lyties aspektą. Anot Twigg ir Atkin (2002), įdomu tai, kad jeigu su asmenine priežiūra susijusias veiklas, kurias namuose paprastai atlieka moterys, atliktų vyrai, dažnai atvejais tos veiklos būtų traktuojamos ne kaip kasdienis darbas šeimoje, o kaip globa. Walker ir kt. (1995) taip pat atkreipė dėmesį, kad moterys ir vyrai skirtingai traktuoja globos veiklas. Walker ir kt. (1995), atlikę tyrimą, pastebėjo, kad moterys nėra linkusios tokių veiklų, kaip pavyzdžiui, lyginimas, maisto ruošimas, laikyti globa. O štai vyrai, kuriems tenka valyti dulkes, siurbti kambarius ir pan., kai jų žmonos yra nepajėgios to atlikti, šias veiklas įvardija kaip globos teikimą.

pažįsta ir emocinį globos kaip veiklos aspektą, teigdami, kad globa yra neatsiejama nuo emocinio įsitraukimo, kuris reiškia, kad globėjai ne tik padeda kitiems žmonėms, atlikdami vienokias ar kitokias veiklas, bet kartu gali paremti globotinius juos padrašindami, rodydami jiems dėmesį, bendraudami ir taip sustiprindami jų tapatumo bei vertės jausmą. Be fizinio darbo ir emocinio įsitraukimo, kaip globos veiklos elementų, Twigg ir Atkin (2002) išskiria dar tokius elementus, kaip giminystės įsipareigojimai, gyvenimas kartu (angl. *co-residence*) ir atsakomybės jausmas. Giminystės įsipareigojimai nurodo, kad pagrindiniai globėjai dažniausiai yra giminystės ryšiu su globojamu asmeniu susiję žmonės, o jeigu globėjais tampa draugai ar kaimynai, greičiausiai, kad jie jau anksčiau su globotiniu buvo užmezgę labai artimus socialinius ryšius (Twigg ir Atkin, 2002). Tiesa, anot Rummery ir Fine (2012), globa kaip nusiteikimas nėra orientuota tik į šeimos narius ar artimuosius, globa išreiškia rūpestį ir dėl mažiau pažįstamų žmonių gerovės. Rummery ir Fine (2012), išskirdami globos kaip socialinio santykio aspektą, pabrėžia globos santykių įvairovę, teigdami, kad globos santykis gali būti intymus, šeiminis ir ilgalaikis, bet taip pat gali būti ir profesionalus, ribotos trukmės ir orientuotas pirmiausia ar išimtinai į psichinę ir fizinę gerovę. Remiantis Rummery ir Fine (2012), apskritai empatija ir pripažinimas kitų asmenų situacijos svarbos, kas apima tiek domėjimąsi kitų gyvenimu, tiek tam tikrą atsakomybę už jų gerovę, sudaro pagrindą to, ką mes laikome globa. Kalbėdami apie atsakomybę, kaip dar vieną globos elementą, Twigg ir Atkin (2002) teigia, kad nuo atsakomybės jausmo priklauso, kaip globėjas suvokia savo vaidmenį. O štai gyvenimas kartu, anot Twigg ir Atkin (2002), nėra būtinas globos proceso elementas, tačiau gana įprastas situacijose, kai globojamas pagyvenęs asmuo.

Taigi globa yra sudėtingas konstruktas, į kurį galima žvelgti iš skirtingų požiūrio taškų. Kaip teigia Masuy (2011), globa gali būti apibrėžiama arba globaliai, arba akcentuojant konkretų aspektą ar situaciją. Beje, Rummery ir Fine (2012) pastebi, kad šiuolaikiniai globos teorijų autoriai, apibrėždami globą, dažniau siekia apimti visus globos aspektus ir ieško būdų, kaip juos nuosekliai išdėstyti, nei susikoncentruoja į vieną aspektą. Disertacijos autorės nuomone, analizuojant pagyvenusių asmenų globą kaip reiškinių, taip pat svarbu yra apimti kelias globos dimensijas, o konkrečiau, tai globą kaip darbą, globą kaip vertybę ir globą kaip santykį (žr. 1.2 pav.).

Globą apibūdinant kaip darbą, šioje disertacijoje akcentuojama pagalba žmogui jam atliekant kasdienes veiklas (pvz., prausimasis, valgymas, rengimasis) ir instrumentines kasdienes veiklas (pvz., apsipirkimas, maisto gaminimas, namų priežiūra, skalbimas, medikamentų vartojimas, finansų tvarkymas). Globą apibūdinant kaip

vertybę, pabrėžiamos globos sąsajos su išsipareigojimu rūpintis artimaisiais ir atsakomybe už kito asmens gerovę. Globą apibūdinant kaip santykį, globa laikoma globėju (formalių ir neformalių) ir globotinių tarpusavio santykių išdava.

1.2 pav. Globos kaip reiškinio daugiadimensiškumas

Šaltinis: sudaryta disertacijos autorės.

Apibendrinant 1.1.1 ir 1.1.2 disertacijos poskyrius, apžvelgta literatūra suponuoja mintį, kad globa gali būti suprantama plačiąja ir siaurąja prasme. Globa plačiąja prasme arba globa socialinės politikos kontekste – tai priemonių visuma, orientuota į asmenis, kurių galimybės pasirūpinti savimi yra ribotos. Globa siaurąja prasme arba globa žvelgiant iš individo lygmens – tai praktinė ir emocinė veikla, susijusi su vieno žmogaus pagalba kitam žmogui, atsidūrusiam situacijoje, ribojančioje jo savarankiškumą ir gebėjimus patenkinti savo fiziologinius, psichologinius ir socialinius poreikius.

Toliau disertacijoje analizuojami neformalios ir formalios globos bruožai.

1.1.3. Neformalios pagyvenusių žmonių globos samprata

Kraus ir kt. (2010) teigia, kad neformali globa – paprastai globos gavėjo namuose sutuoktinių / partnerių, kitų namų ūkio narių ir giminaičių, draugų, kaimynų ir kt. teikiamos globos paslaugos, kurių teikimas dažniausiai grindžiamas jau egzistuojančiais socialiniais ryšiais. Neformalių globėjų darbas paprastai yra neapmokamas. Masuy (2011) savo darbe apie pagyvenusių asmenų globą šeimoje teigia, kad, siekiant atskleisti specifinius neformalios globos bruožus, naudinga yra aptarti neformalios globos situacijų įvairovę bei pristatyti motyvus, skatinančius artimųjų globą namuose.

Neformalios pagyvenusių žmonių globos situacijų įvairovė. Užsienio literatūroje galime rasti ne vieną bandymą tipologizuoti neformalią globą. Pavyzdžiui, Matthews ir Rosner (1988), atlikę kokybinį neformalių globėjų tyrimą, išskyrė penkis vaikų įsitraukimo į pagyvenusių tėvų globą tipus. Pirmas tipas – tai rutininė pagalba, kai vaikai reguliariai rūpinasi savo tėvais ir atlieka tokias veiklas, kaip namų ruoša, finansų tvarkymas ir pan. Antras tipas – „atsarginė“ pagalba (angl. *backup help*), kai vaikai neteikia reguliarios emocinės paramos ar konkrečių paslaugų, o į globos procesą įsitraukia tik atsiradus poreikiui. Trečias tipas – ribota pagalba (angl. *circumscribed help*), kai vaikai yra pasiruošę suteikti labai specifinę paramą (pvz., patarti mediciniais klausimais). Ketvirtas tipas – atsitiktinė pagalba (angl. *sporadic help*), kai vaikai rūpinasi tėvais tik tuomet, kai jiems patogiu. Galiausiai penktas vaikų įsitraukimo į tėvų globą tipas, anot Matthews ir Rosner (1988), yra atsiribojimas (angl. *dissociation*), kai vaikai neprisiima jokių tėvų priežiūros įsipareigojimų.

Keith (1995), atlikusi kokybinį neformalių globėjų tyrimą apie tai, kaip broliai ir seserys pasiskirsto tėvų globos darbu, išskyrė tris pagyvenusių asmenų globos namuose modelius – tai pagrindinio globėjo (angl. *primary caregiver*) modelis, partnerystė ir komanda. Šie modeliai, anot Keith (1995), skiriasi savo struktūra ir išreiškiamomis vertybėmis. Ryškiausias pagrindinio globėjo modelio bruožas yra tas, kad vienas asmuo prisiima visą ar didžiąją dalį globos atsakomybės. Dominuojanti vertybė šiame globos modelyje yra prisirišimas (angl. *affiliation*). Partnerystės atveju du vaikai dalijasi globos darbu ir yra vienodai atsakingi už sprendimų priėmimą ir įgyvendinimą. Kiti vaikai taip pat gali būti įtraukti į globos procesą, bet jų vaidmenys yra riboti. Partnerystės modelio įgyvendinimas pagyvenusių tėvų globoje yra paremtas teisingumo (angl. *equity*) principu. Komandiniame neformalios globos modelyje, Keith (1995) teigimu, svarbiausia yra ne tai, kaip globos veiklos yra paskirstytos tarp vaikų, o tai, kaip globėjai suvokia savo vaidmenis. Šiame modelyje vaikai kaip globėjai jaučiasi dalyvaujantys suplanuotoje ir jungtinėje veikloje, siekiama išvengti kurio nors vieno iš vaikų pernelyg didelio atsidavimo globojamiems tėvams.

Masuy (2011) atkreipia dėmesį, kad nors neformalios pagyvenusių žmonių globos tipologizavimas prisideda prie neformalios globos kaip reiškinio supratimo, šios tipologijos yra sunkiai apibendrinamos. Taip yra todėl, kad vienos tipologijos yra grįstos teorijomis (kai tipologija aprioriškai pritaikoma empiriniams duomenims), kitos – duomenimis (kai siekiant respondentus suklasifikuoti į atskirus tipus, empiriniams duomenims taikomi klasifikavimo metodai), tačiau paprastai naudojamos imtys yra neatsitiktinės ir / arba per mažos, kad rezultatai galėti būti apibendrinti pagyvenusių žmonių populiacijai. Taigi, akivaizdu, kad neformalios globos modeliai turi būti vertinami atsargiai, atsižvelgiant į minėtą Masuy (2011) pastabą.

Neformalių pagyvenusių asmenų globą namuose skatinantys motyvai. Masuy (2011) teigia, kad pagyvenusių asmenų globa šeimoje pirmiausia yra šeiminių santykių ar mainų būdas. Todėl, norint atkleisti neformalios pagyvenusių asmenų globos sampratą, naudinga yra aptarti ir pačius šeiminius santykius bei artimųjų globą namuose skatinančius motyvus.

Šeiminių santykių ir kartų santykių analizei gali pasitarnauti kartų solidarumo modelis (Bengtson ir Roberts, 1991; Bengtson, 2001). Remiantis šiuo modeliu, yra išskiriamos šešios kartų solidarumo dimensijos: emocinio artumo solidarumas (teigiami jausmai apie šeimos narius bei šių jausmų abipusiškumo lygis); bendravimo solidarumas (bendravimo tarp šeimos narių būdai ir dažnis); konsensuso solidarumas (nuomonių, vertybių ir orientacijų tarp skirtingų kartų sutapimas); funkcinis solidarumas (paramos, įskaitant materialinius dalykus, paslaugas ir emocinę paramą, gavimas ir teikimas tarp skirtingų kartų); normatyvinis solidarumas (lūkesčiai ir elgesio normos dėl tėvų ir vaikų išipareigojimų); struktūrinis solidarumas (nusako struktūras, kurios suvaržo arba sudaro galimybes santykiams tarp kartų, įskaitant vaikų skaičių šeimoje, vedybinį statusą ir pajamų lygį) (Bengtson ir Roberts, 1991; Parrot ir Bengtson, 1999; Bengtson, 2001). Anot Masuy (2011), funkcinio solidarumo dimensija yra artimiausia pagrindinėms globos veikloms, nes funkcinis solidarumas siejasi su instrumentine parama, t. y. pagalba atliekant kasdienės veiklos (pvz., rengimas, maudymas ir kt.) ir instrumentinės veiklos (pvz., maisto ruošimas, namų tvarkymas, lyginimas ir kt.) funkcijas, bei su emociniu globojamo asmens palaikymu.

Žvelgiant į pagyvenusių asmenų globą namuose kaip mainų tarp kartų tipą ir siekiant paaiškinti mainais grindžiamą elgesį tarp skirtingo amžiaus individų, kai elgesiui įtaką daro žmogui senstant besikeičiantys vaidmenys, įgūdžiai ir ištekliai, kaip pastebi Putney ir kt. (2005), dažnai yra naudojama socialinių mainų teorija. Išskiriamos trys pagrindinės socialinių mainų teorijos prielaidos, taikomos analizuo-

jant įvairius su senėjimu susijusius aspektus. Pirma, įvairūs veikėjai (pavyzdžiui, tėvai ir vaikai arba pagyvenę asmenys ir jaunimas) į sąveiką arba mainus atsineša išteklius, kurie nebūtinai turi būti materialūs ir daugeliu atveju būna nelygūs. Antra, veikėjai dalyvaus mainuose tol, kol gaunama nauda bus didesnė už kaštus ir kol nėra geresnių alternatyvų. Trečia, mainus lemia tarpusavio sąveikos normos: kai mes ką nors duodame, mes tikimės, kad mums bus atsakyta tuo pačiu (Bengtson ir kt., 1997). Vienu iš žymiausių socialinių mainų teorijos plėtotojų senėjimo tyrimuose yra laikomas J. Dowd (1975), kuris pasiūlė išskirti tris mainų tarp kartų rūšis priklausomai nuo globai teikti pasirinkto laiko:

- Uždelsti mainai (angl. *delayed exchange*): kai globa namuose yra teikiama, nes norima atiduoti skolą (pvz., suaugę vaikai nori savo tėvams atsilyginti už globą ir dėmesį, kurį gavo vaikystėje).
- Perspektyviniai mainai (angl. *perspective exchange*): globa yra teikiama, nes tikimasi gauti kažką atgal ateityje (pvz., vaikai globoja tėvus, nes tikisi gauti jų palikimą).
- Tiesioginiai mainai (angl. *direct exchange*): vaikai mano, kad globoti tėvus yra tiesiog „natūralu“, nes tėvai juos taip pat remia kitais būdais (pvz., finansine parama, rūpindamiesi anūkais).

Nors socialinių mainų teorijos naudojimas, kaip jau minėta, ir yra gana dažnas aiškinant santykius tarp kartų ir mainų tarp kartų motyvacija, visgi ši teorija neišvengia ir kritikos. Bengtson ir kt. (1997) pastebi, kad kai socialinių mainų teorija taikoma remiantis ekonominiais pagrindais, laikomasi nuostatos, kad sąveika ir elgesio motyvacija yra grindžiama griežtu racionalumu ir nauda, neatsižvelgiant į tai, kad sąveika gali būti grindžiama ir iracionaliais motyvais, tokiais kaip altruizmas ar prisirišimas. Kitaip tariant, tiek uždelsti mainai, tiek perspektyviniai mainai, tiek tiesioginiai mainai, vadovaujantis socialinių mainų teorija, yra paremti savanaudiškais motyvais.

Silverstein ir kt. (2002) teigia, kad alternatyva socialinių mainų teorijai gali būti altruizmo teorija, kuri paaiškina, kodėl suaugę vaikai, kurie sulaukė mažai arba iš viso nesulaukė tėvų paramos, t. y. vaikai, kurie neturėtų jaustis socialiai skolingi, vis tiek teikia paramą savo tėvams. Remiantis altruizmo teorija, mainai tarp kartų yra besąlygiškai pagrįsti potencialių paramos gavėjų poreikiais. Anot Kohli ir Künemund (2003), altruizmo teorijoje paramos teikimo pagrindu yra laikomi prisirišimas, moralinė prievolė ar įsipareigojimas, todėl altruizmas nereikalauja gilesnio instrumentinio paaiškinimo.

Neformalios pagyvenusių žmonių globos motyvų analizei gali būti pritaikytas ir Broese van Groenou ir Boer (2016) pasiūlytas neformalios globos modelis (angl. *the*

informal care model), apibūdinantis, kokie individualaus, santykių, šeimos, tinklo ir bendruomenės lygmens veiksniai lemia neformalios globos teikimą. Svarbu atkreipti dėmesį, kad Broese van Groenou ir Boer (2016) pripažįsta, kad globos procesas realiame gyvenime yra dinamiškas, įtraukiantis įvairius veikėjus (globos gavėjus, globėjus, profesionalus), tačiau jų pasiūlytame neformalios globos modelyje į veiksnius, lemiančius sprendimą imtis artimojo globos namuose, žvelgiama tik iš neformalaus globėjo perspektyvos. Taigi Broese van Groenou ir Boer (2016), vadovaudamiesi sveikatos paslaugų naudojimo elgsenos modeliu (angl. *behavioral model of health service use*), teigia, kad pagrindinis ir tiesioginis neformalios globos teikimo veiksnys yra globojamo asmens fizinė ir psichinė sveikatos būklė. Toliau neformalios globos modelio autoriai akcentuoja globėją apibūdinančių veiksnių svarbą individo ketinimui prisiimti neformalios globos įsipareigojimus. Remdamiesi planinio elgesio teorija (angl. *theory of planned behavior*), Broese van Groenou ir Boer (2016) teigia, kad neformalios globos teikimas yra paremtas bendrais įsitikinimais (stipriu socialinės atsakomybės jausmu, religiniais motyvais, lūkesčiais dėl moters kaip globėjos vaidmens ir pan.), normatyviniais įsitikinimais (solidarumo ir tarpusavio sąveikos normomis) bei suvoktomis globos teikimo kliūtimis (geografinis atstumas, laiko trūkumas, finansiniai kaštai, kompetencijos stoka). Ar individo ketinimas teikti globą pavirs faktišku globos teikimu, anot Broese van Groenou ir Boer (2016), priklauso nuo konteksto, o tiksliau, nuo galimybės pasinaudoti kitų potencialių globėjų – šeimos narių, socialinio tinklo, bendruomenės – paslaugomis. Neformalios globos modelio autoriai atkreipia dėmesį, kad potencialių globėjų buvimas gali turėti tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį individo sprendimui teikti globą. Teigiamas poveikis pasireiškia, kai potencialūs globėjai tiesiog papildo vienas kito darbą (angl. *complement*), o neigiamas – kai potencialūs globėjai tampa pakaitalu (angl. *substitution*) (Broese van Groenou ir Boer, 2016).

Neformalios globos modelis yra orientuotas į individualų globos teikėją ir jį apibūdinančių veiksnių įtaką sprendimui teikti globą, tačiau Broese van Groenou ir Boer (2016) pripažįsta ir tokių išorinių veiksnių, kaip ilgalaikės priežiūros politika, darbo rinkos situacija ir socialinė-kultūrinė aplinka, įtaką globos teikimui. Pavyzdžiui, modelio autoriai teigia, kad senėjanti visuomenė ir vykstantis deinstitutionalizacijos procesas lems, kad vis daugiau žmonių teiks neformalią globą. Dalyvavimas darbo rinkoje, anot Broese van Groenou ir Boer (2016), konkuruoja su neformalios globos teikimu, tačiau darbo vietoje teikiamos lengvatos gali palengvinti neformalios globos teikimą ir taip paskatinti individą toliau dalyvauti darbo rinkoje. Kalbėdami

apie socialinę-kultūrinę aplinką, minėti autoriai atkreipia dėmesį, kad, pavyzdžiui, individualizacijos procesas silpnina giminytės ryšius, o tai daro poveikį solidarumo ir tarpusavio sąveikos normų pokyčiui.

Apibendrinant galima teigti, kad neformali pagyvenusių asmenų globa namuose – tai reiškinys, kurį siekiant apibūdinti, reikia turėti omenyje globos šeimoje situacijų įvairovę ir globą šeimoje lemiančių motyvų kompleksiskumą. Į neformalią pagyvenusių asmenų globą namuose žvelgiant iš šeimos santykių ir mainų tarp kartų perspektyvos, yra akcentuojami tokie globą šeimoje lemiantys motyvai, kaip abipusiškumo principas (angl. *norm of reciprocity*), artimumas, atsakomybė, altruizmas. Tačiau be šių veiksmų, darančių įtaką sprendimui teikti neformalią globą, reiktų paminėti ir institucinį kontekstą, t. y. valstybės globos sektoriuje vykdomą politiką, visuomenėje įsitvirtinusias socialines ir kultūrinės normas.

1.1.4. Formalios ir neformalios globos palyginimas

Formali globa – viešajame arba privačiame sektoriuje teikiamos globos paslaugos, kurių teikimas yra grindžiamas tam tikro tipo sutartimis. Formalios globos paslaugos gali būti teikiamos tiek stacionariose įstaigose, tiek asmens namuose. Formalias globos paslaugas teikia savo srities specialistai (Kraus ir kt., 2010). Fine (2007), kalbėdamas apie formalią globą, taip pat pabrėžia, kad formaliai globai būdingas metodiškumas, veikimas pagal planą, teisinis reguliavimas, griežtos, biurokratija grįstos, standartizuotos ir formalizuotos procedūros.

Lygindama profesionalų namuose teikiamą globą su šeimos narių globa, Masuy (2011) teigia, kad profesionali globa paprastai siejasi su aiškiai apibrėžtu laiku, užduotimis ir kaštais. Santykiai tarp globos gavėjo ir globos teikėjo yra paremti sutartimi, o šių santykių atsiradimo priežastis – gavėjo globos poreikiai. Nors sutartimi grįsti santykiai tarp globos teikėjo ir gavėjo gali įgauti ir emocinių ryšių pobūdį, profesionalas, pasikeitus globos poreikiams, gali būti pakeistas kitu. Šeimos narių teikiama globa, pasak Masuy (2011), remiasi kitomis taisyklėmis. Pirmiausia, globos santykių atsiradimo priežastys yra kur kas kompleksiškesnės nei formalios globos atveju. Antra, yra labai sudėtinga įvertinti neformalių globėjų veiklos turinį, laiko sąnaudas ir alternatyviuosius kaštus. Iš dalies tai susiję su tuo, kad kai kurios veiklos, kurias atlieka neformalus globėjas, būtų atliekamos bet kokių atveju (pvz., maitinimo gaminimas) ir todėl pastarosios nėra laikomos globos veiklomis. Galiausiai neformalios globos gavėjo ir teikėjo santykių prigimtis ir istorija turi įtakos tam, kokia veikla yra suvokiama kaip globa, kokia globa faktiškai yra teikiama ir kas yra viešai deklaruojama (Masuy, 2011).

Formalios ir neformalios globos skirtumus savo darbe akcentuoja ir Barrett ir kt. (2014). Barrett ir kt. (2014) atkreipia dėmesį, kad neformali globa yra teikiama atskiriems individams, kurie tam tikru būdu yra artimai susiję su globos teikėju. Toks artimas globos gavėjo ir teikėjo santykis lemia, kad nuo pat pradžių nėra nustatyta ribų globos teikimui. Pavyzdžiui, nėra apibrėžta neformalaus globėjo atsakomybė ar globos teikimo trukmė. O štai formali globa yra visuomenės atsakas į svetimų žmonių poreikius ir nuo pat pradžių šis atsakas yra paremtas utilitarizmo principu, kuris reiškia, kad turi būti siekiama efektyvaus globos teikimo. Barrett ir kt. (2014), kalbėdami apie formalios ir neformalios skirtumus, taip pat pabrėžia, kad formali globa yra teikiama savo srities profesionalų, ir yra teikiama nustatytą laiko tarpą.

Galima pastebėti, kad Kraus ir kt. (2010), Masuy (2011) bei Barrett ir kt. (2014), lygindami neformalios globos teikimą su formalia globa, iš esmės akcentuoja praktinius globos kaip veiklos aspektus, pavyzdžiui, mokėjimas už globos teikimą, globos teikimo trukmė, atsakomybės ribos, globos teikėjų profesionalumas ir pan. Tačiau literatūroje galima atrasti ir globą analizuojančių darbų, kur skirtingos globos formos tarpusavyje lyginamos pagrindinį dėmesį sutelkiant į globos santykių prigimtį. Globos santykių prigimtį kaip išeities tašką globos formų įvairovei atskleisti renkasi ir Kathleen Lynch. Lynch (2007) globos teikimą įvardija kaip globos darbą, o kalbėdama apie globos darbo formas išskiria pirminius, antrinius ir tretinius globos santykius, kurie tas formas apibūdina. Taigi, remiantis Lynch (2007), neformali globa gali būti vadinama meilės darbu, kuris yra paremtas pirminiais globos santykiais. Pirminiai globos santykiai – tai intymūs, intensyvūs, giliu emociniu įsitraukimu bei didele tarpusavio priklausomybe pasižymintys santykiai. Kai pirminiai globos santykiai yra pozityvūs, jiems taip pat būdingas stiprus pasitikėjimo jausmas, o kai šie santykiai yra nerūpestingi ir engiantys, tai jiems būdingas izoliacijos jausmas, nepasitikėjimas ir skausmas. Kaip ir kitos globos darbo formos, meilės darbas apima ir fizines veiklas, tačiau Lynch (2007) pabrėžia, kad meilės darbui būdingas didesnis dėmesingumo ir reagavimo į poreikius lygis. Kita Lynch (2007) išskiriama globos forma – tai bendras globos darbas, kurį apibūdina antriniai globos santykiai. Antriniai globos santykiai, anot Lynch (2007), apima santykius su giminėmis, draugais, kaimynais ir darbo kolegomis. Kalbant apie laiko, atsakomybės, išsipareigojimo ir emocinio įsitraukimo lygį, antriniai globos santykiai pasižymi žemesniu įsitraukimo lygmeniu nei pirminiai santykiai. Lynch (2007) atkreipia dėmesį, kad bendro globos darbo bruožai labai priklauso ir nuo konteksto, t. y., ar globos teikimas paremtas profesionaliais globos santykiais, ar savanoriškais. Minėta autorė pripažįsta, kad ap-

mokamas globos darbas taip pat yra neatsiejamas nuo emocinio išitraukimo, tačiau kartu pažymi, kad toks darbas yra paremtas sutartimi, o sutarčiai pasibaigus nelieka jokio sutartinio ar aiškaus moralinio išipareigojimo globoti. Galiausiai trečia Lynch (2007) išskiriama globos darbo forma – tai solidarumo darbas, kurį apibūdina tretiniai globos santykiai. Tretiniai globos santykiai, remiantis Lynch (2007), iš esmės yra solidarumo santykiai, kurie gali būti palaikomi be intymumo ar asmeninio kontakto su kitu žmogumi. Tai yra visuomeninai globos santykiai, apimantys solidarumo darbą, kuris padeda išlaikyti žmones visuomeniniais asmenimis. Globa kaip solidarumas pasireiškia dviem formomis – kaip įstatymais nustatytas išipareigojimas arba kaip savanoriška pastanga ar bendruomeninis darbas. Ši globos forma yra susijusi įvairiomis į kitus orientuoto visuomeninio globos darbo veiklomis, o savo apimtimi gali būti tiek nacionalinė, tiek tarptautinė. Globos kaip solidarumo darbo pavyzdžiai būtų darbas, susijęs su siekiu sustiprinti viešąsias gėrybes ir paslaugas, kampanijos už benamių, kalinių teises ar geresnes gerovės paslaugas ir pan. (Lynch, 2007). Apibendrinama globos formų analizę, Lynch (2007) pripažįsta, kad mokėjimas už tam tikras globos veiklas gali turėti teigiamos įtakos globos santykiams, nes taip santykiai tarp globėjo ir globojamo asmens tampa abipusiškesni ir lygiavertiškesni, tačiau kartu autorė pabrėžia, kad bent jau globa, paremta pirminiais globos santykiais, negali būti komodifikuota, nes tai prieštarautų šių santykių prigimčiai.

Apžvelgus 1.1.4 poskyryje pateiktą informaciją, disertacijos autorės nuomone, galima išskirti keletą formalios ir neformalios globos lyginimo aspektų, kurie padeda įvertinti šių dviejų globos formų skirtumus (žr. 1.1 lentelę).

1.1 lentelė. Formalios ir neformalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose palyginimas

Eil. nr.	Globos formų lyginimo aspektai	Formali globa	Neformali globa
1.	Globos santykių pobūdis:		
1.1.	Santykių atsiradimo priežastys	<i>Įvertintas gavėjo globos poreikis.</i>	<i>Kompleksinės priežastys: pareiga, atsakomybė, prievolė.</i>
1.2.	Emocinis išitraukimas	<i>Nedidelis ir nepastovus.</i>	<i>Intensyvus ir ilgai trunkantis.</i>
1.3.	Atsakomybės ribos	<i>Apibrėžtos sutartimi / laikinos.</i>	<i>Neapibrėžtos / ilgalaikės.</i>
1.4.	Tarpusavio priklausomybė	<i>Apribota.</i>	<i>Didelė.</i>
1.5.	Globos santykių trukmė	<i>Apibrėžta sutartimi.</i>	<i>Neapribota.</i>
2.	Globos kaip darbo reglamentavimas	<i>Globa kaip apmokamas darbas (darbo sutartimi reglamentuoti santykiai).</i>	<i>Globa kaip neapmokamas darbas (darbo sutartimi nereglamentuoti santykiai).</i>
3.	Globos teikėjų kvalifikacija	<i>Specialistai, profesionalai.</i>	<i>Savamoksliai.</i>
4.	Globos veiklų teikimo trukmė	<i>Apribota sutartimi. Pagal darbo grafiką.</i>	<i>„24 val./parą“ (oficialiai neapribota).</i>

1.1 lentelės tęsinys. Formalios ir neformalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose palyginimas

Eil. nr.	Globos formų lyginimo aspektai	Formali globa	Neformali globa
5.	Globos kokybė	<i>Vertinama pagal oficialiai nustatytus standartus, reguliuojama.</i>	<i>Nėra oficialiai įtvirtintų kokybės vertinimo ir reguliavimo standartų.</i>
6.	Veiklos kaštai	<i>Pamatuojami ir įvertinami.</i>	<i>Sunkiai pamatuojami ir įvertinami.</i>

Šaltinis: sudaryta disertacijos autorės.

Apibendrinant 1.1 lentelėje pateiktus formalios ir neformalios pagyvenusių žmonių globos skirtumus, galima teigti, kad vienas iš ryškiausių aspektų, formalią globos veiklą skiriantis nuo neformalios, yra globos teikimo apibrėžtumo lygis. Neformali globa, palyginti su formalia globa, gali būti traktuojama kaip kur kas mažiau įvairiomis institucinėmis priemonėmis apibrėžta veikla.

Galima pastebėti, kad literatūroje, lyginant formalią pagyvenusių asmenų globą su neformalia globa, dominuoja šių dviejų globos formų skirtumų aprašymas. Tačiau Timonen (2009), kitaip nei kiti autoriai, siūlo atkreipti dėmesį į neformalios ir formalios globos, teikiamos globojamo asmens namuose, bendrybes. Pirmiausia, anot Timonen (2009), tiek formalūs, tiek neformalūs globėjai daugeliu atveju turi atlikti tas pačias globos veiklas. Antra, formalią globą su neformalia globa sieja globos teikimo aplinka – dažniausiai tai yra globos gavėjo namai arba, nors daug rečiau, neformalaus globėjo namai. Trečia, Timonen (2009), remdamasi tyrimais, teigia, kad tiek formali, tiek neformali globa yra susijusi su ilgomis darbo valandomis, kurios gerokai viršija įprastines darbo valandas. Ketvirta, Timonen (2009) pabrėžia, kad tiek formalios, tiek neformalios globos teikimas yra paremtas tarpusavio santykiu, emociiniu įsitraukimu, todėl dažnai globos teikimas yra neatsiejamas nuo sunkaus, didžiulį stresą keliančio darbo. Galiausiai, minėta autorė pastebi, kad tiek formalios, tiek neformalios globos teikimo atvejais, siekiant patenkinti globos gavėjo poreikius, yra būtina komunikacija ir pasikeitimas informacija tarp formalių ir neformalių globos teikėjų. Taigi, akivaizdu, kad nors įprasta yra išvelgti formalios ir neformalios globos skirtumus, šias dvi globos formas sieja ir ne vienas panašumas.

Disertacijos autorės nuomone, kalbant apie formalios ir neformalios globos bendrybes yra svarbu paminėti ir dar vieną aspektą – globos teikėjo lytį. Tyrimai rodo, kad tiek neformalios, tiek formalios pagyvenusių žmonių globos atvejais dažniausiai globa yra moterų veiklos sritis (Esplen, 2009; Bettio ir Verashchagina, 2010; Schulz ir Eden, 2016; Luppi ir Nazio, 2019; Verbeek-Oudijk, 2019). Pavyzdžiui, kal-

bant apie neformalią globą, pastebima, kad dukterys globoja savo tėvus dažniau nei sūnūs, dukterys dažniau nei sūnūs tampa tėvų pagrindinėmis globėjomis (angl. *primary caregivers*) ir labiau tikėtina, kad dukterys imsis intensyvesnių globos veiklų nei sūnūs (Luppi ir Nazio, 2019). Beje, didžiausią pagyvenusių žmonių globos gavėjų dalį taip pat sudaro moterys (Colombo ir kt., 2011), nors, kaip teigia Verbeek-Oudijk (2019), dėl mažėjančių vyrų ir moterų tikėtinos gyvenimo trukmės skirtumų, ilgainiui padidės ir vyrų globos gavėjų dalis.

Išnagrinėjus neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sampratas, toliau disertacijoje atskleidžiama neformalios ir formalios globos sąsajų įvairovė. Neformalios ir formalios globos sąsajų įvairovė atskleidžiama nagrinėjant literatūroje dominuojančius teorinius modelius, užsienio šalių autorių (Cantor, 1979; Noelker ir Bass, 1989; Künemund ir Rein, 1999; Ward-Griffin ir Marshall, 2003; Litwin ir Attias-Donfut, 2009; Kemp ir kt., 2013; Jacobs, 2016a) jau kelis dešimtmečius pasitelkiamus aiškinant neformalios ir formalios globos sąsajas.

1.2. Neformalios ir formalios globos sąsajų įvairovė

Šiame disertacijos poskyryje, siekiant atskleisti neformalios ir formalios globos sąsajų įvairovę, o kartu ir kompleksiskumą, pirmiausia nagrinėjami du konkuruojantys požiūriai į formalios globos teikimo poveikį globos išsipareigojimų šeimoje vykdymui. Tuomet pristatomi su diskusija, ar formali globa papildo, ar pakeičia neformalią globą, glaudžiai susiję tradiciniai formalios ir neformalios globos ryšių modeliai, kurie taip pat padeda atskleisti ir veiksnius, darančius įtaką formalios ir neformalios globos sąsajoms. poskyris užbaigiamas keturių neformalaus globėjo vaidmens socialinių paslaugų įstaigoje modelių apžvalga, padedančia suprasti, kaip skirtingai gali būti traktuojami ir vertinami neformalus globėjai priklausomai nuo socialinių paslaugų įstaigų politikos.

1.2.1. Pakeitimo (angl. *substitution*) ir papildomumo (angl. *complementarity*) požiūriai į formalios ir neformalios globos sąsajas

Künemund ir Rein (1999), Motel-Klingebiel ir kt. (2005), Litwin ir Attias-Donfut (2009), Haberkern ir Szydlik (2010) išskiria du literatūroje dominuojančius požiūrius – pakeitimo požiūrį (angl. *substitution thesis*) ir papildomumo požiūrį (angl. *complementarity thesis*), kurie pasitelkiami tyrėjams ieškant atsakymo į klausimą, ar pradėjus teikti formalią globą ji pakeičia, ar papildo neformalią globą. Diskutuodami dėl institucijų poveikio globos išsipareigojimų šeimoje vykdymui, pakeitimo požiūrio šalininkai (pavyzdžiui, Lingsom (1997), cit. pg. Haberkern ir Szydlik, 2010) teigia,

kad valstybės ir šeimos teikiamos globos paslaugos yra funkciškai lygiavertės ir kad globos poreikis neišauga esant didesnei paramos galimybei. Valstybės garantuojamos globos plėtra atitinkamai veda prie šeimoje teikiamos globos mažėjimo, ir atvirkščiai. Papildomumo požiūrio šalininkai (pavyzdžiui, Attias-Donfut ir Wolff (2000); Daatland ir Herlofson (2003), cit. pg. Haberkern ir Szydlik, 2010), priešingai, teigia, kad valstybės teikiamos globos paslaugos kartu sukuria palankias sąlygas ir globai šeimoje. Valstybės teikiamos paslaugos, vadovaujantis papildomumo požiūriu, sumažina globos našta, tenkančią šeimos nariams, kurie kitu atveju būtų priversti rinktis tarp intensyvios globos teikimo savo artimajam, kas gali reikšti net pasitraukimą iš darbo rinkos, ir mokėjimo už globos paslaugas namuose ar institucinę globą. Taigi valstybės garantuojama pagalba suteikia jiems galimybę likti nuolatiniais savo artimųjų globėjais namuose neprisiimant intensyvios globos išpareigojimų. Šiame modelyje valstybės ir šeimos globos paslaugos papildoma viena kita, atsiranda funkcinė diferenciacija, valstybei prisiimant atsakomybę už ilgalaikes, rutinines ir kliniškai sudėtingas užduotis, tokias kaip slauga, o šeimai koncentruojantis į mažesnio intensyvumo asmeninę globą, kasdienę pagalbą ir emocinę paramą (Haberkern ir Szydlik, 2010, pp. 303–304).

Remiantis formalios ir neformalios pagyvenusių asmenų globos sąsajas pakeičiamumo ir papildomumo požiūrių kontekste analizavusių tyrėjų darbais, galima teigti, kad tam, ar suveiks pakeičiamumo ar papildomumo efektas, reikšmingos įtakos turi pagyvenusio asmens globos poreikio lygis. Pavyzdžiui, Brandt ir kt. (2009) tyrimas atskleidė, kad valstybės ir privataus sektoriaus paslaugos papildoma ir gali paskatinti šeimos narius padėti savo artimiesiems, tačiau tik atlikti tas veiklas, kurios siejamos su pagalba namuose (angl. *help activities*). Esant intensyvios globos poreikiui, valstybės ir privataus sektoriaus paslaugos turi tendenciją pakeisti globą šeimoje. Bonsang (2009), analizavęs neformalios pagyvenusių asmenų globos įtaką ilgalaikės priežiūros paslaugų naudojimui Europoje ir pagyvenusių asmenų neįgalumo lygio poveikį neformalios ir formalios globos ryšiumi, priėjo prie išvados, kad neformali globa pakeičia formalios pagalbos namuose paslaugas, tačiau šis pakeitimo efektas mažėja didėjant pagyvenusio asmens neįgalumo lygiui. Taip pat Bonsang (2009) nustatė, kad neformalios globos papildomumo efektas yra menkas, kai kalbama apie formalias slaugos paslaugas ir šiam efektui įtakos neturi pagyvenusio asmens neįgalumo lygis. Stabile ir kt. (2006) atlikę tyrimą priėjo prie išvados, kad išaugusi valstybės finansuojamų paslaugų galimybė yra susijusi su padidėjusiu šių paslaugų naudojimu ir sumažėjusia neformalios globos aprėptimi. Saloniki ir kt. (2019) taip pat nustatė, kad formali globa pakeičia neformalią globą ir tam įtakos

neturi veiksnys, ar neformalią globą teikia kartu, ar atskirai gyvenantys asmenys. Tiesa, tyrėjai pastebėjo, kad pakeičiamumo laipsnis yra kur kas mažesnis neformalios globos atveju, kai šeimos nariai gyvena kartu, palyginti su tais atvejais, kai neformalią globą teikia atskirai gyvenantys šeimos nariai (Saloniki ir kt., 2019).

Brandt ir kt. (2009), Bonsang (2009), Saloniki ir kt. (2019) analizavo tokių veiksmų, kaip globos gavėjo sveikatos būklė, globos namuose paslaugų tipas (pagalbos namuose paslaugų ar slaugos namuose paslaugų), neformalių globėjų gyvenimas kartu ir skyrium nuo globos gavėjų, įtaką formalios ir neformalios globos sąsajoms. O štai Litwin ir Attias-Donfut (2009) teigia, kad formalios ir neformalios globos sąsajas, t. y., ar suveiks pakeitimo, ar papildomumo efektas, apskritai lemia gerovės režimas arba globos teikimo struktūrinė prigimtis ir kontekstas šalyje. Pavyzdžiui, Motel-Klingebiel ir kt. (2005) tyrimas atskleidė, kad formali ir neformali globa papildo viena kitą tose šalyse, kur yra gerai išplėtoti socialinių paslaugų infrastruktūra, o šalyse, atstovaujančiose į šeimą orientuotiems gerovės režimams, papildomumo efektas nėra dažnas atvejis. Beje, šalys yra skirstomos ne tik į atskirus gerovės režimus, bet ir į globos paslaugų režimus, kuriuose dėmesys yra sutelkiamas būtent į formalių, t. y. valstybės užtikrinamų, globos paslaugų ir neformalių, t. y. šeimos narių teikiamų, globos paslaugų aprėpties santykį. Vieni pirmųjų klausimą, ar yra pagrindo kalbėti apie socialinės globos paslaugų režimus, iškėlė Anttonen ir Sipilä (1996). Anttonen ir Sipilä (1996), į savo analizę įtraukę socialinės globos paslaugų aprėptį apibūdinančius rodiklius, moterų užimtumo lygį bei valstybės politiką apibūdinančius rodiklius, Europoje išskyrė du atskirus socialinės globos paslaugų modelius – skandinavišką modelį ir į šeimos globą orientuotą modelį. Skandinaviško socialinės globos modelio pagrindiniai bruožai būtų plačiai prieinamos tiek vaikų, tiek pagyvenusių asmenų globos paslaugos, aukštas moterų užimtumo lygis bei vietos valdžios institucijoms tenkantis pagrindinis vaidmuo finansuojant ir planuojant socialinės globos paslaugų teikimą. Į šeimos globą orientuoto socialinės globos paslaugų modelio, kuriam priklauso Portugalija, Graikija ir Italija, pagrindiniai bruožai būtų labai ribota socialinės globos paslaugų pasiūla, neformalios ir šešėlinės globos paplitimas, kuklus vietinių institucijų vaidmuo, žemas moterų užimtumo lygis (Anttonen ir Sipilä, 1996). Anttonen ir Sipilä (1996) išskyrė ir dar du globos paslaugų modelius – britiškąjį pajamų testavimu parentą modelį ir Centrinės Europos subsidiarumo modelį, tačiau, minėtų autorių nuomone, jų bruožai nėra tokie ryškūs kaip pirmų dviejų modelių. Britiškas modelis pasižymi tuo, kad valstybė prisiima atsakomybę už socialinės globos paslaugų teikimą, tačiau tuo pačiu siekia sumažinti savo išsipareigojimus ir visuomeninių paslaugų kiekį. Subsidiarumo modeliui priklausančiose šalyse –

Nyderlanduose, Vokietijoje, Belgijoje ir Prancūzijoje – pirminė atsakomybė už globą yra priskiriama šeimai, o religinės ir politinės organizacijos yra pagrindinės paslaugų teikėjos, nors viešasis sektorius prisiima didžiausią atsakomybę už paslaugų finansavimą (Anttonen ir Sipilä, 1996). Vėliau savo pagyvenusių asmenų globos režimų tipologijas pasiūlė ir tokie autoriai, kaip Bettio ir Plantenga (2004), Kraus ir kt. (2010).

Taigi skirtingi požiūriai į formalios ir neformalios globos poveikį viena kitai, veiksmų, lemiančių formalios ir neformalios globos sąsajas, gausa, šalių grupavimas pagal formalių ir neformalių globos paslaugų aprėpties rodiklį, patvirtina formalios ir neformalios globos sąsajų kaip tyrimo objekto kompleksiskumą ir sudėtingumą. Toliau pristatomi su diskusija, ar formali globa papildo, ar pakeičia neformalią globą, glaudžiai susiję tradiciniai formalios ir neformalios globos ryšių modeliai, kuriuos disertacijos autorė trečioje darbo dalyje pasitelks analizuodama savo empirinio tyrimo duomenis.

1.2.2. Tradiciniai formalios ir neformalios globos ryšių modeliai

Ward-Griffin ir Marshall (2003), Kemp ir kt. (2013) išskiria keturis daugiausiai tyrėjų dėmesio sulaukiančius tradicinius (angl. *conventional*) neformalios–formalios globos ryšius aiškinančius modelius: pakeitimo modelį (angl. *the substitution model*); užduoties specifiškumu paremtą modelį (angl. *the task specificity model*); papildomumo modelį (angl. *the complementary model*); hierarchinį-kompensacinį modelį.

Pakeitimo modelis. Pakeitimo modelis remiasi prielaida, kad pradėtos teikti formalios paslaugos pakeičia neformalią globą. Taigi, vadovaujantis šiuo modeliu, formali globa turi mažai sąsajų su neformalia globa, nes teigiama, jog neformalūs globėjai naudoja formalią globą, kad pakeistų save (Kemp ir kt., 2013). Anot Greene (1983), pakeitimo modelis dažniausiai yra pasitelkiamas tų asmenų, kurie yra susirūpinę formalios globos kaštais ir nori pagrįsti galimą kaštų augimą pradėjus teikti formalios globos paslaugas.

Užduoties specifiškumu paremtas modelis. Užduoties specifiškumu paremtą modelį formalios ir neformalios globos ryšių analizei, remiantis Cantor (1979), XX a. 7-ajame dešimtmetyje pasiūlė E. Litwak. Šiame modelyje didelis dėmesys skiriamas su globa susijusios užduoties pobūdžiui ir skirtingų paramos elementų ypatybėms (Cantor, 1979). Anot Kemp ir kt. (2013), užduoties specifiškumu paremto modelio esmė – globėjo pasirinkimas siejamas su globos užduotimi, nes daugiau įgūdžių reikalaujanti globa yra teikiama formalių, kvalifikuotų globos teikėjų, o formali ir neformali globa papildo vieną kitą. Jacobs (2016a) priduria, kad vadovaujantis užduoties specifiškumo modeliu, pagalba žmogui atliekant instrumentines kasdieni-

nes veiklas, kurios yra susijusios su asmens galimybėmis atlikti įvairias namų ūkio užduotis, dažniau yra teikiama neformalių globėjų, o pagalba, susijusi su kasdieninėmis veiklomis, t. y. gebėjimu pasirūpinti asmenine higiena, sveikata ir pan., dažniau yra teikiama formalių globėjų. Taigi užduoties specifiškumu paremtas modelis tvirtina, kad užduoties struktūra, o ne pagyvenusio asmens prioritetai ir neformalių globėjų buvimas, nulemia globos šaltinį. Visgi, Litwak ir kt. (1990) atkreipia dėmesį, kad jeigu užduotys nereikalauja techninių žinių, tai pagrindinės grupės (angl. *primary groups*) nariai gali tas užduotis atlikti geriau nei formalios organizacijos. Šį teiginį Litwak ir kt. (1990) argumentuoja pirmiausia tuo, kad jeigu techninės žinios nėra reikalingos, tai pagrindinių grupių struktūra lemia pigesnę užduočių atlikimą, nes nereikia mokėti už specialų mokymą, kaip būna tuo atveju, kai paslaugas teikia formalios organizacijos. Be to, kadangi pagrindinės grupės yra mažesnės, jose nėra tokios griežtos hierarchijos ir detalaus darbo pasidalijimo kaip formaliose organizacijose, jos pasižymi greitesne ir lankstesne komunikacija. Galiausiai, anot Litwak ir kt. (1990), svarbu yra tai, kad pagrindinės grupės narių teikiama globa yra paremta vidine motyvacija, o ne ekonominėmis paskatomis, todėl jie gali atlikti užduotis ir be priežiūros ar vadovavimo. Kitaip tariant, jeigu atliekant globos užduotis techninės žinios nėra esminės, tai pagrindinių grupių teikiama globa yra pigesnė, greitesnė, lankstesnė ir garantuoja labiau motyvuotus globėjus nei formalių organizacijų teikiama globa (Litwak ir kt., 1990).

Papildomumo modelis. Papildomumo modelį formalios ir neformalios globos ryšių analizei pasiūlė Chappell ir Blandford (1991). Remiantis šiuo modeliu, formali globa gali atlikti tiek neformalios globos pakeitimo, tiek papildymo funkcijas. Pasak Chappell ir Blandford (1991), formalios globos sistema ima veikti sąryšyje su neformalios globos sistema dviem atvejais. Pirma, kai pagyvensiems asmenims iškyla globos poreikis, tačiau jų neformalios paramos tinklas yra nepakankamas. Antra, kai pagyvenusių asmenų neformalios globos tinklas yra pakankamas, tačiau pagyvenę asmenys turi rimtų sveikatos problemų. Abiem atvejais formali sistema ištraukia į globą tam, kad padėtų neformaliai tinklui. Ward-Griffin ir Marshall (2003) priduria, kad nors vadovaujantis papildomumo modeliu, yra pripažįstama, kad formalios paslaugos tam tikrais atvejais yra naudojamos kaip neformalios globos pakaitalas, tačiau kartu teigiama, jog formalia globa šeimos globėjai naudojami tik tose situacijose, kai jiems kyla periodinio atokvėpio poreikis. Tai reiškia, kad neformalus šeimos globėjai nesiekia visam laikui atsisakyti savo globos išsipareigojimų.

Hierarchinis-kompensacinis modelis. Cantor (1979; 1989) pagyvenusių žmonių socialinės globos sistemos hierarchinis kompensacinis modelis numato vienos siste-

mos pakeičiamumą kita sistema, tačiau pageidautina tvarka. Kitaip tariant, remiantis šiuo modeliu, pagyvenęs asmuo naudojami formalia sistema (socialinėmis ir sveikatos įstaigomis) kaip paskutine išėjimu, kai išsenka arba yra neįmanoma neformalios (šeimos ir draugų) sistemos teikiama pagalba ar parama. Šie pagalbos būdai vykdomi pagal tvarkingą hierarchinį atrankos procesą, kurį lemia individo teikiami prioritetai pagalbai (giminės, draugai, formalių įstaigų darbuotojai). Laikomasi požiūrio, kad individo prioritetai yra nulemti visuomenėje įsitvirtinusių normų ir kultūros vertybių. Hierarchiniame-kompensaciniame modelyje daug dėmesio skiriama neformalios ir formalios sistemų tarpusavio ryšiui, taip pat akcentuojamas ekonominių ir socialinių tendencijų poveikis šioms globos sistemoms (Ward-Griffin ir Marshall, 2003). Cantor (1991), pripažindamas atskirus paramos komponentus (t. y. šeimą, bendruomenę, socialines įstaigas, vyriausybę), pabrėžia nuolat besikeičiančią, sąveikaujančią socialinės globos sistemos prigimtį, tiek iš individualios, tiek iš ekologinės perspektyvų (Cantor, 1991). Kitaip tariant, nors hierarchiniame-kompensaciniame modelyje į neformalią ir formalią globą yra žvelgiama kaip į atskiras sistemas, tačiau ypač akcentuojama tarp šių skirtingų sistemų vykstanti sąveika ir neformalių globėjų vaidmuo šiai sąveikai.

Apibendrinant tradicinius formalios–neformalios globos ryšių modelius, galima paminėti Cantor (1979) pastebėjimą, kad visiems aukščiau aptartiems modeliams yra būdingi keturi pagrindiniai veiksniai, modeliuose veikiantys skirtingu laipsniu. Pirmas veiksnys – tai paramos tinklo prigimtis ir apimtis. Antras – su parama susijusių užduočių pobūdis. Trečias – įvairių paramos elementų artumas ir tinkamumas. Ketvirtas – pagyvenusių asmenų savybės ir kultūros vertybės (Cantor, 1979, p. 453).

Tradicinių formalios ir neformalios globos ryšių modelių kritika. Verta pastebėti, kad neformalios ir formalios globos ryšių tema rašantys autoriai nevengia ir tradicinių formalios–neformalios globos ryšius aiškinančių modelių kritikos. Pirmiausia, Ward-Griffin ir Marshall (2003) teigia, kad tradiciniai modeliai yra pernelyg orientuoti į profesionalių globos teikėjų interesus. Kemp ir kt. (2013) priduria, kad tradiciniai modeliai taip pat neįtraukia globos gavėjų kaip potencialiai aktyvių dalyvių jų pačių globoje, įskaitant globos gavėjų vaidmenį tvarkant su globa susijusius klausimus. Anot Kemp ir kt. (2013), dėl šių priežasčių tradiciniai modeliai neatspindi dinamiškos (t. y. evoliucinės) globos procesų prigimties. Antra, Ward-Griffin ir Marshall (2003) atkreipia dėmesį į tradicinių modelių ribotumą, kurį lemia ne tik šiems modeliams būdinga prielaida, kad formalios ir neformalios globos sistemos yra skirtingos, bet ir pirmenybės teikimas neformaliai globai formalios globos atžvil-

giu. Kitaip tariant, jaučiama tendencija besąlygiškai priimti tradicinį mąstymą apie „šeimos globą“. Trečia, pasak Kemp ir kt. (2013), tradiciniai modeliai nesistengia paaiškinti, kaip skirtingos globos aplinkos veikia formalios–neformalios globos ryšius, o tai yra svarbu, nes namai, slaugos namai ir kitos globos aplinkos reikšmingai skiriasi viena nuo kitos.

Nepaisant minėtos kritikos, taikomos tradiciniams formalios ir neformalios globos ryšių modeliams, disertacijos autorės nuomone, šių modelių apžvalga ne tik dar kartą patvirtina neformalios ir formalios globos sąsajų įvairovę, bet ir papildo 1.2.1 disertacijos poskyryje atskleistų veiksmų, lemiančių formalios ir neformalios globos sąsajas, sąrašą tokiais mikro lygmens veiksniais, kaip pagyvenusio asmens santykiai su šeimos nariais ar jo asmeniniai prioritetai vienai ar kitai globos formai, bei tokiais makro lygmens veiksniais, kaip formalios globos kaštai ir visuomenėje vyraujančios kultūros vertybės.

1.2.3. Neformalaus globėjo vaidmens socialinių paslaugų įstaigoje modeliai

Tradicinių formalios ir neformalios globos ryšių modelių išskyrimo pagrindas – su globos veikla susijusių užduočių pobūdis ir šių užduočių pasiskirstymas tarp formalių ir neformalių globėjų, labiau akcentuojant, kaip pastebėjo Kemp ir kt. (2013), profesionalių globos teikėjų interesus. Disertacijos autorės nuomone, siekiant atskleisti formalios ir neformalios globos sąsajų įvairovę, į šį reiškinį svarbu pažvelgti ir iš neformalių globos teikėjų perspektyvos, o šiam tikslui pasiekti galima pasitelkti Twigg ir Atkin (2002) išskiriamus neformalaus globėjo vaidmens socialinių paslaugų įstaigoje modelius. Šie modeliai taip pat bus pasitelkti trečioje darbo dalyje analizuojant empirinio disertacijos tyrimo duomenis.

Twigg ir Atkin (2002), kalbėdami apie neformalių globėjų santykius su socialinių paslaugų įstaigomis, akcentuoja šių santykių neapibrėžtumą. Santykių neapibrėžtumas, anot Twigg ir Atkin (2002), yra susijęs su neformalių globėjų vaidmens neaiškumu. Kaip teigia minėti autoriai, globėjai nėra nei klientai, nei pacientai ir retai kada atsiduria intervencijos dėmesio centre, tačiau tuo pat metu globėjai yra su globa susijusių sprendimų dalis, kurią paslaugų teikėjai turi pripažinti (Twigg ir Atkin, 2002, p. 11). Twigg ir Atkin (2002) savo darbe siūlo keturis idealius neformalaus globėjo vaidmens santykiuose su socialinių paslaugų įstaigomis modelius: globėjai kaip ištekliai, globėjai kaip bendradarbiai (angl. *co-workers*), globėjai kaip klientai ir pakeičiamas globėjas (angl. *the superseded carer*). 1.2 lentelėje pateikiamas šių keturių modelių apibūdinimas, o po lentelės – išsamesnis modelių aprašymas.

1.2 lentelė. Keturi neformalių globėjų modeliai

	Globėjai kaip ištekliai	Globėjai kaip bendradarbiai	Globėjai kaip klientai	Pakeičiamas globėjas
<i>Globėjo apibūdinimas</i>	Labai platus	Platus	Siauras	„Giminaičiai“
<i>Dėmesio centre</i>	Neįgalus asmuo	Neįgalus asmuo su tam tikru globėjo kaip priemonės pripažinimu	Globėjas	Neįgalus asmuo ir globėjas, tačiau atskirai
<i>Interesų konfliktas</i>	Ignoruojamas	Iš dalies pripažįstamas	Visiškai pripažįstamas, tačiau vienpusis	Pripažįstamas, tačiau tiek globėjo, tiek neįgalaus asmens atžvilgiu
<i>Tikslas</i>	Globos maksimalizavimas ir pakeitimo minimalizavimas	Aukščiausia neįgalaus asmens globos kokybė. Globėjo gerovė kaip priemonė globos kokybei	Globėjo gerovė	Globėjo gerovė ir neįgalaus asmens nepriklausomybė, tačiau atskirai

Šaltinis: Twigg ir Atkin (2002, p. 13).

Globėjai kaip ištekliai. Twigg ir Atkin (2002) teigia, kad globėjai kaip ištekliai yra dominuojantis modelis socialinės globos praktikoje. Neformali globa yra laikoma savaime suprantame realybe, kurioje veikia socialinių paslaugų įstaigos. Neformali globa yra traktuojama kaip nemokama gėrybė (tiek globos gavėjui, tiek socialinių paslaugų įstaigoms). Neformali globa yra siejama su šeiminiiais įsipareigojimais ir yra laikomasi idėjos, kad neformali globa turi normatyvinį prioritetą prieš formalią globą. Tai lemia mąstymą, kad formalios globos įstaigos turi įsikišti tik tada, kai neformali parama yra neįmanoma. Šiame modelyje yra vadovaujama labai plačiu sąvokos „globėjas“ apibūdinimu, nes globėjais yra laikomi visi potencialūs neformalūs rėmėjai. Kartais sąvoka „globėjas“ net sugretinama su neformaliu sektoriumi arba „bendruomene“ apskritai. Visi padėjėjai yra potencialiai įtraukiami į šį modelį ir nėra aiškaus skirtumo tarp pagalbos, kurią teikia draugai, kaimynai, tolimi giminaičiai ar artimieji. Modelio dėmesio centre yra globos poreikį turintis asmuo, o globėjas yra jo aplinkos dalis, nors ir esminis tos aplinkos išteklius. Rūpestis globėjo gerove šiame modelyje yra nežymus arba jo visai nėra, todėl ir potencialus konfliktas tarp globėjo ir globojamo asmens yra ignoruojamas. Socialinių paslaugų įstaigų intervencijos tikslas yra neformalios paramos išlaikymas (Twigg ir Atkin, 2002, pp. 13–14).

Globėjai kaip bendradarbiai. Šiame modelyje socialinių paslaugų įstaigos stengiasi dirbti kartu su neformaliu sektoriumi, susiedamos savo paramą su neformalių

globėjų teikiama parama. Taigi šiame modelyje yra peržengiamas tradicinis pasidalijimas tarp formalios ir neformalios globos. Kaip ir „globėjų kaip išteklių“ modelyje, taip ir šiame modelyje vadovaujamasi plačiu globėjo apibūdinimu, nors ir kiek labiau yra pabrėžiama pagrindinio globėjo (angl. *primary carer*) teikiama globa. Dėmesio centre išlieka neįgalus asmuo, tačiau pripažįstant ir neformalaus globėjo dvasinės būsenos, kaip priemonės užtikrinti teikiamos globos tęstinumą ir kokybę, svarbą. Taigi modelis „globėjai kaip bendradarbiai“ apima ir globėjo interesus bei rūpestį jo gerove, tačiau tai traktuojama išskirtinai kaip kokybiškos globos užtikrinimo priemonė. Interesų konfliktas šiame modelyje iš dalies yra pripažįstamas, tačiau paprastai yra siejamas su prielaida, kad globėjai iš tiesų nori globoti ir pagalba jiems šitą norą įgyvendinti yra pagrindinis socialinių paslaugų įstaigų būdas užmegzti ryšius su globėjais (Twigg ir Atkin, 2002, p. 14).

Globėjai kaip klientai. Šiame modelyje globėjai yra laikomi klientais, t. y. žmonėmis, kuriems patiems reikia pagalbos. Paslaugos yra teikiamos tam, kad būtų palengvinta globėjų situacija ir pagerinta jų dvasinė būsena. „Globėjo“ sąvoka yra siaura ir orientuota tik į tuos, kurie yra stipriai įsitraukę į globos teikimą. Intervencijos dėmesio centre yra globėjas ir jo poreikiai bei gerovė, kas trumpuoju laikotarpiu gali būti net svarbiau nei globojamo asmens poreikiai. Aiškiausias tokio dėmesio sutelkimo į globėją pavyzdys, anot Twigg ir Atkin (2002), yra atokvėpio paslauga. Globėjų kaip klientų modelyje yra visiškai pripažįstamas konfliktas tarp globėjo ir globojamo asmens, tačiau akcentuojant, kad konfliktą sukelia globėjas (Twigg ir Atkin, 2002, p. 14).

Pakeičiamas globėjas. Šiame modelyje keliamas tikslas ne palaikyti globos santykius, o juos peržengti ar pakeisti ir tam yra numatyti du būdai. Pirmas būdas yra siejamas su rūpesčiu dėl globojamo asmens ir siekiu kiek įmanoma padidinti jo nepriklausomybę. Taigi intervencijų tikslas yra ne tiek palengvinti globėjo našta, kiek išlaisvinti neįgalius asmenis nuo priklausomybės santykių. Toks modelis yra naudojamas tokiose situacijose, kai, pavyzdžiui, suaugusiais neįgaliaisiais rūpinasi jų tėvais ir yra pastebima, kad tokie globos santykiai varžo neįgalių individų asmeninį augimą. Twigg ir Atkin (2002) pastebi, kad šio būdo naudojimas pagyvenusių žmonių globos atvejais yra ribotas, nes tokie globos santykiai, socialinių paslaugų įstaigų požiūriu, nėra laikomi būtinais pakeisti. Antras būdas pakeisti globos santykius yra susijęs su rūpesčiu dėl globėjo. Laikomasi prielaidos, kad neįgalus ar pagyvenusio asmens nepriklausomybės didinimas gali potencialiai apsieiti ir be jo globos poreikio tenkinimo, taigi ir be naštos, kuri tenka globėjui. Kartais netgi yra manoma, kad pagalbos globėjui būdas yra padėti jam priimti sprendimą atsakyti globos teikimo, nes tik tokiu atveju reikšmingai pagerės jo dvasinė būklė. Pakeičiamo globėjo mode-

lyje yra įprasta nevertoti sąvokos „globėjas“. Ši sąvoka yra pakeičiama tokiais žodžiais, kaip „giminaičiai“ ar „šeima“, kurie yra morališkai neutralresni ir nereiškia tokio paties įsipareigojimų ir atsakomybės lygio, kaip sąvoka „globėjas“. Intervencijų dėmesio centre yra arba neįgalus asmuo, arba globėjas, priklausomai nuo pasirinkto pakeičiamo modelio būdo, tačiau bet kuriuo atveju globėjas ir neįgalus asmuo yra matomi kaip egzistuojantys atskirai. Interesų konfliktas yra visiškai pripažįstamas tiek iš globėjo, tiek iš globojamo asmens pusės. Vertingiausias intervencijos, pasitelkus pakeičiamo globėjo modelį, rezultatas – tiek globėjo, tiek neįgalaus asmens nepriklausomybė (Twigg ir Atkin, 2002, p. 15).

Twigg ir Atkin (2002) pabrėžia, kad jų išskirti modeliai yra idealūs, tačiau praktikoje socialinių paslaugų įstaigos nebūtinai vadovaujasi išskirtinai tik vienu kuriuo nors modeliu. Twigg ir Atkin (2002, p. 23) taip pat teigia, kad nuo būdo, kuriuo neformalus globėjas įtraukiamas į paslaugų teikimą, priklauso ne tik globėjo ir socialinių paslaugų įstaigos santykiai, bet ir tai, kokie sprendimai bus priimami, kiek ir kokiais būdais bus atsižvelgta į neformalaus globėjo interesus.

Apibendrinant Twigg ir Atkin (2002) išskirtus neformalaus globėjo vaidmens socialinių paslaugų įstaigoje modelius, galima teigti, kad šių modelių išskyrimo pagrindas – lygis, kuriuo socialinių paslaugų įstaigos, tenkindamos pagyvenusių žmonių globos poreikius, atsižvelgia į neformalaus globėjo interesus ir poreikį paramai. Tuo remdamasi disertacijos autorė daro prielaidą, kad analizuojant neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas, svarbu yra įtraukti ir paramos neformaliems globėjams aspektą, kuris plačiau nagrinėjamas 1.3.2 disertacijos poskyryje.

1.3. Teorinės priegios ir koncepcijos neformalios ir formalios globos sąsajoms aiškinti

Šiame disertacijos poskyryje atskleidžiamos teorinės priegios ir koncepcijos, pasitelkiamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajoms aiškinti. Pirmiausia pristatomi pagrindiniai institucionalizmo teorinės priegios principai, sukuriantys prielaidas neformalios ir formalios globos sąsajų analizei ir struktūruojantys disertacinio darbo logiką. Institucionalizmo teorinė priega papildoma familializmo koncepcija, kuri darbe pasitelkiama analizuojant neformalios ir formalios globos sąsajas makro lygmenyje, t. y. socialinės politikos priemonėmis formuojamas neformalios ir formalios globos sąsajas. Taip pat institucionalizmo teorinė priega papildoma feministinės globos etikos idėjomis, leidžiančiomis į globą pažvelgti iš globotinio ir globėjo santykių perspektyvos bei susieti mikro ir makro analizės lygmenis.

1.3.1. Institucionalizmo teorinė prieiga

Institucinis požiūris (angl. *institutional approach*) – įvairių institucionalizmo teorinių prielaidų naudojimas reiškinių analizei. Visas šias teorijas sieja tam tikros bazinės prielaidos, pagrindiniai elementai, tokie kaip socialinės struktūros, stabilumas, normos, taisyklės, vertybės, idėjos (Scott, 2001). Įvairios institucionalizmo teorijos atmainos, t. y. normatyvinis, racionalaus pasirinkimo, istorinis, empirinis, internacionalinis ir sociologinis institucionalizmai turi savitumą, apibrėžiant institucijas, tačiau visų skirtingų institucionalizmo atmainų atstovai (pavyzdžiui, normatyvinio institucionalizmo – J. G. March ir J. H. Olsen, racionalaus pasirinkimo – E. Ostrom ir D. North, istorinio – P. Hall ir kt.) sutinka su aukščiau išvardytomis bazinėmis prielaidomis (Peters, 2000) ir pripažįsta, kad „institucijos yra svarbios“ (Lane ir Ersson, 2000, p. 9).

Kas parodo, kad analizuojant socialinę ar politinę reiškinį yra vadovaujama instituciniu požiūriu? Remiantis Peters (2000), tai parodo kelių esminių institucijoms būdingų bruožų pripažinimas. Pirma, kad institucijos yra struktūrinis visuomenės ir / ar valstybės požymis. Tai reiškia, kad institucijos peržengia individus, kad individų grupes įtrauktų į tam tikro tipo struktūruotas sąveikas, kurios yra nuspėjamos remiantis apibrėžtais veikėjų santykiais. Antras institucijų bruožas yra tas, kad jos yra siejamos su tam tikru stabilumu laike. Trečias institucijų bruožas – institucijos daro poveikį ir tam tikru būdu konstruoja individo elgesį. Galiausiai ketvirtas institucijų bruožas yra tas, kad institucijos narius turėtų vienyti bendros vertybės ir bendra prasmė (Peters, 2000). Šioje disertacijoje vadovaujama Helme ir Levitsky (2004, p. 727) pateikiamu institucijų kaip taisyklių ir procedūrų (formalių ir neformalių), kurios, suvaržydamos ir įgalindamos veikėjų elgesį, struktūruoja socialinę sąveiką, apibrėžimu. Formalios institucijos yra taisyklės ir procedūros, sukurtos, pateiktos ir vykdomos tokiais būdais, kurie yra plačiai pripažįstami kaip oficialūs. Formalios institucijos apima valstybės institucijas (teismus, įstatymų leidžiamuosius organus, biurokratiją), valstybėje taikomas taisykles (konstitucijas, įstatymus, reguliavimus) ir organizacijos taisykles arba oficialiai pripažintą taisyklę, kurios valdo tokias organizacijas, kaip korporacijos, politinės partijos ir interesų grupės (Helmke ir Levitsky, 2004, p. 727). Taigi, apibrėžiant formalias institucijas, yra akcentuojama, kad šios institucijos yra inicijuotos iš šalies, paprastai valstybės. O štai neformalios institucijos yra socialiai bendros, paprastai nerašytos taisyklės, sukurtos, pateiktos ir vykdomos oficialiai nepatvirtintais būdais (Helmke ir Levitsky, 2004, p. 727). Helmke ir Levitsky (2004) pabrėžia neformalių institucijų ryšį su kultūra, akcentuo-

dami skirtumą tarp bendrų lūkesčių ir bendrų vertybių. Helmke ir Levitsky (2004) yra linę neformalias institucijas sieti būtent su bendrais lūkesčiais, teigdami, kad bendri lūkesčiai nebūtinai turi būti grindžiami platesnėmis visuomenės vertybėmis.

Remiantis Peters (2000), institucionalizmo prieigoje yra keliamas ir klausimas, kaip individai ir institucijos veikia vieni kitus ir, kaip pastebi Peters (2000), šis klausimas yra artimas struktūros-agento problemai socialinėje teorijoje. Institucionalizmo prieigoje pripažįstama, kad institucijos formuoja individų elgesį ir kad individai gali formuoti ir reformuoti institucijas. Pavyzdžiui, kalbant apie institucijos pokyčius, vienoje iš normatyvinio institucionalizmo nuostatų teigiama, kad institucijos pokytis yra įmanomas, kai individai nepritaria *status quo* (Peters, 2000).

Šioje disertacijoje institucinė prieiga pasirinkta analizuoti neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas, nes institucinė prieiga, kaip teigia Peters (2000), pati apimanti keletą skirtingų požiūrių į institucinį fenomeną, sudaro darbo autoriui galimybę holistiškai pažvelgti į disertacinio tyrimo objektą. Vadovaudamasi institucine prieiga, darbo autorė gilinasi į pagyvenusių žmonių globos politiką, t. y. makro lygmenį, kartu į reiškinio analizę įtraukdama ir veikėjų elgesį / požiūrius, t. y. mikro lygmenį. Taigi disertacijoje vadovaujamosi nuostata, kad *neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos* – tai reiškinys, kurį formuoja Lietuvos globos sektoriuje įgyvendinamos socialinės politikos priemonės, t. y. formalios institucijos, ir gyventojų nuostatos / lūkesčiai pagyvenusių žmonių globos atžvilgiu, t. y. neformalios institucijos. Kartu pripažįstama, kad formuojant neformalios ir formalios globos sąsajų pobūdį yra svarbūs ir pagyvenusių žmonių globėjų patirtimi paremti požiūriai, kadangi, kaip minėta, individai gali formuoti ir reformuoti institucijas, įvirtinančias tvarką visuomenėje. Kitaip tariant, žinodami pagyvenusių žmonių globėjų namuose požiūrius į socialinės politikos priemones nulemtas neformalios ir formalios globos sąsajas arba jų preferencijas vienokiam ar kitokiam neformalios ir formalios globos sąsajų pobūdžiui, galime išvelgti galimus trukdžius arba paskatas institucijų pokyčiui.

1.3.2. Familializmo koncepcija ir parama neformaliems globėjams

Institucionalizmo teorinė prieiga, nors ir sutelkia dėmesį į institucijų poveikį individų elgesiui, nepakankamai leidžia gilintis į socialinės politikos priemonių, formuojančių neformalios ir formalios globos sąsajas, įvairovę, todėl šiame darbe, siekiant detaliau pažvelgti į neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas iš makro lygmens perspektyvos, pasitelkiama familializmo koncepcija.

1.3.2.1. Familializmo koncepcija

Familializmo ir defamilializmo sampratos. Daly ir Lewis (2000) teigia, kad neįmanoma suprasti šiuolaikinės gerovės valstybės formos ir prigimties be sąvokos „globa“ ir akcentuoja mokslinių tyrimų, analizuojančių globą platesniame gerovės valstybės politinės ekonomikos kontekste, trūkumą. Anot Levy (2005), sąvoka „globa“ tam tikromis prasmėmis yra politinė sąvoka, tačiau kartu ši sąvoka apima ir analitinius bei normatyvinius aspektus, kuriais yra paremta gero gyvenimo ir geros visuomenės vizija. Būtent todėl, remiantis Levy (2005), globa gali pasitarnauti kaip didinamasis stiklas studijuojant su šeima ir politika susijusias temas. Daly ir Lewis (2000) priduria, kad jeigu globos konceptą traktuosime kaip analitinę priemonę, tai jis gali praversti analizuojant gerovės valstybėje vykstančius pokyčius, kaip pavyzdžiui, skirtingų sektorių vaidmens kaita globos teikime, gerovės valstybės paramos globai formų plėtra ir pan. Taigi, vadovaujantis Kröger (2009), galima teigti, kad pastaruoju metu dominuojančios globos sampratos individualius globos santykius perkėlė į bendrą socialinės politikos ir visuomenės kontekstą. Visa tai lėmė, kad globos tyrimuose pradėta daugiau dėmesio skirti tarptautiniams formalios globos teikimo palyginimams, o palaipsniui ėmė plėtotis ir neformalios globos tyrimai.

Šioje disertacijoje pristatoma familializmo koncepcija būtent ir buvo išplėtotą tarptautinių lyginamųjų gerovės valstybės ir šeimos politikos tyrimų kontekste. Familializmo koncepcijoje pagrindinis dėmesys skiriamas šeimai arba tiksliau privatiems namų ūkiams. Privatus namų ūkis yra vertinamas kaip svarbus gerovės kūrimo šaltinis, akcentuojant šeimos vaidmens ir funkcijos, ypač šeimos priežiūros funkcijos, įtaką socialinės apsaugos sistemai. Iš esmės, vaikų, pagyvenusių asmenų ir neįgaliųjų priežiūra daugiausiai yra nemokamai teikiama artimųjų, paprastai moterų, privačiuose namų ūkiuose. Gerovės valstybės, nors ir skirtingais lygiais, yra linkusios pasikliauti šiais šaltiniais (Leitner, 2014).

Familializmo koncepcijos rėmuose analizuojant gerovės valstybėse taikomus globos paslaugų teikimo modelius yra vartojama ir defamilializacijos sąvoka arba, kaip teigia Saraceno (2016), pastaraisiais metais vaikų ir pagyvenusių žmonių globos politikos tyrimuose ima dominuoti familializmo–defamilializacijos dichotomija. Frericks ir kt. (2014) taip pat pastebi, kad analizuojant gerovės valstybių politikas, įgyvendinamas pagyvenusių žmonių globos srityje, pagrindinis dėmesys skiriamas gerovės valstybės „familializavimo / defamilializavimo“ vaidmeniui, t. y. laipsniui, kuriuo gerovės valstybės remia pagyvenusių piliečių globos formalizavimą. Beje, defamilializacijos sąvoka yra vartojama ir nusakyti, koku lygiu individai gali išlai-

kyti socialiai priimtinus gyvenimo standartus nepriklausomai nuo šeimos santykių, t. y. per apmokamą darbą arba socialinės apsaugos teikiamas garantijas (Saraceno, 2016, cit. pg. Lister, 1994). Saraceno ir Keck (2011) defamilializaciją trumpai apibūdina kaip nepriklausomybę nuo šeimos paramos. Saraceno (2016) pastebi, kad į šeimos politikos tyrimus įvedus defamilializacijos sąvoką, ši sąvoka pirmiausia pabrėžė moterų galimybes pasirinkti savimi nepriklausomai nuo vyro kaip šeimos maitintojo ir tik vėliau defamilializacijos sąvoka susieta su visais suaugusiais asmenimis, ypač su jaunimu, pažeidžiamais ir pagyvenusiais visuomenės nariais nepriklausomai nuo jų lyties. Atkreiptinas dėmesys, kad Saraceno ir Keck (2011) defamilializacijos sampratoje yra akcentuojama ekonominė nepriklausomybė nuo šeimos paramos, o Lohmann ir Zagel (2015) teigia, kad defamilializacija yra siejama ir su kartų priklausomybe bei kad defamilializacija reiškia ne tik nepriklausomybę nuo globos įsipareigojimų, bet ir laisvę pasirinkti globos teikėjus. Apibendrinami defamilializacijos sampratą, Lohmann ir Zagel (2015, p. 5), išskiria tris šios sampratos dimensijas: a) lytis ir / ar karta; b) globos abipusiškumas; c) valstybės politika ir / ar valstybės ir rinkos tiekimas.

Familializuojančios ir defamilializuojančios politikos priemonės. Familializmo koncepcijos kontekste svarbu prisiminti ir Esping-Andersen (1990), kuris, priklausomai nuo to, kiek šeimos yra laikomos atsakingomis už savo narių gerovę, valstybes suskirstė į familialistinius ir defamilializuojančius gerovės režimus. Siekdamas nusakyti defamilializacijos lygį, Esping-Andersen (1999) išskyrė defamilializaciją per valstybės teikiamas socialines paslaugas ir defamilializaciją per rinkos teikiamas paslaugas. Siekdamas apibūdinti familialistinį gerovės režimą, Esping-Andersen (1999) rėmėsi tokiais rodikliais, kaip pagyvenusių asmenų, gyvenančių su vaikais, dalis, nedirbančio ir kartu su tėvais gyvenančio jaunimo dalis ir moterų per savaitę neapmokamam namų ruošos darbui skiriamas laikas. Leitner (2003) teigia, kad Esping-Andersen išskirti rodikliai, kuriais remiantis gerovės valstybės yra skirstomos į familialistines ir defamilializuotas, yra nepakankami, kadangi jie matuoja familialistinių struktūrų pasekmes ir nieko nepasako apie pačias struktūras ar struktūrų ir pasekmių ryšius. Pasak Leitner (2003), jeigu familializmas reiškia, kad valstybės politika pageidauja, jog privatūs namų ūkiai užtikrintų savo narių gerovę, analizės dėmesio centre turi būti būdai ir priemonės, naudojami įgyvendinti minėtą valstybės siekį. Taigi Leitner (2014) savo darbuose skiria familializuojančias ir defamilializuojančias politikos priemones.

Analizuodama familializaciją vs. defamilializaciją, Leitner (2003) teigia, kad familialistinės politikos ne tik įpareigoja (kartu ir įgalina) šeimą tenkinti kitų šeimos

narių globos poreikius, šios politikos taip pat skatina globos poreikį turinčių asmenų priklausomybę nuo šeimos. Šiame kontekste, anot Leitner (2003), defamilializacija reiškia ne tik šeimai tenkančių globos pareigų sumažinimą. Defamilializacija taip pat reiškia, kad sumažėja individo globos poreikių patenkinimo priklausomybė nuo santykių su šeima.

Leitner (2014) teigia, kad socialinės paslaugos iš esmės gali būti laikomos defamilializacijos instrumentais, kadangi šios paslaugos suvisuomenina arba susieja su rinka šeimai tenkančius globos išpareigojimus. Tačiau tam, kad galėtume įvertinti socialinių paslaugų defamilializacijos poveikį, turime atsižvelgti į tai, kaip plačiai paslaugos yra naudojamos ir kokio tipo paslaugos yra teikiamos. Pavyzdžiui, pagyvenusių žmonių globos sektoriuje galėtume kalbėti apie aukštą defamilializacijos lygį tik tuo atveju, jeigu šalyje būtų tankiai išplėtotas stacionarių globos įstaigų ir ambulatorinių globos paslaugų tinklas. Tai reikštų, kad šeimai tenka daug mažiau globos išpareigojimų, o globos poreikį turintys pagyvenusieji gali gyventi nepriklausomai nuo šeimos priežiūros.

Familializuojančios politikos, anot Leitner (2014), priešingai, aktyviai remia šeimą, pastarajai vykdant jai tenkančią globos funkciją. Familializuojančias politikas Leitner (2014) skirsto į dvi grupes. Pirma grupė – su laiku susijusios šeimoje atliekamo globos darbo teisės (angl. *time rights for familial care work*). Antra grupė – su pinigėmis išmokomis susijusios šeimoje atliekamo globos darbo teisės (angl. *cash rights for familial care work*).

Su laiku susijusios teisės pagyvenusių žmonių globos sektoriuje būtų, pavyzdžiui, priežiūros atostogos. Priežiūros atostogos veikia familializuojančiai, kadangi jos remia laikiną šeimos narių teikiamą globą. Familializacijos poveikis tuo stipresnis, kuo nustatytas ilgesnis atitrūkimo nuo darbo laikotarpis, ypač todėl, kad ilgi periodai neigiamai veikia reintegraciją į darbo rinką. Lohmann ir Zagel (2015) taip pat laikosi pozicijos, kad tik tos politikos priemonės, kurios užtikrina gana trumpas, bet gerai apmokamas priežiūros atostogas gali būti laikomos defamilializuojančiomis, kitais atvejais priežiūros atostogos veikia familializuojančiai. Šiame kontekste darbas ne visu etatu vertas išskirtinio dėmesio. Iš vienos pusės, darbas ne visu etatu yra alternatyva darbui visu etatu, o sutrumpėjęs darbo valandos gali būti išnaudotos šeiminei globai. Taigi galima teigti, kad darbas ne visu etatu veikia familializuojančiai. Iš kitos pusės, darbas ne visu etatu taip pat gali būti alternatyva šeimos narių, teikiančių globą, nedalyvavimui darbo rinkoje. Jeigu šeimos narys, vykdydamas globos išpareigojimus, turi galimybę dirbti ne visu etatu (pavyzdžiui, kartu pasitelkda-

mas socialines paslaugas), tuomet darbas ne visu etatu jam sudaro galimybę dalyvauti darbo rinkoje. Tačiau šiuo atveju darbas ne visu etatu automatiškai neveikia defamilializuojančiai. Defamilializacijos poveikis atsiranda, jeigu apskritai atsiranda, tik netiesiogiai, šeimos nariui tenkanti globos darba perkeliama socialinėms paslaugoms (angl. *outsourcing to social services*) (Leitner, 2014).

Su pinigineis išmokomis susijusios šeimoje atliekamo globos darbo teisės – tai tiesioginiai (pavyzdžiui, globėjo išmoka) ir netiesioginiai (pavyzdžiui, nemokamas dalyvavimas sutuoktinio sveikatos draudimo plane) piniginiai pervedimai šeimos nariams. Tiesioginės ir netiesioginės piniginės išmokos didina globą šeimoje teikiančių asmenų pajamas, per tai remdamos globą šeimoje ir įgalindamos globėjus. Kuo didesnės piniginės išmokos, tuo visapusiškiau juos įgalina „teisę globoti“ ir tuo stipresnę familializacijos poveikį jos turi (Leitner, 2014).

Keturi familializmo tipai. Turėdama omenyje tai, kad tiek familializuojančios, tiek defamilializuojančios politikos priemonės gali būti išreikštos silpnai arba stipriai, Leitner (2003, 2014) siūlo keturlaukę matricą, kuri leidžia išskirti keturis idealius familializmo tipus (žr. 1.3 lentelę).

1.3 lentelė. Stiprios / silpnos familializacijos ir stiprios / silpnos defamilializacijos deriniai

Familializacija	Defamilializacija	
	<i>Stipri</i>	<i>Silpna</i>
<i>Stipri</i>	Pasirenkamas familializmas	Atviras familializmas
<i>Silpna</i>	Defamilializmas	Implicitinis familializmas

Šaltinis: Leitner (2003, 2014).

Leitner (2003, 2014) pateikia tokias 1.3 lentelėje išskirtų familializmo tipų apibūdinimus:

1. Implicitinis familializmas (angl. *implicit familism*). Nėra nei defamilializuojančių, nei familializuojančių politikos priemonių. Šeima yra pagrindiniai globos teikėjai be jokių alternatyvių globos būdų. Šis tipas dar gali būti vadinamas „familializmu be pasirinkimo“ (angl. *„familism by default“*).
2. Atviras familializmas (angl. *explicit familism*). Per familistines politikos priemones remiamos šeimos, kurios globoja vaikus, neįgalius ir pagyvenusius asmenis. Globa šeimoje ne tik skatinama, bet ir primetama, kadangi trūksta alternatyvų.
3. Pasirenkamas familializmas (angl. *optional familism*). Šis tipas apima tiek familializuojančias, tiek defamilializuojančias politikos priemones. Globą tei-

kianti šeima yra remiama, tačiau kartu sudaroma galimybė ir pasilengvinti priežiūros įsipareigojimus.

4. Defamilializmas arba antifamilializmas (angl. *defamilialism or anti-familialism*). Būdingas stiprus defamilializacijos lygis dėl valstybės ar rinkos teikiamų globos paslaugų. Globos šeimoje teikėjai yra visiškai arba dalinai atleisti nuo globos įsipareigojimų. Globėjams šeimoje sudaromos galimybės dalyvauti darbo rinkoje.

Kalbėdama apie familializmo tipus gerovės režimų kontekste, Leitner (2014) teigia, kad konservatyvios gerovės valstybės, kur taikomos piniginės išmokos arba su laiku susijusios šeimoje atliekamo globos darbo teisės, gali būti apibūdinamos kaip atviro familializmo tipo atstovės. O štai konservatyvios gerovės valstybės, kur nėra taikomos familializuojančios politikos priemonės, atstovauja implicitiniam familializmo tipui. Skandinaviškos gerovės valstybės, anot Leitner (2014), patenka į šalių, atstovaujančių pasirenkamo familializmo tipui, kategoriją. Šiose šalyse lyčių lygybės principas veda prie didelių tiesioginių išmokų už globą šeimoje ir prie adekvataus defamilializuojančių struktūrų lygio. Liberalios gerovės valstybės, priešingai, laikosi implicitinio familializmo ir siūlo pinigines išmokas už globą tik tais atvejais, kai kyla skurdo grėsmė. Leitner (2014) priduria, kad liberalios gerovės valstybės gali būti siejamos ir su defamilializmu, tačiau tai būtų rinkos skatinamas procesas su atitinkamomis socialinės nelygybės pasekmėmis.

Saraceno (2010) savo darbuose yra linkusi aukščiau išvardytus keturis familializmo tipus įvardinti kaip skirtingus familializacijos / defamilializacijos kontinuumo modelius, o atvirą familializmą siūlo vadinti remiamu familializmu (angl. *supported familialism*). Toliau disertacijos darbe bus vartojama sąvoka „remiamas familializmas“, kadangi, darbo autorės nuomone, ši sąvoka tiksliau atspindi valstybės politikos įtaką šeimos įsipareigojimų vykdymui.

Leitner (2003), Saraceno (2010), Frericks ir kt. (2014) atkreipia dėmesį, kad gerovės valstybėje vienu metu gali būti taikomos įvairios familializuojančios ir defamilializuojančios politikos kombinacijos, o Lohmann ir Zagel (2015) priduria, kad šalis, nepasižyminčios defamilializuojančių priemonių gausa, nebūtinai taiko daug familializuojančių politikos priemonių. Visa tai suponuoja mintį, kad familializmo ir defamilializmo nereikėtų suprasti kaip vienos ašies skirtingų polių.

1.4 lentelėje, remiantis Leitner (2003, 2014), Saraceno (2010, 2016), Frericks ir kt. (2014), Cooney ir Dykstra (2011), plačiau apibūdinami pagrindiniai keturių familializmo tipų bruožai.

Lyties aspektas familializmo koncepcijos kontekste. Kadangi globa šeimoje paprastai yra teikiama moterų, Leitner (2003) teigia, kad nagrinėjant keturis familia-

lizmo tipus turi būti keliamas lyčių lygybės klausimas. Remiantis Leitner (2003), implicitinio familializmo atveju, kuriam būdinga tai, kad yra silpnai remiamos globojančios šeimos ir trūksta įvairių socialinių paslaugų, tiesiogiai nėra kišamasi į lyčių santykius. Implicitinio familializmo tipas panašus į šeimos politikos modelį, kur dominuoja nesikišimo principas (pranc. *laissez-faire*), kai valstybė siekia nedaryti jokios įtakos šeimai. Kita vertus, anot Leitner (2003), implicitinis familializmas veikia lyčių santykius, nes jis paprasčiausiai įtvirtina paplitusią globos šeimoje situaciją, kai daugiau globos išpareigojimų tenka moterims nei vyrams.

1.4 lentelė. Keturi familializmo tipai ir jų bruožai

Familializmo tipas	Būdingi bruožai
<i>Implicitinis familializmas arba familializmas be pasirinkimo</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Priežiūros teisė prilyginta priežiūros pareigai. • Nėra jokios viešai teikiamos alternatyvos šeimos priežiūrai ir finansinei paramai. • Kuo aukštesnis šio familializmo lygis, tuo didesnė tikimybė, kad socialinė nelygybė daro neigiamą įtaką gaunamos priežiūros paslaugų kokybei ir kiekybei bei neformalių globėjų resursams ir pasirinkimui. • Valstybėje vyrauja apribotas socialinių paslaugų ir socialinės apsaugos diapazonas, mažai finansiškai remiamos šeimos ir pagyvenę asmenys. • Paslaugų, tarp jų ir socialinių paslaugų, teikimas pagrįstas pajamų testavimo principu.
<i>Atviras familializmas arba remiamas familializmas</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Valstybės politika, dažniausiai per finansinę pagalbą, palaiko šeimas, vykdančias savo finansinius ir globos išpareigojimus. • Tiek iš valstybės, tiek iš rinkos pusės trūksta alternatyvų šeimos narių teikiamai globai. • Susijęs su daliniu globos formalizavimu (angl. <i>semi-formalisation of family care</i>), kadangi neformalus pagyvenusių asmenų globėjai yra dalinai finansiškai remiami valstybės arba jiems suteikiamos socialinės teisės pagal valstybės programas. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad globos darbas yra teisiškai sureguliuotas ir formalizuotas, tačiau nėra sukuriami aiškūs darbuotojo ir darbdavio santykiai bei nėra sudaroma darbo sutartis. Visgi neformalus globėjas negali savęs laikyti ir savarankiškai dirbančiu asmeniu. • Piniginės globos išmokos gali būti laikomos remiamo familializmo instrumentu tik tokiu atveju, kai globos išmokos suma yra maža ir išmoka yra mokama tiesiogiai šeimos nario globėjui be socialinės apsaugos aprėpties ir be galimybės rinktis paslaugų gavimą užuot teikus neformalią globą. Piniginių išmokų naudojimas turi būti nesuvaržytas.
<i>Pasirenkamas familializmas</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Suteikiama pasirinkimo galimybė arba gauti atlygį už šeimos nario globą, arba naudotis valstybės teikiama globa.

1.4 lentelės tęsinys. Keturi familializmo tipai ir jų bruožai

Familializmo tipas	Būdingi bruožai
<i>Pasirenkamas familializmas</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Egzistuoja galimybė rinktis tarp formalios ir neformalios globos. • Priežiūros teisė nėra prilyginta priežiūros pareigai.
<i>Defamilializmas</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Susijęs su socialinių teisių individualizavimu, kuris sumažina šeimos pareigą ir įsipareigojimus. • Defamilializacijos tipai: defamilializacija per valstybę (angl. <i>through the state</i>), t. y. valstybės finansuojamas paslaugas, arba defamilializacija per rinką (angl. <i>through the market</i>), t. y. rinkos teikiamas paslaugas arba privatų draudimą nuo socialinių rizikų. • Šeima kaip darbdavys ar mokamos globos pirkėjas išlieka reikšmingu veikėju. • Didelė pagyvenusių žmonių institucinės globos ir pagalbos namuose aprėptis. • Piniginės globos išmokos yra laikomos defamilializacijos instrumentu tuo atveju, kai piniginės išmokos yra mokamos globos gavėjui asmeninio biudžeto forma. Šios piniginės išmokos privalo būti panaudotos perkant paslaugas, kai yra sudaroma formali sutartis / formalūs darbo santykiai. Taigi šiuo atveju šeimos narys nebūtinai turi pats už užmokesčių teikti paslaugas. • Šalys, kurioms būdingas didesnis defamilializacijos lygis, rečiau susiduria su šeimos ir darbo derinimo problemomis ir išskylančių poreikių tenkinimu.

Šaltinis: sudaryta disertacijos autorės, remiantis Leitner (2003, 2014), Saraceno (2010, 2016), Frericks ir kt. (2014), Cooney ir Dykstra (2011).

Defamilializmo ir pasirenkamo familializmo atvejais, kai yra taikomos defamilializuojančios politikos priemonės, remiantis Leitner (2003), šios priemonės silpnina vyro-šeimos maitintojo modelį ir sukuria svarbias struktūrines sąlygas lyčių lygybei darbo rinkoje. Globėjams šeimoje, neatsižvelgiant į lytį, sukuriama galimybė sumažinti globos įsipareigojimus.

Jeigu, pasak Leitner (2003), imlicitinio familializmo ir defamilializmo atvejais nėra tiesiogiai reguliuojami lyčių santykiai, tai familializuojančios politikos priemonės, kurios gali būti taikomos tiek remiamo, tiek pasirenkamo familializmo atvejais, jau daro tiesioginę įtaką lyčių santykiams. Iš vienos pusės, familializuojančios politikos priemonės įgalina tradicinius lyčių vaidmenis, kadangi šios priemonės palaiko ir stiprina šeimos atliekamą globos funkciją. Turint omenyje, kad globa šeimoje paprastai yra moterų darbas, minėtos priemonės ne tik remia šeimą jai globojant artimuosius namuose, bet ir sustiprina moters kaip globėjos funkciją, o kartu tai skatina globos

šeimoje pasidalijimą pagal lytį (Leiner, 2003, p. 366). Tačiau, iš kitos pusės, Leitner (2003) pastebi, kad familializuojančiomis politikos priemonėmis gali būti siekiama ir lygaus globos darbo šeimoje pasidalijimo tarp vyrų ir moterų.

Apibendrinant familializmo koncepciją, svarbu atkreipti dėmesį, kad šios koncepcijos naudojimas disertacijoje sudaro darbo autorei galimybę į neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas pažvelgti vadovaujantis holistiniu požiūriu. Familializmo koncepcija paliečia ekonominę globėjų ir globojamų asmenų priklausomybės aspektą, kartų tarpusavio santykius ir vaikų globos išpareigojimus tėvams, valstybės politikos poveikį tradicinės globos šeimoje funkcijos išlaikymui, sustiprinimui arba, atvirkščiai, silpninimui, siekiant moterų ir vyrų aktyvaus dalyvavimo darbo rinkoje, nepaisant jiems tenkančių pagyvenusių artimųjų globos išpareigojimų.

Toliau disertacijoje yra aptariama paramos neformaliems globėjams samprata ir įvairovė. Žvelgiant iš familializmo perspektyvos, parama neformaliems globėjams gali būti traktuojama kaip valstybės pagyvenusių žmonių globos sektoriuje igyvendinamų priemonių visuma, leidžianti nustatyti, kurio familializacijos tipo link formuojama šalies pagyvenusių žmonių globos politika, o kartu ir apibūdinti neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas.

1.3.2.2. Paramos neformaliems globėjams samprata ir įvairovė ES valstybėse narėse

Taylor-Gooby (2004) pastebi, kad šeimos narys, prižiūrintis pagyvenusį artimąjį namuose, susiduria su rimta socialine rizika, tampančia vis aktualesne gerovės valstybėms. Iš tiesų, galima teigti, kad neformalūs globėjai atsiduria dviprasmiškoje situacijoje – padėdami savo pagyvenusiems artimiesiems, jie patys tampa asmenimis, kuriems reikia pagalbos mažinant globos keliamus sunkumus, susijusius tiek su sveikata, tiek su finansiniais ištekliais, tiek su darbo ir artimojo priežiūros derinimu. Visgi, nepaisant paramos neformaliems globėjams naudos pripažinimo, praktikoje nėra lengva pateikti paslaugų neformaliems globėjams apibrėžimą. Disertacijos autorė atkreipė dėmesį, kad užsienio literatūroje, analizuojančioje paslaugas neformaliems globėjams, yra vartojami įvairūs minėtas paslaugas nusakantys terminai. Pavyzdžiui, Jegermalm (2003, 2004) savo darbuose vartoja terminus „*paramos globėjams sistemos*“ arba „*paramos paslaugos globėjams*“, Colombo ir kt. (2011) – „*politikos, remiančios globėjus šeimoje*“, Lethin ir kt. (2016) – „*formali pagalba neformaliems globėjams*“, Triantafyllou ir kt. (2010) – „*politikos priemonės, neformaliems globėjams parenti*“. Paslaugų neformaliems globėjams apibrėžimo sudėtingumą lemia tai, kad paslaugos

retai kada būna nukreiptos tiesiogiai į globėjus dėl dažnai neaiškaus ir neapibrėžto globėjo ir viešojo sektoriaus santykio (Jegermalm, 2004). Twigg ir Atkin (2002) taip pat pastebi, kad nors globėjai iš pradžių nėra klientai, jie figūruoja paslaugų sistemoje dėl savo ryšio su klientu. Kitaip tariant, anot Jegermalm (2003), galima teigti, kad ten, kur yra pagyvenę asmenys, turintis globos poreikį, ten yra ir potencialūs globėjai.

Siekdami sistemiskai pažvelgti į paslaugas neformaliems globėjams, Triantafillou ir kt. (2010) pasiūlė paramos neformaliems globėjams politikos priemonių klasifikaciją. Šios klasifikacijos tikslas – paaiškinti neformalios globos politikos tikslus ir priemones. Klasifikuojant pagalbos priemones neformaliems globėjams, šiame modelyje atsižvelgiama į du aspektus: neformalios ir formalios globos santykį ir ar priemonės nukreiptos tiesiogiai į globėją, ar netiesiogiai. Taip pat pateikta priemonių klasifikacija apima tiek pinigines, tiek nepinigtines paramos priemones. Taigi, pagal Triantafillou ir kt. (2010), pagalbos priemonės neformaliems globėjams gali būti:

- *Specifinės priemonės* – tai priemonės, nukreiptos į neformalius globėjus, ir kurių paskirtis yra padėti jiems įgyvendinti globos veiklas. Šių priemonių taikymas gali nereikalauti formalių globėjų indėlio (tai būtų tiesioginės specifinės priemonės arba individuali parama, pavyzdžiui, informavimas, mokymai, švietimas, galimybės pasikeisti patirtimi, savipagalbos grupės, globos atostogos, lankstus darbo grafikas, globos išmokos, pensija ir nelaimingų atsitikimų draudimas) arba gali reikšti glaudų formalių ir neformalių globėjų bendradarbiavimą (netiesioginės specifinės priemonės, pavyzdžiui, formalių globėjų mokymai, kaip įtraukti ir paremti neformalius globėjus bendrame globos teikimo procese);
- *Nespecifinės priemonės* – tai priemonės, nukreiptos tiek į pagyvenusį asmenį, tiek į neformalų globėją. Šios priemonės dar gali būti skirstomos į tiesiogines nespecifines, kai jos pirmiausia yra orientuotos į neformalius globėjus (pavyzdžiui, atokvėpio paslauga, stresą mažinančios priemonės, paremtos savanoriško darbo iniciatyvomis), ir netiesiogines nespecifines, kai jos pirmiausia nukreiptos į pagyvenusį asmenį (pavyzdžiui, būsto ir aplinkos pritaikymas, maisto į namus pristatymas, techninės pagalbos priemonės, globos išmoka, profesionalios formalios pagalbos namuose paslaugos).

Europoje yra paplitusios įvairios paramos globėjams priemonės, apimančios finansinę paramą globėjams (pvz., globos pašalpa, taikoma Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje; globėjo pašalpa – JK, Airijoje; laikinosios globos pašalpa – Airijoje), globėjų užimtumo rėmimą (pvz., teisė į apmokamas atostogas, taikoma Nyderland-

duose; teisė į neapmokamas atostogas – JK, Airijoje; teisė neatvykti į darbą darbdavio leidimu – Suomijoje), informaciją, patarimus ir emocinę paramą (pvz., paramos šeimos globėjams centrai, veikiantys Nyderlanduose, JK, Airijoje), atokvėpio paslaugas (savaitės priežiūros atostogos, taikomos Suomijoje; trumpalaikė institucinė globa, dienos globa ar neformalaus globėjo pavadavimas – Švedijoje, Airijoje), globėjų mokymus / švietimą (Austrijoje, Ispanijoje, Airijoje), sprendimus pritaikytam būstui, gyvenimui ir globai (Nyderlanduose, Italijoje, Suomijoje, Vokietijoje, JK, Prancūzijoje) (Carers in Europe, 2009).

Paramos neformaliems globėjams priemonių plėtra leidžia kalbėti apie vis stipriau skirtingose Europos valstybėse įsitvirtinantį požiūrį, kad lygiai kaip globos gavėjams, siekiantiems išlikti bendruomenėje, reikia paslaugų ir paramos, taip ir neformaliems globėjams gali prireikti paslaugų ir paramos tam, kad jie galėtų atlikti savo kaip globėjo vaidmenį, kartais keliantį stresą ir reikalaujantį daug pastangų (Castoria-Binkley ir kt., 2011).

Šiame poskyryje pristatyta Triantafillou ir kt. (2010) pasiūlyta paramos neformaliems globėjams politikos priemonių klasifikacija bus remiamasi ir trečioje darbo dalyje, analizuojant empirinio disertacinio tyrimo duomenis.

Išnagrinėjus familializmo koncepciją ir atskleidus paramos neformaliems globėjams sampratą, kas yra naudinga analizuojant neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas makro lygmenyje, toliau darbe plačiau atskleidžiamos feministinės globos etikos idėjos.

1.3.3. Feministinė globos etika

Feministinėje globos etikoje plėtojamos mintys padeda geriau pažinti pačią globą kaip fenomeną ir kaip situaciją, į kurią patenka asmuo, tiek formalus, tiek neformalus globėjas, prisiėmęs kito žmogaus globos įsipareigojimus. Be to, remiantis Bengtson ir kt. (1997), feministinės teorijos mėgina integruoti mikro ir makro prieigas, dėmesį sutelkdamos į ryšius tarp individų ir socialinių struktūrų. Taigi feministinės globos etikos teorinė perspektyva gali pagelbėti aiškinant, kaip institucijos veikia individų elgesį (jų sąveiką), kam, kaip jau minėta, mažiau dėmesio yra skiriama institucionalizmo prieigoje.

Twigg ir Atkin (2002), Fine (2007), Parks (2003), kalbėdami apie veiksnius, kurie turėjo įtakos globos kaip socialinio fenomeno „persikėlimui“ iš šeiminių santykių srities į viešąją sritį, akcentuoja feminizmo svarbą šiam procesui. Fine ir Glendinning (2005) atkreipia dėmesį, kad būtent feminizmui atstovaujančių mokslininkų tyri-

muose buvo akcentuojama vadinamoji „globos našta“ ir įvairios neigiamos pasekmės, įskaitant stresą, suvaržymus ir emocinę įtampą, kurios gali atsirasti globojant pagyvenusius artimuosius. Taigi šiai globos tyrimų kryptčiai atstovaujančių tyrėjų dėmesio centre buvo moterų nemokamai teikiama globa bei su tuo susiję asmeniniai, materialiniai ir alternatyvūs kaštai, kurių nekompensuoja valstybės parama. Verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad tyrimuose išreiškiama feministinė gerovės valstybės kritika paskatino globėjams atstovaujančių organizacijų atsiradimą bei įvairias politines iniciatyvas, nukreiptas į paramos globėjams programas. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje nuo 1965 m. kilę globėjų judėjimai ėmė reikalauti kompensacijų ir geresnės paramos fiskalinės, socialinės apsaugos, sveikatos ir socialinės gerovės sistemose (Fine ir Glendinning, 2005).

Šalia feministinės kryptties tyrimų, akcentuojančių neigiamus, keliančius našta globos aspektus, remiantis Fine ir Glendinning (2005), JAV ėmė plėtoti alternatyvūs globos tyrimai, kurie akcentavo labai skirtingas normatyvines potekstes bei pabrėžė socialiai teigiamus ir pageidaujamus globos bruožus. Tai buvo globos etika, kurios atstovai, kaip teigia Fine ir Glendinning (2005), išryškino santykius, kuriuose yra teikiama globa.

Globos etikos kaip paradigmos iškilimas. Engster ir Hamington (2015) pastebi, kad globos etikos paradigma nuo 2000-ųjų pradžios sulaukė vis daugiau skirtingų mokslo atstovų (filosofijos, politikos, psichologijos, švietimo ir kitų socialinių mokslų) dėmesio, tačiau globos etikos šaknys, anot Collins (2015), yra siejamos su Aristotelio, G. W. F. Hegel ir I. Kant mintimis bei su tokių moralės filosofijos atstovų, kaip D. Hume ir A. Smith darbais. O štai Shakespeare (2000), Fine ir Glendinning (2005), Rummery ir Fine (2012) bei Hankivsky (2014), globos etikos pradininke laiko amerikiečių psichologę Carol Gilligan, kuri 1982 m. išleido knygą „*In a Different Voice: Psychological Theory of Women's Development*“. Gilligan ir jos pasekėjų darbai buvo susiję su moterų moralės principais, o konkrečiau su motinyste, globa ir vaikų augimo veiklomis bei patirtimis (Hankivsky, 2014). Gilligan (1982) savo knygoje teigė, kad yra du skirtingi mąstymo apie moralinius dalykus modeliai – vyriškas ir moteriškas. Vyriškas moralės modelis, kuriuo vyrai vadovaujasi veikdami, yra paremtas teisių supratimu ir susijęs su visuomeniniu bei racionalių vertinimu. O moteriškas moralės modelis yra paremtas atsakomybės supratimu, kuris yra vertinamas atsižvelgiant į individualias aplinkybes (Williams, 2001). Taip Gilligan moterišką globos etiką iškėlė prieš vyrišką teisingumo etiką, o tai padarydama, remiantis Williams (2001), globą perkėlė į naują etinę ar moralinę paradigmą.

Anot Fine ir Glendinning (2005), Gilligan identifikavo savitą su globa susijusių moralinių principų rinkinį, kuris turi būti pripažintas išskirtiniu, tačiau tolygiu tokiems principams, kaip teisės ir teisingumas. Remiantis Bikauskaite (2013), Gilligan parodė, kad „rūpestis / rūpinimasis įgauna adekvačią moralinę reikšmę, tik jei mūsų išėities taškas yra individas, neatsiejamas nuo jį konstituojančių ir jo moralinę tapatybę formuojančių santykių. [...] etinis rūpestis jos koncepcijoje yra moralinio veikėjo nuostata kito žmogaus ar / ir savo paties atžvilgiu, apimanti emocinius ir refleksyviuosius elementus“ (Bikauskaitė, 2013, pp. 35–36).

Globos etikos kaip naujos ir atskiros moralinės teorijos idėją palaiko ir kita globos teoretikė Virginia Held. Held (2004) teigia, kad globos etika meta iššūkį dominuojančioms moralės teorijoms, t. y. Kanto moralės teorijai, utilitarizmui ir dorybių etikai. Anot Held (2004), minėtos dominuojančios moralės teorijos akcentuoja nepriklausomumą ir autonominių individų priimamus racionalius sprendimus, o globos etika, priešingai, mato asmenis kaip priklausomus nuo santykių su kitais. Globos etika akcentuoja dėmesingumą kontekstui, pasitikėjimą, atsaką į poreikius ir palaiko globos santykius, mato globėjų ir globojamų asmenų tarpusavyje susijusius interesus (Held, 2004). Pasak Held (2004), globos etika vertina teigiamus ryšius su kitais ir skatina socialinius įsipareigojimus bei bendradarbiavimą. Labai svarbu, anot Held (2004), kad globos etika neapsiriboja vien tik „privačiais“ kontekstais, pavyzdžiui, tėvų ir vaikų tarpusavio santykiais, bet taip pat supranta, kaip mus formuoja mūsų ryšiai su įvairiomis socialinėmis grupėmis ir mūsų istorinis įsitvirtinimas (angl. *historical embeddedness*). Be kita ko, Held (2004) pastebi, kad siekiant išsiaiškinti, kaip mes turėtume elgtis moralės požiūriu, Kanto moralės teorija ir utilitarizmas pasikliauna išimtinai tik priežastimi, o globos etika vertina ir emocijas, kurios padeda mums suprasti, ką moralė rekomenduoja.

Globos etika kaip universali paradigma. Hankivsky (2014) teigia, kad Gilligan ir jos pasekėjai atstovauja pirmajai globos etikos kaip teorijos plėtojimo kartai, o tokie autoriai, kaip Jean Tronto, atstovauja antrajai kartai. Williams (2001) teigimu, Tronto kalba apie globos net tik kaip apie moralinio koncepto, bet ir kaip apie politinio koncepto svarbą. Pasak Rummery ir Fine (2012), Tronto stengėsi nukreipti dėmesį nuo globos tik kaip vieno žmogaus rūpesčio konkrečiais priklausomais asmenimis (tokio, kaip individualus mamos rūpestis savo vaiku) suvokimo ir atkreipti dėmesį į globą kaip universalų principą ir globos etikos konstitucinio pripažinimo svarbą. Kitaip sakant, buvo teigiama, kad teisė gauti globą, taip pat kaip ir teisė teikti globą, turi įgauti politinį apibrėžimą. Taigi Tronto vadovaujasi globos apibrėžimu, kuris

apima plačią žmogaus veiklos sferą, teigdama, kad globa yra „savita veiklos rūšis, apimanti viską, ką mes darome, kad išlaikytume, tęstume ir atkurtume savo „pasaulį“ tokį, kad mums jame būtų kuo geriau gyventi. Pasaulis susideda iš mūsų kūnų, mūsų pačių ir mūsų aplinkos, o visa tai mes siekiame jausti į sudėtingą, gyvybę palaikantį tinklą.“ (Rummery ir Fine, 2012, cit. pg. Tronto, 1993). Vadovaujantis Tronto, globos praktikos taip pat turėtų būti grindžiamos keturiomis moralinėmis savybėmis: dėmesingumu (angl. *attentiveness*), kuris reiškia gebėjimą pirmiausia pastebėti kitų poreikius; atsakomybe, kuri reiškia rūpinimąsi kitu, prisiimant globos išsipareigojimus; kompetencija, kuri reiškia globos teikimą ir veiklas įtrauktas į šį procesą; reagavimu / jautrumu (angl. *responsiveness*), t. y. globojamo asmens atsako ir skirtingų globos teikėjo ir globos gavėjo pozicijų pripažinimas (Williams, 2001).

Globa kaip praktika ir vertybė. Held (2006) teigia, kad Tronto pateikta globos samprata, į kurią patenka rūpestis ne tik kitais asmenimis, bet ir kitais objektais bei aplinka, yra per plati. Savo 2006 m. išleistoje knygoje „*The Ethics of Care: Personal, Political, and Global*“ Held siūlo globą traktuoti kaip praktiką ir vertybę. Remiantis Held (2006), globos praktikos yra labai įvairios ir kai kurios stipriai skiriasi viena nuo kitos. Pavyzdžiui, minėtos knygos autorė teigia, kad žaizdos tvarstymas, siekiant žaizdą apsaugoti nuo infekcijos, nėra tas pats, kas užuolaidų kabinimas, siekiant globojamo asmens kambarį paversti patrauklesniu, tačiau visos globos praktikos apima dėmesingumą, jautrumą ir atsaką į emocinius ir fizinius poreikius. Kalbėdama apie globą kaip praktiką, Held (2006) taip pat atkreipia dėmesį, kad globa kaip praktika apima ne tik globos teikimą kaip darbą, bet ir standartus, kuriais vadovaujantis gali būti įvertintos globos praktikos. Taigi globos teikimas turi būti susietas ir su pastangų tenkinti poreikius efektyvumu bei globos teikimo motyvais. Teigdama, kad globa yra ne tik praktika, bet ir vertybė, Held (2006) teigia, kad tiek vyrai, tiek moterys turi pripažinti didžiulę globos veiklų, nuo kurių priklauso visuomenė, vertę ir teisingai dalintis šiomis veiklomis.

Globa ir priklausomybė. Fine ir Glendinning (2005) pastebi, kad globos kontekste, ypač pagyvenusių žmonių globos kontekste, be sąvokos „globa“ dažnai vartojama ir kita labai emocionali ir išskirtinai daug ginčų kelianti sąvoka „priklausomybė“. Anot Fine ir Glendinning (2005), tarp sąvokų „globa“ ir „priklausomybė“ galima išvelgti aiškią paralelę, dalinį sutapimą ir priežastinius tarpusavio ryšius. Kaip teigia Fine ir Glendinning (2005), rūpinimasis gali būti laikomas atsaku į priklausomybę; priklausomybė gali būti apibūdinama kaip per globos teikimą patenkinamas poreikis paramai; globa pati savaime gali sukurti arba padidinti priklausomybę.

Priklausomybės ir galios diskursas yra itin ryškus feministinės globos etikos atstovės Eva Feder Kittay darbuose. Remiantis Kittay ir kt. (2005), globos etika priklausomybę laiko esminiu žmonių gyvenimo bruožu, o žmonijos vystymosi tikslas yra labiau žmonių santykiai ir tarpusavio priklausomybė nei nepriklausomybė. 1999 m. išleistoje knygoje „*Love’s Labor: Essays on Women, Equality, and Dependency*“ Kittay daug dėmesio skiria globos kaip priklausomybės darbo (angl. *dependency work*) apibūdinimui, akcentuodama priklausomybės kaip vienos iš mūsų gyvenimo būsenų neišvengiamumą. Anot knygos autorės, ryškiausi neišvengiamos priklausomybės pavyzdžiai yra kūdikystės ir ankstyvos vaikystės nebrandumas, žmonių funkcionalumą apribojanti liga ar neįgalumas ir, žinoma, pažeidžiamumas senyvame amžiuje.

Remiantis Kittay (1999), globos teikimas, užduotys, kurios atliekamos rūpinantis priklausomaisiais, yra vadinamos priklausomybės darbu. Kittay (1999) išskiria tuos, kurie tiesiogiai teikia globą (mokamą ar nemokamą), ir vadina juos priklausomybės darbuotojais (angl. *dependency workers*), bei tuos, kurie gauna globą, ir vadina juos globotiniais (angl. *charges*). Kittay (1999) teigia, kad globotinio gerovė yra priklausomybės darbuotojo atsakomybė ir turi būti pastarojo dėmesio centre. Taip pat Kittay (1999) pastebi, kad nors tiek mažo vaiko, tiek pagyvenusio asmens, tiek neįgaliojo globa yra laikomos priklausomybės darbu, kiekvienu atveju tas darbas yra apibūdinamas skirtingomis praktikomis. Pavyzdžiui, mažo vaiko globą nusako tokios praktikos, kaip apsauganti meilė, augimo skatinimas ir ruošimas socialiniam gyvenimui, o štai pagyvenusio asmens globa labiau reikalauja savarankiškumo ir savigarbos nei augimo skatinimo (Kittay, 1999).

Kittay (1999) globos santykių, t. y. santykių tarp globotinio ir priklausomybės darbuotojo, analizėje akcentuoja tris sąvokas – galios nelygybę, pasitikėjimas ir dominavimas. Kaip pastebi Fine ir Glendinning (2005), Kittay galios nelygybę vertina kaip neišvengiamą priklausomybės santykių aspektą, kartu atkreipdama dėmesį, kad galios nelygybė nebūtinai yra vienakryptis procesas, ypač, kai globojami pagyvenę asmenys. Tai reiškia, kad tiek globos teikėjas, tiek globos gavėjas gali susidurti su piktnaudžiavimu galia. Globotinis gali įgyti galios prieš globėją dėl savo socialinės padėties, turto, įdarbinimo kontrolės, moralinio šantažo arba darbuotojo pernelyg didelio susitapatinimo su globotiniu. Apibendrinamos Kittay mintis, Fine ir Glendinning (2005) teigia, kad globos gavėjų pažeidžiamumas kyla dėl fizinių ar protinių gebėjimo trūkumo, o globėjų pažeidžiamumas kyla dėl jų socialinės padėties, dėl jų pasiruošimo padėti, dėl jų susitapatinimo su globotinio gerove, dėl moralinių ar teisinių kliūčių, apribojančių globos teikėjų galimybę išreikšti apmaudą ar

nusivylimą palaikant santykius su pažeidžiamu globotiniu tokiais būdais, kurie būtų paprastai priimtini tarp lygiaverčių santykių dalyvių. Beje, anot Kittay (1999), disponavimas nevienodos galios šaltiniais nebūtinai reiškia, kad piktnaudžiavimas yra neatskiriama globos santykių dalis, nes šiuose santykiuose labai svarbus yra ir pasitikėjimas. Tik jeigu pasitikėjimas tarp globotinio ir priklausomybės darbuotojo yra sugriaunamas, tada iškyla dominavimo grėsmė, o dominavimas, Kittay (1999, p. 34) žodžiais, yra „neteisėtas galios panaudojimas“.

Fine ir Glendinning (2005) pastebi, kad Kittay darbuose galios aspekto santykiuose tarp priklausomybės darbuotojo ir globotinio analizė užima labai svarbią vietą, tačiau Kittay daug dėmesio skiria ir kitam aspektui – antrinei priklausomybei (angl. *secondary dependency*), su kuria gali susidurti priklausomybės darbuotojai. Remiantis Kittay (1999), priklausomybės darbuotojai, tiek teikiantys mokamą, tiek nemokamą globą, yra jautrūs skurdui, dažnai susiduria su psichologiniu, lytiniu ir kitu fiziniu piktnaudžiavimu bei ekonominiu išnaudojimu. Tokia situacija lemia, kad patys priklausomybės darbuotojai, jų pragyvenimas ir saugumas tampa priklausomi nuo trečiosios šalies, kuriuos pati Kittay vadina „tiekėjais“ (angl. *provider*). Kalbant apie situaciją šeimoje, priklausomybės darbuotojas, kaip žmona ar mama, gali būti priklausoma nuo vyro tiekėjo, kuris užima šeimos maitintojo ir namų ūkio galvos poziciją. Kalbant plačiau apie gerovės valstybę, globėjai tampa priklausomi nuo valstybės teikiamų senatvės ar gerovės išmokų arba piniginių išmokų globai (Fine ir Glendinning, 2005). Fine ir Glendinning (2005) Kittay įvardytą globos darbuotojų antrinę priklausomybę laiko socialiai sukonstruota priklausomybe, tuo pabrėždami pastarosios skirtumą nuo pirminės, fizinės globotinio priklausomybės. Taigi, galima teigti, kad globėjas, taip pat kaip ir globos gavėjas, prisiimdamas atsakomybę už globą, praranda savo autonomiją ir rizikuoja tapti priklausomas nuo kitų, įsitraukusių į globos teikimą.

Apžvelgus feministinės globos etikos atstovų, iš kurių vieni labiau pabrėžia su globa susijusius moralinius ir vertybinius aspektus, o kiti – globos kaip praktinės veiklos aspektus, išsakomas mintis, galima teigti, kad globa, remiantis minėta teorine prieiga, nėra vienakryptė veikla, kurią atliekant tiesiog tenkinami globos gavėjo poreikiai. Globa, kaip teigia Fine ir Glendinning (2005), feministinės globos etikos atstovų greičiau yra suprantama kaip santykių tarp dviejų ar daugiau žmonių produktas ar pasekmė.

Neigaliųjų teisių prieigos kritika globos etikai. Williams (2001) teigia, kad patys didžiausi feministinės globos etikos atstovų kritikai yra neigaliųjų teisių prieigos

atstovai. Neįgaliųjų teisių prieigos atstovai propagavo socialinį negalios modelį, kurio pagrindinė mintis buvo ta, kad negalia yra ne fizinių ar protinių trūkumų, o vi-suomenės tam tikrai žmonių grupei primetamų fizinės ir socialinės aplinkos apri-bojimų, rezultatas (Kröger, 2009). Feministinės globos etikos šalininkai susilaukia neįgaliųjų teisių prieigos atstovų kritikos dėl kelių aspektų. Pirmiausia, remiantis Morris (1997), neįgaliųjų teisių prieigai yra nepriimtinas globos etikos teorinėje prieigoje dominuojantis požiūris į žmones, kuriems reikia globos. Anot minėtos au-torės, globos etika globos poreikį turinčius asmenis vertina kaip negalinčius pasi-rinkti ir neturinčius kontrolės, be to, pernelyg yra akcentuojama globos gavėjų pri-klausomybė nuo globos teikėjų. Neįgaliųjų teisių prieigos šalininkai teigia, kad užuot akcentavus priklausomybę, turėtų būti akcentuojama nepriklausomybė ir autono-mija, o nepriklausomybė turėtų būti suprantama ne kaip gebėjimas atlikti veiklas be pagalbos, bet kaip gebėjimas kontroliuoti pasirinktų tikslų pasiekimui reikalingą pagalbą (Fine ir Glendinning, 2005).

Neįgaliųjų teisių prieigos atstovų kritikos sulaukė ir globos etikos šalininkų var-tojamos sąvokos. Jeigu globos etikai atstovaujanti autorė Kittay (1999) teigė, kad ga-lios ir priklausomybės aspektai yra esminiai siekiant suprasti globą, tai neįgaliųjų teisių prieigai atstovaujantis Shakespeare (2000) ragino atsisakyti sąvokų „globa“ ir „priklausomybė“. Pasak Shakespeare (2000), kalbant apie santykius tarp neįgalių asmenų ir tų, kurie jiems padeda kasdieniame gyvenime, reikėtų vartoti sąvokas „pagalba“ (angl. „*help*“) ir „tarpusavio priklausomybė“. Šios sąvokos, anot negalios teoretikų, yra priimtinesnės, nes jos nesusieja neįgalių žmonių su engimu ir nuver-tinimu. Visgi Kröger (2009) pastebi, kad globos etikos ir neįgaliųjų teisių prieigos atstovų susipriešinimo esmė yra ne sąvokų vartojimas, o skirtingos perspektyvos, iš kurių į globos santykius žvelgia šių dviejų prieigų šalininkai. Negalios diskurso atstovai į globos santykius žvelgia iš žmonių, kurie gauna pagalbą, perspektyvos, o globos diskurso atstovai savo dėmesį daugiausia sukoncentruoja į tuos žmones, ku-rie tą pagalbą teikia (Kröger, 2009). Morris (1997) ir Shakespeare (2000) teigia, kad siekiant didinti globos vertę ir orientuojantis tik į globos teikėjus, lieka neišgirstas globos gavėjų (tiek neįgaliųjų, tiek pagyvenusių asmenų) balsas, o tai reiškia, kad yra nepaisoma pastarųjų patirties probleminių aspektų.

Jeigu 1.3.2 disertacijos poskyryje atskleista familializmo koncepcija, akcentuojan-ti valstybės politikos priemonės, kurios reguliuoja šeimoje atliekamą globos funk-ciją, leis disertacijos autorei empirinėje darbo dalyje gilintis į neformalios ir forma-lios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas žvelgiant iš makro lygmens

perspektyvos, tai feministinė globos etika paliečia mikro ir mikro-makro neformalios ir formalios globos sąsajų analizės lygmenį. Globos etikos atstovai, sutelkdami dėmesį į globėjus, pastebi jų pažeidžiamumą, globos kaip praktinės veiklos kuriamą priklausomybę tiek nuo globos gavėjų, tiek nuo aplinkos paramos. Kitaip tariant, nors globos etikos atstovai, kalbėdami apie globą, akcentuoja santykių tarp žmonių aspektą, kartu yra pripažįstama ir išorinės aplinkos, t. y. valstybės vykdomos politikos globos srityje, daroma įtaka globos gavėjų ir teikėjų santykiams, globos teikėjų arba priklausomybės darbuotojų, kaip juos vadina Kittay (1999), gerovei. Taigi, galima teigti, kad kaip ir familializmo koncepcijoje, taip ir globos etikoje yra akcentuojama paramos asmeniui, prisiėmusiam kito asmens globos išsipareigojimus, svarba, todėl šios dvi teorinės prieigos papildo viena kitą naudingomis išvargomis.

1.4. Teorinės disertacijos dalies apibendrinimas

Šiame disertacijos poskyryje apibendrinama teorinė disertacinio darbo dalis. Pirmiausia atskleidžiami globos kaip moralės teorijos ir socialinės politikos objekto bruožai. Šiuo globos sampratos apibendrinimu dar kartą pabrėžiamas globos kaip fenomeno kompleksiskumas ir daugiadimensiškumas, akcentuotas darbo teorinėje dalyje. Kita teorinių disertacijos pagrindų apibendrinimo dalis skirta susieti keturis familializmo tipus su tradiciniais formalios ir neformalios globos ryšių modeliais. Apibendrinimas užbaigiamas schema, reziumuojančia disertacijos autorės požiūrį į neformalios ir formalios globos namuose sąsajas.

Globos samprata: nuo moralės teorijos iki socialinės politikos objekto. Disertacijos autorės siekis analizuoti neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas vadovaujantis holistiniu, t. y. apimančiu mikro ir makro lygmens aspektus, požiūriu, lėmė trijų teorinių prieigų – institucionalizmo, familializmo koncepcijos ir feministinės globos etikos – pasirinkimą šiame darbe. Institucionalizmas ir familializmo koncepcija disertacijoje atstovauja makro lygmens teorinėms prieigoms, kurios, remiantis Bengtson ir kt. (1997), analizuoja socialines struktūras ar struktūrinius elementus ir jų įtaką individų patirtims ir elgesiui. Kitaip tariant, institucionalizmo ir familializmo koncepcijos kontekste šioje disertacijoje į globą žvelgiama kaip į socialinės politikos objektą. O feministinė globos etika atstovauja mikro-makro lygmens teorinėms prieigoms, kurios, anot Bengtson ir kt. (1997), akcentuoja procesus, apimančius tiek makro lygmenį, tiek mikro lygmenį, pastarajame dėmesį sutelkiant į individą ir jo socialinius santykius. Kitaip tariant, feministinės globos etikos kontekste šioje disertacijoje į globą žvelgiama ir kaip į moralės teorijos

objektą. Globos kaip moralės teorijos objekto ir globos kaip socialinės politikos objekto bruožai, atsiskleidę iš teorinėje darbo dalyje nagrinėtų teorinių priėgų, pristatomi 1.5 lentelėje.

1.5 lentelė. Globa kaip moralės teorijos ir socialinės politikos objektas

Teorinė priėga	Autoriai	Globos samprata	Globą apibūdinantys bruožai
Feministinė globos etika	J. Tronto (1993)	Globa kaip savita veiklos rūšis, kurios praktikos paremtos dėmesingumu, atsakomybe, kompetencija ir reagavimu.	<ul style="list-style-type: none"> • Globa kaip universalus principas. • Globa grindžiama santykiais ir įsipareigojimais.
	V. Held (2006)	Globa kaip praktika ir vertybė.	<ul style="list-style-type: none"> • Globos teikimas kaip darbas. • Teigiami ryšiai su kitais, socialiniai įsipareigojimai ir bendradarbiavimas. • Globos praktikos apima dėmesingumą, jautrumą, atsaką į emocinius ir fizinius poreikius.
	E. F. Kittay (1999)	Globa kaip priklausomybės darbas (angl. <i>dependency work</i>), paremtas globos santykiais tarp globotinio ir priklausomybės darbuotojo.	<ul style="list-style-type: none"> • Rūpinimasis kitais, ryšiai tarp žmonių ir rūpestis. • Galios nelygybė, pasitikėjimas ir dominavimas. • Globos gavėjo ir teikėjo pažeidžiamumas.
Neįgaliųjų teisių priėga	Morris (1997), Shakespeare (2000)	Globa kaip pagalbos teikimas žmogui, nevaržant žmogaus galimybių pasirinkti ir kontroliuoti pagalbos priemones.	<ul style="list-style-type: none"> • Nepriklausomybė. • Įgalinimas. • Savo gyvenimo kontrolė. • Autonomija. • Dėmesio centre – globos gavėjo poreikiai.
Socialinės politikos kontekstas (priėžiūros režimai)	Daly ir Lewis (2000)	Socialinė globa – tai veikla ir santykių rinkinys, kuris remiasi valstybės, rinkos ir šeimos (ir savanoriško sektoriaus) santykių sąveika. Globos konceptas kaip analitinė priemonė, praverčianti analizuojant gerovės valstybėje vykstančius pokyčius.	<ul style="list-style-type: none"> • Globa kaip darbas. • Pareiga ir atsakomybė. • Finansiniai ir emociniai veiklos kaštai.
	Anttonen ir Sipilä (1996), Bettio ir Plantenga (2004), Kraus ir kt. (2010)	Globa ne kaip individualių santykių išraiška, o kaip bendras socialinės politikos ir visuomenės objektas.	<ul style="list-style-type: none"> • Globos paslaugų aprėptis. • Formalių ir neformalių globos paslaugų santykis. • Globos finansavimo šaltiniai. • Parama neformaliems globėjams.

Šaltinis: sudaryta disertacijos autorės.

Kalbant apie globą feministinės globos etikos ir ją kritikuojančios neįgaliųjų teisių priėgos kontekste, yra išryškunami tokie globos aspektai, kaip globos gavėjo ir teikėjo santykiai, jų teisės globos teikimo procese, globą grindžiančios vertybės, globos kuriama priklausomybė. Kalbant apie globą socialinės politikos kontekste, yra akcentuojami globos ne kaip dviejų ar daugiau žmonių santykių produkto aspektai,

o kaip žmogaus – tiek globos gavėjo, tiek teikėjo – santykių su valstybe aspektai. Analizuojant globą socialinės politikos kontekste, yra nagrinėjami tokie aspektai, kaip globos formalizavimo lygis, globos paslaugų įvairovė ir prieinamumas, valstybės ir privačios išlaidos globai, atlygis neformaliai globėjui. Apibendrinant, galima teigti, kad 1.5 lentelėje pateiktos globos sampratos parodo, kaip globa iš mikro lygmens, t. y. šeiminių santykių fenomeno, išaugo iki makro lygmens, t. y. viešojo intereso, fenomeno.

Tradicioniai formalios ir neformalios globos ryšių modeliai familializmo tipų kontekste. Disertacijos autorės nuomone, teorinėje darbo dalyje nagrinėti tradicioniai formalios ir neformalios globos ryšių modeliai glaudžiai siejasi su šiame darbe pristatytais keturiais familializmo tipais. Kalbant apie neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas familializmo koncepcijos kontekste, galima teigti, kad keturi familializmo tipai atspindi skirtingų formalios ir neformalios globos ryšių pobūdį (žr. 1.6 lentelę).

1.6 lentelė. Familializmo tipų ir tradicinių formalios ir neformalios globos ryšių modelių deriniai

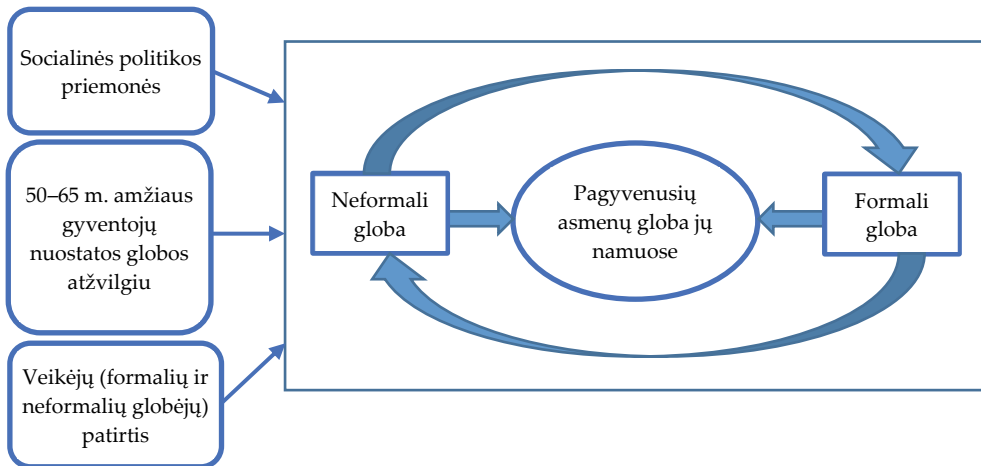
Formalios ir neformalios globos ryšių modeliai	Pakeitimo modelis	Užduoties specifiškumu paremtas modelis	Papildomumo modelis	Hierarchinis-kompensacinis modelis
Familializmo tipai				
Implicitinis familializmas			V	
Remiamas familializmas		V	V	
Pasirenkamas familializmas	V			V
Defamilializmas	V			

Šaltinis: sudaryta disertacijos autorės.

Remdamasi 1.2 disertacijos poskyryje atskleistais tradicinių formalios ir neformalios globos ryšių modelių bruožais ir 1.3 poskyryje – keturių familializmo tipų bruožais, disertacijos autorė daro prielaidą, kad implicitinio familializmo atveju, kalbant apie neformalios ir formalios globos sąsajas, kuriamos sąlygos papildančio modelio dominavimui pagyvenusių žmonių globos sektoriuje. Implicitinis familializmas pasižymi visišku globos išsipareigojimų primetimu šeimos nariams, o papildomumo modelyje būtent ir yra akcentuojama šeimos pareiga prižiūrėti artimuosius, formaliam globos sektoriui išitraukiant tik išskirtiniais atvejais. Remiamas familializmas, disertacijos autorės nuomone, geriausiai atspindi užduoties specifiškumu paremto ir papildomumo formalios ir neformalios globos ryšių modelių bruožus, nes šio familializmo tipo atveju akcentuojama šeimos pareiga globoti pagyvenusius artimuo-

sius, tačiau kartu koncentruojamasi ir į įvairias paramos globojančioms šeimoms priemonės, siekiant palengvinti šeimos nariams tenkančią našą. Pasirenkamas familiarizmas, sudarantis galimybes globos gavėjams ir teikėjams rinktis tarp formalios ir neformalios globos teikimo, kuria sąlygas pakeitimo modelio ir hierarchinio-kompensacinio modelio įsitvirtinimui. Mat pakeitimo modelyje susikoncentruojama į neformalios globos pakeitimą formalia globa, o hierarchiniame-kompensaciniame modelyje pabrėžiama paramos pagyvenusiam asmeniui įvairovė. Galiausiai defamiliarizmas geriausiai atspindi pakeitimo modelį apibūdinantį neformalios ir formalios globos sąsajų pobūdį, kai, kaip jau minėta, formalia globa siekiama pakeisti neformalią globą.

Institucinis požiūris į neformalios ir formalios globos sąsajas. 1.3 paveiksle vaizduojama schema, apibendrinanti disertacijos autorės požiūrį, kuriuo vadovaujamosi šiame darbe, į neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas.

1.3 pav. Neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos: institucinė prieiga

Šaltinis: sudaryta disertacijos autorės.

Kaip jau minėta, šioje disertacijoje laikomasi požiūrio, kad neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas formuoja socialinės politikos priemonės (t. y. formalios institucijos), visuomenės nuostatos globos senatvėje atžvilgiu (t. y. neformalios institucijos) ir veikėjų (t. y. pagyvenusių asmenų globėjų namuose) patirtis.

Pirmoje disertacijos dalyje atskleidus teorinius neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajų tyrimo pagrindus, antroje darbo dalyje pristatoma empirinio disertacijos tyrimo metodika.

II. EMPIRINIO TYRIMO METODIKA

Pirmame šios dalies skyriuje pristatoma ir pagrindžiama kiekybinio tyrimo metodika: aprašomas tyrimo objekto analizei disertacijos autorės sudarytas rodiklių sąrašas ir tyrimo metodas – antrinė duomenų analizė. Antrame šios dalies skyriuje atskleidžiama ir pagrindžiama kokybinio tyrimo metodika: kokybinio aprašomojo metodo pasirinkimas, kokybinių duomenų rinkimo eiga ir informantų atranka, duomenų analizės žingsniai.

Disertacijos tikslui ir uždaviniams įgyvendinti pasitelkiamos kiekybinio ir kokybinio tyrimo strategijos. Įgyvendinti trečią darbe išsikeltą uždavinį, t. y. įvertinti, kokias neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas formuoja Lietuvos globos sektoriuje įgyvendinamos socialinės politikos priemonės, pasirenkama antrinė duomenų analizė ir teisės aktų analizė. Socialinės politikos priemonėmis formuojamų neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajų tyrimas yra orientuotas į makro lygmens analizę.

Kokybinio tyrimo metodas – pusiau struktūruotas interviu – pasirinktas įgyvendinti ketvirtą disertacijos uždavinį, t. y. atskleisti, kokias neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas konstruoja neformalių ir formalių globėjų patirtis. Šis kokybinis tyrimas yra orientuotas į tyrimo objekto analizės mikro-makro ir mikro lygmenis.

Taigi pagal atskirus tyrimo objekto analizės lygmenis išskiriami trys empirinio tyrimo etapai:

- I. Socialinės politikos priemonėmis formuojamų neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajų tyrimas.
- II. Neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirties ir poreikio paramai tyrimas.
- III. Formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirties tyrimas.

2.1 ir 2.2 disertacijos skyriuose detalai aprašomos kiekybinio ir kokybinio tyrimų metodikos.

2.1. Kiekybinio tyrimo metodika

2.1.1. Rodiklių pasirinkimas

1.3 disertacijos skyriuje apžvelgta literatūra suponuoja mintį, kad familializmo koncepcijos rémuose siekiant atskleisti, kokias neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas formuoja šalyje įgyvendinamos politikos prie-

monės, reikia įvertinti rodiklius, atspindinčius pagyvenusių žmonių globos kontekstą, socialinių paslaugų pagyvenusiems asmenims infrastruktūrą ir aprėptį, neformalių globėjų galimybes derinti artimojo globą namuose su darbu ir kt. Beje, Saraceno (2016) atkreipia dėmesį, kad familializmas ir defamilializmas nėra tik politikos bruožai. Familializmo ir defamilializmo šaknys gali glūdėti kultūriniame kontekste – požiūriuose ir vertybėse, kurios, savo ruožtu, turi įtakos ne tik politikoms, bet ir žmonių elgesiui. Remiantis Haberkern ir Szydlik (2010, p. 304), galima pridurti, kad globos sistemos ne tik derinasi prie kultūrinių preferencijų, vertybių ar normų, bet taip pat ir veikia jas. Visuomenėje dominuojančių vertybių svarbą formalių globos paslaugų apimčiai prieš tris dešimtmečius akcentavo ir Cantor (1989), kuri teigė, kad formalių paslaugų apimtis priklauso nuo makro lygmens veiksnių, įskaitant šalies ekonominę situaciją, pagyvenusių asmenų dalį populiacijoje, ir dominuojančių vertybių, susijusių su požiūriu į tinkamą individo ir visuomenės vaidmenį teikiant globą priklausomiems asmenims, sistemos (Cantor, 1989, p. 107). Taigi, galima teigti, kad svarbu yra atsižvelgti ne tik į objektyvius rodiklius, bet ir viešosios nuomonės diskursą, pavyzdžiui, požiūrį į vaikų pareigą rūpintis tėvais senatvėje ir panašiai.

Leitner (2003, 2014), Saraceno (2010, 2016), atlikdamos šalių pagyvenusių žmonių globos sektoriaus palyginamuosius tyrimus familializmo koncepcijos rėmuose, iš esmės remiasi keturiais pagrindiniais rodikliais, t. y. stacionarios socialinės globos paslaugų aprėptis, pagalbos namuose paslaugų aprėptis, piniginių išmokų aprėptis bei paslaugų ir piniginių išmokų naudojimo sąlygos. Ribotą rodiklių pasirinkimą minėtos autorės pateisina palyginamų duomenų apie su sveikata nesusijusias politikas pagyvenusiems asmenims trūkumu kai kuriose šalyse. Pavyzdžiui, Saraceno (2010) pastebi, kad duomenys pagyvenusių žmonių globos srityje yra kur kas mažiau sistemingi, sukomplektuoti ir atnaujinami nei duomenys vaikų globos politikos srityje.

Šioje disertacijoje susitelkiama į politikos priemonių ir būdų, formuojančių neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas Lietuvoje, analizę, todėl, pasinaudojus statistinės informacijos, teisės aktų, reglamentuojančių pagyvenusių asmenų globą, ir kitų duomenų prieinamumu, atsiranda galimybė trečio disertacijos uždavinio įgyvendinimui pasitelkti išsamesnį rodiklių sąrašą. Disertacijos autorės sudarytas rodiklių sąrašas pateiktas 2.1 lentelėje. Vadovaujantis 1.3 disertacinio darbo skyriuje plačiau aptarta institucionalizmo prieiga ir remiantis šia prieiga suformuluota nuostata, kad neformalios ir formalios globos sąsajas formuoja taisyklės ir procedūros, sukurtos, pateiktos ir vykdomos tokiais būdais, kurie yra plačiai pripažįstami kaip oficialūs, ir paprastai nerašytos taisyklės, sukurtos, pateiktos ir vykdomos oficialiai nepatvirtintais būdais, į rodiklių sąrašą įtrauktos ne tik socialinės politikos priemonės, bet ir gyventojų nuostatos globos senatvėje atžvilgiu.

2.1 lentelė. Rodiklių, kuriais remiantis bus vertinama, kokias neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas formuoja Lietuvoje įgyvendinamos politikos priemonės, sąrašas

<i>I. Kontekstas</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Pareigos globoti tėvus senatvėje teisinis reglamentavimas. • Pagrindiniai pagyvenusių žmonių globos bruožai. • Socialinės apsaugos išlaidos išmokoms pinigais ir išmokoms natūra senatvėje. • Vidutinė socialinio draudimo senatvės pensija. • Pagyvenusio amžiaus asmenų skurdo rizikos lygis.
<i>II. Socialinės globos paslaugų pagyvenusiems asmenims įvairovė</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Stacionarių globos įstaigų senyvo amžiaus žmonėms skaičius. • Stacionarių globos įstaigų senyvo amžiaus žmonėms skaičius pagal įstaigos pavaldumą. • Savarankiško gyvenimo namų seneliams ir suaugusiems neįgaliesiems skaičius.
<i>III. Socialinės globos paslaugų pagyvenusiems asmenims aprėptis</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Globos įstaigų seniems žmonėms gyventojų skaičius. • 65+ metų amžiaus gyventojų dalis, gaunanti stacionarias globos paslaugas. • Savarankiško gyvenimo namų seneliams ir suaugusiems neįgaliesiems gyventojų skaičius. • Pagyvenusių asmenų, socialines paslaugas gavusių dienos centruose, skaičius. • Senatvės pensijos amžiaus asmenys, gaunantys pagalbos į namus ir dienos socialinės globos namuose paslaugas. • 65+ metų amžiaus gyventojų, gaunančių globos paslaugas namuose, dalis. • Senatvės pensijos amžiaus asmenys, gaunantys pagalbos pinigus. • Slaugos išlaidų tikslinių kompensacijų gavėjų skaičius (pensinio amžiaus asmenys). • Priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinių kompensacijų gavėjų skaičius (pensinio amžiaus asmenys).
<i>IV. Teisės į pinigines globos išmokas pagyvenusiems asmenims sąlygos</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Teisės į slaugos išlaidų tikslinę kompensaciją nustatymas ir šios išmokos dydis. • Teisės į priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinę kompensaciją ir šios išmokos dydis.
<i>V. Kitos pagyvenusiems asmenims svarbios paslaugos ir išmokos</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Lengvųjų automobilių įsigijimo išlaidų kompensacija. • Aplinkos pritaikymo ir būsto programos.
<i>VI. Darbo rinkos politikos priemonės neformaliems pagyvenusių asmenų globėjams</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Darbo ne visą darbo laiką galimybės. • Lankstaus darbo laiko galimybės. • Ligos išmoka slaugant šeimos narį. • Nemokamos atostogos darbuotojui, slaugančiam sergantį šeimos narį. • Draudimas valstybės lėšomis slaugant neįgalų asmenį.
<i>VII. Gyventojų nuostatos globos paslaugų senatvėje atžvilgiu</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Globos teikėjų pasirinkimas. • Prioritetai globos formai senatvėje. • Požiūris į vaikų pareigą rūpintis tėvais senatvėje. • Nuomonė apie globos paslaugų senatvėje finansavimo šaltinius. • Gyventojų noras nemokamai / mokamai padėti kitiems pagyvenusiems asmenims, kuriems reikia pagalbos. • Nuomonė apie formalias priemones, kurios galėtų palengvinti senyvo šeimos nario priežiūrą namuose.

Šaltinis: sudaryta disertacijos autorės.

2.1.2. Tyrimo metodas – antrinė duomenų analizė

Disertacijoje aprašomam kiekybiniam tyrimui atlikti pasirinkta antrinė duomenų analizė, kuri apibūdinama kaip analizė, kai tyrėjai analizuoja kitų tyrėjų ir institucijų surinktus duomenis. Johnston (2014) pastebi, kad nors antrinė duomenų analizė yra sisteminis metodas su savo procedūriniais ir vertinimo žingsniais, tačiau vis dar trūksta literatūros, kuri apibrėžtų šį specifinį procesą. Visgi literatūroje yra akcentuojama, kad tyrėjas, kuris savo tyrime taiko antrinę duomenų analizę, turi atsakyti į kelis svarbius klausimus, susijusius su duomenimis, kuriuos rengiasi naudoti. Pirmiausia, svarbu yra atsakyti į klausimą, koks buvo antrinei duomenų analizei atlikti pasitelktų duomenų rinkimo tikslas arba koks buvo tyrėjų, surinkusių duomenis, tyrimo tikslas. Antra, svarbu yra išsiaiškinti, kas rinko duomenis. Trečias svarbus dalykas, kaip duomenys buvo surinkti ir kokio tipo klausimai buvo užduodami. Galiausiai, svarbu yra atsakyti į klausimą, kada duomenys buvo surinkti (Smith, 2008; Johnston, 2014).

Šioje disertacijoje, siekiant įgyvendinti trečią darbo autorės išsikeltą uždavinį, t. y. įvertinti, kokias neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas formuoja Lietuvos globos sektoriuje įgyvendinamos socialinės politikos priemonės, antrinė duomenų analizė atlikta pasitelkus šiuos tris pagrindinius duomenų šaltinius:

1. Lietuvos statistikos departamento Oficialiosios statistikos portalą (Rodiklių duomenų bazę pagal temą). Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/>.

2. Europos Sąjungos statistikos tarnybos (EUROSTAT) duomenų bazę. Eurostatas renka duomenis iš nacionalinių statistikos institucijų ir suderina juos pagal vieną metodiką. Prieiga internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

3. Lietuvos mokslo tarybos finansuoto ir Vilniaus universiteto bei Lietuvos socialinių tyrimų centro įgyvendinto projekto „Pagyvenusių žmonių globos sektoriaus transformacijos: paslaugų, darbo jėgos poreikis ir užimtumo kokybė“ (GER-012/2015, sutarties data 2015 m. liepos mėn. 14 d.)⁶ metu atliktos reprezentatyvios 50–65 metų Lietuvos gyventojų apklausos duomenys. Pirminiai apklausos duomenys, užsiregis-

⁶ Projektas „Pagyvenusių žmonių globos sektoriaus transformacijos: paslaugų, darbo jėgos poreikis ir užimtumo kokybė“ (GER-012/2015) vykdytas 2015 m. spalio mėn. 1 d. – 2017 m. balandžio mėn. 30 d. Projekto vadovas: Laimutė Žalimienė (Vilniaus universitetas). Projekto vykdytojai: Inga Blažienė (Lietuvos socialinių tyrimų centras), Rasa Miežienė (Lietuvos socialinių tyrimų centras), Jolita Junevičienė (Lietuvos socialinių tyrimų centras). J. Junevičienės indėlis atliekant 50–65 metų gyventojų apklausą: kartu su kitais projekto vykdytojais rengtas klausimynas, organizuotas gyventojų apklausos pirkimas. Disertaciniame tyrime atlikta šio projekto duomenų analizė yra originali ir savarankiška – keliami tikslai ir uždaviniai skiriasi nuo projekto.

travus ir gavus projekto vadovo sutikimą, yra prieinami Nacionaliniame atviros prieigos mokslinių tyrimų duomenų archyve (MIDAS). Prieiga internete: <https://midas.lt/public-app.html#/midas?lang=lt>. Vadovaujantis antrinės duomenų analizės proceso logika, 2.2 lentelėje pateikiamas išsamesnis disertacijoje naudotos reprezentatyvios 50–65 metų Lietuvos gyventojų apklausos duomenų aprašymas.

2.2 lentelė. Reprezentatyvios 50–65 metų Lietuvos gyventojų apklausos duomenų aprašymas

<i>Projekto, kurį įgyvendinant atlikta gyventojų apklausa, tikslas</i>	Atskleisti prieštaringumą tarp socialinės globos paslaugų pagyvenusiems asmenims poreikio (paklausos) ypatumų bei siekio gerinti šias paslaugas teikiančių asmenų užimtumo kokybę, užtikrinti kokybiškas darbo vietas globos sektoriuje bei pateikti siūlymus, kaip tą prieštaringumą mažinti.
<i>Gyventojų apklausos tikslas</i>	Išsiaiškinti, kokioms globos formoms, paslaugų organizavimo modeliams ir kt. prioritetą teikia vyresnio amžiaus asmenys, kokie jų lūkesčiai dėl šių paslaugų kokybės ir pan.
<i>Tyrimo imtis ir atranka</i>	Tyrimo generalinė visuma – 50–65 metų amžiaus Lietuvos gyventojai. Tyrimo imtis – 1205 (50–65 metų) amžiaus Lietuvos gyventojai. Daugiapakopė respondentų atranka. Respondentų atranka atlikta naudojant maršrutinės atrankos metodą. Konkrečiame bute respondentas atrinktas pagal artimiausio gimtadienio taisyklę.
<i>Apklausos metodas</i>	Gyventojų apklausa vykdyta pagal iš anksto tyrėjų parengtą klausimyną, susidedantį iš 32 klausimų. Apklausa vyko asmeninio interviu būdu, kai apklausejas individualiai apklausia kiekvieną respondentą jo namuose. Apklausa vykdyta Omnibuso būdu.
<i>Apklausos vykdymo data</i>	2015 m. gruodis – 2016 m. kovas.
<i>Apklausą atliko</i>	UAB „Baltijos tyrimai“.

Šaltinis: parengta disertacijos autorės, remiantis projekto „Pagyvenusių žmonių globos sektoriaus transformacijos: paslaugų, darbo jėgos poreikis ir užimtumo kokybė“ (Sutarties Nr. GER-012/2015) nepublikuota, Lietuvos mokslo tarybai pateikta baigiamąja ataskaita (Žalimienė ir kt., 2017c).

Įgyvendinant disertacijoje aprašomą kiekybinį tyrimą, iš projekto „Pagyvenusių žmonių globos sektoriaus transformacijos: paslaugų, darbo jėgos poreikis ir užimtumo kokybė“ metu atliktos apklausos atrinkti tik tie kintamieji, kurie atspindi respondentų požiūrį į pagyvenusių asmenų globos aspektus, svarbius įgyvendinti empirinį disertacijos tikslą (atrinkti kintamieji pristatomi disertacijos priede Nr. 3).

Statistikos duomenų ir projekto „Pagyvenusių žmonių globos sektoriaus transformacijos: paslaugų, darbo jėgos poreikis ir užimtumo kokybė“ gyventojų apklausos duomenų analizei taikomi aprašomosios statistikos metodai. Gyventojų apklauso-

sos duomenų apdorojimui ir analizei atlikti pasitelktas SPSS (17 versija) statistinės analizės paketas.

Siekiant įgyvendinti trečią disertacijos uždavinį, kaip minėta, pasitelkiamas dar vienas metodas – tai teisės aktų, susijusių su analizuojama tema, analizė. Atkreiptinas dėmesys, kad teisės aktai, reglamentuojantys įvairias su pagyvenusių asmenų globa susijusias sritis, pasitelkiami konkrečiam tikslui – tik atskleisti socialinės politikos ypatumus neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajų aspektu, kreipiant dėmesį į tai, kokia teisės aktuose įtvirtinta globos paslaugų įvairovė, kaip užtikrinamos globos paslaugų pasirinkimo galimybės, kaip paskirstoma atsakomybė už paslaugų mokėjimą, kokios numatytos globos ir darbo derinimo sąlygos. Todėl teisės aktų atranka buvo vykdoma tikslinės atrankos būdu, atrenkant specifinius teisės aktus, reglamentuojančius pagyvenusių žmonių socialinę apsaugą (socialinio draudimo pensijas, piniginę socialinę paramą, socialines paslaugas) ir darbo rinkos politikos priemones neformaliems globėjams. Teisės aktų, reikalingų analizei, šaltinis – Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos internetinė svetainė (<https://socmin.lrv.lt/lt/teisine-informacija/teises-aktai>) ir Lietuvos Respublikos Seimo Teisės aktų informacinė sistema (<https://e-seimas.lrs.lt/portal/documentSearch/lt>). Atrenkant teisės aktus naudoti raktiniai žodžiai: „socialinės paslaugos“, „globa“, „mokėjimas už paslaugas“, „slaugos paslaugos“, „stacionari globa“, „socialinis draudimas“, „kompensacijos“, „darbo laikas“, „lengvatos“.

Atskleidus kiekybinio disertacijos tyrimo metodiką, toliau darbe aprašoma kokybinio tyrimo metodika.

2.2. Kokybinio tyrimo metodika

2.2.1. Kokybinio aprašomojo metodo pasirinkimo pagrindimas

Neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirties ir poreikio pagalbai bei formalių globėjų patirties atskleidimui pasirinktas *kokybinis aprašomasis metodas* (angl. *qualitative description method*). Sandelowski (2000) pastebi, kad nors gausioje literatūroje apie kokybinius metodus ir nerasime išsamaus kokybinio aprašomojo metodo kaip savito metodo, prilygstančio kitiems kokybiniams metodams, apibūdinimo, kokybinis aprašomasis metodas yra viena iš dažniausiai su praktika susijusiose disciplinose taikomų metodologinių prieigų. Pasak Sandelowski (2000), kokybinis aprašomasis metodas yra ypač tinkamas siekiant gauti atvirus ir nepagražintus atsakymus į klausimus, kurie yra itin aktualūs praktikams ir politikos formuoto-

jams. Kokybinio aprašomojo metodo teorinis pamatas yra natūralizmas (Sandelowski, 2009). Natūralizmo, kaip kokybinio tyrimo priegos, dėmesio centre yra faktinės tyrinėjamo objekto ypatybės (Silverman ir Marvasti, 2008). Sandelowski (2000) teigia, kad kokybiniai aprašomieji tyrimai pateikia išsamų atvejo aprašymą, paremtą kasdieniais tą atvejį apibūdinančiais terminais. Kokybinis aprašomasis metodas skiriasi nuo tokių priegų, kaip pavyzdžiui, fenomenologija ar grindžiamoji teorija, nes šiam metodui būdingas mažesnis interpretavimo lygis. Fenomenologija ir grindžiamoji teorija įpareigoja tyrėjus daugiau dėmesio skirti interpretacijai to, ką jie mato ir girdi. Kitaip tariant, kokybiniai tyrimai, grįsti fenomenologija ar grindžiamąja teorija, įpareigoja giliau skverbtis į duomenis, ne tik skaityti žodžius ir scenas, bet ir tarp eilučių, o atvejo aprašymą perteikti ne kasdieniais, o kitais terminais, būdingais konceptualiai, filosofinei ar kitai abstraktesnei priegai ar sistemai (Sandelowski, 2009). Beje, Sandelowski (2009) pabrėžia, kad nors kokybiniam aprašomajam metodui būdingas žemesnis interpretavimo lygis ir jis labiau remiasi faktiniais duomenimis, tai jokia būdu neatleidžia tyrėjo nuo pareigos interpretuoti gautus duomenis. Anot Sandelowski (2009), galima išskirti du požiūrius į duomenis – faktais paremtą požiūrį (angl. *a factist perspective*) ir pavyzdžiu paremtą požiūrį (angl. *a specimen perspective*). Pavyzdžiui, faktais paremtas požiūris į interviu duomenis vadovaujasi prielaida, kad šie duomenys daugmaž tiksliai ir teisingai atspindi realybę, t. y. nuomones, elgesį, įvykius ir apskritai perteikia tai, kas iš tikrųjų vyksta. Taikant kokybinį aprašomąjį metodą vadovaujamosi būtent šiuo faktais paremtu požiūriu į duomenis. O štai vadovaujantis pavyzdžiu paremtu požiūriu, į interviu duomenis žiūrima ne kaip į realybės rodiklius, bet labiau kaip į analizuojamos realybės dalį, t. y. į kaip į objektus, kuriuos pačius reikia ištirti. Pavyzdžiui, interviu duomenys yra traktuojami ne kaip faktinių įvykių ar patirčių rodikliai, bet kaip kalbos spektaklis, kuriame kuriamas savasis aš (Sandelowski, 2009).

Apibūdindama kokybinį aprašomąjį metodą, Sandelowski (2000) teigia, kad taikant šį metodą gali būti panaudota bet kuri tikslinga imties formavimo strategija. Dažniausios duomenų rinkimo technikos – tai minimaliai ar vidutiniškai struktūruoti atviri individualūs interviu ir / ar fokus grupės, tačiau gali būti panaudotos ir tokios technikos, kaip atvejo stebėjimas, dokumentų ir artefaktų tyrimas. Kalbėdama apie duomenų analizę, Sandelowski (2000) išskiria kokybinę turinio analizę kaip pagrindinę duomenų analizės strategiją, taikant kokybinį aprašomąjį metodą. Laukiama kokybinio aprašomojo tyrimo baigtis – aiški analizuojant duomenis gautų rezultatų suvestinė, pateikta geriausiai duomenis atitinkančiu būdu. Pavyzdžiui,

rezultatų suvestinė gali būti parengta atsižvelgiant į duomenų analizės metu išskirtas pagrindines kategorijas. Arba rengiant tyrimo rezultatų suvestinę galima vadovautis ir tokia logika, kai duomenys aprašomi pradedant nuo labiausiai dominuojančios temos iki mažiau dominuojančios temos (Sandelowski, 2000).

2.2.2. Kokybinių duomenų rinkimo eiga, informantų atranka ir apibūdinimas

Disertacijoje pristatomas kokybinis tyrimas buvo atliktas naudojant kokybinių tyrimų metodą – pusiau struktūruotą interviu. Tyrimo metu iš viso atlikti 33 interviu – 20 individualių interviu su neformaliais pagyvenusiu asmenų namuose globėjais ir 13 individualių interviu su formaliais pagyvenusiu asmenų namuose globėjais. Interviu su neformaliais pagyvenusiu asmenų globėjais atlikti 2016 m. birželio – rugpjūčio mėn.⁷, o interviu su formaliais pagyvenusiu asmenų namuose globėjais – 2019 m. vasario – kovo mėn. Pusiau struktūruoti interviu buvo paremti iš anksto parengtomis gairėmis, kuriose numatyti atviri klausimai, tačiau kartu paliekama galimybė tyrėjui tyrimo metu papildomai užduoti gairėse nenurodytų klausimų. Papildomi klausimai buvo užduoti siekiant surinkti daugiau ar gilesnės informacijos, kai tiriamieji nevisiškai atsakė į pateiktus klausimus. Pusiau struktūruotų interviu su neformaliais globėjais trukmė – nuo 28 minučių ir 24 sekundžių iki 1 valandos 12 minučių ir 34 sekundžių, o su formaliais globėjais – nuo 6 minučių ir 10 sekundžių iki 34 minučių ir 30 sekundžių. Interviu su neformaliais globėjais klausimų gairės pateiktos disertacijos priede Nr. 5 „*Pusiau struktūruotų interviu su neformaliais pagyvenusiu asmenų globėjais namuose klausimų gairės*“, o su formaliais globėjais – priede Nr. 6 „*Pusiau struktūruotų interviu su formaliais pagyvenusiu asmenų globėjais namuose klausimų gairės*“.

⁷ Interviu su neformaliais pagyvenusiu asmenų globėjais atlikti disertacijos autorei dalyvaujant jau minėtamė Lietuvos mokslo tarybos finansuotame ir pagal Nacionalinę mokslo programą „Gerovės visuomenė“ vykdytame projekte „Pagyvenusiu žmonių globos sektoriaus transformacijos: paslaugų, darbo jėgos poreikis ir užimtumo kokybė“ (projekto sutartis Nr. GER-012/2015). Kokybinis neformalių globėjų tyrimas buvo disertacijos autorei kaip projekto vykdytojai priskirta užduotis. Projekto įgyvendinimo metu, pasitelkus interviu su neformaliais pagyvenusiu asmenų globėjais, buvo siekiama atskleisti neformalių globėjų patirtį, akcentuojant šių globėjų darbo sąlygas ir jas lyginant su lankomosios priežiūros darbuotojų darbo sąlygomis, kurios taip pat buvo tiriamos įgyvendinant minėtą projektą. Šioje disertacijoje darbo autorė, vadovaudamasi indukcinės turinio analizės proceso logika, atliko kur kas gilesnę neformalių globėjų interviu metu gautų duomenų analizę ir interpretaciją. Disertacijos autorės dėmesio centre yra ne tik pagyvenusius artimuosius namuose globojančių asmenų darbo sąlygos, bet ir tai, kokias neformalios ir formalios globos sąsajas konstruoja neformalių globėjų požiūris, apimant tokius aspektus, kaip sprendimo globoti namuose priežastys ir jų interpretacija socialinių mainų ir kitose vaikų įsipareigojimus globoti tėvus aiškinančių teorinių priegijų kontekste, neformalių globėjų poreikis paramai ir šio poreikio interpretacija Triantafillou ir kt. (2010) pasiūlyto paramos priemonių globėjams modelio kontekste.

Informantų atranka ir apibūdinimas. Kaip minėta, tyrime dalyvavo 20 neformalių pagyvenusių asmenų globėjų, t. y. šeimos narių, kurie namuose globoja savo pagyvenusius artimuosius, ir 13 formalių globėjų, t. y. socialinio darbo organizatorių, atsakingų už pagalbą į namus ir / ar dienos socialinės globos namuose organizavimą pagyvenusiems asmenims. Kaip formalūs globėjai pasirinkti socialinio darbo organizatoriai, nes būtent šias pareigas užimantys darbuotojai, vadovaudamiesi savo pareigybės aprašymu, informuoja ir konsultuoja asmenis socialinių paslaugų gavimo, organizavimo ir teikimo klausimais, atlieka asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio vertinimą / pervertinimą (nustato artimųjų gebėjimus, galimybes bei motyvaciją suteikti pagalbą asmeniui, kuris pats nebegali tinkamai pasirūpinti savimi, nustatyta tvarka sudaro lankomosios priežiūros darbuotojų darbo grafikus ir darbo planus, konsultuoja asmenį prižiūrinčius šeimos narius ar artimuosius giminaičius dėl tinkamos asmens priežiūros namuose ir asmeniui būtinų sveikatos priežiūros paslaugų užtikrinimo laiku, žymas apie tai užfiksuoja nustatyta tvarka gavėjo byloje ir kt.).

Informantai buvo atrinkti netikimybinės atrankos būdu – tiksline atranka, kai į atrankinę visumą tyrėjas atranka elementus priklausomai nuo tyrimo tikslo.

Neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose atranka ir apibūdinimas. Atrenkant tyrimo dalyvius, t. y. neformalius globėjus, taikyti trys imties homogeniškumo kriterijai:

- a) asmuo, teikiantis neformalią pagyvenusio asmens globą namuose;
- b) asmuo, kurio globojamasis gauna slaugos išlaidų tikslinę kompensaciją;
- c) asmuo, kurio globojamasis negauna pagalbos namuose paslaugų.

Taikant paskutinius du kriterijus, siekta, kad tyrime dalyvautų tik tie asmenys, kurie prižiūri didelių globos poreikių turinčius pagyvenusius artimuosius ir kurie globai privalo skirti didžiąją dalį savo laiko. Disertacijos autorės pasirinkimą į tyrimą įtraukti tik tuos neformalius globėjus, kurių globojami asmenys negauna formalių pagalbos namuose paslaugų, taip pat lėmė siekis neformalių globėjų tyrimu gilintis ne į formalių ir neformalių globėjų tarpusavio santykius, t. y. mikro lygmenį, bet į mikro-makro lygmenį, t. y. atskleisti, kaip neformalus globėjai vertina esamą pagyvenusių žmonių globos politiką, kokios paramos priemonės galėtų palengvinti intensyviai pagyvenusius artimuosius namuose globojančių asmenų atliekamą darbą, ir iš to daryti išvadą, kokias neformalios ir formalios globos globėjų sąsajas konstruoja neformalių globėjų patirtimi paremtas požiūris.

Taip pat atrenkant tyrimo dalyvius taikyti ir imties heterogeniškumo kriterijai:

- a) lytis (vyras / moteris);
- b) užimtumo statusas (dirba samdomą darbą / nedirba);
- c) santykis su globojamu asmeniu (prižiūri sutuoktinį; prižiūri tėvą / motiną ar abu tėvus; prižiūri kitus gimines / artimuosius);
- d) globos namuose trukmė (globoja 1–3 metus; 3–5 metus; ilgiau kaip 5 metus);
- e) gyvenamoji vieta (5 didieji miestai; kiti savivaldybės centrai; kaimo vietovės).

Taigi, tyrime dalyvavo aštuoniolika moterų ir du vyrai. Neformalios globos sektoriuje dominuojant moterims, disertacijos autorei nepavyko į tyrimą įtraukti daugiau vyrų ir tai gali būti vertinama kaip vienas iš tyrimo ribotumų. Trylika neformalių globėjų namuose prižiūrėjo savo tėvus, po du neformalius globėjus prižiūrėjo savo sutuoktinius, uošvius ir senelius, vienas⁸ – prižiūrėjo pažįstamų porą. Interviu metu dalyvių amžius buvo tarp 40 ir 70 metų. Dalyvių amžiaus vidurkis siekė 55,4 metus. Iš dvidešimties tyrimo dalyvių septyni nurodė dirbantys visu etatu, trys – nepilnu etatu, vienas – dirbantis, bet etato nenurodė, o likusieji teigė esantys bedarbiai arba pensininkai. Detalesnė informacija apie tyrimo dalyvius pateikta disertacijos priede Nr. 7 „*Neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirties ir poreikio paramai tyrimo dalyvių apibūdinimas*“.

Formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose atranka ir apibūdinimas. Atrenkant tyrimo dalyvius, t. y. formalius pagyvenusių asmenų namuose globėjus, taikytas šis imties homogeniškumo kriterijus: į tyrimo imtį įtraukiamas darbuotojas, atsakingas už socialinių paslaugų namuose pagyvenusiems asmenims organizavimą.

Taip pat taikyti imties heterogeniškumo kriterijai:

- a) organizuojamų ir teikiamų socialinių paslaugų namuose pobūdis (pagalba į namus / dienos socialinė globa asmens namuose⁹);

⁸ Informantė Nr. 6 tyrimo metu globojo pagyvenusio amžiaus pažįstamų porą (vyrą su žmona) už atlygį, kurį mokėjo globotinių vaikai, tačiau nuspręsta ši interviu įtraukti į analizę, kadangi informantė nurodė turinti ir neformalios globėjos, t. y. neatlygintinai teikiamos globos, patirties ir jos išsakytos mintys, disertacijos autorės nuomone, buvo naudingos neformalių globėjų patirties ir poreikio paramai Lietuvoje atskleidimui.

⁹ **Pagalba į namus** – socialinių paslaugų, teikiamų pagyvenusio asmens namuose, rūšis. Pagalba į namus skiriama tiems pagyvenusiems asmenims, kurių gebėjimas pasirūpinti savimi yra ribotas, tačiau kuriems nėra reikalinga nuolatinė specialistų priežiūra. Šios paslaugos apima maitinimo organizavimą (pvz., maisto produktų pirkimas, maisto ruošimas), pagalbą buityje ir namų ruošoje (pvz., indų plovimas, lovos klojimas, buto tvarkymas), sveikatos priežiūros organizavimą (pvz., medikamentų pirkimas, lankymasis sveikatos priežiūros įstaigoje), ūkio darbus (pvz., krosnies kūrenimas, sniego nukasimas), kitas paslaugas (pvz., mokesčių mokėjimas, asmens palydėjimas). Pagalbos į namus paslaugos teikiamos dienos metu.

Dienos socialinė globa asmens namuose – socialinių paslaugų, teikiamų pagyvenusio asmens namuose, rūšis. Dienos socialinė globa skiriama tiems pagyvenusiems asmenims, kuriems yra nustatytas nuolatinės slaugos poreikis. Dienos socialinė globa apima kompleksinę, nuolatinę specialistų priežiūros reikalaujančią pagalbą žmogui dienos metu. Šios paslaugos apima tarpininkavimą ir atstovavimą, maitinimo organizavimą (pvz., maisto ruošimas ir pagalba maitinantis), pagalbą buityje ir namų ruošoje (pvz., indų

- b) darbinė patirtis, organizuojant ir teikiant socialines paslaugas namuose pagyvenusiems asmenims;
- c) ir gyvenamoji vieta, siekiant, kad į imtį patektų ir mieste, ir rajonuose dirbantys formalūs globėjai.

Taigi, tyrime dalyvavo trylika socialinio darbo organizatorių¹⁰. Visos tyrimo dalyvės – moterys. Kaip neformalios globos sektoriuje, taip ir formalios globos sektoriuje moterys sudaro didžiąją dalį darbo jėgos (remiantis Eurostato duomenimis, 2018 m. Lietuvoje žmonių sveikatos priežiūros ir socialinio darbo ekonomikos sektoriuje iš viso dirbo 85,7 tūkst. asmenų, iš kurių beveik 87 proc. sudarė moterys (Eurostat, 2019)), todėl disertacijos autorei nepavyko į tyrimo imtį įtraukti vyrų, kurie užimtų socialinio darbo organizatoriaus pareigas. Septynios socialinio darbo organizatorės, dalyvavusios disertacijos tyrime, buvo atsakingos už pagalbą namuose paslaugų pagyvenusiems asmenims organizavimą, penkios – už dienos socialinės globos asmens namuose organizavimą ir viena darbuotoja buvo atsakinga už abiejų socialinių paslaugų namuose tipų organizavimą. Interviu metu dalyvių darbinės patirties vidurkis buvo kiek daugiau nei 10 metų. Detalesnė informacija apie tyrimo dalyvius pateikta disertacijos priede Nr. 8 „*Formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirties tyrimo dalyvių apibūdinimas*“.

2.2.3. Tyrimo etika

Vykdamas neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirties ir poreikio pagalbai bei formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirties tyrimus, laikytasi pagrindinių mokslinio tyrimo etikos principų: pagarbos asmens privatumui, konfidencialumo ir anonimiškumo, geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti tiriamam asmeniui, teisingumo (Žydzžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Tyrimo dalyviai bendrais bruožais buvo supažindinti su atliekamo tyrimo tikslu, nurodant, kad interviu metu gauta informacija bus panaudota moksliniais tikslais bei teikiant

plovimas, buto tvarkymas), asmens higienos paslaugų organizavimą (pvz., skalbimas, pagalba rengiantis, prausiantis), sveikatos priežiūros organizavimą (pvz., medikamentų pirkimas, pagalba slaugytojui), ūkio darbus (pvz., krosnies kūrenimas, sniego nukasimas), kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymą ir palaišymą (pvz., pagalba tvarkant pinigų apskaitą), kitas paslaugas, reikalingas asmeniui pagal jo savarankiškumo lygį. Dienos socialinės globos asmens namuose paslaugos gali būti teikiamos kartu su slaugos paslaugomis namuose.

¹⁰ Kaune ir Varėnoje už socialinių paslaugų namuose organizavimą atsakingi asmenys gali užimti ir socialinių darbuotojų pareigas, tačiau kadangi didžiosios tyrimo dalyvių dalies nurodytos pareigos buvo socialinio darbo organizatoriai, tai šioje disertacijoje kalbant apie tyrimo dalyvius yra vartojamas būtent pastarasis pareigų apibrėžimas.

pasiūlymus socialinės politikos formuotojams, socialinių paslaugų institucijoms ir tolimesniems tyrimams pagyvenusių žmonių globos namuose srityje. Tyrimo dalyviai savanoriškai apsisprendė dalyvauti tyrime, o siekiant užtikrinti interviu dalyvių konfidencialumą, informantų pasisakymai cituojami juos užkodavus.

2.2.4. Duomenų analizės žingsniai

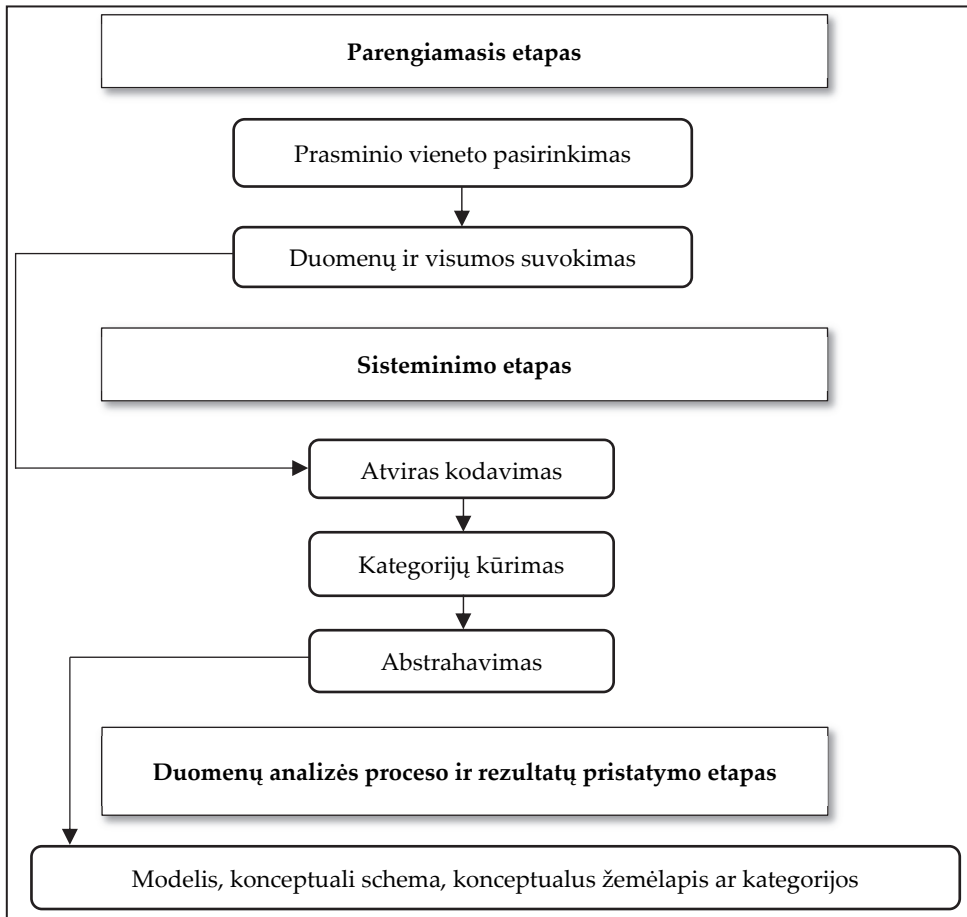
Visi tyrimo interviu buvo įrašyti į diktofoną, o surinkta tyrimo medžiaga transkribuota. Taikyta pažodinė transkripcijos strategija, kai tyrėjas užrašo visą interviu tekstą. Tyrimo duomenų analizei buvo naudojamas kokybinės turinio analizės metodas. Taikant kokybinę turinio analizę, vadovautasi indukcinio požiūriu, kai nuo atskirų, pavienių atvejų (sąveikų požymių, fenomeno savybių, ypatybių) einama bendrų žinių ir išvadų link (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Kaip teigia Elo ir Kyngäs (2008), tai reiškia, kad yra stebimi atskiri atvejai, kurie vėliau sujungiami į didesnę visumą ar bendrą teiginį. Disertacijos autorės pasirinkimą atlikti indukcinę kokybinę turinio analizę lėmė tai, kad būtent indukcinis požiūris yra rekomenduojamas tuomet, kai nėra pakankamai žinių apie tyrinėjamą fenomeną arba kai esančios žinios yra fragmentiškos (Elo ir Kyngäs, 2008).

Disertacijos autorė atlikdama indukcinę kokybinę turinio analizę rėmėsi Elo ir Kyngäs (2008) siūlomu turinio analizės procesu, kuris susideda iš trijų etapų, t. y. parengiamojo etapo, sisteminimo etapo (angl. *organising phase*) ir duomenų analizės proceso bei rezultatų pristatymo etapo (žr. 2.1 pav.).

Parengiamasis indukcinės turinio analizės etapas prasideda prasminio vieneto pasirinkimu. Prasminiais vienetais gali būti laikomi atskiri žodžiai, sakiniai, pastraipos, teksto ištraukos (Elo ir Kyngäs, 2008). Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas (2017), remdamiesi Zhangas ir Wildemuth (2009), teigia, kad koduojant duomenis, pasitelkiant kokybinės turinio analizės metodą, prasminiais vienetais laikomos atskiros temos, o ne lingvistiniai vienetai (atskiri žodžiai, sakiniai), kurie dažnai vartojami, atliekant kiekybinę turinio analizę. Atskiras temas galima išreikšti atskirais žodžiais, sakiniais, pastraipomis, taip pat visu duomenų masyvu.

Sisteminimo indukcinės turinio analizės etapas apima atvirą kodavimą, kategorijų kūrimą ir abstrahavimą. Atviras kodavimas reiškia, kad skaitant tekstą paraštėse yra pasižymima svarbi informacija ir pastebėjimai, suteikiant jiems tiek pavadinimų, kiek reikia, kad būtų apibūdinti visi turinio aspektai. Atviro kodavimo metu parengtas smulkių kategorijų sąrašas vėliau yra sugrupuojamas į stambesnes kategorijas. Kategorijų grupavimo tikslas yra sumažinti kategorijų skaičių, sujungiant turinio

prasme tarpusavyje derančias kategorijas, o viso kategorijų kūrimo proceso tikslas yra vaizdžiai apibūdinti fenomeną, padidinti supratimą ir generuoti žinias. Po kategorijų kūrimo proceso seka abstrahavimo procesas. Abstrahavimas reiškia tyrimo temos bendro aprašymo formulavimą per kategorijų kūrimą. Kiekviena kategorija yra įvardijama panaudojant turiniui būdingus žodžius. Subkategorijos, apibūdinančios panašius atvejus ir atsitikimus, yra sugrupuojamos į kategorijas, o kategorijos yra sugrupuojamos į pagrindines kategorijas arba temas (Elo ir Kyngäs, 2008).

2.1 pav. Indukcinės turinio analizės procesas

Šaltinis: parengta disertacijos autorės, remiantis Elo ir Kyngäs (2008).

Disertacijos autorės, analizuojant interviu su neformaliais ir formaliais pagyvenusių asmenų globėjais namuose metu gautus duomenis, išskirtos subkategorijos, kategorijos ir temos pateikiamos trečioje disertacijos dalyje.

2.2.5. Kokybinio tyrimo apribojimai

Kokybinio disertacijos tyrimo tikslas – atskleisti, kokias neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas konstruoja neformalių ir formalių globėjų patirtis. Kaip jau aptarta teorinėje darbo dalyje, kalbant apie globą svarbus aspektas yra globos gavėjų ir teikėjų lytis, nes vyrai ir moterys skirtingai vertina globos veiklas, moterims dažniau nei vyrams tenka artimųjų globos jų namuose pareiga. Taigi vienas iš pagrindinių šio disertacinio kokybinio tyrimo apribojimų yra iš esmės tik moterų kaip globėjų požiūris į neformalios ir formalios globos sąsajas atskleidimas, nes iš 20 tyrime dalyvavusių neformalių globėjų 18 buvo moterų, o iš 13 formalių globėjų – visos buvo moterys.

Kitas kokybinio tyrimo apribojimas susijęs su tyrimo dalyvių geografine aprėptimi. Nors formalių globėjų tyrimo imtis pagal kokybinių tyrimų metodologiją yra pakankama, tačiau pažymėtina, kad interviu atlikti su socialinio darbo organizatorėmis, kurios dirba Vilniuje, Kaune, Varėnoje ir Varėnos rajone.

III. TYRIMO REZULTATAI

3.1. Socialinės politikos priemonėmis formuojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos

Šiame disertacijos poskyryje atskleidžiama, kokias neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos formuoja (kuria) egzistuojančios socialinės politikos priemonės. Tam yra pasitelkiami statistiniai rodikliai, antrinė kiekybinių duomenų analizė, teisės aktų apžvalga.

Kaip teigta teorinėje darbo dalyje, atskiri familializmo tipai (implicitinis familializmas, remiamas familializmas, pasirenkamas familializmas ir defamilializmas) kuria prielaidas pagyvenusių žmonių globos sektoriuje įsitvirtinti skirtingiems neformalios ir formalios globos ryšių modeliams. Kad būtų atskleista, kurio familializmo tipo, o kartu ir neformalios ir formalios globos ryšių modelio, bruožai dominuoja pagyvenusių žmonių globos jų namuose sektoriuje, reikia atlikti rodiklių, padėsiančių atsakyti į tris klausimus, analizę:

- Pirmas klausimas: kokias prielaidas pagyvenusių žmonių nepriklausomybei nuo šeimos paramos sukuria pagrindinės socialinės apsaugos garantijos? Atsakymas į šį klausimą yra svarbus, kadangi, kaip atskleista teorinėje darbo dalyje, defamilializmo samprata yra susijusi ne tik su šeimos atleidimu nuo pagyvenusio artimojo globos įsipareigojimų vykdymo, bet ir su paties pagyvenusio asmens galimybėmis išlaikyti socialiai priimtinus gyvenimo standartus nepriklausomai nuo šeimos santykių.
- Antras klausimas: kokia yra pagyvenusių žmonių globos paslaugų, apimančių socialines paslaugas ir pinigines išmokas, infrastruktūra (įvairovė, aprėptis ir finansavimas)? Atsakius į šį klausimą, bus įvertinta šalies pagyvenusių žmonių globos paslaugų pasiūla, kuri kartu atskleidžia ir globos paslaugų formalizavimo lygį.
- Trečias klausimas: kokias darbo rinkos politikos priemones gali pasitelkti neformalūs globėjai, siekdami suderinti pagyvenusio artimojo globą namuose su darbu? Atsakymas į šį klausimą socialinės politikos priemonėmis formuojamų neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajų kontekste svarbus tuo, kad padės atskleisti, ar valstybės politika kuria prielaidas globos namuose ir darbo derinimui ar neformalių globėjų pasitraukimui iš darbo rinkos.

Esant palyginamos statistikos prieinamumo galimybei, disertacijos autorės atlikto tyrimo rezultatai aptariami pasirinktų Europos Sąjungos šalių kontekste. Pasirinktos šalys (Jungtinė Karalystė, Švedija, Vokietija, Italija) atstovauja ne tik skirtingiems gerovės valstybės modeliams (t. y. liberaliajam, socialdemokratiniam, konservatyviajam-korporatyviniam ir Pietų Europos), bet patenka ir į skirtingus ilgalaikės priežiūros sistemų tipologijoje išskiriamus klasterius. Taigi, galima teigti, kad į apžvalgą įtrauktos šalys viena nuo kitos skiriasi savitais ir kontrastuojančiais pagyvenusių žmonių globos teikimo bruožais. Analizuojant pagyvenusių žmonių globos sektoriaus statistiką, svarbu atkreipti dėmesį, kad socialinio darbo paslaugų sektoriaus reglamentavimas Lietuvoje iki 2006 m. pasižymėjo ypač dažnais pokyčiais, todėl šio sektoriaus statistika taip pat nėra visiškai susiformavusi, nes keičiantis įstatymams koreguojamos statistinės duomenų rinkimo formos, rodikliai, tikslinami apibrėžimai (Žalimienė ir kt., 2013). Tai lėmė, kad šioje disertacijos dalyje analizuojant pagyvenusių žmonių globos sektorių apibūdinančių rodiklių pokyčius, priklausomai nuo duomenų prieinamumo, yra apžvelgiami skirtingi laikotarpiai (2000–2018 m., 2005–2018 m. ir pan.).

3.1.1. Pagrindiniai pagyvenusių žmonių socialinės apsaugos bruožai

Bettio ir Plantenga (2004) teigia, kad geri ir adekvatūs pagyvenusių asmenų finansiniai ištekliai skatina pastarųjų autonomiją ir mažina priklausomybę nuo kitų. Kalbant apie pagyvenusių asmenų namų ūkių pajamas, literatūroje yra akcentuojamas socialinės apsaugos sistemos ir natūrinių pajamų vaidmuo apsaugant šią visuomenės grupę nuo skurdo ir prisidedant prie šios visuomenės grupės pajamų adekvatumo (Skučienė ir Genelytė, 2010; Lazutka ir kt., 2013). Pavyzdžiui, 2017 m. socialinės išmokos sudarė 65,8 proc. (iš jų socialinės išmokos senatvėje 62,4 proc.) piniginių disponuojamųjų pinigų tų namų ūkių, kuriuos sudaro du suaugę asmenys, iš kurių bent vienas 65 metų ar vyresnis, be vaikų (Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos 2017, 2018). Tad šiame disertacijos poskyryje, siekiant įvertinti, kokias prielaidas pagyvenusių žmonių nepriklausomybei nuo šeimos paramos sukuria socialinės apsaugos garantijos, analizuojami pagrindiniai pagyvenusių žmonių socialinės apsaugos bruožai, juos iliustruojant statistiniais rodikliais.

3.1 lentelėje pateikiama informacija apie vidutinės socialinio draudimo senatvės pensijos, invalidumo pensijos¹¹, netekto darbingumo pensijos dydžio ir pensijos pakeitimo normos rodiklio pokytį Lietuvoje 2005–2018 m. laikotarpiu.

¹¹ Nuo 2005 m. liepos 1 d. valstybinių socialinio draudimo invalidumo pensijų sistema pertvarkyta į valstybinių socialinio draudimo netekto darbingumo pensijų sistemą.

3.1 lentelė. Vidutinė valstybinio socialinio draudimo pensija ir pensijų pakeitimo norma, 2005–2018 m.

	2005	2010	2015	2018
Socialinio draudimo pensijos rūšis				
Senatvės pensija (EUR)	121,72	216,14	244,46	311,54
Invalidumo pensija (EUR)	106,88	204,09	213,03	265,41
Netekto darbingumo pensija (EUR)	103,01	164,46	169,62	212,51
Pensijų pakeitimo norma (proc.)				
Lietuva	47,0	58,0	46,0	40,0
EU-28	-	52,0	57,0	58,0

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas (2019a), Eurostat (d).

Remiantis 3.1 lentelėje pateiktais duomenimis, galima teigti, kad 2005–2018 m. laikotarpiu visų trijų rūšių vidutinės socialinio draudimo pensijos Lietuvoje didėjo, tačiau pensijų pakeitimo norma, parodanti, kokią dalį vidutinio darbo užmokesčio „į rankas“ sudaro vidutinė pensija šalyje, sumažėjo nuo 47,0 proc. 2005 m. iki 40,0 proc. 2018 m. Pensijų pakeitimo norma Lietuvoje 2018 m. buvo 18,0 procentinių punktų mažesnė nei EU-28. Maža pensijų pakeitimo norma Lietuva išsiskiria ir iš minėtų į analizę įtrauktų šalių, atstovaujančių skirtingiems ilgalaikės priežiūros režimams. Kaip antai, 2018 m. pensijų pakeitimo norma Jungtinėje Karalystėje siekė 56,0 proc., Italijoje – 73,0 proc., Vokietijoje – 46,0 proc., o Švedijoje – 56,0 proc. (Eurostat(d)).

Ribotas pagyvenusio amžiaus asmenų finansines galimybes Lietuvoje atspindi ir vis augantis šios gyventojų grupės skurdo rizikos lygis (žr. 3.2 lentelę).

3.2 lentelė. Skurdo rizikos lygis Lietuvoje 2005–2018 m. (proc.)

	2005	2010	2015	2018
Visi 18 metų ir vyresni asmenys	18,6	19,5	20,7	22,7
Senatvės pensininkai	17,5	12,6	27,6	41,7

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas (2019e).

Interpretuojant mažą pensijų pakeitimo normą ir didelį pagyvenusių asmenų skurdo rizikos lygį familializmo koncepcijos rėmuose, galima teigti, kad esant ribotoms pagyvenusių žmonių finansinėms galimybėms didėja tikimybė pastariesiems tapti priklausomais nuo kitų šeimos narių paramos. Ribotos pagyvenusių žmonių finansinės galimybės gali tapti kliūtimi globos poreikių tenkinimui už šeimos ribų, pavyzdžiui, galimybei naudotis privačiomis globos paslaugomis, kas, savo ruožtu, reiškia pagyvenusių žmonių globos paslaugų pasirinkimo laisvės ribojimą. Kad privačios globos paslaugos yra labiau orientuotos į didesnes pajamas turinčius pagyvenusius asmenis, patvirtina kitose šalyse atlikti tyrimai. Pavyzdžiui, Szebehely ir Try-

degård (2012) Švedijoje atliktas tyrimas atskleidė, kad privačiomis globos paslaugomis dažniau pasinaudoti gali aukštas pajamas turintys pagyvenę žmonės. Pearson ir kt. (2019), remdamiesi JAV atlikto tyrimo rezultatais, taip pat teigia, kad privačių pagyvenusių žmonių globos paslaugų industrija yra iš esmės orientuota į didesnėmis pajamomis disponuojančius asmenis. Taigi defamilializmo sampratą siejant su pagyvenusių asmenų nepriklausomybe nuo šeimos paramos ir įvertinus globos paslaugų pasirinkimo laisvę ribojančias pagyvenusių žmonių finansines galimybes Lietuvoje, galima teigti, kad valstybinio socialinio draudimo pensijų sistema pagyvenusių žmonių globos kontekste veikia familializuojančiai, t. y. didina priklausomybę nuo šeimos paramos.

Nors valstybinio socialinio draudimo pensija yra pagrindinis vyresnio amžiaus asmenų pajamų šaltinis, ekonominė nepriklausomybė senatvėje, kaip pripažįstama ir Europos Komisijos baltojoje knygoje (2012), yra susijusi ir su tokiais veiksniais, kaip galimybės gauti kitas išmokas (pvz., būsto pašalpą ar kompensaciją už šildymą) ir paslaugas, taip pat nuo įsidarbinimo galimybių. Lietuvoje, siekiant užtikrinti minimalias mėnesines pajamas asmenims, kurie neturi teisės gauti socialinio draudimo pensijų ir kitų įstatymais reglamentuojamų išmokų, gali būti skiriamos trijų rūšių šalpos pensijos: šalpos neįgalumo pensijos, šalpos senatvės pensijos, šalpos našlaičių pensijos (Žin., 1994, Nr. 96-1873). 2004 m. šalpos (socialines) pensijas ir šalpos kompensacijas gavo apie 7,8 tūkst. senatvės pensijos amžiaus asmenų, o 2017 m. – daugiau nei 14 tūkst. (Pagyvenę žmonės Lietuvoje, 2014; Socialinė apsauga Lietuvoje 2017, 2018). Asmenims, sukakusiems senatvės pensijos amžių ir turintiems teisę gauti šalpos senatvės pensiją, 2019 m. duomenimis, skiriama 1 šalpos pensijų bazės dydžio išmoka, t. y. 132 eurai. Šalpos kompensacijos dydis – 1,5 šalpos pensijų bazės dydžio, t. y. 198 eurai (Žin., 1994, Nr. 96-1873). Vėlgi, interpretuojant šalpos pensijų dydį, galima teigti, kad šios piniginės išmokos užtikrina tik pagrindinių pagyvenusių asmenų poreikių tenkinimą ir nesukuria prielaidų pagyvenusių asmenų materialinei nepriklausomybei ir savarankiškumui. Tiesa, atkreiptinas dėmesys, kad nepasiturintys asmenys Lietuvoje turi teisę ir į socialinę pašalpą, garantuojančią minimalias lėšas pagrindiniams fiziologiniams poreikiams (išlaidoms maistui, drabužiams) tenkinti, bei šildymo išlaidų, išlaidų karštam bei geriamajam vandeniui kompensaciją, skirtą būsto išlaikymo išlaidoms iš dalies padengti (Žin., 2003, Nr. 73-3351). Remiantis Statistikos departamento duomenimis, 2017 m. disponuojamosios pajamos natūra, į kurias įeina ir minėtos šildymo išlaidų, išlaidų karštam bei geriamajam vandeniui kompensacijos, kaimo namų ūkiuose sudarė 2,4 proc. visų disponuojamųjų pajamų, o miesto – tik 0,6 proc. (Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos 2017, 2018).

Taigi, nors šios kompensacijos padeda pagyvenusiems asmenims padengti dalį su būsto išlaikymu susijusių išlaidų, tačiau, turint omenyje nedidelę jų dalį visose disponuojamose pajamose, peršasi mintis, kad jų defamilializuojantis poveikis yra menkas, t. y. šios išmokos nelabai skatina pagyvenusių asmenų ekonominę nepriklausomybę.

Kaip minėta, ekonominė nepriklausomybė senatvėje yra susijusi ir su vyresnio amžiaus asmenų galimybėmis įsidarbinti (Europos Komisijos baltoji knyga, 2012). Darbo rinkos tyrėjai Lietuvoje (Okunevičiūtė-Neverauskienė ir Moskvina, 2013; Brazienė ir kt., 2015; Skučienė ir kt., 2015) pastebi, kad mūsų šalyje vyresnio amžiaus asmenų dalyvavimas darbo rinkoje yra problemiškas. Pavyzdžiui, Brazienės ir kt. (2015) tyrimas atskleidė, kad vyresnio amžiaus žmonės dėl jų amžiaus, lyties, įsitikinimų ir kt. darbe susiduria su įvairaus pobūdžio diskriminacijos apraiškomis, o tai riboja sėkmingas jų socialinės įtraukties (įsitraukimo) galimybes į darbo rinką. Skučienės ir kt. (2015) tyrimo duomenimis, darbdaviai labiau neigiamai nei teigiamai vertina vyresnio amžiaus grupės darbuotojų charakteristikas ir, esant darbuotojų trūkumui, tik šiek tiek daugiau nei pusė teigė, kad skatintų darbuotojus dirbti ir po pensijos, o išėjusių į pensiją darbuotojų nesiimtų darbinti. Šių vyresnio amžiaus darbuotojų patiriamų iššūkių kontekste, Eurostato duomenimis, 2019 m. antrą ketvirtį 65 metų ir vyresnių asmenų užimtumo lygis Lietuvoje siekė 10,3 proc. (Eurostat(e)). 65 metų ir vyresnių gyventojų asmenų užimtumo lygis Lietuvoje yra didesnis nei ES-28, kur šis rodiklis siekia 6,5 proc. (Jungtinėje Karalystėje – 11,4 proc., Vokietijoje – 7,8 proc., Italijoje – 5,2 proc., Švedijoje – 10,2 proc.) (Eurostat(e)). Turint omenyje, kad Lietuvoje pensijų pakeitimo norma yra kur kas žemesnė nei ES-28, viena iš priežasčių, paaiškinančių mūsų šalies vyresnio amžiaus gyventojų didesnę užimtumo lygį, galėtų būti šios amžiaus grupės gyventojų poreikis dirbant užsitikrinti didesnes pajamas, nes valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos garantuojamos išmokos senatvėje yra nepakankamos. Tai vėlgi leidžia kalbėti apie ribotas pagyvenusio amžiaus Lietuvos gyventojų finansines galimybes, kas kuria prielaidas priklausomybei nuo šeimos paramos.

Aptarus pagrindinius pagyvenusių žmonių socialinės apsaugos sistemos bruožus, toliau disertacijoje atskleidžiama pagyvenusių žmonių socialinės globos paslaugų infrastruktūra.

3.1.2. Pagyvenusių žmonių socialinės globos paslaugų infrastruktūra

Socialinės paslaugos gali būti laikomos defamilializuojančios politikos instrumentais, kadangi, remiantis Leitner (2014), šios paslaugos suvisuomenina arba susieja su rinka šeimai tenkančius globos išpareigojimus. Mestheneos ir Triantafillou

(2005), žvelgdami iš paramos neformaliems globėjams perspektyvos, teigia, kad pakankamos ir tinkamos sveikatos ir socialinės paslaugos, apimančios paslaugas pagyvenusiems asmenims, teikiamas tiek įstaigose, tiek namuose, yra svarbiausias veiksnys, siekiant padėti neformaliems globėjams suderinti artimojo globą namuose su darbu ir apskritai siekiant sumažinti neformaliems globėjams tenkančią globos našą. Atsakymo į klausimą, kuria linkme – familializmo ar defamilializmo, o kartu ir kurio neformalios ir formalios globos ryšių modelio link, – formuojamas pagyvenusių žmonių globos paslaugų sektorius, šiame disertacijos poskyryje ieškoma pasitelkus pagyvenusių žmonių socialinių paslaugų politiką atspindinčius statistikos rodiklius ir 50–65 metų Lietuvos gyventojų nuostatų globos senatvėje atžvilgiu kiekybinio tyrimo rezultatus.

3.1.2.1. Socialinių paslaugų įvairovė ir aprėptis

Stacionari globa ir socialinės paslaugos namuose. Socialinės paslaugos pagyvenusiems asmenims Lietuvoje gali būti teikiamos tiek asmens namuose, tiek stacionariose socialinės globos įstaigose. Pastarosios gali būti įsteigtos valstybės (apskričių), savivaldybių, visuomeninių organizacijų, parapijų ar privačių asmenų. Kaip matome iš 3.3 lentelės, valstybės (apskričių) globos namų skaičiaus mažėjimas nuo 2000 m., o kitų steigėjų globos įstaigų didėjimas gali būti siejamas su globos sektoriaus decentralizacija, kartu su socialinės globos paslaugų teikėjų įvairovės didėjimu. Visgi, remiantis Kotova (2013), Lietuvoje iki pat 2006 m. nebuvo sukurta teisinė bazė, kurioje būtų numatyta pakankamai sąlygų socialinio darbo paslaugų sektoriuje įsitvirtinti NVO ir pelno siekiančioms organizacijoms. Todėl tik nuo 2006 m., priėmus naują Socialinių paslaugų įstatymą (Žin., 2006, Nr. 17-589), patvirtinus Socialinių paslaugų finansavimo bei lėšų apskaičiavimo metodiką (Žin., 2006, Nr. 110-4163) bei Socialinių paslaugų katalogą (Žin., 2006, Nr. 43-1570), stebimas ryškesnis stacionarių globos įstaigų, kurių steigėjai yra visuomeninės organizacijos, parapijos ir privatūs asmenys, skaičiaus augimas (žr. 3.3 lentelę). Galima teigti, kad sudarant sąlygas socialinės globos sektoriuje kurtis ne tik valstybės ar savivaldybių lygmens įstaigoms, bet ir privatioms įstaigoms, kuriamos prielaidos defamilializacijai per rinką. Riedel ir kt. (2016) pastebi, kad pastaruoju metu, kalbant apie ilgalaikės priežiūros sistemos reformas įvairiose šalyse, daug diskutuojama dėl to, kiek globos paslaugų turėtų būti teikiama viešajame sektoriuje, o kiek – privačiame (pelno nesiekiančiame ir pelno siekiančiame). Pavyzdžiui, Švedijoje, 2012 m. duomenimis, tik 23 proc. globos paslaugų namuose ir 21 proc. institucinės globos paslaugų buvo teikiama privačių kompanijų, kai Vokietijos globos sektoriuje, tiek kalbant apie paslaugas namuose, tiek apie institucinę globą, dominuoja privatūs teikėjai (Riedel ir kt., 2016).

3.3 lentelė. Stacionarių globos įstaigų senyvo amžiaus žmonėms skaičius

	2000	2005	2010	2015	2018
<i>Iš viso pagal įstaigos tipą</i>	93	97	105	110	126
Valstybės (apskričių) globos namai	8	8	3	2	4
Savivaldybių globos įstaigos	52	55	57	50	55
Visuomeninių organizacijų, parapijų ir privatūs globos namai	30	32	42	56	67

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas (2019b).

Verta pastebėti, kad nors Lietuvoje yra sukurtos teisinės prielaidos globos paslaugų defamilializacijai per rinką, t. y. privačių globos paslaugų teikimui, šis procesas mūsų šalyje susiduria su kliūtimis. Kotova (2013), atlikusi socialinio darbo paslaugų privatizavimo raiškos Lietuvos socialinio darbo paslaugų praktikoje tyrimą, nustatė, kad savivaldybių socialinės paramos skyrių atstovams vertinant socialinio darbo paslaugų teikimą, labiausiai palaikomos viešojo sektoriaus organizacijos, NVO vertinamos kaip labiau tinkamos socialinio darbo paslaugų teikimui nei privačios organizacijos. Taip pat Kotova (2013) atskleidė ir dviprasmišką savivaldybių darbuotojų požiūrį į pelno siekiančias socialinio darbo organizacijas. Viena vertus, pastebima, kad pelno siekiančios organizacijos turi stiprią materialinę bazę ir gali samdyti kvalifikuotus darbuotojus, kita vertus, šios organizacijos kritikuojamos už tai, kad yra orientuotos tik į mokyti klientą, kad renkasi tik savarankiškus, gebančius savimi pasirūpinti, neturinčius socialinės rizikos faktorių bei rimtesnių sveikatos sutrikimų klientus. Taip pat savivaldybių atstovai akcentuoja, kad pelno siekiančios organizacijos negali užtikrinti paslaugų tęstinumo, nes jei veikla tampa nepelninga, tai organizacija pasitraukia nuo paslaugų teikimo (Kotova, 2013, pp. 183–184). Turint omenyje labiau neigiamą nei teigiamą savivaldybių atstovų požiūrį į pelno siekiančias socialinių paslaugų organizacijas ir teisės aktuose įtvirtintas nuostatas, kad savivaldybės sprendžia, kuris socialinių paslaugų finansavimo būdas yra priimtinas, galima manyti, kad defamilializacija per rinką pagyvenusių žmonių globos sektoriuje Lietuvoje yra sunkiai įgyvendinamas procesas. Šią nuostatą patvirtina ir Blažienė ir Žalimienė (2017) vertinimas, kad Lietuvos globos paslaugų sektoriuje yra visiškai neišvystytas formalusis dviejų subjektų užimtumo modelis (kai tiesiogiai sudaroma sutartis tarp paslaugos teikėjo ir paslaugos gavėjo), nors teisės aktai ir sudaro galimybes privatiems asmenims teikti globos namuose paslaugas, išsigijus verslo liudijimą. O štai kitose ES šalyse, kaip pastebi Blažienė ir Žalimienė (2017), plėtojant privačias globos paslaugas, yra pasitelkiamos įvairios šio tipo įdarbinimo formos. Pavyzdžiui, Prancūzijoje taikoma universalių paslaugų užimtumo kvitų sistema (pran.

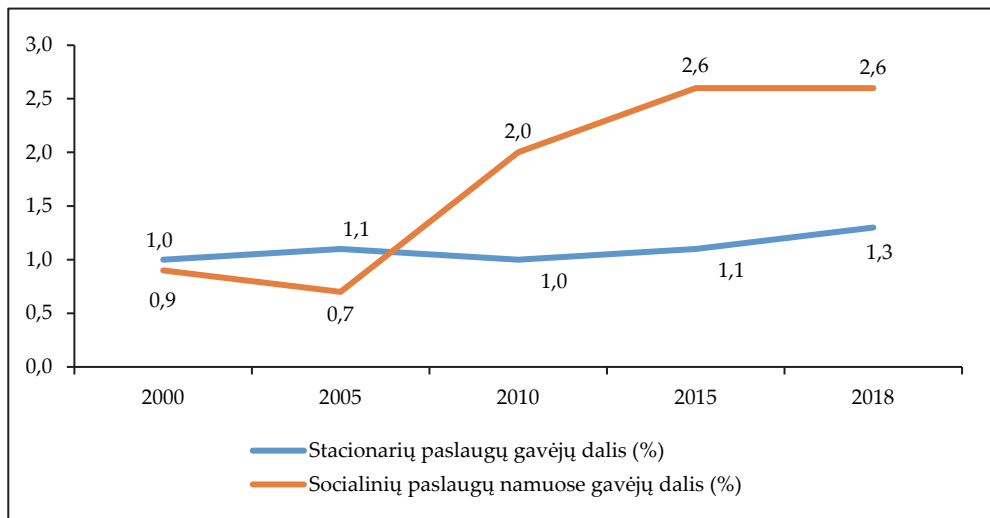
Chèque emploi service universel), Belgijoje – paslaugų kvitų (vaučeriu) sistema (pran. *Titres services*), Vokietijoje – „minijobs“ užimtumo schema, Jungtinėje Karalystėje – asmeninis biudžetas (angl. *Personal budget*), Italijoje – darbo kvitai (it. *Buoni Lavoro*) (Blažienė ir Žalimienė, 2017).

Didėjant globos įstaigų seniems žmonėms skaičiui, atitinkamai didėjo ir šių įstaigų klientų skaičius. 2000–2018 m. stacionariomis globos paslaugomis¹² besinaudojančių skaičius išaugo nuo 4747 iki 7047 pagyvenusių asmenų, tarp kurių daugiau kaip ketvirtadalis buvo 85 metų ir vyresni asmenys (Lietuvos statistikos departamentas, 2019c). 2000–2018 m. laikotarpiu Lietuvoje augo ir senatvės pensijos amžiaus asmenų, gaunančių pagalbos į namus ir dienos socialinės globos namuose paslaugas, skaičius: nuo 4088 asmenų 2000 m. iki 14616 asmenų 2018 m. (Lietuvos statistikos departamentas, 2019d). 2018 m. 81 proc. visų senyvo (pensinio) amžiaus socialinių paslaugų asmens namuose gavėjų sudarė moterys. Kaip jau minėta, stacionarios socialinės globos paslaugų aprėptis ir socialinių paslaugų asmens namuose aprėptis yra dažniausiai palyginamuosiuose tyrimuose (pvz., Leitner (2003, 2014); Saraceno (2010, 2016); Lohmann ir Zagel (2015)) pasitelkiami rodikliai, siekiant nustatyti šalyje dominuojantį familializmo tipą. Tad 3.1 paveiksle pateikiamas pagyvenusių asmenų, gaunančių stacionarias globos paslaugas ir socialines paslaugas namuose, aprėpties pokytis 2000–2018 m. Lietuvoje.

3.1 paveiksle pateikti duomenys rodo, kad aprėptis stacionarios globos paslaugomis Lietuvoje kinta nežymiai – nuo 0,9 proc. 2000 m. iki 1,3 proc. 2018 m. Pagal šį rodiklį Lietuva atsilieka ne tik nuo Šiaurės Europos šalių, kurios Saraceno (2010) klasifikacijoje priskiriamos prie labiausiai defamilializuotų, bet ir nuo kai kurių Pietų Europos šalių, kurios, anot Saraceno (2010), yra mažiausiai defamilializuotos. Pavyzdžiui, Norvegijoje stacionarią globą gauna apie 12 proc. vyresnių nei 65 metų gyventojų, o Ispanijoje – 3 proc. (Saraceno, 2010). Remiantis Leitner (2014), ne pats stacionarių globos įstaigų egzistavimas, o tik stacionarių globos įstaigų plėtra ir tankus šių įstaigų tinklas leidžia kalbėti apie judėjimą defamilializacijos link pagyvenusių žmonių globos srityje. Kaip yra Lietuvoje? Statistikos rodikliai, kaip matėme 3.1 paveiksle, kalba tik apie per aštuoniolika metų įvykusį nežymų stacionarių socialinių paslaugų gavėjų dalies pokytį, o 2015 m. Valstybės kontrolė, vertindama senyvo amžiaus asmenų socialinių paslaugų poreikių tenkinimą, daro prielaidą, kad šiuo metu egzistuojantis paslaugų tinklas nesukuria sąlygų stipriai defamilializacijai (pas-

¹² Stacionarios globos paslaugos pagyvenusiems asmenims apima paslaugas, teikiamas pagyvenusiems asmenims įstaigose seniems žmonėms ir įstaigose suaugusiems neįgaliesiems.

tarąją suvokiant, kaip šeimos narių atleidimą nuo pagyvenusių artimųjų globos įsipareigojimų). Valstybės kontrolės (2015) duomenimis, 2015 m. tik 29 savivaldybės pasiekė numatytą vietų skaičiaus stacionarios globos įstaigose senyvo amžiaus asmenims normatyvą (18 vietų 10 tūkst. savivaldybės gyventojų), o nepasiekė 28 (Socialinių paslaugų išvystymo normatyvai, 2014). Kad esantis stacionarios globos paslaugų tinklas nėra pakankamai išplėtotas liudija ir ilgos asmenų, laukiančių galimybės apsigyventi socialinės globos įstaigose, eilės. 2014 m. pabaigoje eilės socialinėms paslaugoms buvo 48 savivaldybėse, o eilėse laukė 580 asmenų (Valstybės kontrolė, 2015). 2019 m. vasario mėn. eilėje apsigyventi savivaldybių socialinės globos namuose laukė 673 asmenys, o valstybės globos įstaigose – 107 (Siavris, 2019).

3.1 pav. Pagyvenusių asmenų, gaunančių stacionarias globos ir socialines paslaugas namuose, dalis nuo visų 65+ metų amžiaus gyventojų (proc.)

Šaltinis: apskaičiuota disertacijos autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento Oficialiosios statistikos portalo duomenimis.

Analizuojant pagyvenusių asmenų, gaunančių socialines paslaugas namuose, dalies pokytį 2000–2018 m. laikotarpiu, pastebima, kad aprėptis minėtomis paslaugomis didėja labiau nei aprėptis stacionarios globos paslaugomis (žr. 3.1 pav.). Ryškesnis socialinių paslaugų asmens namuose gavėjų pokytis gali būti siejamas su socialinės politikos formuotojų prioriteto teikimu deinstitutionalizacijos procesui socialinės globos sektoriuje, t. y. perėjimui nuo institucinių prie bendruomeninių paslaugų, ir su deinstitutionalizacijos procesu glaudžiai susijusia namuose teikiamos integralios pagalbos, kuri apima socialines ir sveikatos priežiūros paslaugas, plėtra šalyje.

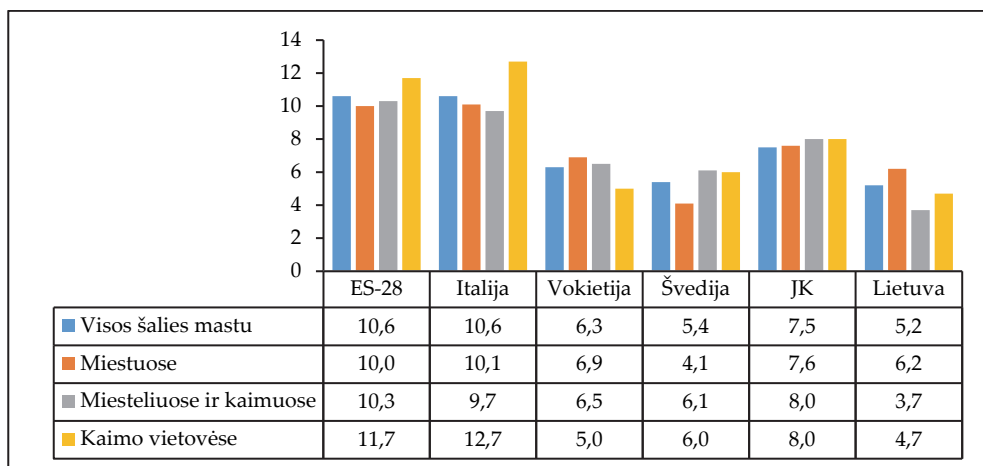
Pastaruoju dešimtmečiu priimti teisės aktai¹³ formuoja nuostatą, jog tik integruotomis paslaugomis asmeniui leidžiama užtikrinti galimybę kuo ilgiau gyventi savo namuose ir išlaikyti kokybišką visavertį gyvenimą. To pasekmė – trečdalis savivaldybių Lietuvoje pradėjo įgyvendinti integralios globos namuose projektus, finansuojamus Europos socialinio fondo lėšomis (Jurkuvienė ir kt., 2016). Anot Dunajjevo (2011), deinstitutionalizacijos procesas reiškia paslaugų gavėjų veiksmų ir galimybių aibės praplėtimą, paslaugų gavėjo kaip asmenybės ir šeimos kaip paslaugų teikėjo pripažinimą. Galima teigti, kad šeimos kaip paslaugų teikėjo pripažinimas kuria prielaidas ir pagyvenusius artimuosius namuose globojančių šeimos narių paramos priemonių plėtrai.

Tačiau, jeigu Lietuvos situaciją palyginsime su kitų šalių, pastebėsime, kad mūsų šalyje pagyvenusių asmenų, gaunančių socialines paslaugas namuose, dalis kur kas mažesnė nei kitur. Remiantis Saraceno (2010), Šiaurės Europos šalyse aprėptis pagalbos namuose paslaugomis svyruoja nuo 7 proc. Švedijoje iki 29 proc. Danijoje, Vakarų Europos šalyse – nuo 5 proc. Jungtinėje Karalystėje iki 15 proc. Prancūzijoje. Siekiant detaliau palyginti, kaip atskirų Europos Sąjungos šalių gyventojai naudojami pagalbos namuose paslaugomis (sveikatos priežiūros ir socialinėmis paslaugomis), pasitelkti Europos gyventojų sveikatos tyrimo duomenys (žr. 3.2 pav.). Šio tyrimo antroje bangoje, įgyvendintoje 2013–2015 m., dalyvavo ir Lietuva.

3.2 paveikslo duomenimis, 2014 m. pagalbos namuose paslaugomis pasinaudusių 65 metų ir vyresnių Lietuvos gyventojų dalis buvo 5,4 procentinio punkto mažesnė nei bendras Europos Sąjungos šalių vidurkis. Didžiausias skirtumas tarp Lietuvos ir Europos Sąjungos vidurkio pagal šį rodiklį pastebimas lyginant pasinaudusių pagalbos namuose paslaugomis gyventojų dalį kaimo vietovėse – 7 procentiniai punktai. Valstybės kontrolės (2015) duomenimis, Lietuvoje savivaldybių teikiamos socialinės paslaugos namuose yra nepakankamos pagyvenusių asmenų poreikiams patenkinti. 2013 m. savivaldybės nepatenkino 445 asmenų poreikio socialinėms paslaugoms namuose, o tai sudarė 47 proc. asmenų, kuriems 2013 m. nuspręsta teikti socialines paslaugas namuose, bet iki 2013 m. pabaigos jos nesuteiktos. 2014 m. šie skaičiai atitinkamai siekė 400 asmenų ir 50 proc. (Valstybės kontrolė, 2015).

¹³ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. V-558/A1-183 „Dėl slaugos ir socialinių paslaugų bendro teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 76-3029.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. liepos 20 d. įsakymas Nr. A1-353 „Dėl integralios pagalbos plėtros programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 89-4663.

3.2 pav. 65+ metų amžiaus gyventojų, kurie nurodė, kad per pastaruosius 12 mėnesių naudojo pagalbos namuose paslaugas (sveikatos priežiūros ir socialines paslaugas), dalis nuo visų 65+ amžiaus gyventojų, 2014 m. (proc.)

Šaltinis: parengta disertacijos autorės, remiantis Eurostat (a).

Kaip minėta, nors ir palaipsniui, bet pagyvenusių žmonių aprėptis socialinėmis paslaugomis asmens namuose didėja, o šis didėjimas gali būti traktuojamas dvejopai. Viena vertus, kai pagyvenęs asmuo gyvena atskirai nuo kitų šeimos narių, turėdamas teisę gauti socialines paslaugas į namus visą parą, kalbame apie defamilializaciją, nes šeimos nariams sudaromos sąlygos nevykdyti globos pareigų. Tiesa, Leitner (2014) atkreipia dėmesį, kad defamilializacijos efekto galima tikėtis tik esant tankiai išplėtotam socialinių paslaugų asmens namuose tinklui, sudarančiam galimybes globos poreikių turintiems asmenims gyventi kuo labiau nepriklausomai nuo šeimos paramos. Kita vertus, kai socialinės paslaugos asmens namuose teikiamos tik dienos metu, o pagyvenęs asmuo gyvena atskirai arba kartu su kitais šeimos nariais, prisiimančiais neformalių globėjų vaidmenį, socialinių paslaugų namuose teikimas gali būti laikomas remiamo familializmo rodikliu. Šiuo atveju šeimos nariai nėra visiškai atleidžiami nuo globos įsipareigojimų, tačiau teikiant socialines paslaugas namuose jiems sudaromos galimybės laikinai perleisti artimojo globą namuose socialinių paslaugų įstaigoms. Lietuvoje socialinių paslaugų asmens namuose teikimas pasižymi tuo, kad pagalba į namus yra teikiama dienos metu ir iki 10 val. per savaitę, o dienos socialinė globa asmens namuose – nuo 2 iki 10 val. per parą, iki 7 kartų per savaitę (Socialinių paslaugų katalogas, 2019). Taigi, galima teigti, kad pagalbos į namus teikimo specifika Lietuvoje atspindi remiamo familializmo tipo bruožus, o dienos socialinė globos asmens namuose teikimo specifika yra artimesnė defamilializmui.

Socialines paslaugas asmens namuose traktuojant kaip paramos neformaliems globėjams priemonę, tikėtina, kad šių paslaugų plėtra ir ateityje išliks aktuali ir prioritetine socialinės globos politikos sritimi. Šis teiginys yra grindžiamas ne tik anksčiau aptartu siekiu įgyvendinti deinstitucionalizaciją globos paslaugų sektoriuje, bet ir 50–65 metų Lietuvos gyventojų nuostatų dėl globos senatvėje tyrimu, kuris atskleidė potencialių pagyvenusių asmenų globos paslaugų vartotojų, ateisiančių į socialinių paslaugų rinką po 10–20 metų, požiūrį. Remiantis minėto tyrimo duomenimis, beveik 67 proc. respondentų, jeigu jiems reikėtų globos paslaugų senatvėje, rinktųsi artimiausius šeimos narius, t. y. neformalius globėjus, ir 22 proc. – formalias globos paslaugas (likusi dalis respondentų nėra apsisprendę). Beje, 50–65 metų gyventojų apklausa atskleidė, kad apie 58 proc. palaiko nuomonę, jog vaikai savo tėvais senatvėje turi rūpintis bet kokių atveju, apie 22 proc. – jeigu vaikams už tai būtų mokama kaip už paslaugų teikimą, ir 13 proc. respondentų nurodė manantys, kad vaikai neprivalo rūpintis tėvais. Prioriteto teikimas neformaliai globai senatvėje ir nuostatos, kad vaikai privalo rūpintis savo tėvais senatvėje, dominavimas gali būti vertinamas kaip stipraus familializmo atspindys mūsų visuomenėje. Ši teiginį sustiprina ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad „Vaikų pareiga – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992) ir pastarąją nuostatą detalizuojantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.205 straipsnis, kur nustatyta, kad „Pilnamečiai vaikai privalo išlaikyti savo nedarbingus ir paramos reikalingus tėvus ir jais rūpintis“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Remiantis Leitner (2014), šeimos narių teisės globoti prilyginimas pareigai globoti yra traktuojamas kaip implicitinio familializmo arba remiamo familializmo bruožas.

Atokvėpio paslauga. Triantafillou ir kt. (2010) pasiūlytoje paramos neformaliems globėjams politikos priemonių klasifikacijoje atokvėpio paslauga yra priskiriama prie nespecifinių-tiesioginių paramos globėjams priemonių. Atokvėpio paslaugos, kaip laikino globos pareigų perėmimo iš neformalaus globėjo, taip sudarant galimybę neformaliai globėjui pailsėti ir / arba dalyvauti kitose socialinėse veiklose (Koopmanschap ir kt., 2004), apibrėžimas, leidžia atokvėpio paslaugų teikimą šalyje traktuoti kaip remiamo familializmo tipo bruožą. Lietuvoje atokvėpio paslauga pradėta teikti nuo 2007 m., o šios paslaugos plėtra savivaldybėse buvo iš dalies finansuojama Europos Sąjungos Struktūrinių fondų lėšomis. Remiantis Lazutka ir kt. (2016), 2013 m. Lietuvoje atokvėpio paslaugos buvo suteiktos 180 asmenų. Deja, šiuo metu Lietuvoje nėra renkama susisteminta informacija apie atokvėpio paslaugų gavėjus, todėl nėra galimybės plačiau apžvelgti ir pakomentuoti aprėpties šiomis paslaugomis kaitos ir

pan. Visgi 2019 m. įsigaliojantys teisės aktų, reglamentuojančių socialinių paslaugų teikimą, pakeitimai leidžia kalbėti apie atokvėpio paslaugų įvairovės plėtrą šalyje, kas, savo ruožtu, liudija politikos formuotojų didesnę dėmesį neformalių globėjų rėmimui. Iki 2019 m. buvo sudaryta galimybė neformaliems globėjams gauti iki 1 mėnesio trukmės atokvėpio paslaugas (Socialinių paslaugų katalogas, 2006), o šiuo metu atokvėpio paslaugos gali būti teikiamos jau ne viena, bet trimis formomis: pagalbos į namus forma (pagal poreikį ir susitarimą tarp paslaugos teikėjo ir asmens, bet ne daugiau nei 208 val. per metus); dienos socialinė globa (negali viršyti 288 val. per metus); trumpalaikė socialinė globa (iki 14 dienų) (Socialinių paslaugų katalogas, 2019). Be to, šiuo metu Lietuvoje jau yra parengtas Laikino atokvėpio paslaugos teikimo aprašo projektas, kuris liudija neformalių globėjų individualių poreikių valstybės mastu pripažinimą, siekį pastariesiems suteikti platesnes galimybes ir teises į poilsį. Kartu tai gali būti laikoma remiamo familializmo apraiškomis pagyvenusių žmonių globos sektoriuje.

Savarankiško gyvenimo namai, dienos centrai ir slaugos ligoninės. Be stacionarios globos ir socialinių paslaugų asmens namuose pagyvenusio amžiaus žmonėms Lietuvoje yra teikiama ir apgyvendinimo savarankiško gyvenimo namuose paslauga. Savarankiško gyvenimo namai skirti gyventi senyvo amžiaus asmenims (šeimoms), kuriems nereikia nuolatinės, intensyvios globos. Šio tipo įstaigose sukuriamos tokios gyvenimo sąlygos, kad jos būtų kuo panašesnės į įprastą gyvenimą savo namuose. Remiantis 3.4 lentelėje pateiktais duomenimis, galima pastebėti, kad pastaruosius dešimt metų Lietuvoje yra plėtojamas šių įstaigų tinklas, o pensinio amžiaus gyventojų skaičius jose, nors ir labai mažas, bet turi tendenciją augti.

3.4 lentelė. Savarankiško gyvenimo namų seneliams ir suaugusiems neįgaliesiems skaičius metų pabaigoje 2008–2017 m.

	2008	2010	2015	2017
Iš viso pagal įstaigos tipą	9	12	21	23
jose gyventojų, iš viso	212	211	438	469
65 metų ir vyresni	86	108	213	252
Savivaldybių įstaigos	6	7	17	18
Visuomeninių organizacijų, parapijų ir privačios įstaigos	3	3	4	5

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas (2018a), Socialinė apsauga Lietuvoje 2016 (2017), Socialinė apsauga Lietuvoje 2017 (2018).

Savarankiško gyvenimo namų plėtra gali būti vertinama kaip defamilializmo apraiška, žvelgiant tiek iš pagyvenusio asmens, tiek iš neformalaus globėjo perspektyvos. Žvelgiant iš globos poreikį turinčio pagyvenusio asmens perspektyvos, apgy-

vendinimas savarankiško gyvenimo namuose sudaro sąlygas asmens nepriklausomybei nuo šeimos narių paramos, nes gavusio šią socialinę paslaugą asmens poreikius iškilus būtinybei patenkina formalūs globėjai. Fox ir kt. (2017) Airijoje atliktas 60+ metų savarankiško gyvenimo namų (angl. *sheltered accommodation*) gyventojų tyrimas atskleidė, kad gyvenimas šiuose namuose daro teigiamą įtaką pagyvenusių asmenų gyvenimo kokybei ir skatina pastarųjų nepriklausomybę. Wood (2017) atliktas tyrimas parodė, kad savarankiško gyvenimo namų gyventojai rečiau jaučiasi vieniši nei jų bendraamžiai apskritai. Žvelgiant iš neformalaus globėjo perspektyvos, galima teigti, kad pagyvenusį artimąjį apgyvendinus savarankiško gyvenimo namuose, neformalus globėjai yra atleidžiami nuo intensyvaus globos išipareigojimų vykdymo. Visgi, Valstybės kontrolė (2015) ataskaitoje pabrėžė, kad 2014 m. net 40 savivaldybių neturėjo savarankiško gyvenimo namų, kas suponuoja mintį apie vangią šios socialinės paslaugos plėtrą Lietuvoje. Taigi keltina prielaida, kad apgyvendinimo savarankiško gyvenimo namuose paslauga daro nedidelį poveikį defamilializacijos procesui Lietuvos globos sektoriuje.

Jei apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose gali būti traktuojamas kaip defamilializmo apraiška, tai socialinių paslaugų pagyvenusiems asmenims teikimas dienos centruose gali būti vertinamas kaip remiamo familializmo tipo rodiklis, nes pagyvenusių asmenų, gaunančių šias paslaugas, šeimos nariai yra atlaisvinami nuo globos pareigų dienos metu. Žvelgdama iš paslaugų gavėjo perspektyvos, Čepėnaitė (2008, p. 51) teigia, kad dienos centrai sudaro galimybę pagyvenusiems asmenims jaustis saugiai, tenkinti savo kultūrinius, socialinius, informacinius poreikius, didinti gebėjimus, panaudojant asmeninę patirtį, kūrybingumą, plėtojant įgytas bei naujas žinias ir įgūdžius, padedančius įsijungti į socialinio dalyvavimo procesą. 3.5 lentelėje pateikiami duomenys apie pagyvenusius asmenis, gavusius socialines paslaugas dienos centruose 2006–2017 metų laikotarpiu.

3.5 lentelė. Pagyvenę asmenys, socialines paslaugas gavę dienos centruose, 2006–2017 m. (tūkst. asmenų)

	2006	2008 ¹⁴	2010	2015	2017
Iš viso	14,4	24,6	25,8	18,3	16,9
vyrai	3,8	7,8	8,8	7,0	6,9
moterys	10,6	16,8	17,0	11,3	10,0

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas (2018b).

¹⁴ Nuo 2008 m. – senyvo (pensinio) amžiaus asmenys (įskaitant pensinio amžiaus asmenis su negalia).

Remdamasi Statistikos departamento duomenimis apie 65+ metų gyventojų skaičių ir 3.5 lentelėje pateiktais duomenimis, disertacijos autorė apskaičiavo, kad 2006 m. pagyvenę asmenys, gaunantys socialines paslaugas dienos centruose, sudarė 2,7 proc. visų 65 metų ir vyresnių gyventojų, o 2017 m. – 3,1 proc. Taigi, galima teigti, kad nors ir ne stipriai, bet pagyvenusių asmenų aprėptis dienos centrų paslaugomis didėja, tačiau gavėjų skaičius vis tiek išlieka mažas. Tokia situacija sudaro prielaidas kalbėti apie dienos centrų familializuojantį poveikį Lietuvoje, kadangi maža pagyvenusių žmonių aprėptis dienos centruose teikiamomis paslaugomis gali būti susieta su didesniais šeimos nariams tenkančiais globos įsipareigojimais.

Nors šioje disertacijoje yra orientuojamasi į globos paslaugas pagyvenusiems asmenims, svarbu yra paminėti ir sveikatos priežiūros sektoriui priklausančias slaugos ir palaikomojo gydymo paslaugas pagyvenusiems asmenims bei ambulatorinės slaugos paslaugas namuose. Pagyvenę asmenys po priežiūros namuose, kai teikiama pagalba namuose yra neefektyvi, gali būti siunčiami į slaugos ligonines. Buvimo slaugos ligoninėje trukmė negali būti ilgesnė nei 120 dienų per kalendorinius metus, tačiau jeigu asmens būklė nepagerėtų ir jam toliau būtų reikalinga nuolatinė priežiūra, tokiam asmeniui toliau neribotą laiką gali būti teikiamos paliatyvios pagalbos paslaugos (Valstybinė ligonių kasa, 2019). Remiantis Higienos instituto pateikiamais duomenimis, 2005 m. Lietuvoje veikė 59 valstybės ir savivaldybių pavaldumo slaugos ligoninės, o 2017 m. – 66 slaugos ligoninės. Taip pat 2017 m. dar veikė ir 4 privačios slaugos ligoninės (Lietuvos sveikatos statistika 2005, 2006; Lietuvos sveikatos statistika 2017, 2018). Plečiant slaugos ligoninių tinklą, didėja slaugos ir palaikomojo gydymo lovų skaičius. Jei 2016 m. slaugos ir palaikomojo gydymo lovos sudarė 21,4 proc. visų stacionarių lovų, tai 2017 m. – 24,5 proc. (Lietuvos sveikatos statistika 2016, 2017; Lietuvos sveikatos statistika 2017, 2018). Kaip minėta, Lietuvoje teikiamos ir ambulatorinės slaugos paslaugos namuose. Šios paslaugos mūsų šalyje pradėtos teikti tik nuo 2008 m. gegužės mėn. 2016 m. ambulatorinės slaugos namuose paslaugas gavo 31981 asmuo, o 2017 m. – 40404 asmenys, t. y. 20,1 proc. daugiau nei ankstesniais metais (Valstybinė ligonių kasa, 2018). Slaugos paslaugų, teikiamų stacionariose gydymo įstaigose, plėtra gali būti vertinama kaip judėjimas defamilializmo globos paslaugų sektoriuje link, nes šeimos nariams sudaromos didesnės galimybės perduoti intensyvios priežiūros reikalaujančių pagyvenusių artimųjų globos įsipareigojimus valstybės ar privačioms įstaigoms. O štai ambulatorinės slaugos paslaugos namuose, sudarydamos galimybę pagyvenusiam asmeniui kuo ilgiau gyventi savo namuose, kartu gali būti vertinamos kaip remiamo familializmo tipo apraiška

pagyvenusių žmonių globos sektoriuje. Šių paslaugų teikimo tikslas yra užtikrinti slaugos paslaugų prieinamumą, tęstinumą, patenkinti paciento slaugos poreikius namų sąlygomis ir skatinti paciento savirūpą, kuri yra apibrėžiama kaip su sveikata susijusi veikla, kurią gali atlikti pats pacientas ar jo artimieji, taip pat sveikatos išsaugojimas, apsisaugojimas nuo ligų (prevencija), sveikatos būklės pablogėjimo atpažinimas ir gebėjimas pačiam vykdyti gydytojo paskirtą gydymą (Žin., 2007, Nr. 137-5626).

Išanalizavus socialinių paslaugų įvairovę (disertacijos priede Nr. 4 pateikiama socialinių paslaugų pagyvenusiems asmenims Lietuvoje suvestinė) ir aprėptį, toliau disertacijoje dėmesys sutelkiamas į globos išmokų pagyvenusiems asmenims Lietuvoje ypatumus ir 50–65 metų gyventojų nuostatas, susijusias su šiomis išmokomis.

3.1.2.2. Piniginės globos išmokos ir jų naudojimo perspektyvos pagyvenusių asmenų globoje

Piniginių globos išmokų (angl. cash-for-care) privalumai, trūkumai ir įvairovė Europos šalyse. Tiesioginės piniginės išmokos klientams kaip alternatyva tiesioginiam pinigų teikimui atsirado XX a. pabaigoje pirmiausia Jungtinėje Karalystėje, Danijoje, Olandijoje, Airijoje (Žalimienė ir Dunajevs, 2015). Piniginės išmokos globojamiems asmenims glaudžiai siejasi su parama neformaliems globėjams, kadangi išmokos globojamiesiems, vadovaujantis Triantafillou ir kt. (2010) klasifikacija, gali būti traktuojamos kaip nespecifinės netiesioginės paramos neformaliems globėjams priemonės. Daly ir Lewis (2000) pastebi, kad ėmus plėtoti piniginių išmokų socialinių paslaugų srityje idėja gerovės valstybėms buvo sunku apsispręsti, kurią globos santykių pusę remti – asmenį, turintį globos poreikį, ar asmenį, teikiantį globą. Šis pasirinkimas, anot Daly ir Lewis (2000), turi potencialiai gilius padarinius, nes piniginių išmokų mokėjimas asmeniui, kuriam reikia globos, reiškia, kad gerovės valstybės atsi-riboja nuo to, kaip globos poreikiai yra iš tikrųjų patenkinami. O štai piniginių išmokų mokėjimas globėjui yra judėjimas priešinga kryptimi, reiškiantis, kad dar daugiau žmonių patenka į tiesioginę gerovės valstybės aprėptį (Daly ir Lewis, 2000).

Da Roit ir Le Bihan (2010) išskiria keturis pagrindinius piniginių išmokų globai (angl. *cash-for-care*) teikimo siekius ir galimas prasmes. Pirma, piniginės išmokos globai yra siejamos su „laisvu pasirinkimu“, kuris reiškia, kad neįgalūs (pagyvenę) asmenys ir / ar jų šeimos įgauna galimybę pasirinkti tarp skirtingų globos formų ir teikėjų. Antra, sustiprėjusi konkurencija tarp globos teikėjų turi įtakos teikiamos globos kokybei ir efektyvumui. Trečia, piniginių išmokų atsiradimas yra susijęs ir su neformalios globos pripažinimu, kadangi kai kurios piniginių išmokų globai schemas sudaro galimybes išmokų gavėjams kompensuoti ar įdarbinti artimuosius. Galiausiai,

anot Da Roit ir Le Bihan (2010), piniginių išmokų globai schemas gali būti vertinamos kaip galimybė pasiūlyti ilgalaikės priežiūros politikas, kurios yra pigesnės nei tradicinės paslaugos.

Svarbu paminėti, kad kalbant apie piniginių išmokų globai plėtrą, literatūroje yra aptarinėjama ne tik šių išmokų teigiama įtaka priklausomam asmeniui, globėjui ar visai socialinių paslaugų sistemai, tačiau yra išvelgiamos ir tam tikros grėsmės. Pavyzdžiui, Daly ir Lewis (2000) teigia, kad nors iš vienos pusės piniginės išmokos didina globos poreikį turinčių asmenų pasirinkimo galimybes, iš kitos pusės šios išmokos gali skatinti šeimos narių kaip globėjų „priverstinį altruizmą“. Colombo ir kt. (2011) taip pat pabrėžia piniginių išmokų priklausomiems asmenims keliamą grėsmę šeimos santykių pokyčiams, teigdami, kad šie santykiai gali įgyti piniginę išraišką. Anot Colombo ir kt. (2011), altruizmas ir pareigos jausmas dažnai yra įvardijami kaip pagrindiniai neformalios artimųjų globos motyvai. O tikėjimasis piniginio atlygio ir ypač palikimo yra susijęs su kitokia vidine motyvacija. Įvedus tokias pinigines išmokas, kai priklausomas asmuo gali pasirinkti, kaip paskirstyti papildomus išteklius tarp artimųjų, pasak Colombo ir kt. (2011), gali padidėti konkurencija tarp šeimos narių. Kiti autoriai, kaip pavyzdžiui, Rummery ir Fine (2012), išvelgia piniginių išmokų įtaką socialinio susiskaidymo didėjimui tarp turtingesnių ir vargingesnių – tiek globėjų, tiek globos gavėjų.

Siekiant suprasti šių išmokų poveikį pagyvenusių žmonių globos politikai, tikslinga kiek plačiau pristatyti šių išmokų įvairovę Europos šalyse. Piniginių išmokų schemas, dominuojančios Europos šalyse, skiriasi įvairiais aspektais – teisių į išmokas kriterijais, išmokų dydžiu, finansavimo šaltiniais, reguliavimo lygiu ir pan. (Da Roit ir Le Bihan, 2010). Kalbėdama apie piniginių išmokų reguliavimo lygį, Ungerson (2005) piniginių išmokų schemas skirsto į dvi stambias grupes. Į pirmą grupę patenka tos piniginių išmokų schemas, kurios yra labai reguliuojamos ir sukurtos taip, kad užtikrintų, pavyzdžiui, globėjų socialines teises, teisę į apmokamas atostogas, reguliarias ir sutartimi apibrėžtas darbo valandas. Tokia griežtai reguliuojamų piniginių išmokų schema yra įtvirtinta Prancūzijoje. Į antrą Ungerson (2005) išskiriamą piniginių išmokų schemų grupę patenka tos schemas, kurios nėra griežtai reguliuojamos. Tai reiškia, kad globos gavėjai, gaunantys šias pinigines išmokas, nėra kontroliuojami siekiant išsiaiškinti, kaip ir kam jie šias išmokas išleidžia. Griežtos piniginių išmokų kontrolės nebuvimas sukuria prielaidas „šešėlinės“ darbo jėgos panaudojimui globai. Tokia nereguliuojamų piniginių išmokų schema būdinga Italijai (Ungerson, 2005).

Kitas svarbus aspektas, kalbant apie pinigines išmokas, anot Ungerson (2005), yra piniginių išmokų panaudojimo galimybė apmokėti už artimųjų teikiamą globą. Pavyzdžiui, tiek Jungtinėje Karalystėje, tiek Nyderlanduose piniginių išmokų globėjams panaudojimas yra griežtai reguliuojamas, tačiau Jungtinėje Karalystėje globojamiems asmenims teikiamos piniginės išmokos, kurios vadinamos tiesioginiais mokėjimais (angl. *direct payments*), negali būti panaudotos kaip užmokestis už neformalią globą, o Nyderlanduose įtvirtintos piniginės išmokos globėjams – asmeniniai biudžetai (angl. *personal budgets*) – gali būti panaudoti sumokėti už globą, teikiamą giminų, draugų ar kaimynų (Ungerson, 2005).

Kalbant apie piniginių išmokų globojamiems asmenims įvairovę, išskirtinio dėmesio verta yra Vokietijos išmokų globojamiems asmenims schema, paremta socialiniu ilgalaikės priežiūros draudimu, šalyje įsigaliojusiu 1994 m. (Rothgang, 2011). Vadovaujantis šia schema, socialinio draudimo įmokos tarifas yra 1,95 proc. ir jį privalo mokėti visi dirbantys asmenys. Sistema moka trijų skirtingų lygių išmokas, kurios priklauso nuo asmens nedarbingumo, ir siūlo trijų tipų išmokas: globos namuose paslaugas natūra, pinigines išmokas, leidžiančias asmeniui pirkti globos namuose paslaugas savo nuožiūra, ir institucinę globą. Taip pat yra galimybė gauti papildomas išmokas, pavyzdžiui, asmens gyvenamosios vietos pritaikymui ar padengti atokvėpio paslaugos išlaidas (Barr, 2011). Išskiriama keletas Vokietijos piniginių išmokų schemas privalumų. Pirma, socialinis ar privalomas privatus ilgalaikės priežiūros draudimas aprėpia visą populiaciją, o schemas finansavimas einamųjų mokėjimų principu sudaro galimybę neatidėliojant išmokėti reikalingas išmokas. Antra, ilgalaikės priežiūros draudimas sumažina globos poreikį turinčių asmenų priklausomybę nuo socialinės paramos, kartu mažindamas ir skurdo senatvėje riziką. Galiausiai, anot Rothgang (2011), ilgalaikės priežiūros draudimas turi įtakos ir globos kokybei, kadangi globos teikimas tampa politinės darbotvarkės klausimu.

Piniginės globos išmokos Lietuvoje: slaugos išlaidų ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos. Lietuvoje taikomos dvi pagrindinės piniginės globos išmokų formos – slaugos išlaidų tikslinė kompensacija ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinė kompensacija. Jų paskirtis – kompensuoti asmens išlaidas, patirtas tenkiant slaugos ir priežiūros poreikius. Šios kompensacijos gali būti naudojamos tik specialiesiems nuolatinės slaugos, priežiūros (pagalbos) poreikiams tenkinti, specialiosios pagalbos priemonėms įsigyti (TAR, 2016, Nr. 20644). Priklausomai nuo nustatyto slaugos poreikio lygio, asmeniui gali būti skiriama 2,6 tikslinių kompensacijų bazės dydžio slaugos išlaidų tikslinė kompensacija (t. y. 296,40 EUR) arba 1,9 tikslinių

kompensacijų bazės dydžio slaugos išlaidų tikslinė kompensacija (t. y. 216,60 EUR). Priklausomai nuo nustatyto specialiojo nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikio lygio, asmeniui gali būti skiriama 1,1 arba 0,6 tikslinių kompensacijų bazės dydžio priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinė kompensacija (t. y. 125,4 EUR arba 68,4 EUR). Turint omenyje 3.1.1 disertacijos poskyryje aptartas mažas pagyvenusių asmenų pensines pajamas, didelį šios amžiaus grupės skurdo rizikos lygį, darytina prielaida, kad galimybė gauti minėto dydžio slaugos išlaidų ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslines kompensacijas gali būti traktuojama kaip įrankis, padidinantis globos poreikį turinčių asmenų ekonominę gerovę, sudarantis sąlygas patenkinti daugiau su globa susijusių poreikių bei praplečiantis globos paslaugų pasirinkimo laisvę.

3.6 lentelėje pateikiami duomenys apie pensinio amžiaus asmenis, gaunančius slaugos išlaidų ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslines kompensacijas. Atkreiptinas dėmesys, kad minėtos tikslinės kompensacijos pensinio amžiaus asmenims Lietuvoje pradėtos skirti tik po 2004 m., o iki 2004 m. jos buvo skiriamos tik neįgaliems vaikams ir darbingo amžiaus asmenims (Žalimienė ir Dunajevus, 2015).

3.6 lentelė. Slaugos išlaidų tikslinės kompensacijos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos gavėjų skaičius (pensinio amžiaus asmenys, tūkst.)

	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017
Slaugos išlaidų tikslinės kompensacijos gavėjai	1,2	16,4	31,8	34,8	33,2	34,4	42,6
Priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos	0,016	31,8	67,1	47,4	38,0	36,3	44,4

Šaltiniai: Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba, Socialinė apsauga Lietuvoje 2016 (2017), Socialinė apsauga Lietuvoje 2017 (2018).

Galima teigti, kad iš esmės 2005–2017 m. laikotarpiu pensinio amžiaus slaugos išlaidų tikslinių kompensacijų gavėjų skaičius augo, o priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinių kompensacijų gavėjų skaičius, nors paskutiniaisiais metais išaugo, minimu laikotarpiu patyrė nemažus svyravimus dėl šios išmokos gavimo sąlygų pokyčių. Žvelgiant iš paramos neformaliems globėjams perspektyvos, slaugos išlaidų ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinių kompensacijų gavėjų skaičiaus didėjimas gali būti vertinamas kaip remiamo familializmo tipo įsitvirtinimo bruožas. Šis teiginys yra grindžiamas tuo, kad minėto tipo piniginių globos išmokų panaudojimas nėra griežtai reglamentuotas. Gavęs šias išmokas pagyvenęs asmuo pats sprendžia, kaip jas išleisti, o tai reiškia, kad šios išmokos gali būti panaudotos ir šeimos nariams sumokėti už globą. Nors minėti Daly ir Lewis (2000), Colombo ir kt. (2011) įžvelgia neigiamą tokio tipo piniginių išmokų įtaką santykiams tarp šeimos narių, Lynch (2007) paste-

bi, kad mokėjimas šeimos nariams už tam tikrus globos aspektus labiau teigiamai nei neigiamai veikia globos santykius, nes tokiu atveju santykiai tarp globėjo ir globos gavėjo tampa abipusiškesni (angl. *more reciprocal*) ir lygesni (angl. *more equal*).

Pagalbos pinigai Lietuvoje. Kaip dar viena piniginių globos išmokų pagyvenusiems asmenims Lietuvoje rūšis yra pagalbos pinigai, kurie, kaip tiesioginių asmeninių socialinių paslaugų alternatyva, Lietuvoje buvo numatyti 1996 m. priimtame Socialinių paslaugų įstatyme. Šiame įstatyme pagalbos pinigai buvo įvardyti globos pinigais paslaugoms namuose apmokėti, o naujos redakcijos 2006 m. Socialinių paslaugų įstatyme šie pinigai įgavo pagalbos pinigų pavadinimą (Žalimienė ir Dunajevs, 2015). Gaunančių pagalbos pinigus pagyvenusių asmenų skaičiaus kitimas 2004–2017 m. laikotarpiu pateiktas 3.7 lentelėje.

3.7 lentelė. Pagyvenę asmenys, gaunantys pagalbos pinigus 2004–2017 m.

2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2017
642	529	615	302	231	112	98	95

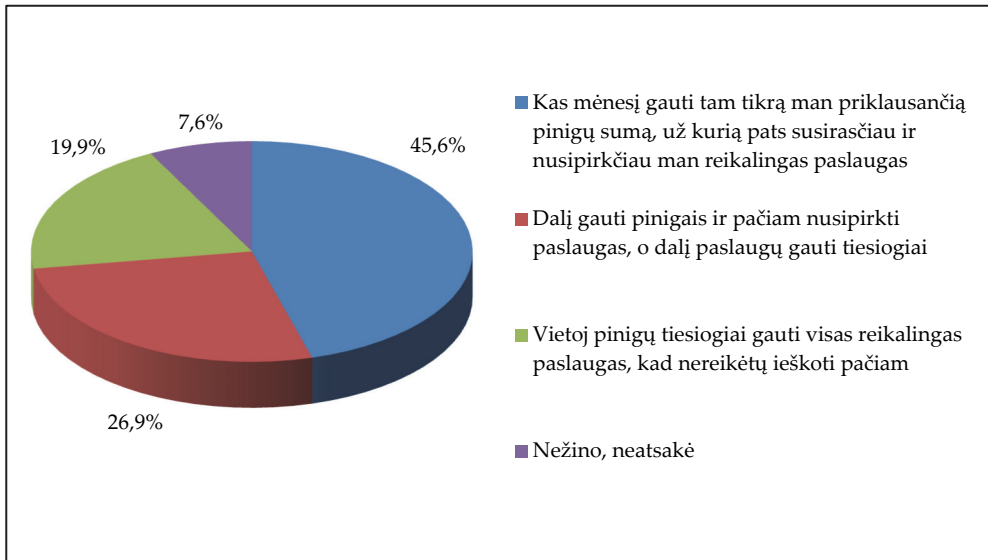
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas (2018c), Socialinė apsauga Lietuvoje 2016 (2017), Socialinė apsauga Lietuvoje 2017 (2018).

Remiantis 3.7 lentelėje pateiktais duomenimis, 2017 m. pagalbos pinigus gavo beveik 7 kartus mažiau pagyvenusių asmenų nei 2004 m. Pagrindinėmis kliūtimis pagalbos pinigų plėtrai Lietuvoje yra įvardijamos asmeninių asistentų, padedančių naudotis pagalbos pinigais nebuvimas, rūpestis dėl paslaugų kokybės užtikrinimo ir pinigų naudojimo kontrolės bei ribotos galimybės patiems pasirinkti paslaugų teikėjus dėl skurdžios pastarųjų įvairovės (Žalimienė ir Dunajevs, 2015; Dunajevs, 2011).

Lietuvoje pagalbos pinigų naudojimas yra griežtai kontroliuojamas ir jie gali būti panaudoti tik sumokėti už formalias pagalbos į namus paslaugas, taigi negali būti panaudoti atsilyginti šeimos nariams už jų teikiamą globą. Iš vienos pusės, pagalbos pinigai gali būti laikomi defamilializmo apraiška Lietuvos pagyvenusių žmonių globos sektoriuje, nes teisės aktai įtvirtina prielaidas pagyvenusių žmonių galimybėms rinktis, kas ir kaip teiks globos paslaugas namuose, taip pat sukuria sąlygas pagyvenusių žmonių nepriklausomybei nuo šeimos narių pagalbos. Iš kitos pusės, galima teigti, kad pagalbos pinigų kaip defamilializuojančios politikos priemonės poveikis Lietuvoje yra ribotas, nes pagalbos pinigus gauna labai mažai pagyvenusių asmenų, o ir gaunantieji susiduria su iššūkiais patiems renkantis socialines paslaugas namuose dėl pastarųjų, kaip pastebi Dunajevs (2011), skurdžios įvairovės ir prieinamumo.

Piniginių išmokų skyrimas, užuot teikus tiesiogines paslaugas, yra svarbus senosios ES šalių socialinės politikos instrumentas, kuris tik įsitvirtina posovietinėje er-

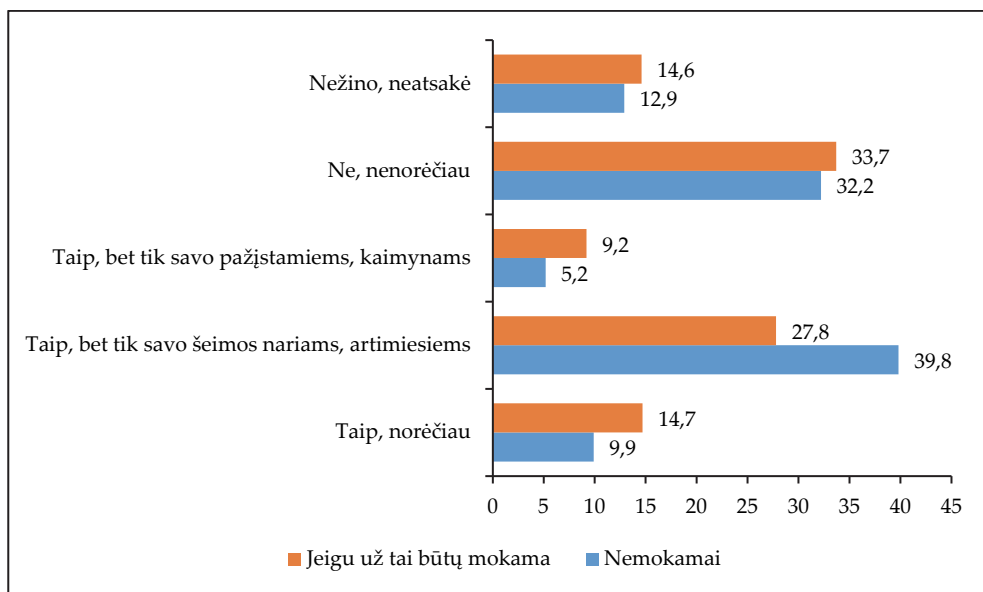
dvėje. Tad kalbant apie šių pinigų tolimesnį indėlį familializmo politikoje svarbu vertinti ne tik piniginių globos išmokų paplitimą ir prieinamumą, remiantis statistika, bet ir gyventojų nuostatas dėl jų perspektyvumo. 50–65 metų Lietuvos gyventojų apklausos duomenimis, virš 70 proc. respondentų nurodė pageidaujantys, prireikus globos paslaugų senatvėje, gauti pinigines išmokas ir patys už jas nusipirkti visas arba dalį paslaugų (žr. 3.3 pav.).

3.3 pav. Gyventojų nuomonė, kokia forma norėtų gauti globos paslaugas: pinigais ar tiesioginėmis paslaugomis (proc.)

Dominuojanti 50–65 metų gyventojų nuostata gauti tam tikrą pinigų sumą ir už ją įsigyti visas ar dalį reikalingų paslaugų liudija potencialių globos paslaugų gavėjų netolimoje ateityje norą turėti galimybę pasirinkti globos paslaugas, kurios atitiktų individualius asmens poreikius, kas taip pat gali būti susieta ir su didesnėmis galimybėmis rinktis tarp formalios ir neformalios globos. Taigi gyventojų nuostata piniginių globos išmokų atžvilgiu atspindi labiausiai pasirenkamo familializmo tipui būdingą bruožą – pasirinkimo galimybės užtikrinimą.

50–65 metų gyventojai gali būti traktuojami ne tik kaip potencialūs globos paslaugų naudotojai, bet ir kaip potencialūs globos paslaugų teikėjai. 45 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų nurodė, kad išėję į pensiją norėtų nemokamai padėti kitiems pagyvenusiems žmonėms, kuriems reikia pagalbos (įskaitant savo šeimos narius, artimuosius, pažįstamus ir kaimynus), ir 37 proc. – norėtų padėti, jeigu už tai būtų mokama (žr. 3.4 pav.).

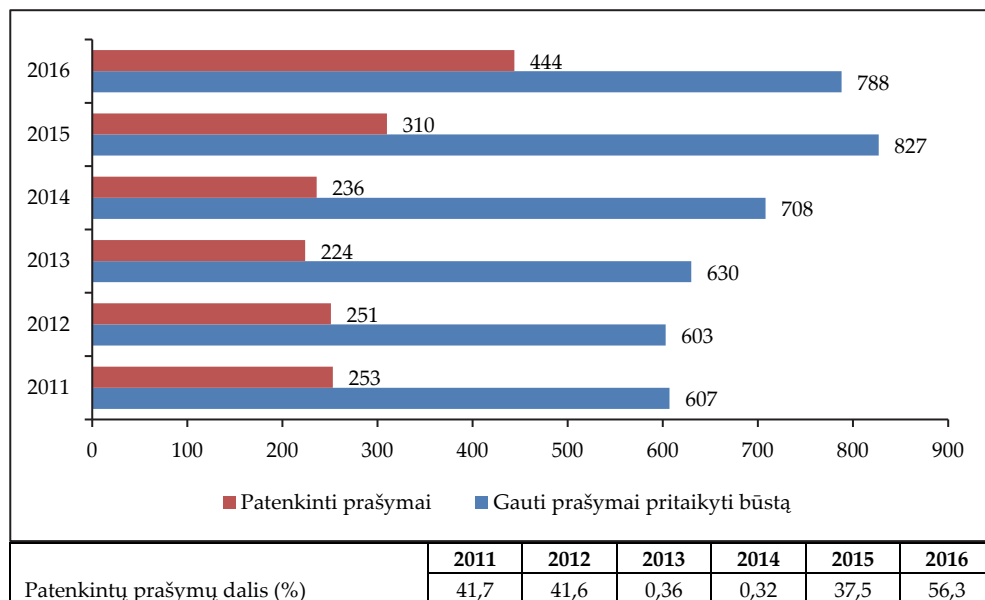
3.4 pav. Nusiteikimas padėti kitiems išėjus į pensiją: nemokamai ir jeigu už tai būtų mokama (proc.)

Gyventojų nusiteikimą, išėjus į pensiją, padėti kitiems pagyvenusiems asmenims susiejant su dominuojančia nuostata užuot gavus socialines paslaugas natūrala, gauti pinigines išmokas ir patiems įsigyti reikalingas paslaugas, galima teigti, kad siekiant išnaudoti potencialius globos išteklius (t. y. išėjusius į pensiją asmenis, kurie norėtų padėti kitiems), Lietuvoje būtų aktualu plėsti globos paslaugų formas, įgalinančias įdarbinti savo šeimos narius ar artimuosius teikti globos paslaugas ir / arba numatyti pašalpas globėjams. Šiuo metu Lietuvoje nėra jokių piniginių išmokų neformaliems globėjams, kas gali būti traktuojama kaip implicitinio familializmo apraiška. Be to, ir kitų globos išmokų panaudojimas gali būti labai apribotas, nes kaip aptarta 3.1.2.1 disertacijos poskyryje, mūsų šalyje visiškai neišvystytas formalusis dviejų subjektų užimtumo modelis, kas užkerta kelia privačių asmenų įdarbinimui globos paslaugų teikėjais.

3.1.2.3. Kitos išmokos ir lengvatos pagyvenusiems asmenims

Be socialinių paslaugų ir piniginių globos išmokų pagyvenusių žmonių globos kontekste svarbu paminėti ir kitas socialinės politikos priemones, didinančias pagyvenusių asmenų savarankiškumą ir nepriklausomybę, o kartu palengvinančias ir neformalių globėjų darbą. Viena iš tokių priemonių būtų būsto ir aplinkos pritaikymas pagyvenusio asmens poreikiams, kuri Triantafillou ir kt. (2010) pasiūlytoje pa-

ramos neformaliems globėjams politikos priemonių klasifikacijoje yra priskiriama prie nespecifinių-netiesioginių paramos globėjams priemonių. 3.5 paveiksle pateikiama statistinė informacija apie būstų pritaikymą neįgaliųjų poreikiams Lietuvoje atspindi, kad nepaisant būsto pritaikymo plėtros, nepatenkintų prašymų pritaikyti būstą dalis vis dar išlieka labai didelė.

3.5 pav. Būstų pritaikymas neįgaliųjų poreikiams Lietuvoje, 2011–2016 m.

Šaltinis: Būsto ir jo aplinkos pritaikymo žmonėms su negalia priemonės įgyvendinimas 2016 metais (2017).

Dar viena priemonė, kurianti prielaidas didesniai pagyvenusių asmenų savarankiškumui ir nepriklausomybei nuo šeimos paramos, yra lengvųjų automobilių įsigijimo, jų techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos, kurių dydis yra iki 32 BSI (1216 EUR), tačiau ne didesnis už faktines išlaidas (Žin., 2000, Nr. 32-890). Kasmet tokias kompensacijas gauna 200–300 asmenų (Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba, 2017).

3.1.2.4. Pagyvenusių žmonių globos paslaugų finansavimas

Globos paslaugų finansavimo lygis, finansavimo lygio dinamika taip pat yra svarbūs rodikliai, leidžiantys vertinti globos sistemos pokyčius. 3.8 lentelėje pateikti statistiniai duomenys apie pagyvenusių žmonių socialinei apsaugai skiriamas išlaidas Lietuvoje.

3.8 lentelė. Pagyvenusių žmonių socialinės apsaugos išlaidos 2000–2017 m.

	2000	2005	2010	2015	2017 ¹⁵
Visos išlaidos socialinės apsaugos išmokoms senatvėje (mln. EUR)	887,7	1133,3	2058,2	2449,7	2595,4
% nuo BVP ¹⁶	6,6	5,4	7,3	6,5	6,2
Išmokos pinigais	861,7	1099,2	2001,6	2366,3	2510,7
% nuo BVP	6,4	5,2	7,1	6,3	6,0
Slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos	0,0	12,4	132,7	130,2	134,4
% nuo BVP	0,0	0,06	0,5	0,3	0,3
Išmokos natūra	26,0	34,1	56,6	83,4	84,7
% nuo BVP	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Apgyvendinimas	16,0	16,2	17,1	19,5	23,6
% nuo BVP	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Pagalba namuose (įskaitant pagalbos pinigus)	1,5	2,1	6,5	7,0	9,7
% nuo BVP	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02
Kitos ¹⁷	8,5	15,7	33,0	57,0	51,5
% nuo BVP	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1

Šaltiniai: Socialinė apsauga Lietuvoje 2016 (2017),
Lietuvos statistikos departamentas (2018d).

Galima pastebėti, kad 2000–2017 m. laikotarpiu pagyvenusių žmonių socialinei apsaugai skirtos išlaidos nuolat didėjo – nuo 887,7 mln. EUR iki 2595,4 mln. EUR, tačiau minimų išlaidų santykis su šalies bendruoju vidaus produktu (toliau BVP) kito nepastoviai. Žvelgiant į detalesnę socialinės apsaugos išlaidų senatvei pasiskirstymą, matyti, kad didžiausią dalį išlaidų sudaro išlaidos, skirtos piniginiams išmokoms. Kalbant tik apie socialinės apsaugos išlaidas, susijusias su pagyvenusių asmenų globa (slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos, apgyvendinimas, pagalba namuose), galima pastebėti, kad 2005 m. šių išlaidų struktūroje dominavo išlaidos, skirtos apgyvendinimui, o 2017 m. – slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinėms kompensacijoms (žr. 3.6 pav.).

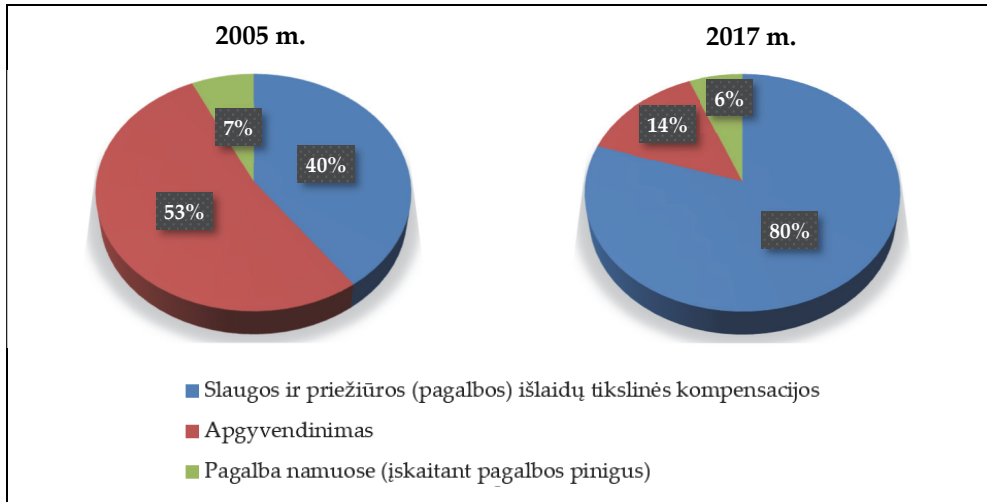
Socialinės apsaugos išlaidų slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinėms kompensacijoms dalies didėjimas ir išlaidų apgyvendinimui dalies mažėjimas leidžia kalbėti apie Lietuvos pagyvenusių žmonių globos politikos judėjimą remiamo familializmo link. Kaip jau minėta, stacionarių globos paslaugų (t. y. apgyvendini-

¹⁵ Išankstiniai duomenys.

¹⁶ Apskaičiuota disertacijos autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis apie BVP.

¹⁷ Kitos išmokos natūra – tai dienos centrai senyvo (pensinio) amžiaus žmonėms ir važiavimo keleiviniu transportu lengvatos senyvo (pensinio) amžiaus žmonėms.

mo paslaugų) plėtra yra siejama su defamilializmu, nes šeimos nariai yra atlaisvinami nuo globos įsipareigojimų vykdymo. O štai piniginės globos išmokos, kurių panaudojimas nėra griežtai kontroliuojamas, yra laikomos remiamo familializmo tipo bruožu. Šios išmokos daro poveikį pagyvenusį asmenį namuose prižiūrinčio globėjo namų ūkio pajamoms, nes globos pašalpas neformalus globėjas gali naudoti padengti įvairias su globa susijusias išlaidas, taip sutaupydamas lėšas, gaunamas iš kitų šaltinių.

3.6 pav. Socialinės apsaugos išlaidų, skirtų pagyvenusių asmenų globai, pasiskirstymas 2005 m. ir 2017 m.

Šaltinis: parengta disertacijos autorės.

3.9 lentelėje socialinės apsaugos išlaidos pagyvenusių asmenų globai lyginamos su šiomis išlaidomis pasirinktose Europos Sąjungos šalyse.

3.9 lentelė. Socialinės apsaugos išlaidos pagyvenusių asmenų globai Lietuvoje ir kai kuriose Europos Sąjungos šalyse, 2016 m. (perkamosios galios standartas vienam gyventojui)

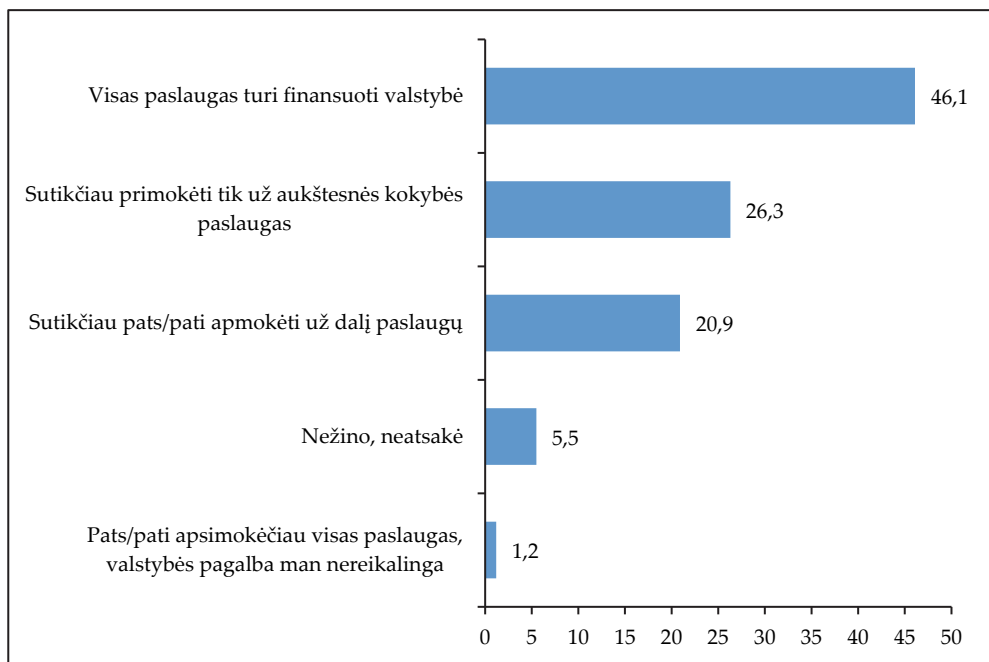
	Lietuva	Italija	Švedija	JK	ES-28
Globos pašalpa	81,82	0,00	0,00	178,98	39,24
Apgyvendinimas	16,63	17,89	470,88	64,47	64,41
Pagalba namuose	5,02	5,82	266,01	31,81	45,98

Šaltinis: Eurostat (b).

3.9 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad 2016 m. Lietuva, lyginant pagal perkamosios galios standartą vienam gyventojui, socialinės apsaugos išlaidų globos pašalpai srityje apie 2 kartus viršijo Europos Sąjungos šalių vidurkį, tačiau stipriai atsi-

liko išlaidų apgyvendinimui ir pagalbai namuose srityse. Tokia statistinė informacija vėlgi leidžia kalbėti apie situacijos Lietuvos pagyvenusių žmonių globos sektoriuje balansavimą tarp remiamo familializmo, ką liudija augančios socialinės apsaugos išlaidos piniginiams globos išmokoms (žr. 3.8 lentelę ir 3.6 paveikslą), ir implicitinio familializmo, ką liudija stipriai mažesnės, palyginti su ES-28 šalių vidurkiu, Lietuvos socialinės apsaugos išlaidos, skirtos apgyvendinimui ir pagalbai namuose (žr. 3.9 lentelę).

Lietuvoje mokėjimo už socialines paslaugas šaltiniai – asmens (šėimos) pajamos, turtas, išreikštas pinigais, arba asmens suaugusių vaikų, kitų suinteresuotų asmenų piniginės lėšos. Nemokamai asmeniui gali būti teikiamos tik tokios bendrosios paslaugos, kaip informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas (Žin., 2006, Nr. 68-2510). Tiesa, svarbu paminėti, kad teisės aktuose įtvirtinta nuostata, suteikianti savivaldybėms teisę atleisti asmenį nuo mokėjimo tiek už bendrąsias socialines paslaugas, tiek už specialiąsias – socialinės priežiūros ir socialinės globos – paslaugas. Taigi, galima teigti, kad Lietuvoje atsakomybė už socialinių paslaugų teikimo išlaidas yra padalinta tarp valstybės ir asmens (šėimos). Analizuojant 50–65 metų gyventojų nuostatas, paaiškėjo, kad 46,1 proc. respondentų laikosi nuomonės, kad visas globos paslaugas turi finansuoti valstybė, ir tik 1,2 proc. mano, kad jiems valstybės pagalba apmokant paslaugas nereikalinga (žr. 3.7 pav.).

3.7 pav. Gyventojų nuostatos dėl mokėjimo už globos paslaugas senatvėje (proc.)

Anksčiau atskleistas 50–65 metų gyventojų apklausos dalyvių noras, kad senatvėje, iškilus globos poreikiui, juos globotų artimiausi šeimos nariai, ir nusiteikimas, kad už visas ar dalį globos paslaugų mokėtų valstybė, rodo, kad vyresnio amžiaus Lietuvos gyventojai linksta remiamo familializmo globos sektoriuje link.

Neformalios ir formalios globos sąsajas socialinės politikos lygmenyje atskleidžia ir globos bei darbo derinimo galimybės, kurios nagrinėjamos žemiau einančiame poskyryje. 3.1.3 disertacijos poskyryje, analizuojant Lietuvos darbo rinkos politikos priemones, aktualias neformaliems globėjams, įvertinamas jų familializacijos / defamilializacijos poveikis pagyvenusių žmonių globos sektoriui.

3.1.3. Pagyvenusio asmens globos jo namuose ir darbo derinimas: darbo rinkos politikos priemonės

Užsienio šalyse atliekamų tyrimų gausa (pvz., Neal ir Wagner, 2002; Dow ir Meyer, 2010; Trukeschitz ir kt., 2012; Heger, 2014; Pardo-Garcia ir Sotos, 2014) liudija pagyvenusio asmens globos jo namuose ir dalyvavimo darbo rinkoje derinimo problemos aktualumą. Tikėtina, kad ši tema artimiausiu metu sulauks dar daugiau dėmesio, nes, kaip pastebi Saraceno (2010), moterims aktyviau įsitraukiant į darbo rinką ir palaipsniui ilginant pensinį amžių, didėja dalis gyventojų, kuriems tenka derinti globos ir darbo išsipareigojimus. Schulz ir Eden (2016), analizuodami neformalios globos kaštus, susijusius su užimtumu, teigia, kad neformaliems globėjams, norintiems suderinti artimojo globą su darbu, tenka susitrupinti darbo valandas, išeiti iš darbo rinkos, o tai sumažina jų pajamas, išmokas ir karjeros galimybes. 2016 m. Europos gyvenimo kokybės tyrimo duomenimis, Lietuvoje 6 proc. dirbančių gyventojų nurodė, kad jiems bent kelias dienas per savaitę tenka rūpintis neįgaliais ar ligotais šeimos nariais, kaimynais ar draugais iki 75 metų amžiaus, o 9 proc. dirbančių gyventojų nurodė, kad jiems bent kelias dienas per savaitę tenka rūpintis neįgaliais ar ligotais šeimos nariais, kaimynais ar draugais virš 75 metų amžiaus (Eurofound, 2019). Lietuvoje dalyvaujančių darbo rinkoje ir bent kelias dienas per savaitę globojančių asmenis iki 75 m. amžiaus gyventojų dalis yra mažesnė už ES-28 vidurkį, kuris siekia 8 proc. Tačiau dalyvaujančių darbo rinkoje ir bent kelias dienas per savaitę globojančių asmenis virš 75 metų amžiaus gyventojų dalis yra didesnė už ES-28 vidurkį, kuris siekia 6 proc. (Eurofound, 2019a). Saraceno (2010), Schulz ir Eden (2016), Martens (2018) akcentuoja darbo rinkos politikos priemonių, padedančių derinti darbą su globos šeimoje išsipareigojimais, svarbą tiek globojam asmeniui, tiek neformaliai globėjui, tiek valstybei ir darbdaviui.

Ligos išmoka sergančiam šeimos nariui slaugyti. Apdraustiems asmenims, susirgus jų šeimos nariui, kurį gydytojo nurodymu būtina slaugyti, gali būti skiriama ligos išmoka. Ligos išmoka tokiu atveju pradedama mokėti nuo pirmosios slaugymo dienos ir gali būti mokama ne ilgiau kaip 7 kalendorines dienas. Ligos išmoka sergančiam šeimos nariui slaugyti yra lygi 65,94 procento išmokos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio (Žin., 2000, Nr. 111-3574).

Remiantis EBPO (angl. *OECD*), daugumoje Europos šalių suaugusį artimąjį namuose slaugantis asmenys taip pat turi teisę į mokamas globos atostogas (angl. *paid leave to care for a dependent family member*). Pavyzdžiui, Vokietijoje yra numatytos mokamos globos atostogos, skirtos prižiūrėti staiga susirgusį šeimos narį. Atostogų trukmė – 10 dienų, o išmokos dydis – 90 proc. pajamų. Italijoje sunkiai susirgusio ar neįgalaus asmens priežiūrai gali būti skirtos iki dvejų metų trukmės mokamos atostogos, kurios gali būti dalijamos dienomis, savaitėmis ar mėnesiais. Išmokos dydis – 100 proc. darbo užmokesčio. Švedijoje – mokamos atostogos, skirtos rimtai susirgusį šeimos narį ar artimą giminaitį prižiūrėti. Atostogų trukmė – iki 100 dienų, o išmokos dydis – 80 proc. darbo užmokesčio (Colombo ir kt., 2011; OECD, 2016). Iš į šioje disertacijoje į analizę įtrauktų ES šalių mokamų globos atostogų neformaliems globėjams nėra tik Jungtinėje Karalystėje.

Nemokamos atostogos darbuotojui, slaugančiam sergantį šeimos narį. Darbuotojas, slaugantis neįgalų asmenį, kuriam nustatytas nuolatinės slaugos būtinumas, turi teisę į nemokamas iki trisdešimties kalendorinių dienų atostogas, o darbuotojas, slaugantis sergantį šeimos narį, – į nemokamas atostogas tokiam laikui, kurį rekomenduoja sveikatos priežiūros įstaiga (TAR, 2016, Nr. 23709). Nemokamų globos atostogų galimybės sudaromos ir kitose ES šalyse. Pavyzdžiui, Vokietijoje slaugantieji šeimos narį, kuriam reikalinga ilgalaikė priežiūra, turi teisę į iki šešių mėnesių nemokamas atostogas, tačiau, jeigu įstaigoje dirba mažiau nei 15 darbuotojų, tai darbdavys gali ir nesuteikti tokių atostogų. Jungtinėje Karalystėje neatidėliotinu atveju darbuotojui gali būti suteikiamos neapibrėžtos trukmės nemokamos atostogos, skirtos šeimos nario globai. Švedijoje ir Italijoje nemokamos atostogos globėjams šeimoje nėra numatytos (Colombo ir kt., 2011; OECD, 2016).

Taigi, galima teigti, kad nors Lietuvoje neformalūs pagyvenusių asmenų globėjai turi teisę į mokamas ir nemokamas globos atostogas, trumpa tiek mokamų, tiek nemokamų atostogų trukmė nepakankamai Lietuvoje išplėtotų socialinių ir slaugos paslaugų kontekste veikia labiau familializuojančiai nei defamilializuojančiai, nes asmuo gali būti priverstas atsisakyti apmokamo darbo, kad galėtų globoti savo pa-

gyvenusį artimąjį. Kaip teigia Martens (2018), darbo rinkos politikos priemonės turėtų palengvinti darbo ir globos derinimą, o ne versti rinktis tarp darbo ir globos.

Draudimas valstybės lėšomis slaugant globos poreikį turintį artimąjį. White-Means ir Rubin (2009), Dow ir Meyer (2010) akcentuoja neigiamą neformalios globos įtaką globėjų pajamoms šiems sulaukus senatvės pensijos, todėl šiame kontekste yra svarbios šalyje sudaromos artimuosius namuose globojančių asmenų socialinio draudimo sąlygos. Lietuvoje nesukakę senatvės pensijos amžiaus asmenys, kurie namuose slaugo neįgalų ir yra nustatyta tvarka paskirti šio neįgalaus asmens globėjais ar rūpintojais, yra draudžiami valstybės lėšomis pensijų ir nedarbo socialiniu draudimu (Žin., 1991, Nr.17-447). Tačiau, atkreiptinas dėmesys, kad šie asmenys draudžiami valstybės lėšomis tik tuo atveju, jeigu jie tuo laikotarpiu neturi draudžiamųjų pajamų, socialinio draudimo įmokas skaičiuojant nuo Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos, arba jų pajamos mažesnės negu atitinkamą laikotarpį Vyriausybės patvirtintų minimaliųjų mėnesinių algų suma.

Taigi Lietuvoje neformalaus globėjo draudimas valstybės lėšomis gali būti traktuojamas kaip implicitinio familializmo tipo apraiška, kadangi neformalių globėjų socialinė apsauga, garantuojama valstybės lėšomis, yra labai ribota ir sulaukę senatvės pensijos amžiaus globėjai galės pretenduoti tik į minimalias socialinio draudimo išmokas.

Darbo ne visą darbo laiką ir lankstaus darbo laiko galimybės. Darbuotojas, kuriam išškilo būtinybė slaugyti šeimos narį, su darbdaviu gali sutarti dėl ne viso darbo laiko, tai yra darbo laiko normos, kuri yra mažesnė, negu darbuotojui pagal jo darbo veiklą taikoma darbo laiko norma (TAR, 2016, Nr. 23709). Ne visas darbo laikas nustatomas sumažinant darbo valandų skaičių per dieną, sumažinant darbo dienų skaičių per darbo savaitę ar darbo mėnesį arba darant ir viena, ir kita. 3.10 lentelėje pateikiama informacija apie darbuotojus, dirbančius ne visą darbo laiką, Lietuvoje ir pasirinktose ES šalyse.

3.10 lentelė. Dirbančiųjų ne visą darbo laiką dalis Lietuvoje ir ES šalyse 2018 m. (proc.)

	Lietuva	Vokietija	Italija	Švedija	JK	ES-28
20–64 metų amžiaus	6,9	26,8	18,3	21,3	23,3	18,5
55–64 metų amžiaus	8,5	30,1	14,4	23,1	32,0	21,9

Šaltinis: Eurostat (c).

Remiantis Eurostato duomenimis, 2018 m. dirbančiųjų ne visą darbo laiką dalis (20–64 metų amžiaus grupėje) Lietuvoje buvo beveik 12 procentinių punktų mažesnė nei ES-28. Kalbant apie 20–64 metų amžiaus grupę, galima pastebėti, kad didžiau-

sia dalis dirbančių ne visą darbo laiką buvo Vokietijoje, o kalbant apie 55–64 metų amžiaus grupę – Jungtinėje Karalystėje.

Tiek pasaulyje, tiek Europoje trūksta informacijos apie lankstaus darbo laiko naudojimą slaugant vyresnio amžiaus šeimos narius. Colombo ir kt. (2011) duomenimis, Europoje beveik 70 proc. įmonių deklaruoja turinčios ne visą darbo laiką dirbančių moterų, prižiūrinčių mažamečius vaikus, apie 20 proc. įmonių turi darbuotojų vyrų, dirbančių ne visą darbo laiką dėl to, kad prižiūri mažamečius vaikus, ir tik 9 proc. įmonių teigia turinčios darbuotojų, kurie dirba ne visą darbo laiką dėl to, kad prižiūri / globoja vyresnio amžiaus ar sergančius šeimos narius.

Kaip minėta teorinėje disertacijos dalyje, viena iš paramos neformaliems globėjams priemonių yra ir lankstus darbo laikas. Remiantis Europos darbo sąlygų tyrimo duomenimis, 2015 m. Lietuvoje 34 proc. respondentų nurodė, kad jiems yra sudėtinga darbo metu vienai ar dviem valandoms išeiti iš darbo dėl asmeninių ar šeimos reikalų. Pagal šį rodiklį Lietuvos situacija yra tapati ES vidurkiui – 35 proc. Kalbant apie kitas disertacijoje išskirtas šalis, galima pastebėti, kad Vokietijoje su sunkumais dėl asmeninių priežasčių trumpam išeiti iš darbo susiduria net 58 proc. respondentų, Italijoje – 33 proc., Jungtinėje Karalystėje – 24 proc., o Švedijoje – 21 proc. (Eurofound, 2019). Europos darbo sąlygų tyrime respondentų taip pat buvo teirautasi, ar jie turi nekintančią darbo laiko pradžią ir pabaigą. Lietuvoje dirbantys nekintančiu darbo laiko režimu nurodė 70 proc. respondentų, Vokietijoje – 62 proc., Italijoje – 60 proc., Švedijoje – 56 proc., Jungtinėje Karalystėje – 58 proc., o ES vidurkis – 61 proc. (Eurofound, 2019).

Iš pateiktos informacijos galima teigti, jog tiek darbo ne visą darbo laiką, tiek lankstaus darbo laiko galimybės kaip darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimo priemonės yra menkai paplitusios Lietuvoje, todėl mažai prisideda prie defamilializacijos proceso pagyvenusių žmonių globos sektoriuje. Vėlgi, neturėdami galimybės dirbti lanksčiu darbo grafiku ir per tai suderinti darbo ir artimojo globos namuose įsipareigojimus, dalis neformalių globėjų gali būti priversti pasitraukti iš darbo rinkos. Šį teiginį sutvirtina 50–65 metų gyventojų apklausos duomenys, kurie atskleidė, kad būtent galimybė dirbti lanksčiu darbo grafiku yra labai svarbi darbo rinkos politikos priemonė potencialiems neformaliems globėjams. Apklausos metu respondentų paprašius nurodyti, kokie veiksniai, jų nuomone, galėtų paskatinti Lietuvos gyventojus prižiūrėti savo pagyvenusius šeimos narius namuose, paaiškėjo, kad svarbiausi veiksniai yra šie: galimybė darbe dirbti lanksčiu darbo grafiku (šio veiksnio svarbą nurodė 30 proc. tyrimo dalyvių); galimybė šeimos narį įdarbinti globėju

(23 proc.); mokestinės lengvatos dirbantiems asmenims, prižiūrintiems pagyvenusius artimuosius (12 proc.) ir galimybė įdarbinti privatų asmenį, kuris padėtų šeimos nariams (10 proc.). Galima pastebėti, kad Lietuvos gyventojai kaip svarbias darbo rinkos politikos priemones, skatinančias globoti savo artimuosius namuose, dažniau įvardijo remiamo familializmo tipui būdingas priemones (galimybė dirbti lanksčiu grafiku; galimybė šeimos narį įdarbinti globėju; mokestinės lengvatos dirbantiems asmenims, prižiūrintiems pagyvenusius artimuosius) nei defamilializmo tipui būdingas priemones (galimybė įdarbinti privatų asmenį, kuris padėtų šeimos nariams).

3.1.4 disertacijos poskyryje apibendrinama, kokias sąsajas tarp neformalios ir formalios globos galime išvelgti gilindamiesi į socialinės politikos priemonių sistemą per familializmo koncepcijos prizmę.

3.1.4. Apibendrinimas

Teorinėje disertacijos dalyje minėta, kad vienoje valstybėje gali būti taikomos įvairios tiek familializuojančios, tiek defamilializuojančios politikos priemonės, kas, savo ruožtu, suponuoja mintį, kad valstybės socialinėje politikoje galima rasti skirtingų familializmo tipų (implicitinio familializmo, remiamo familializmo, pasirenkamo familializmo ir defamilializmo) apraiškų. 3.1 disertacijos skyriuje analizuoti pagyvenusių žmonių globos sektorių Lietuvoje apibūdinantys rodikliai taip pat gali būti suklasifikuoti pagal tai, kiek jie remia pagyvenusių žmonių globos formalizavimą, kitaip tariant, pagal tai, kuriam familializmo tipui atstovauja (žr. 3.11 lentelę). Turint omenyje, kad socialinės politikos priemonės, atspindinčios vieną ar kitą familializmo tipą, įtvirtinimas teisės aktuose dar nereiškia, kad ši priemonė veikia familializuojančiai (t. y. įpareigoja (kartu ir įgalina) šeimą tenkinti kitų šeimos narių globos poreikius) arba defamilializuojančiai (t. y. atlaisvina šeimą nuo globos įsipareigojimų vykdymo), norint atsakyti į klausimą, kuria kryptimi socialinės politikos priemonė veikia pagyvenusių žmonių globos sektorių – familializmo ar defamilializmo – reikia įvertinti keletą konkrečių socialinės politikos priemonę apibūdinančių kriterijų. Kitaip tariant, svarbu yra įvertinti socialinės politikos priemonės realizavimą praktikoje. Disertacijos autorė šiam tikslui pasiekti pasitelkia tris kriterijų grupes:

- Socialinės politikos priemonės aprėptis ir aprėpties pokytis.
- Socialinės apsaugos išlaidos socialinės politikos priemonei finansuoti ir šių išlaidų struktūros pokytis.
- Socialinės politikos priemonės taikymo trukmė (terminuota / neterminuota, dienų skaičius).

Pavyzdžiui, Socialinių paslaugų įstatyme (Žin., 2006, Nr. 17-589) ir Socialinių paslaugų kataloge (TAR, 2019, Nr. 8106) yra numatyta, kad pagyvenusio asmens globa gali būti teikiama stacionarioje globos įstaigoje. Stacionarios globos paslaugos, vadovaujantis familializmo koncepcija, yra laikomos defamilializmo apraiška, kadangi jos visiškai atlaisvina šeimos narius nuo pagyvenusio asmens globos įsipareigojimų. Tačiau 3.1 disertacijos skyriuje atlikta šios priemonės taikymo analizė liudija, kad stacionari pagyvenusių asmenų globa kaip socialinės politikos priemonė Lietuvoje praktiškai neveikia defamilializuojančiai, kadangi stacionarios globos paslaugų aprėptis ir jos pokytis bei šių paslaugų finansavimo lygis per pastaruosius beveik du dešimtmečius nedidėja (žr. 3.1 pav. 3.1.2.1 poskyryje ir ir 3.6 pav. 3.1.2.4 poskyryje). Vadovaujantis šia logika atlikta visų skyriuje analizuotų socialinės politikos priemonių analizė (t. y. vertinant jų familializuojantį / defamilializuojantį poveikį pagal išskirtas tris kriterijų grupes)¹⁸.

3.11 lentelėje pateiktas apibendrinimas leidžia teigti, kad Lietuvos teisės aktuose įtvirtintos socialinės politikos priemonės kuria prielaidas skirtingų familializmo tipų apraiškoms pagyvenusių žmonių globos sektoriuje. Verta pastebėti, kad teisės aktuose dominuoja socialinės politikos priemonės, priskirtinos remiamo familializmo tipui, kuris familializmo koncepcijoje, kaip jau minėta, siejamas su pagyvenusių asmenų globos pareigų priskyrimu šeimai, tačiau kartu suvokiant paramos šeimai svarbą. Po remiamo familializmo tipo apraiškų Lietuvos teisės aktuose pagal socialinės politikos priemonių gausą, kaip matyti 3.11 lentelėje, seka defamilializmo tipo apraiškos, o mažiausiai Lietuvos teisės aktuose įtvirtinta priemonių, atspindinčių implicitinį familializmą. Visgi, įvertinus kriterijus, leidžiančius nusakyti teisės aktuose įtvirtintų socialinės politikos priemonių veikimo kryptį praktikoje (familializmo ar defamilializmo link), matyti, kad daugumos socialinės politikos priemonių įgyvendinimas formuoja pagyvenusių žmonių globos sektorių familializmo link ir netgi kuria prielaidas implicitiniam familializmui. O štai defamilializuojančios politikos priemonės, įtvirtintos teisės aktuose, yra silpnai realizuojamos praktikoje. Apie prielaidas implicitiniam familializmui Lietuvoje ryškiausiai liudija piniginių išmokų globėjams nebuvimas, labai ribota valstybės lėšomis garantuojama neformalių globėjų socialinė apsauga, neišplėtotos darbo ir pagyvenusio artimojo globos namuose derinimo priemonės. Beje, kaip atskleista 3.1.1 disertacijos skyriuje, žvelgiant iš

¹⁸ Priimant sprendimą dėl socialinės politikos priemonės familializuojančio / defamilializuojančio poveikio, daliai priemonių pasitelkiamos ne visos trys kriterijų grupės. Pavyzdžiui, darbas ne visą darbo laiką yra įvertinamas kaip familializuojanti socialinės politikos priemonė atsižvelgus tik į šios priemonės menką paplitimą Lietuvoje (žr. 3.10 lentelę 3.1.3 poskyryje).

pagyvenusio asmens perspektyvos, familializuojančiai Lietuvoje veikia ir valstybinio socialinio draudimo pensijų bei piniginės socialinės paramos sistemos, nepakankamai užtikrinančios pagyvenusių asmenų ekonominę gerovę ir taip sukurančios prielaidas šių žmonių priklausomybei nuo šeimos paramos.

3.11 lentelė. Įvairių socialinės politikos priemonių familializuojantis / defamilializuojantis poveikis pagyvenusių žmonių globos sektoriuje Lietuvoje

Teisė aktuose įtvirtintos priemonės	Familializmo tipai ¹⁹		
	Implicitinis familializmas	Remiamas familializmas	Defamilializmas
<i>Konstitucijos nuostata:</i>			
„Vaikų pareiga – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992, 38 straipsnis)	←		
<i>Civilinio kodekso nuostata:</i>			
„Pilnamečiai vaikai privalo išlaikyti savo nedarbingus ir paramos reikalingus tėvus ir jais rūpintis“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000, 3.205 straipsnis)	←		
<i>Socialinės paslaugos:</i>			
Stacionarios globos paslaugos (senų žmonių socialinės globos namuose ir socialinės globos namuose suaugusiems asmenims su negalia).			←→
Pagalba į namus		←→	
Dienos socialinė globa asmens namuose			←→
Atokvėpio paslauga		←	
Apgyvandinimo savarankiško gyvenimo namuose paslauga			←→
Dienos centrai		←	
<i>Piniginės globos išmokos:</i>			
Slaugos išlaidų ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos		←	
Pagalbos pinigai			←
<i>Neformalių globėjų socialinė apsauga:</i>			
Draudimas valstybės lėšomis pensijų ir nedarbo socialinis draudimu		←	

¹⁹ Leitner (2003; 2014) išskiria keturis familializmo tipus (plačiau žr. 1.3.2 disertacijos poskyrį), tačiau pagyvenusių asmenų globą Lietuvoje reglamentuojančiuose teisės aktuose disertacijos autorei nenustačius pasirenkamo familializmo tipui būdingų apraishkų, į 3.11 lentelę įtraukti tik trys familializmo tipai.

3.11 lentelės tęsinys. Įvairių socialinės politikos priemonių familializuojantis / defamilializuojantis poveikis pagyvenusių žmonių globos sektoriuje Lietuvoje

Teisė aktuose įtvirtintos priemonės	Familializmo tipai		
	Implicitinis familializmas	Remiamas familializmas	Defamilializmas
<i>Slaugos paslaugos:</i>			
Slaugos ir palaikomojo gydymo paslaugos			
Ambulatorinės slaugos paslaugos namuose			
<i>Kitos išmokos ir lengvatos pagyvenusiems asmenims:</i>			
Būsto ir jo aplinkos pritaikymas neįgalaus asmens poreikiams			
Lengvųjų automobilių įsigijimo, jų techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos			
<i>Darbo rinkos politikos priemonės globos ir darbo derinimui:</i>			
Ligos išmoka sergančiam šeimos nariui slaugyti			
Nemokamos atostogos sergančiam šeimos nariui slaugyti			
Darbas ne visą darbo laiką			
Lankstus darbo laikas			

Rodiklių reikšmės:

- Socialinės politikos priemonės kryptis familializmo link
- Socialinės politikos priemonės kryptis defamilializmo link
- Socialinės politikos priemonė veikia tiek familializmo, tiek defamilializmo link, tačiau stipresnis yra familializuojantis poveikis

Šaltinis: parengta disertacijos autorės.

Socialinės politikos priemonės, įtvirtintos teisės aktuose, priskiriamos formalios institucijoms, tačiau formuojant neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas, kaip jau minėta, svarbios yra ir neformalios institucijos, kurioms šiame darbe atstovauja 50–65 metų amžiaus gyventojų nuostatos / požiūriai į globą senatvėje. Apibendrinant šias nuostatas, galima kalbėti apie stipraus familializmo apraiškas Lietuvoje (daugumos gyventojų prioritetas artimųjų teikiamai globai senatvėje; laikymasis tradicinės nuostatos, kad vaikai privalo rūpintis savo tėvais senatvėje ir kt.). Kita vertus, didelė dalis tyrimo respondentų išsakė norą ateityje

gauti pinigines išmokas užuot gavę tiesiogines paslaugas, kas būtų defamilializuojančios politikos palaikymas. Kad gyventojų nuostatomis formuojama pagyvenusių žmonių globos politikos kryptis nėra vienpusė, liudija ir daugumos respondentų išreikštas pageidavimas, kad už visas ar dalį globos paslaugų mokėtų valstybė. Susiejant šį pageidavimą su gyventojų noru, kad senatvėje juos globotų artimiausi šeimos nariai, galima teigti, kad 50–65 metų Lietuvos gyventojai pasisako ir už remiamo familializmo bruožų įtvirtinimą pagyvenusių žmonių globos sektoriuje.

Toliau 3.2 darbo skyriuje atskleidžiami ir interpretuojami kokybinio disertacijos tyrimo rezultatai.

3.2. Globėjų patirtimi konstruojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos

Šiame disertacijos poskyryje pristatomi neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose ir formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose interviu rezultatai. Neformalių globėjų tyrimas atskleidžia, kaip pastarieji vertina globos sektoriuje įgyvendinamas socialinės politikos priemones, kitaip tariant, susieja mikro ir makro analizės lygmenis. O formalių globėjų tyrimas priskirtinas mikro analizės lygmeniui, nes šiame tyrime gilinamasi į formalių globėjų bendradarbiavimo su neformaliais globėjais ypatumus.

3.2.1. Neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirtis ir poreikis paramai

Valstybės socialinės politikos priemonių, plėtojant socialinę pagalbą pagyvenusiems asmenims, analizė 3.1 disertacijos skyriuje atskleidė, kad pagyvenusių žmonių globos politika neturi vienos aiškios krypties familializmo–defamilializmo kontinuumu, t. y. aiškios krypties dėl neformalaus ir formalus globos sektorių galimų sąsajų. Neformalūs globėjai, kaip svarbūs veikėjai pagyvenusių žmonių globos sistemoje, savo požiūriais ir vertinimais taip pat įneša indėlį formuojant formalų globos sektorių. Kitaip tariant, kuria tam tikras prielaidas galimoms sektorių sąsajoms (pvz., kad formalus sektorius labiau remtų neformalius globėjus jų veikloje, arba atvirkščiai, gal mano, kad formalus sektorius turėtų išlaisvinti neformalius globėjus nuo šių pareigų ir kt.). 3.12 lentelėje pateikiama disertacijos autorės parengta, analizuojant interviu su neformaliais pagyvenusių asmenų globėjais, išskirtų 51 subkategorijos, 14 kategorijų ir 3 temų suvestinė, kurios pagrindu toliau pateikiama detali tyrimo rezultatų analizė.

3.12 lentelė. Neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose interviu duomenų, analizuotų taikant kokybinę turinio analizę, suvestinė

Subkategorija	Kategorija	Tema
1. Namų aplinkos svarba globojam asmeniui	1. Vaikų išpareigojimų tėvams vykdymas	SPRENDIMO GLOBOTI SAVO PAGYVENUSĮ ARTIMAJĮ NAMUOSE PRIEŽASTYS
2. Pareigos jausmas ir santykių artumas		
3. Globa namuose kaip atlygis už rūpestį vaikystėje		
4. Noras būti pavyzdžiu savo vaikams		
5. Neturima potencialių globėjų		
6. Formalių globos paslaugų brangumas	2. Materialinės priežastys	
7. Slaugos išmoka kaip papildomas globėjų pajamų šaltinis	3. Neigiamas globėjų požiūris į stacionarią globą	
8. Nepasitikėjimas įstaigomis ir jų darbuotojais dėl jų atsidavimo ir nuoširdumo trūkumo		
9. Didelis slaugytojų darbo krūvis ir personalo trūkumas		
10. Mirties šešėlis, lydintis stacionarią globą		
11. Galimybė derinti globą su darbu netoli namų	4. Tinkamai susiklosčiusios aplinkybės prisiimti globos išpareigojimus	
12. Galybė darbų, susijusių su globojamo asmens higiena ir buitimi	5. Tipinė pagyvenusį artimajį namuose globojančio asmens diena	NEFORMALIŲ PAGYVENUSIŲ ASMENŲ GLOBĖJŲ VEIKLOS YPATUMAI
13. Slaugymas – tai „atidirbtas“, rutininis darbas		
14. Globoti pagyvenusį asmenį – tai tarsi prižiūrėti mažą vaiką		
15. Pietų pertraukų, savaitgalių ir atostogų išnaudojimas globos išpareigojimams vykdyti	6. Darbo ir artimojo globos namuose derinimas	
16. Susirūpinimas dėl pensijos dydžio ateityje		
17. Baimė prarasti darbą		
18. Darbas kaip galimybė pailsėti nuo su globa susijusios rutinos		
19. Jausmas, kad gyvenimi ne savo gyvenimą	7. Asmeninio gyvenimo ir artimojo globos namuose derinimas	
20. Pagyvenusio asmens globai paaugotos atostogos ir poilsis		
21. Globa atima laiką, kurį galima būtų skirti kitiems šeimos nariams		

3.12 lentelės tęsinys. Neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose interviu duomenų, analizuotų taikant kokybinę turinio analizę, suvestinė

Subkategorija	Kategorija	Tema	
22. Globojamo asmens maudymo sunkumai	8. Nepritaikytas būstas ir aplinka neįgalaus asmens poreikiams	NEFORMALIŲ PAGYVENUSIŲ ASMENŲ GLOBĖJŲ VEIKLOS YPATUMAI	
23. Globojamo asmens kilnojimo ir var-tymo sunkumai			
24. Kompensacinės technikos prieina-mumo ir pritaikymo individualiems poreikiams problema			
25. Nepakankamas kiekis kompensuo-jamų sauskelnių ir kitų higienos prie-monių	9. Finansinė našta		
26. Pagyvenusio asmens priežiūros paslaugų ir priemonių brangumas			
27. Nepakankamas transporto išlaidų kompensavimas ir transportavimo pa-slaugų brangumas			
28. Emocinis ir psichologinis nuovargis, įtampa	10. Fizinės ir psichologi-nės globėjo sveikatos problemos		NEFORMALIŲ PAGYVENUSIŲ ASMENŲ GLOBĖJŲ VEIKLOS YPATUMAI
29. Fizinis nuovargis	11. Žinių ir įgūdžių trū-kumas		
30. Informacijos globos klausimais stoka			
31. Medicininių žinių trūkumas			
32. Kyšininkavimo problema	12. Biurokratizmas tvar-kant su globa susijusius klausimus		
33. Ilgai trunkantis slaugos poreikio nustatymo procesas, dokumentacijos tvarkymas įvairioms priemonėms gauti			
34. Valdiškų institucijų ir jų darbuotojų dėmesio stoka			
35. Šeimos narių fizinė ir emocinė parama	13. Pagalbos neforma-liems globėjams šaltiniai	NEFORMALIŲ PAGYVENUSIŲ ASMENŲ GLOBĖJŲ POREIKIS PARAMAI: ATOTRŪKIS TARP ESAMOS IR BŪTINOS PARAMOS	
36. Giminių, kaimynų, draugų pagalba			
37. Šeimos gydytojo vaidmuo – medi-cininė priežiūra ir informacijos šaltinis			
38. Techninės pagalbos priemonės			
39. Darbdavio ir kolektyvo supratimas ir palaikymas			
40. Internetas – informacijos apie slaugą šaltinis			
41. Savivaldybės įstaigose gaunama informacija ir pagalba			
42. Alzheimerio asociacija – informa-cijos ir psichologinės paramos šaltinis			
43. Privačiai samdomų asmenų pagalba			

3.12 lentelės tęsinys. Neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose interviu duomenų, analizuotų taikant kokybinę turinio analizę, suvestinė

Subkategorija	Kategorija	Tema
44. Kasdienės buities palengvinimas: būsto ir aplinkos pritaikymas; transportavimo paslaugos; karšto maisto į namus pristatymas	14. Reikalingos formalios paramos neformaliems globėjams priemonės	NEFORMALIŲ PAGYVENUSIŲ ASMENŲ GLOBĖJŲ POREIKIS PARAMAI: ATOTRŪKIS TARP ESAMOS IR BŪTINOS PARAMOS
45. Informacijos globos ir slaugos klausimais sklaida: reklamos stendai ir lankstinukai; slaugos kursai, specialisto konsultacijos namuose		
46. Socialinės paslaugos globėjams: atkvėpio paslauga; psichologinė pagalba		
47. Priemonės, padedančios globėjui derinti globą su darbu: papildomos poilsio dienos; ilgesnė pietų pertrauka; slenkantis ar lankstus darbo grafikas		
48. Darbuotojo, ateinančio bendrauti su globotiniu, svarba		
49. Didesnės piniginės išmokos globos gavėjams		
50. Piniginės kompensacijos vaikams, prižiūrintiems tėvus		
51. Mažiau biurokratijos ir daugiau skaidrumo globos poreikių nustatymo ir išmokų skyrimo procese		

Šaltinis: parengta disertacijos autorės.

Toliau pateikiamų disertacijos poskyrių pavadinimai atspindi turinio analizės būdu analizuojant duomenis išskirtas temas, o pastraipų pavadinimai – temą sudarančias kategorijas. Taip pat tekste detaliau yra pristatomos kategorijas sudarančios subkategorijos ir jas patvirtinantys teiginiai, t. y. cituojamos interviu ištraukos. Tyrimo rezultatai interpretuojami teorinėje disertacijos dalyje pristatytų teorinių prieigų ir kitų tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse atliktų tyrimų kontekste.

3.2.1.1. Sprendimo globoti savo artimąjį namuose priežastys

Kokios priežastys lemia neformalių globėjų sprendimą prisiimti pagyvenusio artimojo globos namuose išpareigojimus ir kodėl apskritai svarbu analizuoti sprendimo teikti neformalią globą priežastis? Išsamų atsakymą į šį klausimą pateikia Kohli ir Kunemund (2003), kurie teigia, kad neformalios globos motyvų analizė pirmiausia yra svarbi todėl, kad mainų tarp teikėjų ir gavėjų paaiškinimas, remiantis tik socio-

demografiniais veiksniais ar kitais objektyviais kriterijais, yra nepakankamas. Išsamus santykių paaiškinimas, anot Kohli ir Kunemund (2003), reikalauja įtraukti ir paties veiksmo apibūdinimą, t. y. svarbu suvokti, kas žmones atvedė į situaciją, kurioje jie dabar yra. Antras minėtų autorių argumentas, grindžiant motyvų analizės svarbą, susijęs su tuo, kad motyvai leidžia įvertinti tikėtiną pasikeitusių išteklių poveikį mainams. Pavyzdžiui, spėjant tikėtinas pokyčių mokesčių ar pensijų politikoje pasekmes, yra svarbu žinoti, ar tėvų parama vaikams yra grindžiama altruizmu ar mainų santykiais. Galiausiai trečia priežastis studijuoti neformalios globos priežastis – tai motyvų vaidmuo socialinių santykių struktūroje. Pasak Kohli ir Kunemund (2003), motyvai turi įtakos ne tik teikiamos globos dažnumui ar dydžiui, bet ir jos kokybei.

Vaikų išipareigojimų tėvams vykdymas. Atlikta kokybinio tyrimo duomenų analizė leidžia teigti, kad viena iš pagrindinių sprendimo globoti pagyvenusį artimąjį namuose priežasčių yra pareigos jausmas, ypač vaikų pareiga ir prievolė prižiūrėti savo tėvus:

„Viena dukra esu. O kaip, taigi tėvą. Ir tiesiog. Privaloma. Tai yra privaloma.“ (NG_1; 4 metus globoja tėvą).

„Ne. Mano mama užaugino aštuonis vaikus – devynis pagimdė, aštuoni gyvi. Mes visi ne... Gali mama su ((sunku suprasti tekstą, nes informantė kalba verkdama))... Buvo susirgus, gulėjo pas mane keturis mėnesius slaugoj, visom ligom persirgo po penkis kartus: ir roto virusai, ir plaučių uždegimai buvo iki mirties. Ne, tėvus reikia slaugyt namuose. Tik namuose!“ (NG_20; 2 metus globoja mamą).

Taip pat pagyvenusių asmenų globėjai interviu metu kaip globos teikimo pagrindą itin akcentavo stiprius ir artimus ryšius su globojamu artimuoju:

„Ir žinoma, kaip pasakyt, pas mus yra tas ryšys nuo mano gimimo beveik, ir mes vienas prie kito, ir mane augino jau, man penkiasdešimt trys metai, jina mane augino ir mes gyvenam kartu, ir nuo to, žinoma, ryšys tarp mūsų yra.“ (NG_3; 5 metus globoja močiutę).

Teorinėje dalyje kaip viena iš mainų tarp kartų rūšių buvo išskirti uždelsti manai, reiškiantys, kad globa namuose yra teikiama, nes norima atiduoti skolą. Paaiškėjo, kad dalis tyrimo dalyvių iš tiesų į artimojo globą namuose žvelgia kaip į galimybę atsilyginti tėvams už vaikystėje patirtą rūpestį ir meilę:

„Pirmiausia, tai yra mama, kuri labai lepino vaikystėj, mane labai mylėjo, dievino [...]“ (NG_8; 5 metus globoja mamą).

Kiti interviu dalyviai taip pat pabrėžė, kad jų sprendimui prisiimti globos išipareigojimus įtakos turėjo ne tik tėvų atsidavimas vaikystėje, bet ir auklėjimas:

„Nors pakolkas ir vyrui mane, yra turbūt auklėjimas toks, kad labai buvo daug atiduota tėvų, ir aš negaliu, aš negaliu paprastai padaryti kitaip.“ (NG_18; 4 metus globoja anytą).

„Taip, a, jinai mane augino, dėl to aš nesuprantu, kaip čia galima būtų ją atiduot į globos namus. Čia tas, kas paimt ir atpjaut kokį tai pirštą, ir išmest.“ (NG_3; 5 metus globoja močiutė).

Jei globa namuose kaip galimybė atsilyginti savo tėvams gali būti įvardinta kaip uždelsti mainai, tai pagyvenusių tėvų globojimas dėl to, kad norima būti pavyzdžiu savo vaikams, tikintis jų globos ateityje, gali būti traktuojama kaip perspektyviniai mainai:

„Bet žinau, kad man pasiligojus mano vaikai manim pasirūpins. Ras išeitį, tikrai gerą. Duok dieve, kad tai neįvyktų, bet tai ne nuo mūsų priklauso, ane? Tik tiktai aš žinau, kad aš atiduodu visą meilę tėvui, slaugai, mano vaikai tai irgi tai mato.“ (NG_1; 4 metus globoja tėvą).

Tyrime dalyvavę neformalūs pagyvenusių asmenų globėjai, kalbėdami apie globos namuose pasirinkimo priežastis, pripažino, kad jų sprendimui įtakos turėjo ir atsižvelgimas į globojamo asmens poreikius ir norą būti namuose arba, kitaip tariant, namų aplinkos svarba globojam asmeniui. Kaip pripažino viena tyrimo dalyvė, ji nesiryžta vežti slaugomo, Parkinsono liga sergančio tėvo į ligoninę, nes namų aplinkos pakeitimas neigiamai atsiliepia jo sveikatai:

„[...] net į ligoninę išvežt yra problema, dėl to, kad jiems pasikeičia aplinka, tėtės liga tokia, kad, nu, parkinsonu jis serga, tai jam pasikeitimas, erdvės suvokimas jau duoda, ee, savo neigiamų dalykų.“ (NG_2; 3 metus globoja tėvus).

Kokybinio tyrimo duomenys atskleidė, kad neformalios globos namuose priežastis kartais būna ir tiesiog taip susiklosčiusios aplinkybės, kad daugiau nėra kam rūpintis globos poreikių turinčiais pagyvenusiais artimaisiais, neturima potencialių globėjų:

„Nusprendžiau, tarp kito, nebuvo ir kam – mano brolis, amžiną atilsį, vienas žuvo irgi... mes dvynukai buvom, o vyresnis brolis keturiais metais, nu, kaip visi dabar žmonės – bėgam į užsienį. Išvažiavo į užsienį dirbt. Nu, ten užsidirba, tai vat. Bobutę jau į užsienį išsiųst jau nebeišeina ((juokiasi)), nebenuskristų.“ (NG_11; 3 metus globoja močiutė).

Kita tyrimo dalyvė, globojanti anytą, pripažino, kad du jos vyro broliai tiesiog atsiskė slaugyti tėvus, tad šis įsipareigojimas atiteko tik vienam iš brolių, kuris *„iš tų trijų jis yra pats toks, nu, kaip nuoširdesnis“* (NG_18, 4 metus globoja anytą).

Materialinės priežastys. Broese van Groenou ir Boer (2016) neformalios globos modelyje neformalių globėjų išlaidos, skirtos artimojo globai namuose, yra traktuojamos kaip veiksnys, nulemiantis asmens sprendimą neteikti globos namuose, o piniginės išmokos globėjams, atvirkščiai, kaip veiksnys, motyvuojantis globoti artimuosius namuose. Disertacijos autorės atliktas kokybinis tyrimas leidžia papildyti neformalią globą namuose lemiančių ir su materialiniais aspektais susijusių motyvų spektrą tokiais veiksniais, kaip formalių globos paslaugų brangumas ir slaugos iš-

mokos globojamiems asmenims. Kaip antai, viena interviu dalyvė skundėsi, kad jos pajamų tiesiog nepakaktų sumokėti už mamos slaugą ligoninėje ilgesniam nei keturių mėnesių laikotarpiui:

„[...] antras atvejis – aš neturiu kur dėti, valstybė, neužtenka to, ką mama gauna sudėjus su slauga, reiktų tris šimtus dadėti, kad laikyti visus metus, nu, keturi, tarkim, nemokamai, bet dar keturis mėnesius, o aš pati gaunu algos tik keturis šimtus eurų, tai kaip? Viskas tuo ir pasakoma.“ (NG_8; 5 metus globoja mama).

Kita tyrimo dalyvė taip pat akcentavo paslaugų, teikiamų senelių globos namuose brangumą tuo atveju, jeigu asmuo, kuriam reikia globos, turi vaikų:

„[...] Klaros ten pas mus ligoninė galima, yra senelių namai Leliūnuose, bet, žinot, senelių namai tai yra sudėtinga, vis dėlto, nes žmogus turi neturėti nekilnojamo turto, namai neparoduoti, žemė neparoduota, sunkus tas išlaikymas, jeigu yra vaikai, tada reikia daug mokėt už tą visą paslaugą [...].“ (NG_19; 1 metus globoja mama).

Kalbant apie pinigines išmokas globojamiems asmenims kaip motyvą globoti artimuosius namuose, pastebėtina, kad tarp neformalių globėjų, dalyvavusių tyrime, buvo ir prisipažinusių, kad artimasis yra slaugomas namuose ir dėl globojamam asmeniui skiriamos slaugos išmokos, kuri tampa papildomu šeimos pajamų šaltiniu. Informantė, kuri pasikeisdama su seserimi namuose globoja mamą, interviu metu guodėsi, kad jos sesuo yra prieš senolės atidavimą į globos namus todėl, kad sesuo „gauna slaugą, gauna pensiją, jinai sunkiai gyvena, jai tai yra papildomi pinigai“ (NG_16, 8 metus globoja mama).

Neigiamas globėjų požiūris į stacionarią globą. Remiantis tyrimo dalyvių pasakojimu, globos ir slaugos namai jiems yra nepriimtinas globos variantas dėl nepasitikėjimo įstaigomis ir jų darbuotojais, kuriems, anot informantų, trūksta atsidavimo ir nuoširdumo, dėl didelio slaugytojų darbo krūvio ir personalo trūkumo, dėl mirties šešėlio, lydinčio stacionarią globą. Nuoširdumo ir atsidavimo savo darbui stoka informantai siejo su tuo, kad stacionarių įstaigų darbuotojų su globotiniais nesieja artimas ryšys:

„Ir, pavyzdžiui, globoti savo artimą yra tikrai lengviau, negu, pavyzdžiui, svetimą žmogų. Svetimą žmogų tai... tu daugiau eini, ko gero, dėl pinigų, o ne dėl to, kad tavo artimą reikia globoti. O artimą tau, iš širdies tu jį globoji.“ (NG_6; 2 metus globoja pažįstamų porą).

Kitų tyrimo dalyvių neigiamas požiūris, kaip minėta, grindžiamas dideliu slaugytojų darbo krūviu ir personalo trūkumu, kas lemia ne visada laiku patenkinamus globojamų asmenų poreikius:

„O čia ką mes turim – tai kaip ligoninėj: aštuoniasdešimt ligonių, ee, du darbuotojai. Viskas yra sumažinta sumažinta sumažinta.“ (NG_1; 4 metus globoja tėva).

„Čia tokių niuansų globos namuose yra daug. Nu kaip, gerai, gerai tas, kad yra seselė, yra daktaras, kada būna kas tai, ne... bet ar.. ta seselė apžiūrės, kad tam, tai senolei ar tam senoliui pasidarė bloga.“ (NG_3; 5 metus globoja močiutę).

Analizuojant tyrimo duomenis, taip pat pastebėta, kad dažnam artimojo namuose globėjui slaugos namai asocijuojasi su mirtimi:

„Aš... aš bent čia vat kiek, matyt nemačiau slaugos namų Druskininkų, bet girdėt tai esu girdėjęs. Ir taip pasakyta, kad „jeigu nori, kad numirtų, tai vešk į slaugos namus“. Šiai dienai taip yra. Nes patys žinom, kad į slaugos namus nuveža ir po mėnesio parveža... karste.“ (NG_4; 6 metus globoja tėvą).

Šie tyrimo dalyvių įvardyti su pagyvenusio asmens globa stacionarioje įstaigoje susiję aspektai atspindi visam formaliam globos sektoriui būdingą problemą – tai darbuotojų pritraukimas ir išlaikymas. Globos sektorius ne tik Lietuvos, bet ir užsienio šalių tyrėjų yra įvardijimas kaip nepatraukli darbo vieta dėl nuolat patiriamo streso, mažo darbo užmokesčio ir pan. (Žalimienė ir kt., 2013; Rubery ir kt., 2011), kas lemia ir darbuotojų trūkumą, darantį neigiamą įtaką globos paslaugų kokybei.

Tinkamai susiklosčiusios aplinkybės prisiimti globos išipareigojimus. Broese van Groenou ir Boer (2016), kalbėdami apie darbo rinkos poveikį žmonių sprendimui imtis artimojo globos namuose, akcentuoja, kad darbo vietoje teikiamos lengvatos gali palengvinti neformalios globos teikimą. Šią prielaidą patvirtina ir Lietuvoje atlikto kokybinio tyrimo rezultatai. Tyrimo dalyviai pripažino, kad ėmėsi globos namuose dėl turėtos galimybės derinti globą su darbu. Anot vienos dirbančios informantės, ji globoja savo mamą todėl, kad jos vyras dirba naktį, o ji pati dirba netoli namų ir todėl, pasikeisdami jie gali rūpintis mama namuose:

„[...] o yra tiesiog galimybė – vyras dirba naktinį darbą, aš vietoj čia dirbu, ir, ir jina kol kas dar kaip ir dažnai pabūna viena, nors vienu momentu, čia po infarkto, du mėnesius samdžiau žmogų, kad ateitų, kažkiek pabūtų, kol aš būnu darbe, tiesiog va, vyrai būna dvi išėiginės, kadangi slenkamas grafikas, tai mes taip, va, su šeimos nariais susikeičiam [...]“. (NG_19; 1 metus globoja mamą).

Apibendrinant sprendimo globoti savo pagyvenusį artimąjį namuose priežastis, galima pastebėti, kad tarp kokybinio tyrimo metu neformalių globėjų įvardytų priežasčių dominuoja altruistiniai (pvz., pareigos jausmas), socialiniai (pvz., nepasitikėjimas institucijomis) ir ekonominiai aspektai (pvz., formalių globos paslaugų brangumas). Sprendimo globoti savo pagyvenusį artimąjį namuose priežasčių kompleksiškas kartu pavirtina ir teorinėje darbo dalyje akcentuotą globos kaip reiškinio daugiadimensiškumą.

3.2.1.2. *Neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose veiklos ypatumai: „atidirbtas“, rutininis darbas*

Gilinantis į tai, kokius darbus, veiklas neformaliems globėjams tenka atlikti prižiūrint pagyvenusį asmenį namuose, paaiškėjo ir su kokiais sunkumais bei iššūkiais jiems tenka susidurti globojant pagyvenusį asmenį, kokie yra globos kaip darbo namuose ypatumai.

Tipinė pagyvenusį artimąjį namuose globojančio asmens diena. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad tipinė neformalaus pagyvenusio asmens globėjo diena – galybė darbų, susijusių su globojamo asmens higiena ir buitimi, o slaugymas ilgainiui tampa „atidirbtu“, rutinininiu darbu:

„Nu tai ką, ryte atsikeliu, pirmiausia aprenčiu, kai reikia nuplaunu, nuprausi, nes jie su sauskelnėm, tai vat ypatingai vasarą, tai čia reikia. Nu ką, padarau pusryčius, pavalgo jie, vėl paguldau ir išvažiuoju į darbą. Tada dvyliką valandą man pietūs, tai per pietus parlekiu į namus, pamaitinu, aišku, spaudimą pamatuoju, vaistai ten, viską, visa kita, pirmoj dienos pusėj, prašau kaimynės kartais. Va, pavyzdžiui – ryte spaudimas žemas arba aukštas kitam, tada prašau kaimynės, kad jinai dar kartą pamatuotų, nu, žodžiu, bėgimas būna. Vakare... vakare tas pats. Pamaitinimas, vaistų davimas... Nu, ir tas pats, higiena visa ta ir... viskas.“ (NG_2; 3 metus globoja tėvus).

Ne vienas globėjas prisipažino, kad toks rutininis darbas iš tiesų vargina ir primena mažo vaiko priežiūrą: „[...] tai čia lygiai taip pat, kai parsiveži mažą kūdikėlį, tik čia būna didelis žmogus ir jam poreikiai yra didesni [...]“ (NG_10; 5 metus globoja vyrą).

Darbo ir artimojo globos namuose derinimas. Interviu metu dirbančių neformalių globėjų buvo teiraujama, kaip jiems sekasi derinti darbo ir globos įsipareigojimus. Nors dalis tyrimo dalyvių darbą vertina kaip galimybę atitrūkti nuo su globa susijusios rutinos, nes visą laiką būdamas šalia ligonio gali pats tokiu tapti arba kaip teigė viena tyrimo dalyvė, atsisakiusi savo darbo mokykloje, ji turbūt išprotėtų, nes „nes visą laiką buvimas prie tokio ligonio išveda iš kantrybės“ (NG_18, 4 metus globoja anytą), visgi tarp dirbančių neformalių globėjų dominavo nuomonė, kad pagyvenusio asmens globa namuose – tai psichologiškai ir fiziškai varginantis antras darbas:

„Jau tas dvigubas darbas. Čia darbas – ten darbas.“ (NG_2; 3 metus globoja tėvus).

„Tiesiog pavargsti nuo to derinimo ir nuo to nuolatinio galvojimo. Tiesiog būni darbe, tai būni ir čia, ir ten, negali taip – jei darbe, tai darbe, jei namie, tai namie, negali visą laiką taip dviejose vietose būt ir, tiesiog, psichologiškai taip.“ (NG_9; 11 metų globoja mamą).

Kad spėtų pasirūpinti namuose likusiais ir globos poreikį turinčiais artimaisiais, globėjai išnaudoja pietų pertraukas, savaitgalius ir atostogas. Nors darbo ir artimojo

globos derinimas kelia nemažai rūpesčių, dirbantys tyrimo dalyviai nebūtų linke atsisakyti darbo, o pagrindinės to priežastys –rūpestis dėl savo pensijos ateityje, baimė, kad tada sumažėtų finansinės galimybės: „[...] darbo neatsisakyčiau, aš negaliu atsisakyti darbo, man irgi reikia uždirbti pensiją, darbo atsisakyt negaliu [...]“ (NG_15, 2 metus globoja uošvi).

Asmeninio gyvenimo ir artimojo globos namuose derinimas. Tyrimo metu paaiškėjo, kad neformaliems globėjams yra sudėtinga derinti ne tik darbinį, bet ir asmeninį gyvenimą su artimojo globa namuose. Išanalizavus interviu, susidaro įspūdis, kad pagyvenusius artimuosius namuose globojantiems asmenims tenka gyventi ne savo, o globojamųjų gyvenimą. Tokį įspūdį sukuria šios tyrimo dalyvių išsakytos mintys:

„[...] ir aš noriu gyventi savo gyvenimą, ne mamos gyvenimą, [...] dabar aš asmeninį gyvenimą iškeičiau į slaugą [...]. Nes, kaip sakyti, tėvai yra tėvai, bet tu pats irgi turi gyventi gyvenimą, ir jis dar ilgesnis nei tėvų likęs. Pagalvoju, tai reikia ir savęs žiūrėt.“ (NG_17; 2 metus globoja mamą).

Tyrimo dalyviai prisipažino, kad artimojo globai jie aukoja savo atostogas, poilsį. Be to, slauga atima ne tik laiką, kurį galima būtų skirti savo asmeniniams poreikiams tenkinti, bet ir laiką, kurį galima būtų skirti savo šeimai, t. y. vyrui ir vaikams.

Nepritaikytas būstas ir aplinka neįgalus asmens poreikiams. Tyrimo dalyvių – neformalių globėjų – pasiteiravus apie sunkumus, su kuriais jie susiduria globodami pagyvenusį artimąjį namuose, dalis iš jų savo pasakojimą pradėjo vardydami problemas, susijusias su būsto ir aplinkos nepritaikymu neįgalus žmogaus poreikiams. Pirmiausia tyrimo dalyvių pasakojimai atskleidė, kad kasdienė pagyvenusio asmens priežiūra tampa tikru fiziniu iššūkiu, nes neturint tinkamos įrangos tenka savo globojamuosius vartyti, kilnoti, maudyti ir pan. Slaugomo asmens maudymo, kilnojimo ir vartymo sunkumus akcentavo net trylika iš dvidešimties globėjų:

„Vat labiausiai nepatinka koks dalykas, kad negali žmogaus namie išmaudyti. Tai kad savo reikalus tvarkai, kad savo sveikata rūpinies, čia vienas dalykas, bet privalumas slaugos namų yra tame, kad žmogus yra išmaudomas. Aš važiuoju pati, aš padėdu tėvuką išmaudyti. Mes per tą periodą, jau, vat, tris kartus buvau ir padėjau taip pat išmaudyti. Nes neįmanoma.“ (NG_1; 4 metus globoja tėvą).

Dar viena probleminė sritis, neformalių globėjų požiūriu apsunkinanti pagyvenusio asmens globą namuose, yra kompensacinės technikos prieinamumas ir pritaikymas individualiems poreikiams. Neformalūs globėjai skundėsi, kad reikalingos technikos ir įrangos reikia ilgai laukti eilėje, o gautos priemonės dažnai būna pasejusios arba netinkamos asmeniui.

Finansinė našta. Tyrimo dalyviai, dalydamiesi sunkumais, su kuriais susiduria globodami pagyvenusį artimąjį namuose, įvardijo ir aspektus, kurie kelia finansinę našta. Pirmiausia neformalūs globėjai skundėsi nepakankamu kiekiu kompensuojamų sauskelnių ir kitų higienos priemonių. Informantai pabrėžė, kad šiuo metu slaugomam asmeniui yra kompensuojamos vienos sauskelnės per parą, o toks kiekis yra visiškai nepakankamas, ypač nuolat gulinčiam žmogui:

„Sauskelnės, kurių išrašo po vieną į parą, tai ką su ta viena veikti? Tai va, vėlgi, šitie visi dalykai, net juokinga, aš nežinau, nežinau, taip niekas niekada ir neperžiūri šito dalyko – vienos sauskelnės į parą skiriamos žmogui, nu tai va, nu tai kaip ligonis gali išbūt su vienom sauskelnėm per parą?“ (NG_9; 11 metų globoja mama).

Paaiškėjo, kad globėjams tenka pirkti tepalus ir kremus nuo pragulų, specialias valymo ir maudymo priemones, kurios būtinos kasdienei pagyvenusio asmens priežiūrai. Tyrimo metu išryškėjo neformalių globėjų nepasitenkinimas apskritai pagyvenusio asmens slaugos paslaugų ir priemonių brangumu:

„Antras dalykas, labai daug kainuoja pinigų, nors yra ta slauga, jis tai gauna, o aš tai dirbu už ačiū, sakylim. Nes jeigu aš pasamdysiu žmogų, mes nepragyvensim. Nes pensija jo yra šimtas šešiasdešimt trys eurai, pas mane – šimtas septyniasdešimt trys eurai. Mokesčiai, ir viskas, ir ligoniui reikia daug daugiau, ir kas yra labai blogai, yra plečiantys vaistai nekompensuojami, jokie kitokie, damokėt dar kyla dar daugiau negu buvo anksčiau, nes prieš penkis metus buvo mažiau reikėjo damokėt, ir kas yra blogai, kada ligoninėn, daleiskim, atsigulė, sauskelnių tu nebegauni, tau nebeišrašo, ir ligoninė neduoda. Ir sėdi kaip nori – turi pinigų, pirk, neturi – nepirk.“ (NG_10; 5 metus globoja vyrą).

Brangios, anot tyrimo dalyvių, yra ne tik higienos ir slaugos priemonės, bet ir pagyvenusio asmens transportavimo paslaugos, iškilus poreikiui nuvežti slaugomą asmenį pas gydytojus ir pan.

Fizinės ir psichologinės globėjo sveikatos problemos. Tyrimo dalyvių pasakojimai atskleidė, kad jų veikla yra neatsiejama nuo emocinio ir psichologinio nuovargio, įtampos:

„Tie va, būna pablogėjimai – įtampa. Iš karto įtampa. O praradimo, va, tas artėjimas, va tas yra svarbiausias. Daugiausia. Toks psichologinis dalykas, kad tu supranti, kad vis tiek kažkada bus pabaiga. Tai va, o viska kita...“ (NG_2; 3 metus globoja tėvus).

Kita neformaliems globėjams aktuali problema – fizinis nuovargis. Paaiškėjo, kad ypač tarp tyrimo dalyvių dažna su fizine sveikata susijusi problema – nugaros skausmai dėl slaugomo asmens kilnojimo.

Žinių ir įgūdžių trūkumas. Biurokratizmas tvarkant su globa susijusius klausimus. Papildomą įtampą neformaliems globėjams kelia ir tai, kad jiems labai trūksta

informacijos įvairiais slaugos klausimais, pradedant nuo to, kur kreiptis informacijos, ir baigiant medicininėmis žiniomis, kurios reikalingos rūpinantis pragulomis, žaizdomis ir pan. Interviu metu gautų duomenų analizė atskleidė, kad neformalių globėjų pasipiktinimą kelia ir ilgai trunkantis slaugos poreikio nustatymo procesas, dokumentacijos tvarkymas įvairioms priemonėms gauti:

„Mmmm, pirmiausia biudžetinis tas, kad ten reikalinga labai daug kur suvaikščioti, ją pačią suvežioti. Ir ir ir parodyti. Ai, buvo labai daug gydytojų, kurie suprato, ir ir tiesiog atkreipė į tai dėmesį. Bet, sakykim, su neįgalumo tarnyba tai mes turėjom labai daug problemų, nes metai laiko jai buvo slauga suteikta, bet po metų laiko normalu, kad reikia iš naujo tvarkyti visus dokumentus, ir jos atvyko patikrinti. Ir jos nutarė, kad mama gali viskuo saviimi pasirūpinti, ir nuėmė visus pinigus. Tiesiog, ir, 280 €, paliko 56.“ (NG_14; 2 metus globoja mamą).

Neformaliems globėjams globos poreikio vertinimo procese tenka susidurti ir su kyšininkavimo atvejais, valdiškų institucijų bei jų darbuotojų dėmesio stoka. Pavyzdžiui, viena informantė, dvejus metus globojanti 92 metų mamą, akcentavo, kad kartais kur kas svarbiau už materialinius dalykus yra tiesiog žmogiškas dėmesys globėjui ir jo prižiūrimam artimajam.

Teorinėje disertacijos dalyje pristatant globos sampratą, tiek paremtą feministinės globos etikos perspektyva, kuri į globą žvelgia kaip į individualių santykių išraišką, tiek paremtą socialinės politikos perspektyva, kuri globą laiko bendru socialinės politikos ir visuomenės objektu, itin akcentuota globos kaip darbo prigimtis. Interviu su neformaliais pagyvenusių asmenų globėjais namuose metu įvardyti kasdienybės sunkumai leidžia tik patvirtinti prielaidą, kad artimojo globa namuose – iš tiesų tiek psichologiškai, tiek fiziškai sunkus darbas, o jeigu globėjas yra dirbantis asmuo, tai globa tampa antru, tačiau neapmokamu darbu.

Įdomu pastebėti, kad tyrimo metu atskleista neformalaus globėjo veikla ne vienu aspektu yra panaši į formalaus paslaugų teikėjo veiklą. Pavyzdžiui, Kuznecovienė ir Naujanienė (2015), atlikusios kokybinį tyrimą, kurio metu buvo apklausti lankomosios priežiūros darbuotojai, teikiantys paslaugas senyvo amžiaus asmenims, atskleidė, kad tipinį minėtų specialistų darbo turinį sudaro kliento namų tvarkymas, valgio gaminimas, lydėjimas pas gydytoją, taip pat medicininių žinių reikalaujantys darbai, kaip opų, pragulų priežiūra, nagų kirpimas ir pan. Kaip minėta, atlikus pagyvenusių asmenų neformalių globėjų tyrimą, paaiškėjo, kad jų tipinė diena taip pat prasideda ir baigiasi vejama galybės darbu, susijusių su asmens higiena ir buitinimi (ankstyvas kėlimasis, maisto ruošimas, prausimas, sauskelnių keitimas, medikamentų davimas ir t. t.).

Kitas aspektas – neformalūs globėjai tyrimo metu skundėsi nepakankamu su pagyvenusio asmens globa ir slauga susijusių priemonių kompensavimu, kas lemia, kad artimojo globa tampa papildoma finansine našta. Darbo priemonių, reikalingų kokybiškai atlikti globos darbą, trūkumu skundėsi ir anksčiau minėto Kuznecovienės ir Naujanienės (2015) tyrimo metu apklausti lankomosios priežiūros darbuotojai, dirbantys su pagyvenusiais asmenimis. Darbuotojai prisipažino, kad už savo pačių atlyginimą kartais perka valymo priemones ir net pirštines, mat jas darbdavys išduoda tik kartą per metus (Kuznecovienė ir Naujanienė, 2015).

Dar vienas panašumas, siejantis neformalaus ir formalaus globos paslaugų teikėjo atliekamą globos darbą, yra abiem atvejais šiai veiklai būdingas fizinis ir psichologinis nuovargis. Kaip minėta, dažnas tyrime dalyvavęs neformalus globėjas skundėsi nugaros skausmu, emociju, psichologiniu nuovargiu. 2016 m. atliktos lankomosios priežiūros darbuotojų apklausos duomenimis, daugiau nei ketvirtadaliui darbuotojų dažnai, o daugiau nei pusei – kartais tenka būti varginančioje ar skausmingoje kūno padėtyje arba kelti / perkelti žmones (Žalimienė ir kt., 2017a). Taip pat, remiantis šios lankomosios priežiūros darbuotojų apklausos duomenimis, daugiau nei pusė (54,9 proc.) visų apklaustųjų nurodė kartais, o apie ketvirtadalį (26,4 proc.) – dažnai, patiriantys stresą / emocijų įtampą (Žalimienė ir kt., 2017b).

3.2.1.3. Neformalių pagyvenusių asmenų globėjų poreikis paramai: atotrūkis tarp esamos ir būtinos paramos

Klausimas neformaliems pagyvenusių asmenų globėjams apie tai, kas padeda globoti artimąjį namuose, kokios pagalbos iš aplinkos jie sulaukia ir kokia parama jiems dar būtų reikalinga, leido atskleisti, kaip esamos socialinės politikos priemonės globėjai patiria savo globos veikloje, kaip susisieja formalios globos priemonės ir neformalių globėjų problemos.

Pagalbos neformaliems globėjams šaltiniai. Didelė dalis tyrimo dalyvių savo pasakojimą apie tai, kokios pagalbos iš aplinkos jie sulaukia globodami pagyvenusį artimąjį namuose, pradėdavo nuo to, kaip jiems tiek fiziškai, tiek emociškai padeda artimiausi šeimos nariai. Viena informantė pripažino sulaukianti tiek vyro, tiek sūnaus, kuris vis dar moksleivis, tačiau jau yra išmokytas atlikti įvairius su priežiūra susijusius darbus, pagalbos. Kita tyrimo dalyvė taip pat pasidžiaugė, kad vaikai rūpinasi jos poilsiu nuo veiklų, susijusių su globa:

„Kažkaip nežinau, nu, susitvarkydavau kažkaip. Rasdavau laiko kartais, tiesiog vaikai pasikviečia pasedėt, sako pasedėk, pailsėk, gana, nelakstyk. Dabar jau vaikai jau stengiasi kokių dovanų padaryt, kad kur išvažiuočiau, pailsėčiau ten parai kokiai nuo visų ((juokiasi)).

Į kokį ten, kaip būna ten, kaip būna „Trasalis“, ar kažkur, nuperka dovaną, kad išvažiuočiau – sako: „pabūk viena“, nu tai vat, taip kažkaip pailsi, ir vėl tai. Toks vat. Nu, parą pailsi, tada jau vėl važiuoji.“ (NG_5; 6 metus globoja mama).

Svarbi neformaliems globėjams yra giminių, kaimynų, draugų pagalba. Viena tyrimo dalyvė, globojanti abu savo tėvus, teigė, kad kreipiasi pagalbos į nedirbančią kaimynę, kuri jau turi savo mamos slaugymo patirties. Kita informantė pripažino sulaukianti įvairiapusės paramos iš plačios giminės:

„Atvažiuoja – to neturi, gerai, suranda, kurioj vietoj, žinot, kaip dabar vaikus augina, kažko tai internete, o man interneto nereikia, nes yra giminės, kadangi yra dar ko kažko trūks-ta – va, prašau.“ (NG_15; 4 metus globoja anyta).

Atkreiptinas dėmesys, kad neformalūs globėjai itin akcentavo šeimos gydytojo vaidmenį pagyvenusio asmens globos procese. Paaiškėjo, kad šeimos gydytojas neformaliems globėjams ne tik padeda spręsti su medicinine priežiūra susijusius da-lykus, bet yra ir informacijos šaltinis kitais globos klausimais:

„Kaip ką daryti? Pas mus šeimos daktarė yra labai gera. Tai jina žinodama ir įstatymus, ee, kaip daktarė, tai va, dėka jos mes pradėjom vaikščioti, dėka jos mes žinojom, kad tai yra, aa, globos ir rūpybos skyrius, darbuotoja turėjo padėti mum, tikimės, jog tolesnis bendradarbiavi-mas su globos ir rūpybos skyriumi bus žymiai geresnis.“ (NG_3, 5 metus globoja močiutė).

Kiti neformalūs globėjai savo pasakojime minėjo ir darbdavio bei kolektyvo sup-ratingumą, palaikymą derinant darbo ir globos išsipareigojimus:

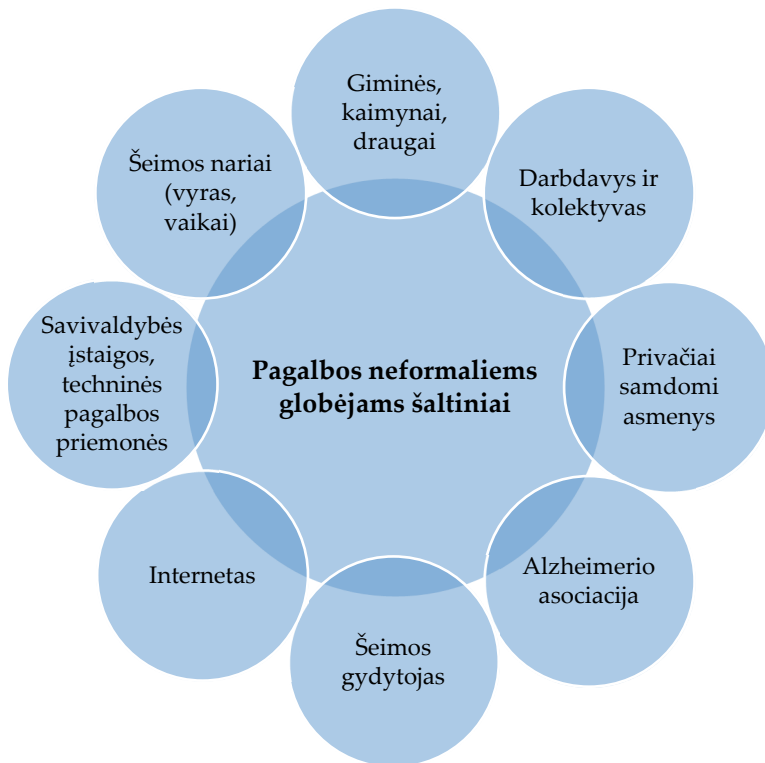
„Ir darbdavys, nu, supranta, tas tikrai, irgi aš daug metų dirbau, ir tikrai... [...] Tas pats, tai kai jie mane pažįsta, žino mano problemą, ir nemažai esu ir darbe, nu, davus jiems, nes iš tikrųjų, kai jiems reikėjo, tai aš irgi daug padėjau, ir kiek galėjau ir stengiausi, tikrai nebuvo neįvertina, tai dabar, ačiū dievui, jie supranta mane ir... ir kol kas derinam, bet nežinau, kiek ilgai, bet šiuo metu... taip.“ (NG_7, 6 metus globoja mama).

Dalis informantų pripažino ir savivaldybės įstaigų teikiamos informacijos ir pa-galbos naudą bei svarbą, t. y. įvertino kaip naudingas socialinių darbuotojų ir kitų specialistų, pavyzdžiui, masažuotojų, teikiamas tiek paslaugas, tiek informaciją su slauga susijusiais klausimais. Be to, paaiškėjo, kad neformalūs globėjai, ieškodami informacijos ir praktinių patarimų, pavyzdžiui, kaip apversti slaugomą žmogų, į pagalbą pasitelkia ir internetą, kuris, remiantis viena tyrimo dalyve, yra „*visagalis [...], atsiverti ir skaitai*“ (NG_2; 3 metus globoja tėvus). Kaip informacijos ir psichologinės paramos šaltinis neformaliems globėjams interviu metu buvo įvardyta ir Alzheimerio asociacija. Minėjo informantai ir gaunamos techninės pagalbos priemonių privalumą.

Neformalių globėjų pasakojimai atskleidė, kad vykdant artimojo globos namuo-se išsipareigojimus, kartais jiems tenka ieškoti ir privačiai dirbančių asmenų:

„Situacija tokia, o dar ir moteris ateina kasdien čia, kiekvieną dieną – suradom tokią moterį, bet jiniai ateina neilgam laikui, jiniai ateina ryte ir vakare. [...] Nu, tai jiniai čia nelabai toli gyvena, jai čia kilometras, ji čia atbėga, jeigu kas, pasiskambinu. Jiniai nedirbanti, ji dabar dar šešiasdešimt metų neturi, tai tokia tvirta moteris. Atbėga, jeigu ką reikia, patvarko ir viskas.“ (NG_12; 6 mėnesius globoja žmoną).

Taigi neformalių globėjų patirties tyrimas atskleidė, kad esami pagalbos neformaliems globėjams šaltiniai varijuoja nuo artimiausių šeimos narių teikiamos paramos iki savivaldybės įstaigose suteikiamų paslaugų (žr. 3.8 pav.).

3.8 pav. Pagalbos neformaliems globėjams šaltiniai, remiantis kokybinio tyrimo duomenimis

Šaltinis: sudaryta disertacijos autorės.

Remiantis tyrimo dalyvių pasakojimu, šeimos nariai ir kiti artimieji, privačiai samdomi asmenys gali būti įvardijami kaip pakaitiniai globėjai, nes jie sudaro galimybę pagrindiniams globėjams emociškai ir fiziškai atitrūkti nuo globos veiklų. Internetas, šeimos gydytojas, Alzheimerio asociacija gali būti traktuojami kaip svarbiausi įvairios neformaliems globėjams naudingos informacijos šaltiniai. Pabrėžti-

nas savivaldybės įstaigų teikiamos pagalbos įvairiapusiškumas, nes informantai minėjo tiek šių įstaigų kaip informacijos šaltinių svarbą, tiek konkrečias profesionalių darbuotojų teikiamas paslaugas. Tyrimo dalyviams kalbant apie darbdavio ir kolektyvo paramą, akcentuota, kad iš pastarųjų sulaukiama supratingumo ir palaikymo, kas gali būti įvardijama kaip emocinės pagalbos šaltinis.

Reikalingos formalios paramos neformaliems globėjams priemonės. Tyrime dalyvavę neformalūs pagyvenusių asmenų globėjai, kalbėdami apie tai, kas galėtų palengvinti globą namuose, dažniausiai pradėdavo nuo kasdienę buitį palengvinančių priemonių vardijimo. Galima pastebėti, kad informantai itin akcentavo būsto ir aplinkos pritaikymo svarbą specialioms globojamo asmens poreikiams:

„Nes iš tikrųjų reikėtų šiais laikais ir visuose daugiabučiuose penkiaaukščiuose spręsti problemą, kaip dėl kėlimosi aukštyn žemyn. Nes vis tik visuomenės kontingentas senėja. O problemos... Atožiuoja greitoji – kaip išvežti ligonį – kvieskitės vyrus, bėgi per butus, ieškai, kur yra vyrų, kas galėtų padėti išnešti. Nes ateina seselė, kuri ne visą laiką taip pat gali nešti ir, ir situacija tokia yra.“ (NG_14; 2 metus globoja mama).

Anot neformalių globėjų, kasdienę jų buitį palengvintų ne tik laiptinių pritaikymas, bet ir būstuose įrengti pakėlimo mechanizmai, vonios kambario pertvarkymas, pavyzdžiui, vonios vietoje įrengus dušo kabina, į kurią galima būtų įvažiuoti neįgalųjų vežimėliu. Neformalūs globėjai kaip svarbią paramos priemonę įvardijo ir prieinamesnes specialias transporto paslaugas, už kurių organizavimą Lietuvoje atsakingos savivaldybės, o nacionaliniai teisės aktai numato transporto išlaidų kompensacijas senatvės pensinio amžiaus asmenims. Tyrimo dalyviai pasigedo geresnio šių paslaugų prieinamumo ekstra atvejais, taip pat didesnių transporto išlaidų kompensacijų.

Neformalūs globėjai pasigedo ir kitų paslaugų, tokių kaip karšto maisto pristatymas į namus. Pagal dabartinę tvarką šia paslauga gali pasinaudoti tik tie pagyvenę asmenys, kurie gauna savivaldybių organizuojamas pagalbos į namus paslaugas, bet ne tie, kuriuos globoja artimieji. Akivaizdu, kad minėta paslauga galėtų palengvinti kasdienę neformalių globėjų buitį, nes, kaip teigia viena tyrimo dalyvių, jau 11 metų namuose globojanti mama, gaunant tokią pagalbą *„nereiktų sukt galvos, jau tarkim, jeigu dirbi, tai bent jau žinai, kad kažkas atveš, nereikės ten lėkt, skubėt“* (NG_9, 11 metų globoja mama).

Tyrimo metu net 10 iš 20 neformalių globėjų ir ne po vieną kartą pabrėžė bendravimo svarbą jų globojamam pagyvenusiam asmeniui:

„Bendravimas yra labai daug, žinokit. Ir vat, kai šita, dienos metu palikdavau, va, moterį, šita, ji daugiau pabendraudavo su tėvu, nes jai nereikėdavo valgyt ruoš. Aš ilendū į virtuvę,

va, o jinai turi viską gatavą. O jinai, jinai tokia iškalbinga moteris ir jie čia šnekėdavo. Tai yra irgi ligoniui labai svarbu. Tas, a, šnekėjimas tas. Ten irgi va, kai nuvažiuoju į tą, ten irgi ((minimas tėvo vardas)) mūsų, ten, ajai. Aš tikrai ne ne neskiuri tiek bendravimo, aš neturiu tiek laiko. Ir galų gale ir pavargstu, nes žinot, taip vat, ir dar kas dėkinga – vat, tėvukas gerai miega.“ (NG_1; 4 metus globoja tėva).

Tyrimo dalyvių nuomone, siekiant patenkinti globojamų artimųjų bendravimo poreikį, labai naudinga būtų darbuotojo, ateinančio tiesiog bendrauti su globotiniu, paslauga. Tokia paslauga būtų svarbi ne tik globojamam pagyvenusiam asmeniui, bet ir pačiam neformaliai globėjui, kuriam, atlikus su globa susijusias veiklas ar grįžus po darbo, pritrūksta laiko ir jėgų bendravimui su globojamu artimuoju.

Tyrimo dalyvavę neformalūs globėjai išreiškė poreikį didesnei informacijos globos ir slaugos klausimais sklaidai. Informantų teigimu, reklamos stendai ar lankstinukai poliklinikose praverstų kaip pirminės informacijos, kur kreiptis pagalbos nusprendus globoti artimąjį namuose, šaltiniai. Tyrimas atskleidė, kad neformaliems globėjams trūksta ir tokių konkrečių žinių, kaip pavyzdžiui, mažiau varginantys slaugomo asmens maudymo, kilnojimo būdai, žaizdų priežiūra ir pan. Šioms žinių spragoms užpildyti, pasak informantų, praverstų slaugos kursai neformaliems globėjams:

„[...] reikia, reikia kažkokio taip, vat, daugiau informacijos... gal netgi diena, gal specialiai galėtų būti skirta kokia, tai va, ar valanda kokia tai, kad slaugančiam žmogui kažkokia spec-kursas galėtų būti, kad tokį, kažkas tai pravestų, kad karts nuo karto, kad į mėnesį dieną [...]“ (NG_11; 3 metus globoja močiutę).

Net keli tyrimo dalyviai nurodė, kad artimojo globą namuose palengvintų ateinančio į namus specialisto, turinčio medicininių ir slaugos žinių, pagalba, t. y. atėjęs į namus toks specialistas galėtų neformalius globėjus pamokyti, pakonsultuoti. O kaip galimybę nors trumpam ištrūkti iš su pagyvenusio asmens globa susijusios darbų rutinos, tyrimo dalyviai įvardijo kiekvieną dieną ateinančio darbuotojo, kuris išleistų atsiradus skubių reikalų ar norint skirti laiko savo laisvalaikio pomėgiam, pagalbą:

„O kas, vat, norėtusi, yra dar tokia paslauga, vat, jeigu man reikėtų namuose – ten į parduotuvę nueiti ar kažką tai tokio, dar ir valgyt paduoti, ten paslaugos, bet aš jų neprašau, man jų nereikia. Tai irgi mokama, bet čia yra savivaldybės irgi institucija. Aš teiravausi, norėjau, kad vat irgi, tengi vistiek, ne tai, kad įkalintas esi, bet panašiai. O norisi ir kitą kartą, vat, nu... nu, į kiną, į teatrą nueiti. Nu, ir negali. Ir per visą žiemą sėdi. Ir ką, ir nieko. Arba jeigu reikia, tai reikia mokėti nemažus pinigus, kad žmogų kviestis iš agentūrų, kad tave išleistų pavyzdžiui.“ (NG_1; 4 metus globoja tėva).

Kad ateinančio darbuotojo pagalba yra būtina ir nedirbančiam pagyvenusio asmens namuose globėjui, liudija ir kitos informantės, kuri jau aštuonerius metus slau-

go sergančią mamą, pasakoju. Mamą globojanti dukra prisipažino, kad negalėdama skirti laiko sau, ji kartais ima galvoti „arba jinai turi mirti, arba aš turiu mirti, viskas.“ (NG_16, 8 metus globoja mamą).

Be abejonės, neformalių globėjų gerovei palaikyti svarbios ir paslaugos, paliekančios šių asmenų psichologinę gerovę. Ne vienas tyrimo dalyvis pripažino, kad pagyvenusio asmens globa namuose yra ne tik fiziškai, bet ir psichologiškai varginantis darbas, todėl jiems būtina ir psichologinė pagalba. Neformaliems globėjams trūksta dvasinės ramybės, jie norėtų išmokti kovoti su savo nerimu.

Neformalūs globėjai atkreipė dėmesį, kad globojant pagyvenusį asmenį namuose labai naudingos būtų papildomos poilsio dienos, t. y. galimybė globėjui kartą ar du kartus per mėnesį neatvykti į darbą už šias dienas neprarandant darbo užmokesčio. Informantai atkreipė dėmesį, kad jei valstybė gaili pinigų, neskiria piniginių išmokų neformaliems pagyvenusiu asmenų globėjams, tai bent galėtų duoti laisvą dieną per mėnesį dirbantiems globėjams, kokią turi tėvai su mažais vaikais. Neformalūs globėjai pripažino, kad sunkumus, kylančius dėl namuose globojamo artimojo, jiems palengvintų ir pusvalandžių ilgesnė pietų pertrauka bei slenkantis ar lankstus darbo grafikas.

Kaip jau minėta, neformali pagyvenusio asmens globa namuose yra ne tik emocijų, fizinių, bet ir materialinių išteklių reikalaujanti veikla. Tyrimo dalyviai teigė, kad norint padengti patiriamus kaštus, jiems praverstų didesnės slaugos priemonių kompensacijos, ypač sauskelnių. Taip pat tyrime dalyvavę neformalūs globėjai skundėsi per mažomis slaugos išlaidų tikslinėmis kompensacijomis, kurios yra skiriamos siekiant kompensuoti specialiųjų poreikių tenkinimo išlaidas pagyvenusiesiems ir neįgaliesiems asmenims. Jei ši išmoka būtų didesnė, tyrimo dalyviai teigė, kad tuomet galėtų įsigyti brangesnių ir geresnės kokybės vaistų bei kitų pagyvenusio asmens priežiūrai reikalingų priemonių, pavyzdžiui, specialių paklodžių, maudymo kepuraičių, kremo nuo pragulų ir pan. Viena informantė taip pat išreiškė poreikį tokiai paramos priemonei, kaip piniginė kompensacija vaikams, prižiūrintiems tėvus:

„[...] socialinė, kaip sako, socialinė apsauga turėtų būti jinai, turėtų būt žymi. Ne tokia, kažkiek tai, ne 50 eurų, ar tenais, ar dar kažkiek tai, bet atitiktų tikrai atlyginimą.“ (NG_6; 2 metus prižiūri pažįstamų porą).

Neformalūs pagyvenusiu asmenų globėjai, duodami interviu, taip pat akcentavo, kad jų kaip globėjų veikla būtų lengvesnė, jeigu būtų mažiau biurokratijos ir daugiau skaidrumo globos poreikių nustatymo ir išmokų skyrimo procese. Globos nustatymo ir skyrimo procedūros patobulinimas, pasak tyrimo dalyvių, padėtų ne tik sutaupyti laiko, praleisto šiose institucijose vertinant poreikius, bet ir sumažintų šiame sektoriuje paplitusią kyšininkavimo problemą.

Apibendrinant, galima pastebėti, kad tyrimo dalyviai išvardijo įvairias formalios paramos priemones, kurių jie šiuo metu pasigenda ir kurios jiems būtų svarbios atliekant pagyvenusio asmens globą namuose. Siekiant pažvelgti į šiuos rezultatus sistemiškai, t. y. per socialinės paramos politikos neformaliems globėjams prizmę, buvo pasitelkta 1.3.2 poskyryje aprašyta Triantafillou ir kt. (2010) paramos neformaliems globėjams politikos priemonių klasifikacija (žr. 3.13 lentelę). T. y. neformalių globėjų išvardintos trūkstamos formalios pagalbos priemonės buvo suskirstytos pagal minėtą klasifikaciją, taip gaunant visuminį vaizdą, kaip neformalūs globėjai mato savo veiklos sąsajas su formalia valstybės teikiama parama.

Kaip matome iš 3.13 lentelės, neformalūs pagyvenusių asmenų globėjai Lietuvoje išreiškė poreikį tiek specifinėms-tiesioginėms formalios paramos priemonėms (t. y. priemonėms, kurios yra nukreiptos į neformalius globėjus ir kurių paskirtis yra padėti jiems įgyvendinti globos veiklas), tiek nespecifinėms-netiesioginėms formalios paramos priemonėms (t. y. priemonėms, kurios pirmiausia yra orientuotos į pagyvenusius asmenis). Suprantama, kad kokybinis tyrimas neleidžia vertinti, kurios priemonės pageidaujamos dažniau, o kurios – rečiau, tačiau, remiantis paramos neformaliems globėjams srityje atliktais kiekybiniais tyrimais, galima teigti, kad tiesioginių ir netiesioginių pagalbos priemonių paplitimas praktikoje nėra vienodas. Pavyzdžiui, Jegermalm (2004) atlikto tyrimo duomenimis, praktikoje tiesioginės formalios pagalbos priemonės neformaliems globėjams yra kur kas retesnės. Jis įvardija dvi pagrindines to priežastis. Pirma priežastis – tai dažnai neaiškus ir neapibrėžtas globėjo ir viešojo sektoriaus santykis. Globėjai nėra nei klientai, nei pacientai, tačiau tuo pat metu jie yra dalis sistemos, kuri apima neformalią globą, viešąjį sektorių ir savanoriškas organizacijas (Jegermalm, 2004, p. 9). Antra tiesioginių priemonių globėjams retumo praktikoje priežastis, anot autoriaus, – neformalių globėjų nežinojimas apie galimas pagalbos priemones. Remiantis į praktiką orientuotu paslaugų modeliu, kuris pasitelkiamas aiškinant paramos neformaliems globėjams naudojimą, tam, kad potencialus klientas naudotųsi paslauga, jam yra svarbi trijų tipų informacija, t. y. individas turi žinoti ar tikėti, kad jis turi poreikį paslaugai; individas turi žinoti, kokia paslauga yra galima; individas turi žinoti, kaip gauti paslaugą (Montgomery ir kt., 2016). Deja, šioje disertacijoje pristatomi interviu su neformaliais globėjais neleidžia vertinti neformalių globėjų žinojimo / nežinojimo apie galimas pagalbos priemones įtakos išsakytam tiesioginių ir netiesioginių priemonių poreikiui, kadangi informantų nebuvo klausama, ar jie žino, kokios pagalbos priemonės numatomos su pagyvenusių asmenų globa susijusiuose teisės aktuose.

3.13 lentelė. Reikalingos formalios paramos neformaliems globėjams priemonės, išskirtos remiantis kokybinio tyrimo duomenimis ir suklasifikuotos pagal Triantafillou ir kt. (2010) pasiūlytą modelį

Reikalingos formalios paramos neformaliems globėjams priemonės (kokybinio tyrimo duomenys)	Triantafillou ir kt. (2010) paramos neformaliems globėjams politikos priemonių klasifikacija			
	Specifinės		Nespecifinės	
	Tiesioginės	Netiesioginės	Tiesioginės	Netiesioginės
Kasdienės buities palengvinimas:				
• būsto ir aplinkos pritaikymas;				V
• transportavimo paslaugos;				V
• karšto maisto į namus pristatymas.				V
Informacijos globos ir slaugos klausimais sklaida:				
• reklamos stendai ir lankstinukai;	V			
• slaugos kursai;	V			
• specialisto konsultacijos namuose.		V		
Socialinės paslaugos globėjams:				
• atokvėpio paslauga;			V	
• psichologinė pagalba.			V	
Priemonės, padedančios globėjui derinti globą su darbu:				
• papildomos poilsio dienos;	V			
• ilgesnė pietų pertrauka;	V			
• slenkantis ar lankstus darbo grafikas.	V			
Darbuotojas, ateinantis bendrauti su globotiniu				V
Didesnės piniginių išmokos globos gavėjams				V
Piniginių kompensacijų vaikams, prižiūrintiems tėvus	V			
Mažiau biurokratijos ir daugiau skaidrumo poreikių nustatymo ir išmokų skyrimo procese				V ²⁰

Šaltinis: parengta disertacijos autorės.

²⁰ Šios tyrimo subkategorijos negalime priskirti prie paramos neformaliai globai priemonių, nes ji kalba apie šios paramos poreikio vertinimo ir paramos skyrimo procedūrą, o ne pačią paramą (šiuo atveju kalbama apie slaugos poreikio įvertinimo ir apie piniginių išmokų skyrimo globos gavėjams procedūrą).

Tyrimo dalyvių išreikštas poreikis didesnei informacijos globos ir slaugos klausimais sklaidai suponuoja mintį, kad globėjams trūksta žinių. Neformalių globėjų poreikį informacijai ir žinių tarp formalių ir neformalių globėjų mainams akcentavo McPherson ir kt. (2014). Hengelaar ir kt. (2018) atkreipė dėmesį, kad formalūs globėjai turėtų supažindinti neformalius globėjus su pastariesiems neaiškiais globos terminais. Jegermalm (2003) taip pat pastebėjo, kad neformalūs globėjai dažnai negauna jiems reikalingos informacijos tuo metu, kai ši informacija jiems iš tikrųjų reikalinga. Vienas iš būdų spręsti šią problemą, anot Jegermalm (2003), gali būti spausdintos informacijos pateikimas globėjams. Kaip matyti 3.13 lentelėje, poreikį spausdintai informacijai reklaminių stendų ir lankstinukų pavidalu išreiškė ir Lietuvoje atlikto tyrimo dalyviai, kurie taip pat įvardijo ir slaugos kursų reikalingumą.

Prie specifinių, tačiau netiesioginių formalios paramos globėjams priemonių, kurių reikalingumą pabrėžė tyrime dalyvavę neformalūs globėjai, priskirtinos specialisto konsultacijos namuose. Informantų įvardintas poreikis slaugos specialisto konsultacijai namuose atspindi, kad neformaliems globėjams yra aktualus tiesioginis bendradarbiavimas su formalaus globos sektoriaus darbuotojais. Formalių darbuotojų pagalbos poreikį lemia tai, kad neformaliems globėjams trūksta specifinių medicininių ir slaugos žinių, tad ateinančio į namus specialisto pagalba vertinama kaip svarbus specifinių žinių šaltinis. Tačiau Triantafillou ir kt. (2010) pastebi, kad globos sektoriuje formalių ir neformalių globos paslaugų teikėjų tiesioginis bendradarbiavimas yra problemiškas. Viena iš priežasčių, keliančių bendradarbiavimo problemą, yra susijusi su tuo, kad profesionalūs globos teikėjai ne visada vertina neformalių globėjų indėlį, nėra linkę integruoti savo kaip profesionalų įgūdžių su praktiniais neformalių globėjų įgūdžiais. Tyrimai taip pat rodo, kad formalūs globėjai kartais jaučiasi tiesiog stebimi neformalių globėjų, kurie trukdo atlikti globos veiklas ir netgi įtraukia darbuotojus į šeiminius konfliktus (Triantafillou ir kt., 2010, p. 45). Hengelaar ir kt. (2018) priduria, kad formalių ir neformalių globos paslaugų teikėjų tiesioginį bendradarbiavimą apsunkina ir skirtingi globėjų lūkesčiai.

Detaliau analizuodami 3.13 lentelėje pateiktus interviu su neformaliais globėjais rezultatus, pastebime, kad neformaliems pagyvenusių asmenų globėjams itin svarbios nespacificinės-netiesioginės priemonės, nukreiptos į kasdienės buities palengvinimą. Anot Triantafillou ir kt. (2010), tai dažniausiai į ilgalaikę pagyvenusių žmonių priežiūrą įtraukiamos priemonės, kurios, deja, remiantis neformalių globėjų patirtimi, Lietuvoje nėra lengvai prieinamos. Disertacijos autorės atliktas kiekybinis tyrimas taip pat atskleidė, kad mūsų šalyje, nors pritaikytų būstų skaičius žmonėms su negalia didėja, nepatenkintų prašymų pritaikyti būstą dalis vis dar išlieka labai didelė.

Kalbant apie nespecifines-tiesiogines formalios pagalbos priemones, pastebima, kad interviu su neformaliais globėjais atskleidė poreikį psichologinei pagalbai bei, kaip rodo ir Jegermalm (2004) Švedijoje atliktas tyrimas, atokvėpio paslaugų svarbą labiausiai globos naštos paveiktiems globėjams. Kaip jau minėta, informantai pažymėjo, kad būtų labai svarbu kiekvieną dieną ateinantis padėti darbuotojas, kuris išleistų kelioms valandoms atsikvėpti. Beje, tyrime dalyvavę neformalūs globėjai išreiškė poreikį ne tik ateinančio darbuotojo, kuris išleistų juos atsikvėpti, paslaugai, bet kaip labai reikalingą paslaugą įvardijo ir darbuotojo, ateinančio atlikti ne su asmens priežiūra ar namų ūkio darbais susijusius darbus, o tiesiog bendrauti su globotiniu, paslaugą.

Kaip jau minėta, tyrimo dalyviai išreiškė poreikį tiek didesnėms piniginėms išmokoms globos gavėjams (nespecifinė-netiesioginė priemonė), tiek apkritai piniginėms išmokoms vaikams, prižiūrintiems tėvus (specifinė-tiesioginė priemonė). Tiesa, svarbu atkreipti dėmesį, kad pinigines išmokas vaikams, prižiūrintiems tėvus, kaip reikalingą priemonę įvardijo tik viena tyrimo dalyvė. Turint omenyje tai, kad Lietuvos teisės aktai nenumato jokių piniginių išmokų neformaliems globėjams, darytina išvada, kad informantai gali net nežinoti apie tokią paramos priemonę. Kita vertus, vadovaujantis lūkesčių teorija, lūkesčiai remiasi turima patirtimi (Bowling ir kt., 2012), tad kadangi Lietuvoje nėra piniginių išmokų neformaliems globėjams taikymo praktikos, informantai tokios priemonės ir nesitiki. Beje, apkritai pastebėtina, kad piniginės išmokos globojamiems asmenims Europos šalyse labiau paplitusios negu piniginės išmokos globėjams (Triantafillou ir kt., 2010; Colombo ir kt., 2011).

Apibendrinant visą 3.13 lentelėje pateiktą informaciją, galima pastebėti, kad didžioji dauguma interviu dalyvių įvardintų jiems reikalingos pagalbos priemonių atspindi neformalių globėjų poreikį paslaugoms. Tik dvi informantų įvardintos priemonės yra susijusios su piniginėmis išmokomis. Taip pat, atkreiptinas dėmesys, kad iš esmės neformalūs globėjai kalba tik apie tokias formalios pagalbos neformaliems globėjams priemones, kurios jau šiuo metu yra numatytos Lietuvos teisinėje bazėje. Informantai nekalba apie kitas galimai reikalingas formalios pagalbos priemones, kokių šalies teisinė bazė nenumato, bet kurios taikomos kitose šalyse, pavyzdžiui, globėjų draudimas nuo nelaimingų atsitikimų, neformalių globėjų sveikatos patikrinimai. Tai, kad dalis Lietuvos teisinėje bazėje šiuo metu numatytų formalios paramos neformaliems globėjams priemonių interviu dalyvių yra įvardytos kaip reikalingos mažinant su pagyvenusio asmens globa susijusius sunkumus, suponuoja mintį, kad Lietuvoje egzistuoja atotrūkis tarp *de jure* numatytų priemonių ir faktiškai / realiai gaunamų paramos priemonių.

3.2.1.4. *Interviu su neformaliais globėjais rezultatų apibendrinimas*

Taigi, apie kokį neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajų pobūdį galime kalbėti, remdamiesi neformalių globėjų patirtimi? Apibendrinant interviu su neformaliais pagyvenusių asmenų globėjais namuose rezultatus, galima teigti, kad neformalūs globėjai palaiko *remiamo familializmo* tipui būdingą neformalios ir formalios globos sąsajų pobūdį, kai globa šeimoje yra laikoma prioritetine globos forma, tačiau pagyvenusius artimuosius namuose globojančios šeimos yra remiamos įvairiomis priemonėmis. Ši teiginį galima patvirtinti dar kartą trumpai reziumuotais tyrimo rezultatais:

- Neformalūs pagyvenusių asmenų globėjai, kalbėdami apie sprendimo globoti savo artimąjį namuose priežastis, itin akcentavo vaikų pareigą ir prievolę prižiūrėti savo tėvus.
- Šeima ir kiti artimi žmonės yra įvardijami kaip pirminis fizinės ir emocinės pagalbos iš aplinkos neformaliai globėjui šaltinis, o formalios paramos priemonės yra vertinamos kaip paramos būdas, kuris turėtų padėti įveikti su artimojo globa namuose susijusius iššūkius globėjų sveikatai, finansiniams ištekliams, asmeniniam gyvenimui ir globos bei darbo derinimui.
- Neformalūs pagyvenusių asmenų globėjai Lietuvoje išreiškė poreikį tiek specifinėms-tiesioginėms formalios paramos priemonėms, tiek nespecifinėms-netiesioginėms formalios paramos priemonėms. Kitaip tariant, neformalūs globėjai išreiškė poreikį priemonėms, kurios jiems padėtų vykdyti artimojo globos namuose įsipareigojimus, o ne priemonėms, kurios juos „išlaisvintų“ nuo globos įsipareigojimų vykdymo. Net dirbantys globėjai kalbėjo apie papildomų poilsio dienų, ilgesnių pietų pertraukų, galimybės dirbti slenkančiu ar lanksčiu darbo grafiku būtinybę, kas padėtų jiems išlikti aktyviais darbo rinkoje neatsisakius savo artimojo globos namuose įsipareigojimų.

Toliau pateiktame disertacijos skyriuje pristatomi formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose interviu rezultatai, atspindintys, kaip formalūs globėjai mato neformalius globėjus savo veikloje.

3.2.2. **Formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirtis**

Formalūs globėjai, teikdami globą asmenų namuose, turi vienokią ar kitokią sąveiką su globojamų asmenų neformaliais globėjais, taip įnešdami savo matymą ir indėlį į analizuojamų dviejų sektorių sąsajas. Kitaip tariant, jie taip pat kuria tam tikras prielaidas galimoms abiejų sektorių veikėjų sąsajoms (pvz., kad būtinas for-

malių globėjų komunikavimas su neformaliais globėjais; kad neformalus globėjai yra svarbūs / nesvarbūs teikiant formalios globos paslaugas ir kt.). Be to, formalių globėjų patirtis teikiant pagalbą namuose atskleidžia ne tik tiesioginių santykių, sąveikos su neformaliais globėjais ypatumus, bet ir požiūrį bendrai į formalios globos pagyvenusiems asmenims priemonių sistemą, jos privalumus ar trūkumus. 3.14 lentelėje pateikiama disertacijos autorės parengta, analizuojant interviu su formaliais pagyvenusių asmenų globėjais namuose, išskirtų 59 subkategorijų, 15 kategorijų ir 3 temų suvestinė, o vėliau detalai analizuojama kiekviena iš jų.

3.14 lentelė. Formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose interviu duomenų, analizuotų taikant kokybinę turinio analizę, suvestinė

Subkategorija	Kategorija	Tema
1. Paslaugų kreipiasi pats pagyvenęs asmuo	1. Informacijos apie paslaugų pagyvenusiems asmenims poreikį šaltiniai	KONTAKTO SU PASLAUGŲ GAVĖJAIS IR JŲ ARTIMAISIAIS UŽMEZGIMAS IR PALAIKYMAS
2. Paslaugų pagyvenusiam asmeniui kreipiasi artimieji		
3. Akcentuojamas kaimynų bendruomeniškumas		
4. Informaciją apie potencialius paslaugų gavėjus gauna iš gydymo įstaigų, policijos, seniūnijų		
5. Formalių ir neformalių globėjų atsakomybės ribų nustatymas	2. Socialinio darbo organizatorių bendravimo su pagyvenusių asmenų artimaisiais pradžia	
6. Santykiai plėtojasi palaipsniui	3. Komunikacijos su artimaisiais būdai	
7. Susitikimai, telefonai, elektroniniai laiškai		
8. Pokalbis susitikimo metu kaip veiksmingiausias komunikacijos būdas		
9. Važiuoja tikrinti į pagyvenusių asmenų namus, kaip artimieji susitvarko	4. Grįžtamasis ryšys iš neformalių globėjų	
10. Svarbios žodinės ir raštinės artimųjų padėkos		
11. Darbuotojos jaučia, kad neformalus globėjai vertina paslaugas		
12. Grįžtamasis ryšys iš neformalių globėjų svarbus dėl EQUASS kokybės sertifikato	5. Sėkmingo bendravimo su neformaliais globėjais veiksniai	
13. Akcentuojamas bendradarbiavimas ir bendras tikslas		
14. Pasiskirstymas pareigomis ir atsakomybe tarp formalių ir neformalių globėjų		

3.14 lentelės tęsinys. Formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose interviu duomenų, analizuotų taikant kokybinę turinio analizę, suvestinė

Subkategorija	Kategorija	Tema
15. Asmens higiena, maitinimas ir namų sutvarkymas	6. Formalių globėjų „duona kasdieninė“	FORMALIOS PAGYVENUSIŲ ŽMONIŲ GLOBOS JŲ NAMUOSE ORGANIZAVIMO IR TEIKIMO YPATUMAI
16. Lydėjimo į gydymo įstaigas ir tarpininkavimo paslauga		
17. Neformalių globėjų informavimas ir konsultavimas, seminarai, mokymai neformaliems globėjams		
18. Paslaugos sudaro artimiesiems galimybes dirbti	7. Pagalbos į namus / dienos socialinės globos namuose nauda ir privalumas	
19. Paslaugų namuose privalumas stacionarios globos atžvilgiu		
20. Giriamas lankomosios priežiūros darbuotojų atsidavimas		
21. Stacionarios globos rekomendavimas didėjant globos poreikiams	8. Stacionarios globos vengimas iš artimųjų pusės	
22. Artimuosius tenkina paslaugų namuose kokybė		
23. Stacionarios globos vengimas dėl piniginių dalykų ir neigiamo giminių požiūrio		
24. Noras išlaikyti pagyvenusį artimąjį namuose		
25. Išeitis atsakius stacionarios globos – bendradarbiavimas		
26. Pabrėžiama neformalių globėjų santykių su lankomosios priežiūros darbuotojais įvairovė	9. Neformalių globėjų bendravimas su lankomosios priežiūros darbuotojais	
27. Skirtingos socialinio darbo organizatorių nuostatos dėl lankomosios priežiūros darbuotojų galybės teikti paslaugas ne darbo metu: vienur leidžiama, kitur draudžiama		
28. Darbuotojų trūkumas	10. Sunkumai ir iššūkiai teikiant socialines paslaugas namuose	
29. Didelis paslaugų poreikis		
30. Sistemos neveiknumas, tarpinstitucinis nesusišnekėjimas, biurokratizmas		
31. Paslaugų gavėjai, gyvenantys kaime be patogumų (vandens ir pan.)		
32. Darbuotojų nemandagus elgesys ir piktnaudžiavimai nesilaikant darbo grafiko		

3.14 lentelės tęsinys. Formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose interviu duomenų, analizuotų taikant kokybinę turinio analizę, suvestinė

Subkategorija	Kategorija	Tema
33. Priimti daugiau darbuotojų ir kelti atlyginimus	11. Socialinio darbo organizatorių nuomonė apie tai, ką reikėtų keisti socialinių paslaugų pagyvenusiems asmenims sektoriuje	FORMALIOS PAGYVENUSIŲ ŽMONIŲ GLOBOS JŲ NAMUOSE ORGANIZAVIMO IR TEIKIMO YPATUMAI
34. Reikėtų budinčio darbuotojo etato		
35. Didinti paslaugų įvairovę		
36. Reikėtų keisti mokėjimo už socialines paslaugas namuose tvarką		
37. Norėtų glaudesnio bendradarbiavimo tarp institucijų		
38. Neformalus globėjas kaip mokėtojas už paslaugas pagyvenusiems asmenims	12. Neformalaus globėjo vaidmens svarbos pripažinimas	NEFORMALIAUS PAGYVENUSIO ASMENS GLOBĖJO VAIDMUO PAGALBOS PROCESE SOCIALINIO DARBO ORGANIZATORIAUS POŽIŪRIU
39. Neformalus globėjai palengvina darbuotojų darbą		
40. Neformalių globėjų vaidmeniui įtakos turi moralinės vertybės ir santykis su pagyvenusiais asmenimis		
41. Paslaugų plano sudarymo kriterijai, susiję su neformaliais globėjais: užimtumas ir gyvenamoji vieta		
42. Paslaugų gavėjai slepia informaciją apie vaikus		
43. Lytis neturi įtakos globos išpareigojimų vykdymui		
44. Konstitucinės pareigos prižiūrėti tėvus priminimas		
45. Artimieji turi raštiškai pagrįsti, kodėl negali patys pasirūpinti pagyvenusių artimuoju namuose		
46. Nutrūkę tėvų ir vaikų santykiai / atsiribojimas		
47. Artimieji teisiškai tampa rūpintojais		
48. Artimieji vengia darbų, susijusių su buitimi		
49. Atskiri paslaugų sąrašai turintiems mieste vaikų ir neturintiems		
50. Geriau, kai už globą atsakingas vienas asmuo		
51. Vaikų pareigai rūpintis tėvais įtakos turi socialiniai, demografiniai pokyčiai, požiūris į pagalbą namus paslaugas		

3.14 lentelės tęsinys. Formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose interviu duomenų, analizuotų taikant kokybinę turinio analizę, suvestinė

Subkategorija	Kategorija	Tema
52. Artimųjų perdėtas reiklumas ir priekaištai dėl neesminių dalykų	14. Neformalus globėjai kaip trukdis formaliems globėjams	NEFORMALIAUS PAGYVENUSIO ASMENS GLOBĖJO VAIDMUO PAGALBOS PROCESE SOCIALINIO DARBO ORGANIZATORIAUS POŽIŪRIU
53. Neadekvatūs artimieji kaip kliūtis		
54. Artimieji kaip trukdis pagyvenusių žmonių savarankiškumui		
55. Darželių stoka šeimoms su vaikais	15. Nepatenkinti neformalių globėjų poreikiai	
56. Ilgesnės paslaugų teikimo valandos darbo dienomis ir paslaugų teikimas savaitgaliais		
57. Kūrybinė veikla globojamiems asmenims		
58. Psichologo pagalba neformaliems globėjams		
59. Asmeniškėsi globojamo asmens santykiai su darbuotoju		

Šaltinis: parengta disertacijos autorės.

Šis disertacijos poskyris struktūruojamas vadovaujantis tuo pačiu principu kaip ir poskyris, skirtas neformalių globėjų interviu rezultatų analizei, – pristatomos temos, kategorijos ir subkategorijos.

3.2.2.1. Kontakto su paslaugų gavėjais ir jų artimaisiais užmezgimas ir palaikymas

Formalių pagyvenusių asmenų namuose globėjų kontaktas su neformaliais globėjais užsimezga jau tada, kai globos reikalingas asmuo ar jo artimieji kreipiasi dėl globos, ir šis kontaktas toliau plėtojasi pagalbos teikimo procese. Interviu metu buvo paprašyta apibūdinti, kaip socialinio darbo organizatorės užmezga kontaktą su paslaugų gavėjais ir jų artimaisiais, kokiomis priemonėmis yra palaikomas bendravimas su neformaliais globėjais.

Informacijos apie paslaugų pagyvenusiems asmenims poreikį šaltiniai. Interviu metu paaiškėjo, kad apie potencialius socialinių paslaugų namuose gavėjus socialinio darbo organizatoriai sužino, kai į juos kreipiasi patys pagyvenę asmenys, kai kreipiasi pagyvenusių asmenų artimieji, gydymo įstaigų, policijos, seniūnijų atstovai. Taip pat buvo akcentuotas didėjantis kaimynų bendruomeniškumas:

„Labai dabar yra bendruomeniški kaimynai, kurie pamato, kad jų jų laiptinėj gyvena žmogus, vat, jie kreipiasi.“ (SDP_1).

Socialinio darbo organizatorių bendravimo su pagyvenusių asmenų artimaisiais pradžia. Socialinio darbo organizatorės, kalbėdamos apie bendravimo su pagyvenusių asmenų artimaisiais pradžia, atkreipė dėmesį į santykių su neformaliais globėjais įvairovę. Pavyzdžiui, socialinio darbo organizatorė, atsakinga už dienos socialinės globos namuose organizavimą, savo ryšius su neformaliais globėjais apibūdino taip:

„Eee... jie [ryšiai, paaiškinta disertacijos autorės] labai yra įvairūs. Jie [ryšiai, paaiškinta disertacijos autorės] yra, kai kurie yra labai pozityvūs ir labai geranoriški, o kai kurie yra pavargę ir ne tokie pozityvūs ir geranoriški.“ (SDD_4).

Socialinio darbo organizatorės taip pat akcentavo, kad jų santykiai su neformaliais globėjais plėtojasi palaipsniui, o bendravimo pradžioje yra svarbu išsiaiškinti formalių ir neformalių globėjų atsakomybės ribas, lūkesčius vienas kito atžvilgiu, kad būtų aišku, kas ką gali ir turi atlikti teikiant paslaugas.

Komunikacijos su artimaisiais būdai. Komunikacijai su artimaisiais yra pasitelkiami įvairūs būdai – susitikimai, pokalbiai telefonu, elektroniniai laišakai. Nėra bendro sutarimo dėl veiksmingiausio komunikacijos su neformaliais globėjais būdo. Jei viena socialinio darbo organizatorė teigia, kad jai *„labai patogu yra elektroninis paštas“ (SDD_5)*, tai kita – pasisako už pokalbį susitikimo metu:

„Pokalbis. Pokalbio metu vis tiek. Telefonas, telefonas tai yra porą minučių, ane, tiesiog daugiau informacijos perdavimas. Aš pasakau, ten penki sakiniai ir viskas. Jeigu man reikia kažkokių tai aplinkybių, jeigu eina kažkokios tai aptarimas galbūt, ar ne, kažkoks tai situacijos gilinimasis, tada aš jau einu, prašausi susitikimo ir einu į pokalbį, jeigu ten kažkokios dar derybos, galbūt, vyks dėl tos paslaugos teikimo. Visokių situacijų. Arba elektroniniu. Elektroniniu tai sąskaitą išsiunčiam ir viskas. Visiškai trumpa informacija.“ (SDD_4).

Socialinio darbo organizatorės, norėdamos palaikyti kontaktą su paslaugų gavėjais ir jų artimaisiais, kartais vyksta į jų namus ir, jų žodžiais tariant, *„pasitiktina“*, kaip artimiesiems sekasi globoti pagyvenusius šeimos narius: *„Mes važiuojam, pasitikinam, nu, patikrinam, mes važiuojam, pasišnekam.“ (SDPD_11).*

Grįžtamasis ryšys iš neformalių globėjų. Nors viena tyrimo dalyvių pripažino, kad nejaučia ypatingo neformalių globėjų dėkingumo už jų artimiesiems namuose teikiamas paslaugas, kitos tyrime dalyvavusios socialinio darbo organizatorės teigė sulaukiančios tiek žodinių, tiek raštiškų padėkų. Taip pat tyrimas atskleidė, kad socialinio darbo organizatorės jaučia, kad neformalus globėjai vertina jų paslaugas, o tai liudija ir toks informantės pasakojimas, kaip:

„Ir tikrai, va, tie gerieji pavyzdžiai dažniausiai yra pasakymas, kai sakau, geriausias komplimentas yra, kai pasako – „jeigu ne jūs, mano gyvenimas būtų labai prastas“ arba, kai

sakau, tikrai galiu pasidžiaugti, kai paskambino klientų sūnus ir pasakė – „turėdamas jus, aš jaučiuosi laimingas“. Tai čia užmuša, nu, ta prasme, ta gerąja prasme. Nes jis, na, supranta tą vertę ir supranta, kokią kokybę turi.“ (SDD_4).

Beje, tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad grįžtamasis ryšys, gaunamas iš neformalių globėjų, tampa vis svarbesniu, nes neformalių globėjų nuomonė yra įtraukiama į socialinių paslaugų namuose kokybės vertinimą. Kaip teigė viena tyrimo dalyvė, grįžtamasis ryšys iš neformalių globėjų yra svarbus dėl EQUASS²¹ kokybės sertifikato:

„Reikalaujam ((juokiasi)) grįžtamojo ryšio ((juokiasi)). Nes, nežinau, minėjo, jos neminėjo turbūt, mes dalyvaujame EQUAS projekte, siekiame gauti sertifikatą kokybės. Tai nuolatos, reguliariai atliekamos apklausos anoniminės, jų nuomonė. Mes, kaip socialiniai darbuotojai, keletą kartų per metus peržiūrime ir susitikimo metu aptariame paslaugų teikimo procese, klausiam pastebėjimus, pageidavimus, pasiūlymus ties mumis, kas, kad jau jiems geriau būtų ir patogiau, ir panašiai, ką jie tokio turi individualius, galbūt, kažkokius pageidavimus, į kuriuos turime atsižvelgti, turime ir tokių atvejų. Tai nuolatos palaikome ryšį ir išklausome nuomonę, ir jie turi teisę pasakyti savo nuomonę ano-anonimiškai.“ (SDD_3).

Sėkmingo bendravimo su neformaliais globėjais veiksniai. Socialinio darbo organizatorėms pasakojant sėkmingus bendravimo su pagyvenusiu asmenų artimaisiais pavyzdžius, paaiškėjo, kad sklandaus bendravimo su neformaliais globėjais pagrindas yra bendradarbiavimas ir bendras tikslas bei pasiskirstymas pareigomis ir atsakomybe tarp formalių ir neformalių globėjų.

Socialinio darbo organizatorės, dalyvavusios tyrime, bendradarbiavimą suvokia kaip kokybiško rezultato pagrindą ir išvelgia bendradarbiavimo naudą visiems trims pagalbos namuose proceso dalyviams:

„Būtent, jeigu kalbant apie, ir šiaip, iš principo, tada jaučiasi daug geriau tiek, visos visos trys pusės. Na, mes kaip įstaiga jaučiamės tvirtai. Tai, bet mes įstaiga, mums lengviau jaustis tvirtai. Pats klientas, klientas jaučias, nu, tada jau bus saugus ir pats artimasis bus ramesnis, nes jisai žino, kad turi mus.“ (SDD_5).

Akcentuodamos bendradarbiavimo svarbą, tyrimo dalyvės kartu atkreipia dėmesį į tai, kad neformalių globėjų ir darbuotojų santykis neturėtų būti grįstas kišimusi, nes per didelis kišimasis kelia įtampą.

²¹ EQUASS (angl. *The European Quality in Social Services*) – tai sertifikavimo, mokymo ir konsultavimo sistema, kuri padeda įgyvendinti Savanoriškos Europos socialinių paslaugų kokybės sistemos (angl. *Voluntary European Quality Framework for Social Services*) reikalavimus. EQUASS sistema apima 10 kokybės principų, kurie suformuluoti konsultuojantis su socialinio sektoriaus suinteresuotais šaliniais ir grindžiami Europos socialinių paslaugų kokybės užtikrinimo sistema. Plačiau apie EQUASS žiūrėti internetiniame puslapyje adresu <http://www.equass.lt/>.

Kaip minėta, sklandžiam formalių ir neformalių globėjų bendravimui svarbu yra pasiskirstymas pareigomis bei atsakomybe. Socialinio darbo organizatorės teigia, kad vertinant paslaugų poreikį pagyvenusiam asmeniui visada stengiamasi įtraukti ir aplinką, pasidalinti, kas už kurią pagyvenusio asmens globos sritį bus atsakingas. Kitos tyrimo dalyvės pastebėjo, kad pareigų ir atsakomybės tarp formalių ir neformalių globėjų pasiskirstymas yra labai svarbus tuo, kad sudaro galimybę neformaliems globėjams perleisti formaliems globėjams globos veiklas, kurių jie patys dėl vienokių ar kitokių priežasčių negali atlikti:

„Tai sūnūs ir puikiausiai, ir kontaktas, aišku, jįsai jau tenais, nu, kaip sako, man yra sunku, aš, pavyzdžiui, nedarau mamai asmens higienos, aš jai viską paduoju, bet sako, nu, aš negaliu perlipti per save. Ir sako, nu, jūs mane šaudykite, nu aš, nu, jįsai mano metų maždaug, nu, sako, aš negaliu, tai yra mano mama. [...] Bet, tarkim, kas liečia bendradarbiavimą, tai užtenka tik paskambinti, užtenka parašyti ir čia ir dabar arba artimiausių dienų, antrą kartą nereikės prašyti, antrą kartą nereikės priminti, viskas bus padaryta. Tai vėl. Nu, žmogus kiek gali ir kaip jįsai supranta tą priežiūrą.“ (SDD_5).

Apibendrinant formalių pagyvenusių asmenų globėjų kontakto su neformaliais globėjais užmezgimo ir palaikymo ypatumus, galima pastebėti, kad socialinio darbo organizatorės tiek kontakto užmezgimo su neformaliais globėjais pradžioje, tiek ir tolesniuose santykiuose, itin akcentavo pasiskirstymą pareigomis ir atsakomybe. Toks pareigų ir atsakomybės pasiskirstymo tarp formalių ir neformalių globėjų akcentavimas leidžia daryti prielaidą, kad socialinio darbo organizatorės yra linkusios palaikyti teorinėje disertacijos dalyje aptartą užduoties specifiškumu paremtą ryšių tarp formalios ir neformalios globos modelį, kurio esmė, kaip jau minėta, anot Kemp ir kt. (2013), – globėjo pasirinkimas yra siejamas su globos užduotimi, kai daugiau įgūdžių reikalaujanti globa yra teikiama formalių, kvalifikuotų globos teikėjų, o formali ir neformali globa papildo viena kitą. Prielaidą apie užduoties specifiškumu paremtą modelio priimtinumą socialinio darbo organizatorėms sustiprina ir tai, kad pateikdamos sėkmingo bendravimo su neformaliais globėjais pavyzdžius, socialinio darbo organizatorės akcentavo formalių ir neformalių globėjų bendradarbiavimo ir bendro tikslo svarbą: *„Ir labai gražu būna, ir labai gera dirbti, ir sklandu, ir kada iš visų pusių tas pats tikslas vienodas, ir noras didelis.“ (SDD_3)*, o kai taip yra, tuomet galima tikėtis, kad formali ir neformali globa papildys vieną kitą.

3.2.2.2. Formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose organizavimo ir teikimo ypatumai

Formalių ir neformalių globėjų veiklos sąsajų pobūdį individualiame lygmenyje atskleisti padeda gilinimasis į paslaugų organizavimo ir teikimo ypatumus.

Formalių globėjų „duona kasdienė“. Tyrimo metu socialinio darbo organizatorių teirautasi, kokio pobūdžio paslaugų dažniausiai kreipiasi pagyvenę asmenys ir jų artimieji. Paaiškėjo, kad dažniausios paslaugos yra susijusios su asmens higiena ir buitinėmis, kaip pavyzdžiui, maudymas, patalynės keitimas, perrengimas, maisto produktų atnešimas, maisto gamyba, o „populiariausia“, anot vienos tyrimo dalyvės, paslauga yra buto tvarkymas, nors įstaiga, kur pašnekovė dirba, kaip ji pabrėžia, ir nėra „valymo firma“:

„Dabar populiariausios yra taip, labai norėtu, kad mes būtume tikri valytojai. Žinot, butas, tai taip, bet mes dabar kaip čia, mes nesame valymo firmos, jeigu jums reikia valymo firmos išvalyti butą, jūs ieškokite patys firmos patalpų valymo paslaugų, tada jums išvalys dulkes visas, viską.“ (SDP_7).

Tarp kitų pagyvenusiems asmenims namuose dažniausiai teikiamų paslaugų buvo minimas darbo vietos sutvarkymas, specialaus maisto ruošimas, dokumentų tvarkymas, vaistų išrašymas, tarpininkavimas tarp gydymo įstaigų, lydėjimas į Bažnyčią. Kita svarbi socialinio darbo organizatorių teikiamų paslaugų grupė – neformalių globėjų informavimas ir konsultavimas. Informuoti ir konsultuoti pagyvenusių žmonių artimuosius tenka įvairiais klausimais – dėl priemonių trūkumo, dėl lankomosios priežiūros darbuotojų darbo grafiko pasikeitimo, dėl sugedusios spynos, dėl funkcinės lovos įsigijimo. Kaip į neformalius globėjus orientuotą paslaugą tyrimo dalyvės įvardijo ir tarpininkavimą. Kaip teigė viena socialinio darbo organizatorė, jai tenka tarpininkauti organizuojant transportą, derinant gydytojo priėmimo laikus, nes „pats žmogus to ne ne, nes net neužtenka kantrybės ar ar ne-ne-nesugeba to padaryt“ (SDD_4). Beje, disertacijos autorės nuomone, kaip tarpininkavimą galima traktuoti ir socialinio darbo organizatorių pagalbą neformaliems globėjams ieškant žmonių, kurie galėtų jų pagyvenusiais artimaisiais pasirūpinti ir tuomet, kai formalios globos paslaugos neteikiamos. Viena tyrimo dalyvė interviu metu minėjo, kad rekomenduoja artimiesiems asmenis, kurie galėtų jiems pagelbėti papildomai:

„[...] mes turim irgi ten tų, nes ateina pas mus ten, ieško darbo, kreipiasi žmonės irgi pabaigę ten lankomosios priežiūros darbuotojo ten koaliciją turi, ir kartais jie patys prašo, jeigu kažkas norėtu ten kažkokių paslaugų privačių, gal galit mus parekomenduoti, tai mes tada artimiesiems tikrai turėdami tokių kontaktų rekomenduojam tuos asmenis, kad jie ten kažkaip susitartų dėl tų savaitgalių, šventinių dienų ir ir jiems ten sumokėtų tada atskirai, privačiai.“ (SDD_12).

Kartais socialinio darbo organizatorių iniciatyva neformaliems globėjams rengiami mokymai ar seminarai. Vilniuje dirbančios socialinio darbo organizatorės pasitei-

ravus, ar neformalūs globėjai neprašo jų pamokyti, kaip geriau atlikti vieną ar kitą su globa susijusią veiklą, socialinio darbo organizatorė papasakojo, kad ji kartu su slaugytoja savo kuruojamoje seniūnijoje pradėjo organizuoti seminarus neformaliems globėjams ir teigia pastebėjusi jų naudą:

„Norim nenorim, ta prasme, jie nori to ar nenori, bet mes juos pamokom. Na, ne tai, kad priverstinai, bet mes, vat, esam ir su savo slaugytoja [...] susiorganizavę ir pokalbius tokius, ale seminarus, ale mokymus, [pasitikslinu, ar su neformaliais], jo jo su. Mes tiesiog susisėdom, prie arbatos, pasėdėjom, apsitarėm kartu, ko trūksta. [...] Čia mes vietoj, mes tiesiog susu-sugalvojom, kad tą reikia ir mes tą darėm. Dabar jau tas į metines užduotis įtraukėm ((juokiasi)), mes padarėm savanoriškai, bet kažkam ta mintis patiko, tai dabar mes jau į metines užduotis tą turim, su neformaliais susisėsti.“ (SDD_5).

Pagalbos į namus / dienos socialinės globos namuose nauda ir privalumas. Interviu su socialinio darbo organizatoriais atskleidė šių darbuotojų požiūrį į jų organizuojamų socialinių paslaugų namuose pagyvenusiems asmenims naudą. Pirmiausia, kad paslaugos sudaro galimybes artimiesiems dalyvauti darbo rinkoje:

„Mūsų mūsų kaip ir tikslas yra, kad kuo labiau, kuo daugiau išleisti į darbo rinką tu artimųjų, kurie rūpinasi savo artimu. Tai kol jų nėra, tai mes užtikrinam tą pagalbos teikimą.“ (SDD_3).

Galima pastebėti, kad formalūs pagyvenusių asmenų globėjai, kalbėdami apie pagalbos į namus / dienos socialinės globos namuose paslaugų privalumą stacionarios globos atžvilgiu, atkreipė dėmesį, jog paslaugos į namus leidžia skirti globojamam asmeniui daug daugiau dėmesio nei jis gautų stacionarioje įstaigoje:

„Taip, todėl, kad, suprantate, mes ateinam du kartus ir tas, nu, pavyzdžiui, ar ne, sakykim, toksai tipinis, tradicinis toksai jau modelis būtų du kartai ir tai yra keturios valandos, sakykim, tokio jau gryno buvimo su paslaugų gavėju. Taigi tai yra, sakykim, dvi darbuotojos ir visas dėmesys į asmenį. Tai kokioj slaugos ligojinėj jis gaus šitiek dėmesio? Niekur. Kad dvi darbuotojos keturias valandas stovėtų šalia.“ (SDD_4).

Taigi, formalios paslaugos palengvina neformaliems globėjams galimybes dalyvauti darbo rinkoje, o kartu ir išlaikyti savo, kaip globėjo, funkcijas, neatiduodant artimo žmogaus į stacionarios globos įstaigas.

Stacionarios globos vengimas iš artimųjų pusės. Nors socialinio darbo organizatorės ir įvardijo socialinių paslaugų namuose privalumą stacionarios globos atžvilgiu, tačiau jos pažymėjo, kad kartais pasitaiko atveju, kai didėjant pagyvenusio asmens globos poreikiams, visgi tenka artimiesiems rekomenduoti stacionarią globą. Daliai neformalių globėjų toks globos variantas būtų priimtinas, tačiau, kaip paste-

bėjo tyrimo dalyvės, ne visada įmanomas įgyvendinti dėl paties pagyvenusio asmens noro gyventi savo namuose:

„Gal artimieji šiaip ir nebūtų prieš, nes artimieji, kaip pasakyt, nelinke rūpintis, žinot, ta slauga namuose tai yra toks alinantis darbas, aš pati perėjau, per tą perėjus, tai va, bet jie tiesiog, nu, kartais nesugeba įkalbėti to žmogaus. Jeigu jis yra veiksnus, jis nori likti savo namuose iki galo. Ir jie irgi tiesiog, nu ką, sako, nieko nepadarysi. Tai va, tokių atvejų.“ (SDP_8).

Socialinio darbo organizatorės įvardijo ir atvejus, kai stacionarios globos vengia patys pagyvenusio asmens artimieji, nes juos tenkina socialinių paslaugų namuose kokybė arba jie baiminasi neigiamo giminių požiūrio į tai, kad jie ne patys globoja, o, vienos tyrimo dalyviais žodžiais, *„atidavė kažkam tai tuos senelius“* (SDP_13). Beje, socialinio darbo organizatorės išvelgė ir materialines artimojo globos namuose priežastis. Tyrimo dalyvės teigė pastebinčios, kad artimieji kartais baiminasi globos namų dėl turtinių klausimų, dėl to, kad paslaugos namuose yra pigesnės ir, anot vienos informantės, *„gaunasi ta tokia, kaip ir šeimyninis toks bus“* (SDD_4).

Neformalių globėjų bendravimas su lankomosios priežiūros darbuotojais. Teikiant ir organizuojant pagalbą namų / dienos socialinės globos paslaugas pagyvensiems asmenims labai svarbus yra ir lankomosios priežiūros darbuotojų, kurie gauna nurodymus iš socialinio darbo organizatorių, vaidmuo. Lankomosios priežiūros darbuotojų darbo pagyvenusiu žmonių globos paslaugų sektoriuje aspektai yra plačiai išnagrinėti jau minėtuose Kuznecovienės ir Naujanienės (2015) bei Žalimienės ir kt. (2017a) atliktuose tyrimuose, tad disertacijos autorei buvo įdomu tik atskleisti, kokius lankomosios priežiūros darbuotojų santykių su neformaliais globėjais ypatumus išvelgia socialinio darbo organizatorės.

Taigi socialinio darbo organizatorių pasiteiravus apie neformalių globėjų santykius su lankomosios priežiūros darbuotojais, tyrimo dalyvės pabrėžė tų santykių įvairovę – vieni tarpusavyje bendrauja, o kiti būna nuolat kažkuo nepatenkinti. Pavyzdžiui, artimieji priekaištuoja dėl pernelyg didelio lankomosios priežiūros darbuotojo kišimosi į glojamo asmens gyvenimą. Taip pat tyrimo duomenų analizė leidžia daryti prielaidą, kad mieste dirbantys lankomosios priežiūros darbuotojai mažiau tiesiogiai bendrauja su neformaliais globėjais nei dirbantieji rajone. Šią prielaidą patvirtina mieste ir rajone socialines paslaugas namų organizuojančių socialinio darbo organizatorių pasakojimai. Vilniuje dirbanti socialinio darbo organizatorė (SDP_2) teigė, kad lankomosios priežiūros darbuotojai *„mažai susiduria su su aplinka, nes jie konkrečiai teikia tam žmogui, kuris yra namuose. Su aplinka daugiausia susiduria organizatorius organizuojant pagalbą“*. Rajone dirbanti socialinio darbo organiza-

torė (SDP_13) teigė priešingai, kad globojamo pagyvenusio asmens artimieji „*daugiau bendrauja su lankomosios priežiūros darbuotojom, jos labiau tą, nu, jie kontaktą palaiko labiau su ja, ten jie vis tiek, gal ir susitinka dažniau, nu, vat, jau gyvai, jiems kitaip ten bendraut. Su manim kažkaip tai nelabai. Nu, nėra to tokio.*“

Tyrimė dalyvavusios socialinio darbo organizatorės atkreipė dėmesį, kad pasitaiško neformalių globėjų, kurie norėtų dar artimesnio santykio su lankomosios priežiūros darbuotojais, todėl yra nepatenkinti tuo, kad jiems negalima darbuotojo pavaišinti, kartu išgerti kavos:

„Ai, pas-paskutiniu metu dar viena buvo gavėja, tam EQUAS projektui mes dabar renkam ten tokius pageidavimus, tai dėl to aš juos šitaip prisimenu. Eee... kad negali pavaišinti darbuotojo ir pasėdėti su juo kavos, arbatos išgerti. Pas mus tokio dalyko irgi kaip ir nėra. Tai dabar jau tariamės, kad leisti išimtiniais atvejais [...]. Bet tokio dalyko vengiam, tų pačių pakištukų, šokoladukų ir viso kito irgi, darbuotojai griežtai šitą žiūrim, tai vat, kiti nesuprato. Dabar jau truputėlį pripratom prie to, anksčiau jau čia išgyvendinom tą dalyką.“ (SDD_3).

Socialinio darbo organizatorės pastebėjo, kad nors tokių atvejų nėra daug, tačiau joms tenka spręsti ir konfliktines situacijas, kylančias tarp lankomosios priežiūros darbuotojų ir neformalių globėjų. Tyrimo dalyvių pasakojimai atskleidė, kad konfliktinėse situacijose ieškoma kompromiso, stengiamasi išsiaiškinti ir aptarti sudėtingas situacijas ir tik sulaukus rimtų argumentų iš artimųjų, kodėl jiems netinka pasikirtas lankomosios priežiūros darbuotojas, nusprendžiama tą darbuotoją pakeisti kitu, kad būtų išvengta didesnių nesutarimų ir dar blogesnių santykių. Kaip teigė Kaune dirbanti socialinė darbuotoja (SDD_9), tik išklausus abi konfliktuojančias puses yra keičiamas darbuotojas, nes jei „*netinka tas žmogus, tai neerzinam nei kliento, nei artimųjų, mes taip jau stengiamės, paderinam, kad tiktų, patiktų, kad sutartų.*“

Interviu metu atsiskleidė skirtingas socialinio darbo organizatorių požiūris į galimybę lankomosios priežiūros darbuotojams ne darbo metu privačiai teikti globos paslaugas tiems patiems pagyvensiems asmenims. Vilniuje socialines paslaugas į namus organizuojanti darbuotoja (SDD_3) teigė, kad lankomosios priežiūros darbuotojas, kuris „*teikia paslaugas, paslaugų gavėjai negali privačiai jam teikti paslaugų. Būna tokių momentų, tikrai kartais, nu, pusvalandžio, valandos ilgiau jau pabūti, o nėra galima. Darbuotojas negali to daryti.*“ Draudimą teikti paslaugas privačiai socialinio darbo organizatorė aiškina neigiama kitų įstaigų, kurios leido lankomosios priežiūros darbuotojoms dirbti ir privačiai, patirtimi (socialinio darbo organizatorė neįvardijo, kokia ta neigiama patirtis) bei tuo, kad darbuotojui gali būti sunku atskirti ribas tarp savo privačių ir darbo įsipareigojimų. O štai Varėnoje socialines paslaugas į namus

organizuojančios darbuotojos pasakojimas (SDD_12) atskleidė, kad jų įstaiga nedraudžia lankomosios priežiūros darbuotojoms globos paslaugas tam pačiam pagyvenusiam asmeniui teikti ir privačiai. Visgi tokiu atveju darbuotojas yra perspėjamas, kad iškilus kažkokiems nesklandumams įstaiga jų neapsaugos.

Sunkumai ir iššūkiai teikiant socialines paslaugas namuose. Socialinio darbo organizatorėms pradėjus kalbėti apie sunkumus ir iššūkius, su kuriais tenka susidurti organizuojant ir teikiant socialines paslaugas namuose pagyvenusiems asmenims, ne viena darbuotoja kaip vieną iš pagrindinių sunkumų įvardijo darbuotojų trūkumą. Tyrimo dalyvės minėjo, kad itin trūksta kompetentingų darbuotojų, kad labai sudėtinga užtikrinti paslaugų teikimą, kai kuris nors darbuotojas suserga ar vasarą išeina atostogų.

Su darbuotojų trūkumu glaudžiai siejasi ir kitas iššūkis, su kuriuo tenka susidurti socialinio darbo organizatorėms, – didelis paslaugų poreikis, kurio įstaigos ne visada sugeba patenkinti. Taip pat socialinio darbo organizatorės pastebi, kad žmonės kartais užsisako per daug paslaugų, kurių vėliau atsisako dėl finansinių sunkumų arba sulaukę artimųjų pagalbos. Toks žmonių neapsisprendimas dėl reikalingų paslaugų sutrikdo lankomosios priežiūros darbuotojų darbo planą, ką tyrimo dalyvės įvardija kaip trikdį jų darbui:

„Ateinam, mums paslaugų nereikia. Kodėl nereikia? Aplankė sūnus, aplankė, reiškia, dukterėčia, aplankė anūkas ar dar kažkas atvyko, kokia draugė. Tai vat, pas mus tie sunkumai, nes mes sudarome planus savaitei į priekį. Ir mes sudarome planą, ir staiga tas žmogus atsisako, ir turim per dieną vėl naujai susidaryti planą, kad lankomosios priežiūros darbuotojai būtų užimti tą kiaurą dieną, ir tada siūlome net į kitą seniūniją, jeigu matom, kad pas mus jau jau darbo mažiau.“ (SDP_1).

Rajonuose dirbantiems formaliems pagyvenusių asmenų globėjams sunkumų kyla ir dėl globojamų žmonių gyvenimo sąlygų. Paaiškęjo, kad kaimiškose vietovėse, kur pagyvenę žmonės gyvena be patogumų, yra fiziškai sunkiau teikti paslaugas:

„Tai pirmiausia, tai, aišku, būna sąlygos tų asmenų namuose, nes kadangi mūsų rajonas yra kaimiškų, daugiau kaimiškos vietovės, mieste pakankamai maža dalis mūsų visų klientų skaičiaus, tai, aišku, yra, senyvo amžiaus asmenys gyvena be patogumų, lauke malkos, vanduo, tai apsunkina ir ištempia tą paslaugos trukmę, o ta paslaugos trukmė dažniausiai būna tokia pati ir mieste, ir kaime.“ (SDD_12).

Tarp sunkumų ir iššūkių organizuojant ir teikiant socialines paslaugas į namus, socialinio darbo organizatorės interviu metu taip pat įvardijo sistemos neveiksnumą, tarpinstitucinį nesusišnekėjimą ir biurokratizmą. Kaune dirbanti socialinio dar-

bo organizatorė (SDP_8) kaip didelę problemą įvardijo atvejus, kai būna akivaizdu, kad žmogui pagalbos į namus paslaugų jau neužtenka, tačiau specialieji poreikiai jam nustatomi ir dienos slauga namuose skiriama tik tuomet, kai jis net pavalgyti pats negali.

Socialinio darbo organizatorės atkreipia dėmesį ir į sunkumus, susijusius su bendravimu su paslaugų gavėjais ir jų artimaisiais. Vilniuje dirbanti socialinio darbo organizatorė (SDD_3) pastebi, kad daugėja „*nebendradarbiavimo atveju, kuomet sunku užtikrinti sklandų dienos globos teikimą, tiek tarp pačio gavėjo, tiek tarp jo aplinkos*“. Kita tyrimo dalyvė teigė, kad sunku dirbti su tais pagyvenusiais asmenimis, kurie patys su nieko nesugyvena ir jų artimieji tarpusavyje nesusikalba. Kaip problemą socialinio darbo organizatorės įvardijo ir paslaugų gavėjų nesąžiningumą, apsimetinėjimą bei sudėtingas paslaugų gavėjų gyvenimo sąlygas. Viena tyrimo dalyvė užsiminė, kad darbuotojoms būna tiesiog nesaugu lankytis paslaugų gavėjų namuose, nes tenka susidurti ir su asocialiais asmenimis.

Tyrimo dalyvės atkreipė dėmesį, kad sunkumų kyla ne tik dėl paslaugų gavėjų ar jų artimųjų elgesio, bet kad tenka spręsti problemas, kylančias ir dėl darbuotojų nemandagaus elgesio. Pasitaiko ir darbuotojų piktnaudžiavimo atvejų, todėl darbuotojai raginami laikytis jiems nustatyto darbo grafiko. Kita socialinio darbo organizatorė kaip vieną iš pagrindinių sunkumų, su kuriuo jai tenka susidurti organizuojant pagalbos į namus paslaugas pagyvenusiems asmenims, įvardijo nesusikalbėjimą su darbuotojais, kurie nepriima naujovių:

„Pirmiausia tai turbūt su tokiais, kad sunku susikalbėjimas su darbuotojais. Visų pirma, labai nenori, jokių naujovių nepriima. Dirba pagal nusistovėjusią, užsisenėjusią tvarką. Tai vat, pagrindinis tas dalykas, nes norint, kad kokybiškai būtų paslaugos teikiamos, tai visų pirma, turbūt, reikia pradėti nuo nuo keitimosi, nuo naujovių, nuo darbuotojo pačio. Tai tiek, nežinau.“ (SDP_13).

Socialinio darbo organizatorių nuomonė apie tai, ką reikėtų keisti socialinių paslaugų pagyvenusiems asmenims sektoriuje. Socialinio darbo organizatorių, dalyvavusių tyrime, buvo teirautasi ne tik apie sunkumus ir iššūkius, su kuriais jiems tenka susidurti organizuojant ir teikiant socialines paslaugas namuose, bet ir apie tai, ką jie pakeistų socialinių paslaugų pagyvenusiems asmenims sektoriuje, jeigu turėtų galios. Tyrimo dalyvės, atsakydamos į minėtą klausimą, teigė, kad labai svarbu būtų priimti daugiau darbuotojų ir didinti jiems skiriamą finansinį atlygį. Informančių nuomone, didesni atlyginimai paskatintų ateiti daugiau darbuotojų ir didintų jų motyvaciją. Kartu tai mažintų paslaugų gavėjų ir jų artimųjų nepasitenkinimą dėl ilgų eilių, laukiant pagalbos į namus ar dienos socialinės globos namuose paslaugų:

„Labai yra didelės. Metai. Dabar metai yra eilė. Net net negražu, kai kitą sykį paskambina, ir ir žmonės tikrai galvoja, taip būna nušviesta, kad, matyt, taip gal iš ligininės išleisdami slaugos „na, tai jūs kreipsitės, vat, pas šitą socialinį darbuotoją ir jinai jums suteiks dienos socialinę globą“. Ir tas žmogus skambina su ta viltim, kad jisai „žinokit, mes parvažiuojam penktą, tai gal jau jūs ir ateisite šeštą“. Jo, sakau, šeštą, bet po metų (juokiasi). Ne, taip nesakau, jo, negali (juokiasi). Tai va, tai tai tai toks vat nusi..., jo, yra nusivylimas. Tai sakau, vėlgi, ir vėl remiamės į pinigus.“ (SDD_4).

Kita tyrime dalyvavusi socialinio darbo organizatorė (SDD_3) teigė, kad tiek jai, kaip darbuotojai, tiek paslaugų gavėjui, tiek jo artimiesiems būtų labai naudingas budinčio darbuotojo etato įsteigimas. Budintis darbuotojas, anot tyrimo dalyvės, palengvintų paslaugų organizavimą ir teikimą, staiga padidėjęs paslaugų poreikiui arba susirgus nuolatiniams darbuotojams. Taip pat informantės pabrėžė ir poreikį didinti socialinių paslaugų namuose įvairovę. Vilniuje dirbanti socialinio darbo organizatorė (SDP_1) paminėjo, kad Vilniaus miesto tarybai įteiktas siūlymas praplėsti socialinių paslaugų namuose sąrašą įtraukiant bendravimo ir pasivaikščiojimo paslaugas. Varėnoje dirbanti socialinio darbo organizatorė (SDP_13) taip pat akcentavo pagyvenusių asmenų bendravimo poreikį ir teigė mananti, kad socialinių paslaugų namuose gavėjams reiktų organizuoti susibūrimus, kad jie turėtų progą pabendrauti:

„Mhm. Aš gal, jeigu dar jisai geba, tai į kažkokius tai susibūrimus dar, nu, bandyčiau organizuot kažkokius tai tokius, vat, susibūr..., nu, nes jie vis tiek po vieną sėdi tuose namuose. Ateina ta darbuotoja ir, vat, yra, va, prisimčiau irgi dar toki dalyką, yra ta močiutė tokia. Jinai nieko neturi, artimųjų, visi taip jau, sūnus numirė, ten artimieji toli, ten anūkė. Ir jinai ateina darbuotoja, tai jinai tiesiog jos nenori išleisti, nes jinai pastoviai viena, pastoviai viena, ir jinai taip nori kažkur.“ (SDP_13).

Kalbant apie pokyčius socialinių paslaugų namuose pagyvenusiems asmenims sektoriuje, išsiskyrė tyrimo dalyvių požiūris dėl mokėjimo už paslaugas tvarkos. Viena tyrimo dalyvė teigė mananti, kad turėtų būti persvarstyta mokėjimo už dienos socialinės globos paslaugas tvarka ir būtų įtrauktas turto vertinimas, nes taip būtų teisingiau visų mokesčių mokėtojų atžvilgiu:

„O aš manyčiau, kad turėtų būti ir šičia, irgi įvertinta, ar žmogus, nes yra, pavyzdžiui, situacija. Nu, čia dabar ne dienos socialinė globa, pavyzdžiui, pagalba į namus, ar ne. Močiutė viena gyvena keturių kambarių bute. Keturių kambarių bute. Ir kyla klausimas dabar, ar ne, kiek mes to buto tvarkom, kiek mes, ar mes jį visą zulinam, ar ne visą zulinam. Mes teikiame socialinę paramą... Mano galva, čia turėtų būti, keistis turėtų tokia situacija. Jeigu ateina socialinė parama, mokesčių mokėtojai, tai, aš manau, kad turėtų būti ir jos gyvenimas kažkaip tai, turėtų būti, pasikeisti.“ (SDD_4).

Kita socialinio darbo organizatorė pasisakė už paslaugų įkainių mažinimą, nes, anot jos, daliai paslaugų gavėjų yra sudėtinga susimokėti už paslaugas.

3.2.2.3. Neformalaus pagyvenusio asmens globėjo vaidmuo pagalbos procese socialinio darbo organizatoriaus požiūriu

Interviu su socialinio darbo organizatoriais atskleidė ir jų požiūrį į neformalaus pagyvenusio asmens globėjo vaidmenį pagalbos procese.

Neformalaus globėjo vaidmens svarbos pripažinimas. Socialinio darbo organizatoriai labai aiškiai artikuliuoja neformalių pagyvenusiu asmenų globėjų namuose svarbą pagalbos procese:

„Didelis. Labai didelis. Nes kas mūsų, mūsų paslaugos tai yra, nu, kiek valandų. Maksimumas šešios, aštuonios. Aštuonių nelabai einam. Kokios, sakykim, nu, šešios, penkios valandos, ar ne. Penkios valandos, sakykim, o para tai turi dvidešimt keturias valandas. Reiškia, už tas kitas valandas atsako jie, artimieji, ir jie turi turi kažkaip ten irgi paskirstyt savo laiką. Taip, kad, aš manau, kad jų jų labai didelė reikšmė yra.“ (SDD_4).

Kita tyrimo dalyvė (SDD_9) pabrėžė, kad neformalių globėjų vaidmuo yra labai didelis, nes *„senyvo amžiaus žmonėm, tai, žinokite, ta namų aplinka tai yra kaip vaistas“*. Be to, informantės itin akcentavo neformalaus globėjo kaip mokėtojo už socialines paslaugas namuose vaidmenį, teigė, kad pagyvenusiems asmenims yra svarbi artimųjų finansinė parama.

Tyrimo metu taip pat paaiškėjo, kad socialinio darbo organizatoriai vertina neformalių globėjų indėlį pagalbos pagyvenusiems asmenims procese, nes neformalių globėjų rūpinimasis savo pagyvenusiais artimaisiais palengvina lankomosios priežiūros darbuotojų darbą. Varėnoje dirbanti socialinio darbo organizatorė (SDD_12) atkreipė dėmesį, kad jei paslaugų gavėjas turi artimųjų, ji aplankančių bent savaitgalį, tai ne tik tas pagyvenęs asmuo jaučiasi ramesnis, bet ir jam priskirtas lankomosios priežiūros darbuotojas nėra varginamas savaitgaliais.

Neformalaus globėjo vaidmens svarbą pagalbos pagyvenusiam asmeniui procese liudija ir kriterijų, susijusių su neformaliu globėju, įtraukimas į paslaugų poreikio vertinimą ir paslaugų teikimo plano sudarymą. Pagrindiniai kriterijai, į kuriuos atsižvelgiama sudarant paslaugų planą, yra pagyvenusio asmens artimųjų užimtumas ir gyvenamoji vieta, kas lemia paslaugų teikimo dažnį ir trukmę:

„Aišku, tada gal, kaip Jūs klausėt, kaip atsižvelgiama, gal tada trukmė atsižvelgiama. Jau jinai, kad skiriama, tai skiriama nepriklausomai, bet dėl trukmės, jeigu artimieji yra toli, nutolusiose kažkokiose vietovėse, kituose miestuose, tada tam žmogui jau teikiama ir kiekvieną dieną, o panašaus tokio savarankiškumo žmogui, kai vietoj yra artimieji, tik jie dirbantys, tada gali būti ten kas antrą, kas trečią dieną teikiama, ir minimaliai ten, trumpesnę laiką.“ (SDD_12).

Socialinio darbo organizatorės atkreipė dėmesį, kad kiekvienas atvejis yra vertinamas individualiai, nes nors darbuotojos, skirdamos paslaugas namuose, turi vadovautis teisės aktais, bet pasitaiko ir išimčių, kai derinamasi, pavyzdžiui, prie neįprastinio neformalaus globėjo darbo grafiko, nes, vienos informantės (SDD_5) žodžiais, „mes turim teisės aktus, bet turim ir išimtis“.

Įdomu pastebėti, kad Lietuvos savivaldybėse vertinant paslaugų poreikį ir sudarant paslaugų planą yra taikoma skirtinga praktika. Pavyzdžiui, Vilniuje yra parengti atskiri paslaugų sąrašai turintiems mieste vaikų ar kitų artimųjų, kurie bus turto paveldėtojai, ir neturintiems, t. y. vienišiams asmenims. O štai Kaune tokie sąrašai buvo panaikinti, nors tyrime dalyvavusi socialinio darbo organizatorė mano, kad reikėtų grąžinti seną tvarką:

„Aš skaitau, nu, kad reikėtų atsižvelgti į tai, kad yra vaikai ir ir jie privalo rūpintis savo tėvais, taip parašyta Konstitucijoje ((juokiasi)). Tai va, o dabar kažkaip, žinokit, gal jeigu ta, mes turėtume labai labai daug pinigų ir būtų, na, labai Lietuvoj jau mūsų sistema ta būtų išvystyta, tada galimai, žinai, ir nereikėtų į tai atkreipti, bet kadangi pas mus tokia situacija, tai tikrai vaikai turėtų daugiau rūpintis tėvais savo ir be reikalo buvo čia ta visa.“ (SDP_8).

Iš aukščiau pateiktos informacijos matyti, kad artimųjų pagalba yra labai svarbi globojant pagyvenusį asmenį namuose, tačiau, verta pažymėti, kad dalis socialinio darbo organizatorių, kalbėdamos apie neformalių globėjų vaidmenį, išreiškė nuomonę, kad kartais yra geriau, kai už pagyvenusio asmens globą atsakingas vienas asmuo, nes vadovaujant dviem ar daugiau artimųjų kyla nesklandumų.

Vaikų pareiga prižiūrėti tėvus ir pareigos vengimas. Neformalūs globėjai savo pasakojime akcentavo pareigos jausmą, santykių su pagyvenusiu artimuoju svarbą, globą namuose kaip atlygį už rūpinimąsi vaikystėje, tačiau formalūs paslaugų gavėjai, dalyvavę tyrime, minėjo, kad jiems praktikoje tenka susidurti ir su atvejais, kai vaikai vengia pareigos globoti tėvus. Socialinio darbo organizatorės atskleidė, kad vaikams, kurie vengia rūpintis savo pagyvenusiais tėvais, tenka priminti ir Konstitucijoje įtvirtintą vaikų pareigą rūpintis tėvais senatvėje:

„Jie visą laiką krepiasi į mus norėdami iš mūsų daugiau ir nuo savęs nustumdami savo pareigą artimajam. Tai mes labai gražiai kartais primenam ir Konstitucijos straipsnius, kad vaikai privalo rūpintis savo senais tėvais. Netgi šitaip.“ (SDP_2).

Kitas svarbus aspektas, liudijantis, kad Lietuvoje pagyvenusių asmenų globa pirmiausia yra vaikų pareiga, yra artimųjų įpareigojimas raštiškai pagrįsti, kodėl jie patys negali pasirūpinti savo pagyvenusiu giminaičiu ir kodėl jiems reikia pagalbos į namus paslaugų. Dažniausiai artimųjų nurodomos priežastys, anot tyrimo dalyvių, būna susijusios su tuo, kad jie dirba bei turi įsipareigojimų savo šeimai:

„Kad reikia parašyti prašymą, dėl kokios priežasties Jūs norit mamai teikti šitas paslaugas, kad kitas žmogus teiktų, kodėl Jūs negalite teikti, galite pasamdyti žmogų, galite apmokėti, nu, va, taip va, va taip. Ir tada jie paaiškinimą parašo prašyme, kad dėl tokių ir tokių priežasčių, daugiausia, kad jie gyvena su savo šeimom, žodžiu, vaikai mokosi, reikia už mokslus mokėti, nepajėgūs ten pasamdyti mamai tas valandas, apmokestint jau kitam žmogui, tiesiog, nu, naudojasi šita proga, kur, kur teikia paslaugas mūsų paslaugų centras.“ (SDPD_11).

Organizuojant ir teikiant socialines paslaugas namuose pagyvenusiems asmenims, socialinio darbo organizatorėms tenka susidurti su situacijomis, kai paslaugų gavėjai nuslepia informaciją apie vaikus. Tokių paslaugų gavėjų elgesį viena tyrimo dalyvė traktuoja kaip vaikų lepinimą ir siekį visas globos veiklas perkelti socialinėms darbuotojoms:

„Antra, neatskleidžia kartais savo aplinkos žmonės. Nuslepia vaikus. Nes pas mus yra du sąrašai. Vienišiemis žmonėms, ir yra antras sąrašas, pagal kurį teikiame paslaugas, tai kurie turi suaugusius vaikus Vilniaus mieste. Tai paaiškėja, kad kartais po pusmečio, kartais po metų, kad yra, pasirodo, vaikai, kuriuos nuspė, nes jie tada gauna daugiau paslaugų. Vaikai, reiškia, lepinami tokiu būdu, kad mažiau jiems tektų visko, o tada atlieka socialiniai darbuotojai.“ (SDP_1).

Kita tyrimo dalyvė (SDD_3) pripažino, kad norint surasti pagyvenusių asmenų artimuosius, kartais darbuotojos turi dirbti „kaip sekliai“ ir „ieškoti galų“. Informančių pasakojimai liudija, kad nutrūkę tėvų ir vaikų santykiai, artimųjų atsiribojimas taip pat yra problema, su kuria joms tenka susidurti:

„Nes susiduriame su tokiais atvejais, kad, pavyzdžiui, yra žmogus, kreipiasi kažkokie tolimi giminaičiai ir tada klausimas iškyla, kur vaikai. Vaikai, pasirodo, Vilniaus mieste, bet santykiai nutrūkę ir visiškai nenori bendrauti. Atseit, labai jo blogas charakteris, mes nesusikalbam, ir tą žmogų palieka vieną su savo visom problemom.“ (SDP_1).

Apskritai socialinio darbo organizatorės atkreipė dėmesį, kad daugėja pagyvenusio amžiaus asmenų, kurie niekam nereikalingi, kurių vaikai atsiranda tik tada, kai jau reikia laidoti tėvus. Beje, viena socialinio darbo organizatorė (SDP_7) teigė pastebinti, kad ne tik jaunesnės kartos atstovai vengia rūpintis tėvais, bet ir vyresnioji karta išvažiuoja ir pamiršta tėvus, „[...] tie tėvai dingsta iš akių ir iš širdies dingsta“.

Jeigu visgi pagyvenęs asmuo turi artimųjų, klausantis socialinio darbo organizatorių pasakojimų, susidarė išpūdis, kad pastarieji itin vengia globos veiklų, susijusių su buitimi, tačiau vienos tyrimo dalyvės nuomone, taip neturėtų būti:

„Suprantat, tiesiog mes tada, būna klausimas, o kodėl jūs negalite langų išvalyti savam, kodėl mokesčių mokėtojai turėtų valyti tuos, mokesčių mokėtojų pinigais turėtų tai būti. Tai

va, šita vieta tokia yra dar, jo, dirbti turime kur. Nes man tai negražu yra, žinokit, kai yra labai negražu, kai dukterė skambina ir „jūs neišplovėte grindų“ (aukštesnis tonas). Tai sakau, kodėl jūs neišplovėte grindų, savo mamai.“ (SDD_4).

Įdomu pastebėti, kad socialinio darbo organizatorių pasakojimai suponuoja mintį, jog pagyvenusio asmens vaikų lytis neturi įtakos globos išpareigojimų vykdymui. Ne viena tyrimo dalyvė pastebėjo, kad tiek sūnūs, tiek dukros gali gerai rūpintis savo pagyvenusiais tėvais. Kita tyrimo dalyvė (SDD_12) paneigia stereotipą, kad dukros geriau rūpinasi tėvais, ir teigia mananti, kad tėvų priežiūra priklauso ne nuo lyties, o nuo žmogaus, nuo šeimos ir bendravimo. Dar viena tyrime dalyvavusi darbuotoja pastebėjo, kad pasitaiko atveju, kai net aukštą statusą visuomenėje užimančys vaikai nesirūpina savo mama:

„Nes, žinokit, turim tokią irgi vieną moterytę, eee, vaikai lyg tai ir labai aukštu statusu yra, ir gydytojai, ir profesoriai, ir panašiai. Žinokit, nu, ten šiukšlynas. Nu, aš turiu omeny, ne šiukšlynas, bet širdy šiukšlynas pas šitus vaikus, nes maisto neatveža, pensija yra paimta, nėra iš ko močiutei nupirkti maisto.“ (SDPD_11).

Tarsi ieškodama pateisinimo vaikų elgesiui, viena tyrimo dalyvė (SDD_12) teigė mananti, kad artimieji gali vengti pagyvenusio asmens globos dėl svarbių priežasčių, pavyzdžiui, dėl globos poreikį turinčio asmens netinkamo gyvenimo būdo. Kita tyrimo dalyvė (SDP_7) išreiškė nuomonę, kad artimųjų globoti pagyvenusių asmenų neskatinama net ir galimybė paveldėti globojamo asmens butą, nes žmogui ilgai gyvenant slaugos kaštai gali viršyti naudą iš buto. Socialinio darbo organizatorės, kalbėdamos apie vaikų pareigą rūpintis tėvais senatvėje, atkreipia dėmesį ir į socialinių, demografinių pokyčių įtaką. Viena tyrimo dalyvė (SDP_13) mano, kad anksčiau kartu gyvendavo tėvai, vaikai ir anūkai, todėl nebuvo poreikio formaliai globai, o dabartiniai demografiniai pokyčiai, ilgėjantis darbingas amžius lemia, kad vaikai ne visada gali pasirūpinti tėvais.

Neformalūs globėjai kaip trukdis formaliems globėjams. Kalbėdamos apie neformalių pagyvenusių asmenų globėjų vaidmenį pagalbos procese, socialinio darbo organizatorės atkreipė dėmesį ir į tuos atvejus, kai neformalių globėjų dalyvavimas tampa trukdžiu formalių globėjų darbui. Tyrimo metu paaiškėjo, kad socialinio darbo organizatorėms tenka susidurti su artimųjų perdėtu reiklumu ir priekaištais dėl neesminių dalykų:

„Tai tiesiog, kai reikalauja iš mūsų perfekcionizmo, realiai, patys į slaugą prisideda arba minimaliai, arba neprisideda nieko, bet pompastika yra tokia, kad, nu, aš vienas vienintelis, kuris geriausiai galiu tai padaryti. [...] Tarkim, visada yra tikrai neigiama pusė. Ne vietoj

padėtas, tokia, žinot, neesminiai, ne vietoj padėtas, ne pagal norą šluostė, kempinė ne toj vietoj ir tai yra dažniausiai ne apie žmogų. Ne tai, kad ten su pacientu, ne apie pacientą dažniausiai, o vat tokie.“ (SDD_5).

Pasitaiko pagyvenusių asmenų artimųjų, kurie piktnaudžiauja paslaugomis ir kurie, kaip teigė tyrimo dalyvė (SDD_5), *„visą savaitgalį nieko nedaro, apart tik tik ir ateinam, nu, taigi ateis, sutvarkys“*. Tyrimo dalyvės minėjo ir atvejus, kai artimieji gyvena užsienyje, patys nesirūpina pagyvenusiais asmenimis, tačiau darbuotojoms reiškia priekaištus ir vadovauja net per atstumą. Taip pat paaiškėjo, kad pasitaiko situacijų, kai neformalus globėjai skambina ir prašo daugiau paslaugų, kurios jų pagyvenusiems artimiesiems nepriklauso:

„Jie mėgsta mėgsta pasiskųsti, skambinasi darbuotojams. Kartais man neskambina, skambina darbuotojams, galvoja, kad, eee, kažkaip tai išprašys daugiau paslaugų, mokamų, siūlo mokėti už paslaugas. Nu, pavyzdžiui, žmogui nenustatyta langų valymo paslauga, kadangi jis turi tuos vaikus, ir nenustatyta. Tai jie tada bando paskambinti darbuotojai, tai atėik po darbo, mes jums sumokėsime ir ir atlikite tą paslaugą. Tai kartais, va, tokių būna bandymų.“ (SDP_1).

Kita socialinio darbo organizatorė teigė pastebėjusi, kad pasitaiko atvejų, kai artimieji kursto pačius paslaugų gavėjus reikalauti daugiau paslaugų iš lankomosios priežiūros darbuotojų.

Socialinio darbo organizatorės pastebi, kad kliūtimi sklandžiam formalių paslaugų teikimui tampa ir artimieji, kurie piktnaudžiauja alkoholiu, taip pat tie artimieji, kurie savo nepasitenkinimą išreiškia įvairiais grasinimais:

„Yra grasinimai, nu, grasinimai, kokie yra. Paskambinsiu į ministeriją, aš paskamb..., duokite vedėjos telefoną, paskui, nu, kas, iškviesiu televiziją. Čia iš kalbos, ir tai yra spaudimas, kad ten kažko, kažką ten reikia padaryti, kažką tai reikia suteikti ar kažko, nes... Turėjom tokių, tokių atvejų, tai ten tokio biškį ir išnaudojimo jau buvo. Reiškia, atėjusi darbuotoja paruošia maistą, o tuo tuo maistu maitinasi paskui ten susirinkę visi artimieji ir ir, pavyzdžiui, išaiškint reikia jau jau vėl, kad čia žinote ne jums ((šypsosi)), čia yra jam. „Kaip tai, kodėl?“. (SDD_4).

Verta pastebėti, kad tyrimo dalyvės užsiminė ne tik apie tuos atvejus, kai neformalus globėjai trukdo jų darbo atlikimui, bet ir apie tuos, kai neformalių globėjų pageidavimas gauti kuo daugiau paslaugų varžo pagyvenusių asmenų savarankiškumą:

„Kad artimieji stengiasi kuo daugiau paslaugų kad mes teiktume, o tie pagyvenę žmonės, kurie yra namuose, stengiasi labai būti savarankiški patys ir jie daugiau sprendžia.“ (SDP_2).

Nepatenkinti neformalių globėjų poreikiai. Socialinio darbo organizatorių, dalyvusių tyrime, pasiteiravus, kokie yra pagrindiniai pagyvenusių asmenų globėjų šeimoje poreikiai, kurie, darbuotojų nuomone, šiuo metu nėra patenkinami, tyrimo

dalyvių pasakojime dominavo atsakymas, kad neformalūs globėjai pageidauja ilgesnių paslaugų teikimo valandų darbo dienomis ir paslaugų teikimo savaitgaliais:

„Taip pat, aišku, jie valandų net norėtų ilgesnių. Čia yra nustatytos valandos šitom paslaugom. O dar jeigu ateity būtų kažkada slenkančių grafiku ir savaitgaliai, ir šventės, tai čia išvis.“ (SDD_9).

Neformalūs globėjai, anot socialinio darbo organizatorių, pageidauja ir asmeniškio, individualizuoto paslaugų teikimo:

„Nu, labai asmeninio priėjimo. Labai. Tai yra individualizuoto, kad jie galėtų paskambint, paprašyt, vat, man reikia šiandien vakare išeiti į teatrą. Nu, vat, sumąstė, bilietus staiga. Žinot, kaip su aukle, tai vat tokio.“ (SDD_5).

Viena socialinio darbo organizatorė užsiminė, kad nors tai aktualiau jaunesnių neįgalių asmenų globėjams, galvojama darbuotojus mokyti kūrybinės veiklos, kad jie galėtų užsiimti su paslaugų gavėjais įvairesne veikla ir artimiesiems būtų paprasčiau:

„Tai dabar irgi galvojam, mokymai darbuotojam ten būna nuolatos, kad galbūt ne tik apie tą socialinį darbą, ir ir vėl, kas su juo susiję, bet mokyti darbuotojus plačiau dar, tos kūrybinės kažkokios veiklos, kad galėtų užsiimti su tais paslaugų gavėjais arba, nu, kad artimiesiems paprasčiau būti, nes jau jiems patiems neišneša jau ten mintys, ką jie dar padaryti.“ (SDD_3).

Tyrimė dalyvavusios socialinio darbo organizatorės taip pat teigė pastebinčios neformalių globėjų nuovargį, todėl mano, kad artimiesiems, kurie globoja pagyvenusiuosius namuose, reikia psichologo pagalbos:

„Reikia psichologo, reikia jiems patiems psichologo, reikia priėjimo, galų gale, reikia pabendraavimo vieni su kitais, sunku išsitrūkti, bet reikia. Kad tu jaustaisi ne vienas.“ (SDD_5).

Apibendrinant socialinio darbo organizatorių požiūrį į neformalaus pagyvenusio asmens globėjo vaidmenį pagalbos procese, norėtųsi pabrėžti keletą pastebėjimų. Pirma, kad socialinio darbo organizatoriai pripažįsta, jog neformalūs globėjai gali būti tiek naudingi, tiek nenaudingi pagyvenusių žmonių globos jų namuose procese. Šis teiginys grindžiamas tuo, kad formalūs globėjai ne tik akcentuoja neformalių globėjų vaidmens svarbą, bet ir identifikuoja situacijas, kai pagyvenusių asmenų artimieji tampa kliūtimi sklandžiam jų darbui.

Antra, socialinio darbo organizatoriams būdingas požiūris į neformalius globėjus kaip išteklius. Šią prielaidą patvirtina tai, kad kalbėdami apie neformalaus globėjo vaidmenį ir pripažindami šio vaidmens svarbą tyrimo dalyviai akcentuoja pagyvenusio asmens artimųjų kaip mokėtojų už paslaugas funkciją. Taip pat informantės pabrėžia, kad neformalūs globėjai palengvina lankomosios priežiūros darbuotojų darbą. Prielaidą apie neformalių globėjų kaip išteklių traktavimą sustiprina ir tai,

kad, kaip jau anksčiau disertacijoje minėta, turintiems artimųjų pagyvenusiems asmenims socialinės paslaugos namuose yra teikiamos tik artimiesiems raštiškai pag-rindus jų būtinumą ir paaiškinus priežastis, kodėl jie patys negali prisiimti globos įsipareigojimų. Būtent tai, kad formalios paslaugos turi būti teikiamos tik tuomet, kai neformali parama yra negalima, yra vienas iš pagrindinių Twigg ir Atkin (2002) išskirto ir teorinėje disertacijos dalyje pristatyto neformalių globėjų kaip išteklių modelio požymių.

Kita vertus, socialinio darbo organizatorių pasakojimai leidžia išvengti ir tam tikrus neformalių globėjų kaip bendradarbių traktavimo požymius. Tai liudija formalių globėjų pastangos teikiant paslaugas derintis prie neįprastinio darbo grafiko. Taip pat, nors pristatant tyrimo rezultatus neakcentuota, tačiau šioje vietoje svarbu paminėti, kad socialinio darbo organizatorės pripažino, jog pagalbos į namus paslaugos palengvina artimojo gyvenimą, leidžia jam „kažkiek atsipalaiduoti“ ir skirti laiko asmeniniam gyvenimui. Kaip minėta teorinėje dalyje, globėjų kaip bendradarbių modelis būtent ir pasižymi tuo, kad formaliems globėjams yra svarbūs ne tik pagyvenusio asmens, bet ir jo artimojo interesai ir gerovė.

Dar vienas pastebėjimas, kuris formuluojamas remiantis 3.2.2.3 poskyryje pristatytais tyrimo rezultatais, yra tas, kad socialinio darbo organizatoriai pasisako už globojamų pagyvenusių asmenų teisę išsaugoti sprendimo autonomiją, kuri reiškia, kad pagyvenę asmenys gali išlaikyti sprendimo autonomiją, nors tuos sprendimus įgyvendinti padeda kiti. Ši teiginį pagrindžia tyrimo dalyvių pastebėjimas, kad artimųjų noras gauti kuo daugiau paslaugų varžo pagyvenusių asmenų savarankiškumą ir kad pajėgūs globojami asmenys turėtų patys spręsti, kokių paslaugų jiems reikia.

3.2.2.4. Interviu su formaliais globėjais rezultatų apibendrinimas

Taigi, apie kokį neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajų pobūdį galime kalbėti, remdamiesi interviu su formaliais globėjais analizės rezultatais? Kalbant teorinių koncepcijų lygmenyje, galima teigti, kad formalūs globėjai palaiko *remiamo ir implicitinio familializmo tipams* būdingus neformalios ir formalios globos sąsajų pobūdį. Ši teiginį galima patvirtinti dar kartą trumpai reziumuotais tyrimo rezultatais:

- Socialinio darbo organizatorių akcentuojama svarba pasiskirstyti pareigomis ir atsakomybe tarp formalių ir neformalių globėjų leidžia kelti prielaidą, kad socialinio darbo organizatorės yra linkusios palaikyti užduoties specifiškumu paremtą ryšių tarp formalios ir neformalios globos modelį.

- Socialinio darbo organizatorėms būdingas požiūris į neformalius globėjus kaip išteklius: socialinio darbo organizatorės atkreipė dėmesį į vaikų pareigos prižiūrėti tėvus vengimą; akcentavo reikalavimą raštiškai pagrįsti, kodėl artimieji patys negali rūpintis pagyvenusiu artimuoju namuose; pabrėžė neformalaus globėjo kaip mokėtojo už socialines paslaugas namuose funkciją; pabrėžė, kad pagalbos namuose paslaugos sudaro galimybes neformaliems globėjams dirbti, tačiau mažai kalbėjo apie kitus neformalių globėjų poreikius.

Atkreiptinas dėmesys, kad interviu su formaliais pagyvenusių asmenų globėjais namuose patvirtina ir kiekybinio tyrimo rezultatais paremtą išvadą, kad Lietuvos globos sektoriuje įgyvendinamos socialinės politikos priemonės veikia familializuojančiai. Socialinio darbo organizatorės, kalbėdamos apie formalios globos pagyvenusiems asmenims priemonių sistemą, pabrėžė problemas, susijusias su ilgomis eilėmis laukiant paslaugų namuose teikimo, darbuotojų trūkumu globos sektoriuje, su biurokratizmu, nustatant globos poreikį, su ribotomis lankstesnių paslaugų globėjų šeimoje atžvilgiu galimybėmis. Visa tai formalios ir neformalios globos sąsajų kontekste gali būti susieta su didesnės atsakomybės už pagyvenusio asmens globos poreikių tenkinimą priskyrimu neformaliems globėjams.

3.2.3. Kokybinio tyrimo rezultatų apibendrinimas ir interpretacijos

Susiejant neformalių globėjų tyrimo rezultatus su formalių globėjų tyrimo rezultatais, galima pastebėti keletą neformalių ir formalių globėjų patirties ir požiūrio į pagyvenusių asmenų globą namuose panašumų. Visų pirma, pastebėtina, kad tiek neformalūs, tiek formalūs globėjai, kalbėdami apie pagyvenusių asmenų globą namuose, daug dėmesio skyrė vaikų pareigos globoti tėvus senatvėje vykdymui. Tiesa, neformalūs globėjai vaikų pareigą globoti tėvus įvardijo kaip priežastį, lėmusią jų sprendimą prisiimti artimojo globos namuose įsipareigojimus, o formalūs globėjai labiau akcentavo vaikų pareigos globoti tėvus vengimą. Tikėtina, kad tai galima paaiškinti tuo, kad neformalus globėjas globoja savo artimąjį, su kuriuo jį sieja stiprūs emociniai ryšiai, todėl jis ir kalba daugiau apie savo pareigą, atsakomybę globoti. Juk, kaip jau minėta teorinėje dalyje, neformali globa, anot Lynch (2007), yra meilės darbas, paremtas pirminiais santykiais, pasižyminčiais intymumu, intensyvumu, giliu emociniu įsitraukimu ir didele tarpusavio priklausomybe. O štai formaliam globėjui, kurio veikla, remiantis Lynch (2007), yra paremta labiau tretiniais globos santykiais, kurie gali būti palaikomi be intymumo ar asmeninio kontakto su kitu žmogumi, aktualiau tai, kad nesant artimųjų ar artimiesiems vengiant globos įsipareigo-

jimų, jam padaugėja globos veiklų, todėl jis savo pasakojime ir akcentuoja vaikų pareigos globoti tėvus vengimą.

Kitas formalių ir neformalių globėjų patirties panašumas – tiek vienu, tiek kitų tyrimo dalyvių pastebėtos ir įvardintos tos pačios problemos, su kuriomis susiduriama pagyvenusių žmonių globos srityje. Tiek formalūs, tiek neformalūs globėjai atkreipė dėmesį į darbuotojų trūkumo ir didelio darbo krūvio problemą pagyvenusių žmonių globos sektoriuje. Kalbėdami konkrečiai apie pagyvenusiųjų globą namuose, akcentavo pagyvenusių asmenų nepatenkinamą bendravimo poreikį, biurokratizaciją, su kuriuo susiduriama vertinant ir nustatant slaugos poreikius. Taip pat tiek formalūs, tiek neformalūs globėjai vardijo ir kai kuriuos bendrus sunkumus, su kuriais jie susiduria kasdienėje globos veikloje, – nepritaikytas būstas neįgalaus asmens poreikiams, sudėtingos buitinės žmonių gyvenimo sąlygos.

Taip pat verta pastebėti, kad formalūs globėjai itin akcentavo grįžtamojo ryšio iš neformalių globėjų svarbą. Disertacijos autorės nuomone, grįžtamasis ryšys gali būti įvardintas kaip vienas iš sėkmingos sąveikos, sėkmingo bendradarbiavimo aspektų, nes jis padeda formaliems globėjams geriau suprasti neformalių globėjų poreikius ir apskritai pažvelgti į situaciją neformalaus globėjo akimis.

Dar vienas pastebėjimas, kylantis apibendrinus viso kokybinio tyrimo rezultatus, kad neformalūs globėjai daug kalbėjo apie paramos priemonių jiems kaip globėjams svarbą, o formalūs globėjai – kur kas mažiau, nors tiek interviu su neformaliais, tiek su formaliais globėjais metu buvo teirautasi apie paramos neformaliems globėjams poreikį. Tikėtina, kad tai galima paaiškinti tuo, kad formali globa yra apibrėžta taisyklėmis, ribojama finansinių išteklių, turinti tikslą – teikti socialines paslaugas namuose pagyvenusiems asmenims, – tad formalūs globėjai ir koncentruojasi į pagyvenusio asmens globos poreikius, o ne neformalių globėjų poreikį paramai. Beje, tai, kad formalūs globėjai mažiau kalba apie paramos priemones neformaliems globėjams, siejasi ir su jau minėtu tyrimo metu atsiskleidusiu socialinio darbo organizatoriams būdingu požiūriu į neformalius globėjus kaip išteklius. Neformalius globėjus traktuojant kaip išteklius, rūpestis globėjo gerove yra nežymus arba to rūpesčio visai nėra.

Kita vertus, nors tyrimo duomenys leidžia teigti, kad formalūs globėjai pripažįsta neformalių globėjų vaidmens svarbą pagyvenusių žmonių globos namuose procese, iš interviu peršasi mintis, kad pagalbos į namus, dienos socialinės globos namuose paslaugų tikslas, kalbant paramos neformaliems globėjams kontekste, yra sudaryti, išsaugoti artimų galimybes dirbti, o apie kitus neformalių globėjų poreikius, pavyzdžiui, psichologinius, asmeninio gyvenimo ir globos derinimo ar pan., formaliems

globėjams dar trūksta supratimo arba apie tai galvojama mažai. Tokią disertacijos autorės išsakomą poziciją patvirtina kai kurių dalyvių pasakojimai, kai paklausus apie neformalių globėjų nepatenkintus poreikius, pradėdama kalbėti apie darželių stoką, o paklausus apie savipagalbos grupes neformaliems globėjams, pradėdama kalbėti apie savanorystę, kad ateina savanoriai iš kitų organizacijų, kurie prisideda prie socialinių paslaugų namuose teikimo.

Aptariant kokybinio tyrimo rezultatus, jau minėta, kad mokslinėje literatūroje kaip kliūtys formalių ir neformalių globėjų bendravimui yra įvardijami nepakankamas neformalių globėjų indėlio į globą įvertinimas, profesionalų nenoras dalintis profesiniais įgūdžiais su neformaliais globėjais, skirtingi formalių ir neformalių globėjų su globa susiję lūkesčiai (Triantafillou ir kt., 2010; Hengelaar ir kt., 2018). Remiantis rengiant disertaciją atlikto kokybinio tyrimo duomenimis, galima pridurti, kad trukdžiu glaudesniai formalių ir neformalių globėjų bendradarbiavimui gali būti laikomas ir artimųjų namuose globėjų nepasitikėjimas ne tik stacionariomis įstaigomis, bet ir jų darbuotojais. Taip pat tyrimo metu socialinio darbo organizatorės užsiminė, kad nesusipratimų kyla, kai neformalus globėjai neplanuotai pasirūpina pagyvenusiais artimaisiais ir apie tai nepraneša formaliems globėjams, kurie tokiu atveju turi keisti savo darbo planus. Kitaip tariant, sėkmingo bendravimo kliūtimi galima įvardyti ir tarpusavyje iš anksto nesuderintus globėjų veiksmus.

Apibendrinant globėjų patirtimi konstruojamas neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajas, galima pastebėti, kad neformalus globėjai tvirtai palaiko remiamo familializmo tipui būdingą ryšių modelį, o formalūs globėjai, nors ir kalbėjo apie įvairias paramos neformaliems globėjams priemones, ne kartą akcentavo ir Konstitucijoje įtvirtintą nuostatą dėl vaikų pareigos globoti tėvus senatvėje, išreiškė nuomonę, kad pagyvenusiam asmeniui turint vaikų pastarieji turėtų imtis vykdyti daugiau globos veiklų, o ne vengti ar stengtis permesti atsakomybę už tų veiklų vykdymą formaliems globėjams. Tai, savo ruožtu, suponuoja mintį, kad formalūs globėjai palaiko ir implicitinio familializmo tipui būdingą formalios ir neformalios globos ryšių modelį, kurio vienas iš bruožų yra tas, kad formalios globos paslaugos turėtų būti pasitelkiamos tik išskirtiniais atvejais, kai neformalios globos tinklas yra nepakankamas arba išskyla atokvėpio poreikis.

3.3. Empirinio disertacijos tyrimo apibendrinimas

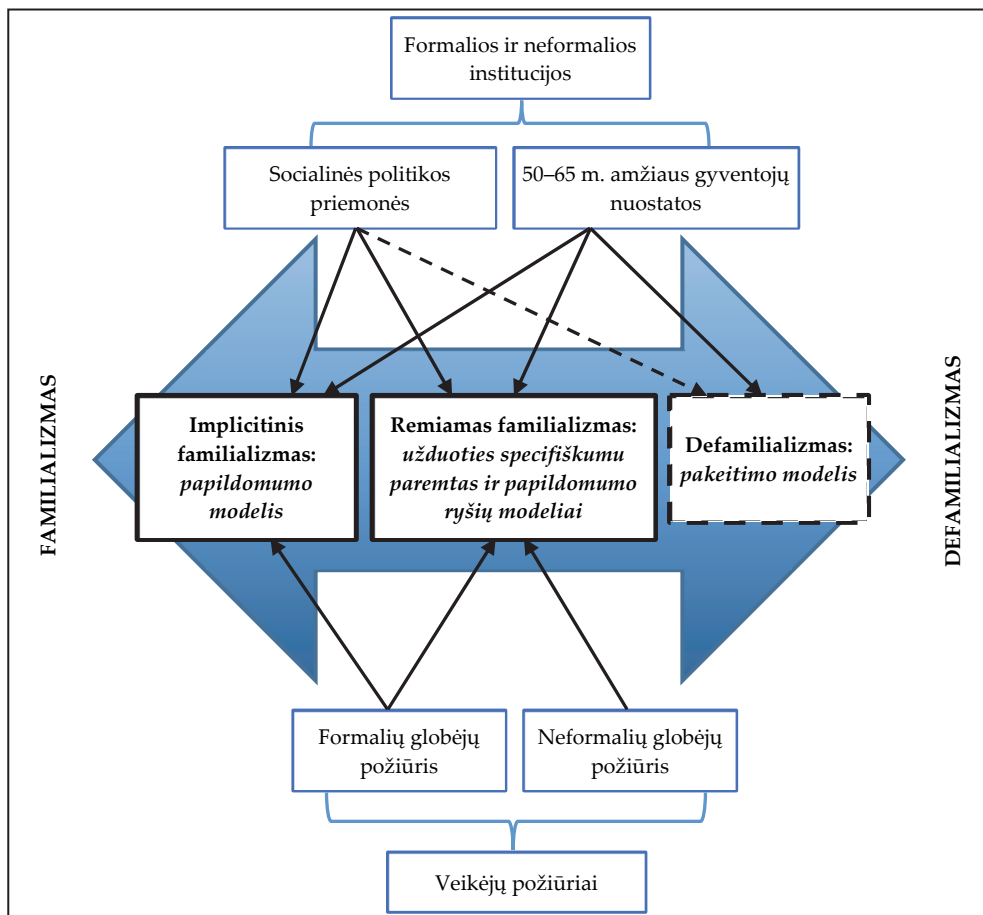
Šiame disertacijos skyriuje apibendrinami viso empirinio disertacinio tyrimo rezultatai, atsakant į klausimą, ar socialinės politikos priemonėmis formuojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos atitinka globėjų patirtimi konstruojamas neformalios ir formalios globos sąsajos. Susiedama kiekybinio ir kokybinio tyrimo rezultatus, disertacijos autorė daro išvagas, paremtas institucionalizmo teorinės priegigos teiginiais.

Kiekybinis disertacijos tyrimas atskleidė, kad socialinės politikos priemonėmis Lietuvoje formuojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos, būdingos implicitinio ir remiamo familializmo tipams, kas, savo ruožtu, gali būti traktuojama kaip pagyvenusių žmonių globos sektoriaus judėjimas didesnio familializmo link. Tiesa, teisės aktuose atrandama ir defamilializuojančių socialinės politikos priemonių, kas gali būti vertinama kaip politikos formuotojų siekis judėti defamilializmo link. Visgi, kiekybinio tyrimo duomenų analizė parodė, kad defamilializuojančios politikos priemonės yra silpnai realizuojamos praktikoje. Pavyzdžiui, teisės aktuose yra numatyta užuot teikus tiesiogines socialines paslaugas, skirti pagalbos pinigus, tačiau pagalbos pinigų gavėjų skaičius yra labai mažas, taigi pagalbos pinigai Lietuvoje nesukuria prielaidų defamilializmui.

Kalbant apie 50–65 metų gyventojų nuostatas globos senatvėje atžvilgiu, anketinės apklausos rezultatai parodė, kad gyventojai neturi tvirtos nuomonės dėl to, kur link – familializmo ar defamilializmo – turėtų būti formuojamas pagyvenusių žmonių globos sektorius. Viena vertus, gyventojai išreiškė pritarimą stipraus familializmo apraiškoms, kita vertus, palaikė remiamam familializmui ir defamilializmui būdingas politikos priemones.

Kokybinis tyrimas, apimantis interviu su neformaliais globėjais ir interviu su formaliais globėjais, atskleidė, kad neformalūs globėjai palaiko remiamo familializmo tipui būdingą neformalios ir formalios globos sąsajų pobūdį, o formalūs globėjai – remiamo ir implicitinio familializmo tipams būdingą sąsajų pobūdį.

Taigi, susiejant kiekybinio ir kokybinio disertacijos tyrimų rezultatus, galima teigti, kad socialinės politikos priemonėmis ir gyventojų nuostatomis formuojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos, labiausiai būdingos remiamo ir implicitinio familializmo tipams, atitinka globėjų patirtimi konstruojamas sąsajas, mat, pagyvenusių asmenų globėjai taip pat išreiškė palaikymą minėtų familializmo tipų bruožų įtvirtinimui pagyvenusių žmonių globos sektoriuje. 3.9 paveiksle pateikiama schema, apibendrinanti aukščiau aptartus kiekybinio ir kokybinio disertacijos tyrimų rezultatus.

- > Socialinės politikos priemonėmis, globėjų požiūriais ir gyventojų nuostatomis formuojamų neformalios ir formalios globos sąsajų kryptys
- - - - -> Neužtikrintas judėjimas defamilializmo link

3.9 pav. Socialinės politikos priemonėmis, 50–65 m. amžiaus gyventojų nuostatomis ir globėjų požiūriais formuojamos neformalios ir formalios pagyvenusių asmenų globos jų namuose sąsajos familializmo koncepcijos kontekste

Šaltinis: parengta disertacijos autorės.

Kaip pavaizduota ir 3.9 paveiksle, judėjimas defamilializmo link Lietuvoje gali būti vertinamas kaip „miglotas“ ir neužtikrintas (3.9 pav. vaizduojamas punktyrine linija), nes teisės aktuose įtvirtintų defamilializuojančių socialinės politikos priemonių (stacionarios globos paslaugų, dienos socialinės globos asmens namuose, apgyvendinimo savarankiško gyvenimo namuose, pagalbos pinigų, slaugos ir palaikomojo gydymo paslaugų) įgyvendinimas praktikoje vyksta gana vangiai, vertinant pagal

priemonių aprėptumą, prieinamumą, finansavimo lygį, pokyčių dinamiką. Disertacijos autorės nuomone, kokybinio tyrimo rezultatai iš dalies leidžia paaiškinti, kodėl defamilializuojančios politikos priemonės silpnai realizuojamos praktikoje. Vadovaujantis institucionalizmo prieiga, tam, kad įvyktų institucinis pokytis, šiuo konkrečiu atveju, pagyvenusių asmenų globos sektorius judėtų defamilializmo link, reikia, kad veikėjai nepritartų status quo, t. y. socialinės politikos priemonėmis įtvirtintai implicitinio-remiamo familializmo konfigūracijai globos sektoriuje. Tačiau formalių ir neformalių globėjų patirties tyrimas atskleidė, kad su tam tikrais pakeitimais, užtikrinančiais didesnę paramą neformaliems globėjams, jiems yra priimtina dabartinė socialinės politikos priemonėmis formuojama situacija globos sektoriuje. Taigi, galima teigti, kad veikėjai pritaria status quo, kas apsunkina didesnių pokyčių įgyvendinimą globos sektoriuje. Beje, 50–65 metų Lietuvos gyventojai taip pat nėra tvirtai apsisprendę, kuria kryptimi turėtų būti formuojamas pagyvenusių žmonių globos sektorius.

Kaip minėta teorinėje darbo dalyje, institucionalizmo prieigoje yra keliamas ir klausimas, kaip individai ir institucijos veikia vieni kitus ir, kaip pastebi Peters (2000), šis klausimas yra artimas struktūros-agento problemai socialinėje teorijoje. Disertacijos autorės atliktas empirinis tyrimas taip pat leidžia formuluoti keletą išvalgų apie individų ir institucijų arba mikro ir makro lygmenų santykį, šių lygmenų poveikį vienas kitam pagyvenusių žmonių globos jų namuose sektoriuje.

Pirmiausia, kiekybinis disertacijos tyrimas atskleidė, kad Lietuvoje sparčiai didėjant pagyvenusių žmonių populiacijai auga tiek stacionarios globos, tiek socialinių paslaugų namuose gavėjų skaičius, tačiau kokybiniame tyrime dalyvavę socialinio darbo organizatoriai pabrėžė, kad augantiems globos poreikiams patenkinti nepakanka darbuotojų. Socialinių paslaugų įstaigų galimybes priimti daugiau darbuotojų riboja nepakankamas valstybės skiriamas finansavimas. Darbuotojų stygiaus problemą akcentavo ir tyrime dalyvavę neformalūs globėjai. Tokia situacija, kai sparčiai augant pagyvenusių žmonių globos poreikiams, trūksta šiuos poreikius patenkinančios darbo jėgos, leidžia kalbėti apie struktūrinio vėlavimo (angl. *structural lag*) reiškinį pagyvenusių žmonių globos sektoriuje. Struktūrinio vėlavimo sąvoką 1994 m. išvystė M. Riley, R. L. Kahn ir A. Foner. Šie autoriai struktūrinį vėlavimą apibrėžė kaip socialinės struktūros tendenciją, kai normos ir socialinės institucijos keičiasi lėčiau ir atsilieka nuo pokyčių žmonių gyvenime (Riley ir kt., 1994). Visuomenės patiria daug socialinių ir demografinių pokyčių, tačiau socialinės institucijos negeba patenkinti pagrindinių gyventojų poreikių, kadangi būdai, kuriais institucijos vei-

kia, atsilieka nuo socialinės realybės, kurioje individai atlieka savo vaidmenis (Wilmoth, 2010). Struktūrinis vėlavimas taip pat susijęs su visuomenės galimybių struktūromis (angl. *opportunity structures*), padedančiomis žmonėms gyventi laimingą gyvenimą, pasiekti tikslų ir turėti prieigą prie visuomeninių paslaugų, tad šios struktūros – tai institucijos, politikos, įstatymai, normos ir kiti visuomeniniai dariniai (Ferguson ir Schriver, 2012). Disertacijos atveju galima teigti, kad valstybės pagyvenusių žmonių globos sektoriuje vykdoma politika nėra pritaikyta prie demografinio senėjimo nulemtų pokyčių, t. y. augančių globos poreikių. Savo ruožtu, disertacijos autorė daro prielaidą, kad tokia situacija globos sektoriuje turi įtakos formalių ir neformalių globėjų santykiams mikro lygmenyje. Mat, remiantis empirinio tyrimo rezultatais, darbuotojų trūkumas sukuria tokias problemas, kaip per didelis lankomosios priežiūros ir slaugos darbuotojų darbo krūvis, papildomas socialinio darbo organizatorių stresas dėl nesuteiktų paslaugų, ribotos lankstesnių paslaugų galimybės, o tai lemia paslaugų gavėjų ir jų artimųjų nepasitenkinimą dėl ilgų eilių laukiant jiems reikalingos stacionarios globos ir pagalbos namuose paslaugų, nepasitikėjimą kitų žmonių teikiamomis paslaugomis dėl darbuotojų nuoširdumo ir atsakomybės trūkumo. Taigi šiuo atveju kalbame apie objektyvių socialinių struktūrų įtaką subjektyviam patyrimui.

Kita įžvalga apie mikro ir makro lygmens sąsajas pagyvenusių žmonių globos namuose sektoriuje yra susijusi su kokybinio tyrimo metu atskleistu nepatenkintu neformalių globėjų namuose poreikiu paramai. Disertacijos įvade minėta, kad pastaruoju metu vis labiau pripažįstama neformalių globėjų svarba siekiant patenkinti didėjančius pagyvenusių žmonių globos poreikius. Peršasi mintis, kad valstybė, siekdama išsaugoti šiuos neformalius globos išteklius, turėtų būti suinteresuota remti artimuosius, globojančius pagyvenusius asmenis namuose, įvairiomis priemonėmis mažindama neformaliems globėjams tenkančią naštą. Tačiau kokybinis tyrimas atskleidė, kad Lietuvoje trūksta tiek tiesioginių, tiek netiesioginių formalios paramos neformaliems globėjams priemonių. Disertacijos autorės nuomone, paramos neformaliems globėjams priemonių trūkumas gali būti siejamas ne tik su mažu globos paslaugų sektoriaus finansavimu, bet ir su mūsų šalyje dar gana tvirtais vaikų įsipareigojimais savo tėvams. Kaip parodė tiek anksčiau atlikti tyrimai, tiek rengiant disertaciją atliktas tyrimas, viena iš pagrindinių priežasčių globoti savo pagyvenusius artimuosius namuose yra vaikų pareigos, atsakomybės jausmas ir atlygis tėvams už rūpestį vaikystėje, kitaip tariant, dominuoja moraliniai ir altruistiniai motyvai. Šioje vietoje verta prisiminti jau minėtą Kohli ir Kunemund (2003) mintį, kad

sprendimo priimti pagyvenusio artimojo globos namuose įsipareigojimus motyvai leidžia įvertinti tikėtiną pasikeitusių išteklių poveikį mainams. Pavyzdžiui, spėjant tikėtinas pokyčių mokesčių ar pensijų politikoje pasekmes, yra svarbu žinoti, ar tėvų ir vaikų parama yra grindžiama altruizmu ar mainų santykiais. Pritaikant šią mintį pagyvenusių žmonių globos sektoriuje, galima teigti, kad socialinės politikos formuotojai, matydami, kad vaikų parama tėvams grįsta altruistiniais motyvais, kurie, savo ruožtu, reiškia, kad vaikai besąlygiškai imasi savo tėvų globos įsipareigojimų, nusprendžia nedidinti formalaus globos sektoriaus finansavimo, tikėdamiesi, kad bet koku atveju pagyvenusių žmonių globos poreikiai bus patenkinti neformalių globėjų. Taigi šiuo atveju kalbame apie tai, kad neformalių globėjų požiūris į jiems tenkančius globos įsipareigojimus gali paveikti sprendimus, makro lygmenyje priimamus socialinės politikos formuotojų.

Disertacijos autorės išvalga apie nepatenkintus neformalių globėjų poreikius glaudžiai siejasi su kokybinio tyrimo metu atsiskleidusiu socialinio darbo organizatorių požiūriu į neformalius globėjus kaip išteklius. Kaip jau minėta, neformalius globėjus traktuojant kaip išteklius, visas dėmesys yra sutelkiamas į globojamo asmens poreikius, o rūpestis globėjo gerove yra nežymus arba jo visai nėra. Šią išvadą, padarytą išanalizavus kokybinio tyrimo rezultatus, interpretuojant makro ir mikro lygmens santykio aspektu, galima teigti, kad socialinio darbo organizatorių, kaip formalių socialinių paslaugų institucijų atstovų, galimybės traktuoti neformalius globėjus kitaip nei išteklius yra apribotos jų atstovaujamos įstaigos nustatyta paslaugų teikimo tvarka ir taisyklėmis, kurios yra nulemtos bendros pagyvenusių žmonių globos sektoriaus politikos. Kaip atskleidė kiekybinis disertacijos tyrimas, Lietuvos pagyvenusių žmonių globos sektoriuje įgyvendinamos politikos priemonės ryškiausiai atspindi implicitinio familializmo ir remiamo familializmo bruožus. Tiesa, kokybinio tyrimo rezultatai leidžia kalbėti ir apie neformalių pagyvenusių asmenų globėjų kaip bendradarbių modelio užuomazgas Lietuvoje, tačiau kol kas tai išlieka labiau socialinio darbo organizatorių asmenine iniciatyva. Taigi šiuo atveju jau kalbama ne tik apie institucijų poveikį formalių ir neformalių pagyvenusių asmenų globėjų santykiams, bet ir apie tam tikrus suvaržymus, kuriuos objektyvios struktūros primeta veikėjams, šiuo konkrečiu atveju, socialinio darbo organizatorėms, ir taip nulemia jų komunikavimo būdus su neformaliais globėjais, jų lūkesčius neformalių globėjų vaidmens pagalbos procese atžvilgiu.

IŠVADOS

1. Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Civilinio kodekso nuostatos, kad vaikų pareiga yra globoti tėvus, kuria prielaidas implicitinio familializmo modeliui pagyvenusių žmonių globos sektoriuje (neformalios globos dominavimas prieš formalią globą).
2. Ši konstitucinė nuostata atsispindi ir 50–65 metų amžiaus gyventojų požiūriuose į tai, kokiai globai jie teiktų prioritetą senatvėje. Dauguma gyventojų teikia prioritetą artimųjų teikiamai globai senatvėje ir pritaria teiginiui, kad vaikai privalo rūpintis savo tėvais senatvėje, kas liudija stipraus familializmo apraiškas. Taip pat dauguma gyventojų pritaria teiginiui, kad už visas globos paslaugas mokėtų valstybė, kas yra remiamo familializmo bruožas. Nors galima kalbėti ir apie tam tikrus galimus pokyčius ateityje, nes dalis šios amžiaus grupės gyventojų palaikė pagalbos pinigų teikimo užuot teikus tiesiogines paslaugas idėją, t. y. defamilializuojančios globos politikos kryptį.
3. Socialinės politikos priemonės, įtvirtintos teisės aktuose Lietuvoje, kuria prielaidas skirtingų familializmo tipų apraiškoms pagyvenusių žmonių globos sektoriuje:
 - 3.1. Remiamo familializmo apraiškas atspindi tokios priemonės: pagalba į namus; atokvėpio paslauga; dienos centrai; slaugos išlaidų ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos; draudimas valstybės lėšomis pensijų ir nedarbo socialiniu draudimu; ambulatorinės slaugos paslaugos namuose; būsto ir jo aplinkos pritaikymas neįgalaus asmens poreikiams; lengvųjų automobilių įsigijimo, jų techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos; ligos išmoka sergančiam šeimos nariui slaugyti; nemokamos atostogos sergančiam šeimos nariui slaugyti; darbas ne visą darbo laiką; lankstus darbo laikas.
 - 3.2. Defamilializmo apraiškas atspindi tokios priemonės: stacionarios globos paslaugos; dienos socialinė globa asmens namuose; apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose; pagalbos pinigai; slaugos ir palaikomojo gydymo paslaugos.
4. Gilinantis detaliau, kaip minėtos socialinės politikos priemonės realizuojamos praktikoje, buvo suformuota kriterijų sistema, apimanti tokius rodiklius kaip: priemonės aprėptumas ir jo pokytis; finansavimo lygis, struktūra ir jų pokytis; socialinės politikos priemonės taikymo trukmė. Socialinės politikos priemonių realizavimo praktikoje analizė atskleidė, kad judama stipresnio familializmo modelio link ar netgi kuriamos prielaidos implicitiniam familializmui. Pastarojo mo-

delio kontūrai ryškėja turint omenyje piniginių išmokų globėjams nebuvimą, labai žemą valstybės lėšomis garantuojamą neformalių globėjų socialinę apsaugą senatvėje, neišplėtotą darbo ir globos derinimo priemonių sistemą. Gana silpną defamilializuojančių politikos priemonių realizavimą praktikoje liudija tokie rodikliai, kaip nereikšmingai auganti stacionarios globos apimtis, mažas pagalbos pinigų paplitimas, silpnai išplėtotą savarankiško gyvenimo namų paslauga, socialinės apsaugos išlaidų apgyvendinimui globos įstaigose mažėjimas, didelis skaičius nepatenkintų prašymų gauti integruotas socialines paslaugas asmens namuose.

5. Valstybinio socialinio draudimo pensijų bei piniginės socialinės paramos sistemos Lietuvoje nepakankamai užtikrina pagyvenusių asmenų ekonominę gerovę ir taip kuria prielaidas šių žmonių priklausomybei nuo šeimos paramos, t. y. veikia familializuojančiai.

1 – 5 punktų išvados patvirtina pirmą disertacijos įvade suformuluotą ginamąjį teiginį – „Socialinės politikos priemonėmis bei 50–65 metų amžiaus gyventojų nuostatomis formuojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos, būdingos implicitinio ir remiamo familializmo tipams, kurie pasižymi neformalios globos dominavimu formalios globos atžvilgiu. Defamilializuojančios politikos priemonės, nors ir įtvirtintos teisės aktuose, yra silpnai realizuojamos praktikoje.“

6. Atliktas neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirties ir poreikio paramai tyrimas leidžia teigti, kad:
 - 6.1. Neformalių globėjų sprendimą prisiimti artimojo globos namuose įsipareigojimus lemia altruistiniai (pvz., pareigos jausmas), socialiniai (pvz., nepasitikėjimas institucijomis) ir ekonominiai (pvz., formalių globos paslaugų brangumas) motyvai.
 - 6.2. Neformalaus globėjo veikla ne vienu aspektu yra panaši į formalaus paslaugų teikėjo veiklą: ir vieni, ir kiti atlieka tuos pačius su kasdiene rutina susijusius darbus; ir neformaliems, ir formaliems globėjams trūksta priemonių kokybiškai atlikti darbą; ir vienu, ir kitų veikla kelia fizinį ir psichologinį nuovargį; tiek vieni, tiek kiti piktinasi biurokratizmu, išgalėjusiu pagyvenusių žmonių globos sistemoje.
 - 6.3. Šeima ir kiti artimi žmonės yra pirminis pagalbos neformaliai globėjui, siekiančiam įveikti globos procese kylančius sunkumus, šaltinis. Neformalūs pagyvenusių asmenų globėjai formalią globą vertina kaip paramos būdą,

kuris jiems turėtų padėti įveikti su artimojo globa namuose susijusius iššūkius globėjų sveikatai, finansiniams ištekliams, asmeniniam gyvenimui ir globos bei darbo derinimui.

- 6.4. Neformalūs pagyvenusių asmenų globėjai Lietuvoje išreiškė poreikį tiek specifinėms-tiesioginėms formalios paramos priemonėms, kaip slaugos kursai, psichologinė pagalba, papildomos poilsio dienos ir kt. (t. y. priemonėms, kurios yra nukreiptos į neformalius globėjus ir kurių paskirtis yra padėti jiems įgyvendinti globos veiklas), tiek nespecifinėms-netiesioginėms formalios paramos priemonėms, kaip transportavimo paslaugos, didesnės piniginės išmokos ir kt. (t. y. priemonėms, kurios pirmiausia yra orientuotos į pagyvenusius asmenis).

6 punkto išvados patvirtina antrą disertacijos įvade suformuluotą ginamąjį teiginį – „Neformalių globėjų patirtimi konstruojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos yra būdingos remiamo familializmo tipui, kai globa šeimoje yra laikoma prioritetine globos forma, tačiau pagyvenusius artimuosius globojančios šeimos yra remiamos įvairiomis socialinės politikos priemonėmis.“

7. Atliktas formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirties tyrimas leidžia teigti, kad:
- 7.1. Socialinio darbo organizatorių akcentuojama svarba pasiskirstyti pareigomis ir atsakomybe tarp formalių ir neformalių globėjų, leidžia kelti prielaidą, kad socialinio darbo organizatorės yra linkusios palaikyti užduoties specifiškumu paremtą ryšių tarp formalios ir neformalios globos modelį, kurio esmė – globėjo pasirinkimas yra siejamas su globos užduotimi, kai daugiau įgūdžių reikalaujanti globa yra teikiama formalių, kvalifikuotų globos teikėjų, o formali ir neformali globa papildo viena kita.
- 7.2. Socialinio darbo organizatorės dvejopai vertina neformalių pagyvenusių asmenų globėjų vaidmenį pagalbos procese. Viena vertus, socialinio darbo organizatorės pripažįsta neformalių pagyvenusių asmenų globėjų vaidmens svarbą pagalbos procese, atkreipdamos dėmesį, kad neformalių globėjų rūpinimasis pagyvenusiais asmenimis palengvina lankomosios priežiūros darbuotojų darbą. Kita vertus, socialinio darbo organizatorės pastebi, kad neformalių globėjų reiklumas, priekaištai, piktnaudžiavimas paslaugomis tampa kliūtimi sklandžiam paslaugų teikimui.
- 7.3. Socialinio darbo organizatorėms būdingas požiūris į neformalius globėjus kaip išteklius: socialinio darbo organizatorės atkreipė dėmesį į vaikų parei-

gos prižiūrėti tėvus vengimą; akcentavo reikalavimą raštiškai pagrįsti, kodėl artimieji patys negali rūpintis pagyvenusiu artimuoju namuose; pabrėžė neformalaus globėjo kaip mokėtojo už socialines paslaugas namuose funkciją; pabrėžė, kad pagalbos namuose paslaugos sudaro galimybes neformaliems globėjams dirbti, tačiau mažai kalbėjo apie kitus neformalių globėjų poreikius.

7 punkto išvados patvirtina trečią disertacijos įvade suformuluotą ginamąjį teiginį – „Formalių globėjų patirtimi konstruojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos yra būdingos remiamo ir implicitinio familializmo tipams. Formalūs globėjai itin akcentuoja užduoties specifiškumu paremtą formalios ir neformalios globos ryšių modelį, pasižymintį tuo, kad daugiau igūdžių reikalaujančios globos namuose paslaugos yra teikiamos socialinių paslaugų įstaigų darbuotojų, o mažiau igūdžių – šeimos nariu, giminaičiu, draugu, kaimynų.“

8. Susiejant kiekybinio disertacijos tyrimo rezultatus su kokybinio tyrimo rezultatais, galima teigti, kad:

8.1. Neformaliems ir formaliems pagyvenusių asmenų namuose globėjams yra priimtina socialinės politikos priemonėmis įtvirtinta implicitinio-remiamo familializmo konfiguracija globos sektoriuje. Tačiau globėjai pasigenda remiamo familializmo priemonių išplėtimo, t. y. tokių priemonių, kaip lankstesnis socialinių paslaugų namuose teikimo laikas, informacijos prieinamumo globėjams užtikrinimas, su dokumentų tvarkymu susijusios naštos sumažinimas, globos namuose paslaugų sektoriaus darbuotojų skaičiaus padidinimas ir kt.

8.2. Defamilializuojančių socialinės politikos priemonių silpnas realizavimas praktikoje gali būti siejamas tiek su diverguojančiu pagyvenusios visuomenės dalies požiūriu (vieni palaiko familializuojančią, kiti – defamilializuojančią socialinės politikos kryptį), tiek su globojančių asmenų požiūriu, kuris atspindi altruizmą bei nesiekia „išlaisvinti“ nuo artimųjų globos įsipareigojimų vykdymo.

8 punkto išvados patvirtina ketvirtą disertacijos įvade suformuluotą ginamąjį teiginį – „Socialinės politikos priemonėmis Lietuvos pagyvenusių žmonių globos sektoriuje formuojamos neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajos atitinka globėjų patirtimi konstruojamas neformalios ir formalios globos sąsajas. Teisės aktuose įtvirtinant defamilializuojančias politikos priemones, išreiškiančias socialinės politikos formuotojų siekį judėti defamilializmo tipo pagyvenusių žmonių globos jų namuose sektoriuje link, globėjai palaiko status quo situaciją.“

REKOMENDACIJOS

Socialinės politikos formuotojams

1. Parengti „Neformalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose strategiją“. Tai leistų pripažinti neformalių globėjų indėlį įveikiant gyventojų senėjimo keliamus iššūkius pagyvenusių žmonių socialinės globos sektoriui.
2. Plėsti darbo rinkos politikos priemones, leidžiančias derinti pagyvenusio artimojo globą namuose su dalyvavimu darbo rinkoje. Pavyzdžiui, teisės aktuose įtvirtinti tokias priemones, kaip ilgesnės mokamos ir nemokamos atostogos sergančiam šeimos nariui slaugyti, papildomos poilsio dienos, ilgesnės pietų pertraukos darbuotojams, slaugantiems artimuosius namuose. Tokios priemonės palengvintų darbo ir ilgalaikės globos namuose išsipareigojimų derinimą, o ne verstų rinktis tarp darbo ir artimojo globos namuose.
3. Plėtoti paramos neformaliems globėjams priemones, orientuotas į: neformalių globėjų pensijų ir nedarbo socialinio draudimo sistemos garantijų didinimą; informacijos apie globojamiems asmenims priklausančias globos ir slaugos paslaugas bei pinigines išmokas prieinamumo užtikrinimą; neformalių ir formalių globėjų bendradarbiavimo stiprinimą; žmonių pasitikėjimo įstaigose teikiamomis paslaugomis didinimą. Tai leistų sumažinti neformaliems globėjams tenkančią atsakomybę už artimųjų globos išsipareigojimų vykdymą ir palengvintų globos veiklų vykdymą.
4. Siekti lygaus globos darbo šeimoje pasidalijimo tarp vyrų ir moterų. Pavyzdžiui, tam būtų galima pasitelkti pinigines išmokas neformaliems globėjams, susiejant teises į pinigines išmokas su įpareigojimu tam tikrą laiką globoti pagyvenusį asmenį namuose skirtingiems šeimos nariams. Tai padėtų spręsti lyčių lygybės problemą neformaliame pagyvenusių žmonių globos sektoriuje.

Tolimesniems neformalios ir formalios pagyvenusių žmonių globos jų namuose sąsajų tyrimams

1. Atlikti kokybinį tyrimą, gilinantis į tai, kaip patys pagyvenę globojami asmenys, remdamiesi savo patirtimi, mato neformalios ir formalios globos jų namuose sąsajas. Disertacijoje pristatomas kokybinis tyrimas neapėmė pačių globojamų pagyvenusių asmenų patirties, todėl pastarųjų įtraukimas į tyrimą praplėstų veikėjų patirtimi konstruojamų formalios ir neformalios globos sąsajų supratimą.

2. Atlikti kiekybinį palyginamąjį formalios ir neformalios globos namuose sąsajų tyrimą, pasitelkiant Europos sveikatos, senėjimo ir išėjimo į pensiją tyrimo (SHARE, angl. *Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*), kuriame 2016–2017 m. dalyvavo jau ir Lietuva, duomenis. Toks reprezentatyvus tyrimas, pirma, sudarytų galimybę atskleisti socio-ekonominį, t. y. apimančių amžių, išsilavinimą, pajamas, gyvenamąją vietą ir kt., neformalių globėjų portretą Lietuvoje, šį portretą palyginti su neformalių globėjų situacija kitose šalyse ir išanalizuoti minėtų socio-ekonominių veiksnių ryšius / įtaką pagyvenusio artimojo globai namuose. Antra, tyrimas, paremtas SHARE duomenų analize, sudarytų galimybę atskleisti veiksnius, lemiančius neformalios ir formalios globos paslaugų naudojimo ypatumus, žvelgiant iš pagyvenusio asmens perspektyvos.

LITERATŪRA

1. Aday, L. A., Andersen, R. (1974). A framework for the study of access to medical care. *Health Services Research*, 9 (3), 208–220. [žiūrėta 2017 m. lapkričio 14 d.]. Prieiga internete: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1071804/pdf/hsresearch00560-0030.pdf>.
2. Adequate social protection for long-term care needs in an ageing society. (2014). Report jointly prepared by the Social Protection Committee and the European Commission. [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 10 d.]. Prieiga internete: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7724>.
3. Agee, A., Blanton, P. W. (2000). Service Providers' Modes of Interacting with Frail Elders and Their Families: Understanding the Context for Caregiving Decisions. *Journal of Aging Studies*, 14 (3), pp. 313–333. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0890-4065\(00\)08024-5](https://doi.org/10.1016/S0890-4065(00)08024-5).
4. Albertini, M., Pavolini, E. (2015). Unequal Inequalities: The Stratification of the Use of Formal Care Among Older Europeans. *Journals of Gerontology: SOCIAL Sciences*, Vol. 00, No. 00, pp. 1–10. [žiūrėta 2016 m. sausio 4 d.]. Prieiga internete: <http://psychogerontology.oxfordjournals.org/>.
5. Angermann, A., Eichhorst, W. (2012). Eldercare Services – Lessons from a European Comparison. *IZA Research Report No. 45*. [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 10 d.]. Prieiga internete: http://www.sociopoliticalobservatory.eu/uploads/tx_aebgppublications/Working_Paper_6_OBS_IZA.pdf.
6. Anttonen, A., Sipilä, J. (1996). European Social Care Services: Is it Possible to Identify Models? *Journal of European Social Policy*, 6 (2), pp. 87–100. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/095892879600600201>.
7. Atkinson, C., Crozier, S., Lewis, L. (2016). Factors that affect the recruitment and retention of domiciliary care workers and the extent to which these factors impact upon the quality of domiciliary care. Centre for People and Performance, Manchester Metropolitan University Business School. P. 167. [žiūrėta 2019 m. vasario 29 d.]. Prieiga internete: <https://gov.wales/docs/caecd/research/2016/160317-factors-affect-recruitment-retention-domiciliary-care-workers-final-en.pdf>.
8. Barr, N. (2011). Long-term Care: A Suitable Case for Social Insurance. In J. Costa-Font (Ed.), *Reforming Long-term Care in Europe* (pp. 3–18). Wiley-Blackwell. P. 176.
9. Barrett, P., Hale, B., Butler, M. (2014). *Family Care and Social Capital: Transitions in Informal Care*. Springer. P. 170.
10. Bengtson, V. L. (2001). Beyond the Nuclear Family: The Increasing Importance of Multi-generational Bonds. *Journal of Marriage and Family*, 63 (1), pp. 1–16. DOI: 10.1111/j.1741-3737.2001.00001.x.
11. Bengtson, V. L., Burges, E. O., Parrott, T. M. (1997). Theory, Explanation, and a Third Generation of Theoretical Development in Social Gerontology. *Journal of Gerontology: SOCIAL SCIENCES*, 52B (2), pp. 72–88.

12. Bengtson, V. L., Roberts, R. E. L. (1991). Intergenerational Solidarity in Aging Families: An Example of Formal Theory Construction. *Journal of Marriage and the Family*, 53 (4), pp. 856–870. Prieiga internete: <http://www.jstor.org/stable/352993?origin=JSTOR-pdf>.
13. Berg, B., Brouwer, W. B. F., Koopmanschap, M. A. (2004). Economic valuation of informal care. *The European Journal of Health Economics*, 5 (1), pp. 36–45. DOI: [10.1007/s10198-003-0189-y](https://doi.org/10.1007/s10198-003-0189-y).
14. Berg, B., Brower, W. B. F., Exel, J., Koopmanschap, M. A., Bos, G. A. M., Rutten, F. (2006). Economic valuation of informal care: Lessons from the application of the opportunity costs and proxy good methods. *Social Science & Medicine*, 62 (4), pp. 835–845. DOI: [10.1016/j.socscimed.2005.06.046](https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2005.06.046).
15. Bettio, F., Plantenga, J. (2004). Comparing Care Regimes in Europe. *Feminist Economics*, 10 (1), pp. 85–113. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/1354570042000198245>.
16. Bettio, F., Verashchagina, A. (2010). Long-term care for the elderly. Provisions and providers in 33 European countries. European Commission. [žiūrėta 2015 m. kovo 12 d.]. Prieiga internete: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/elderly_care_en.pdf.
17. Bikauskaitė, R. (2013). Rūpesčio etikos normatyvumo problema. Doktoro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas. P. 164.
18. Bikmanienė, R. (2005). Senyvo amžiaus žmonių stacionarios globos paslaugų ekonominis ir socialinis efektyvumas. *Doktoro disertacija*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas. P. 130.
19. Biliuvienė, A., Jasevičienė, Z. (2015). Klientų užimtumo organizavimas teikiant pagalbą į namus. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 15, pp. 48–55. [žiūrėta 2019 m. gegužės 14 d.]. Prieiga internete: <https://svako.lt/uploads/pstp-15-2015-7.pdf>.
20. Blažienė, I., Žalimienė, L. (2017). Between User's Expectations and Provider's Quality of Work: the Future of Elderly Care in Lithuania. *Journal of Population Ageing*. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12062-017-9215-1>.
21. Bolton, Sh. C., Wibberley, G. (2014). Domiciliary Care: The Formal and Informal Labour Process. *Sociology*, 48 (4), pp. 682–697. DOI: 10.1177/0038038513500098.
22. Bonsang, E. (2009). Does informal care from children to their elderly parents substitute for formal care in Europe? *Journal of Health Economics*, 28 (1), pp. 143–154. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2008.09.002>.
23. Boros, A. K. (2010). Clinics and home-based care organisations: an interface between the formal and informal health sectors. *African journal of AIDS research*, 9 (4), pp. 315–324. DOI: [10.2989/16085906.2010.545618](https://doi.org/10.2989/16085906.2010.545618).
24. Bowes, A., Dawson, A., Ashworth, R. (2019). Time for care: exploring time use by carers of older people. *Ageing & Society*, pp. 1–24. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0144686X19000205>.
25. Bowling, A., Rowe, G., Lambert, N., Waddington, M., Mahtani, K. R., Kenten, C., Howe, A., & Francis, S. A. (2012). The measurement of patient's expectations for health care: a review and psychometric testing of a measure of patients' expectations. *Health Technology Assessment*, 16 (30), pp. 1–509. DOI:103310/hta16300.

26. Bradley, E. H., McGraw, S. A., Curry, L., Buckser, A., King, K. L., Kasl, S. V., Andersen, R. (2002). Expanding the Andersen Model: The Role of Psychosocial Factors in Long-Term Care Use. *Health Services Research*, 37 (5), pp. 1221–1242. DOI: [10.1111/1475-6773.01053](https://doi.org/10.1111/1475-6773.01053).
27. Brandt, M., Haberkern, K., Szydlik, M. (2009). Intergenerational Help and Care in Europe. *European Sociological Review*, 25 (5), pp. 585–601. DOI: <https://doi.org/10.1093/esr/jcn076>.
28. Brazienė, R., Mikutavičienė, I., Dorelaitienė, A., Žalkauskaitė, U., Jurkevičienė, J. (2015). *Vyresnio amžiaus žmonių (socialinės ištraukties) iš(si)traukimo į darbo rinką galimybių tyrimo ataskaita*. Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga internete: https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2016/02/vyresnio-amziaus-zmoniu-tyrimas_ataskaita.pdf.
29. Brimblecombe, N., Fernandez, J. L., Knapp, M., Rehill, A., Wittenberg, R. (2018). Review of the international evidence on support for unpaid carers. *Journal of Long-Term Care, September*, pp. 25–40. DOI:10.21953/lse.ffq4txr2nftf.
30. Broese van Groenou, M. I., Boer, A. (2016). Providing informal care in a changing society. *European Journal of Ageing*, 13, pp. 271–279. DOI: 10.1007/s10433-016-0370-7.
31. Brouwer, W. B. F., Exel, N. J. A., Berg, B., Bos, G. A. M., Koopmanschap, M. A. (2005). Process utility from providing informal care: the benefit of caring. *Health Policy*, 74 (1), pp. 85–99. DOI: [10.1016/j.healthpol.2004.12.008](https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2004.12.008).
32. Būsto ir jo aplinkos pritaikymo žmonėms su negalia priemonės įgyvendinimas 2016 metais. Ataskaita. (2017). Neįgalųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.
33. Cantor, M. H. (1979). Neighbors and Friends: An Overlooked Resource in the Informal Support System. *Research on Aging*, 1 (4), pp. 434–463. DOI: <https://doi.org/10.1177/0164-02757914002>.
34. Cantor, M. H. (1989). Social Care: Family and Community Support Systems. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 503, pp. 99–112. [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 12 d.]. Prieiga internete: https://www.jstor.org/stable/1047220?seq=1#page_scan_tab_contents.
35. Cantor, M. H. (1991). Family and Community: Changing Roles in an Aging Society. *The Gerontologist*, 3 (3), pp. 337–346. DOI: <https://doi.org/10.1093/geront/31.3.337>.
36. Care and Social Services Inspectorate Wales. (2016). ‘Above and Beyond’: National review of domiciliary care in Wales. P. 223. [žiūrėta 2019 m. vasario 29 d.]. Prieiga internete: <https://careinspectorate.wales/sites/default/files/2018-03/161027aboveandbeyonden.pdf>.
37. Carers in Europe. (2009). EUROCARES. [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 4 d.]. Prieiga internete: <http://www.eurocarers.org/userfiles/files/factsheets/Carers%20in%20Europe%20%202009.pdf>.
38. Carpentier, N., Grenier, A. (2016). Successful Linkage Between Formal and Informal Care Systems: The Mobilization of Outside Help by Caregivers of Persons With Alzheimer’s Disease. *Qualitative Health Research*, 22 (10), pp. 1330–1344. DOI: 10.1177/1049732312451870.

39. Carpentier, N., Pomey, M. P., Contreras, R., Olazabal, I. (2008). Social Care Interface in Early-Stage Dementia: Practitioners' Perspectives on the Links Between Formal and Informal Networks. *Journal of Aging and Health*, 20 (6), pp. 710–738. DOI: 10.1177/0898264-308321025.
40. Carretero, S. (2015). Mapping of Effective Technology-based Services for Independent Living for Older People at Home. Seville: Joint Research Centre, Institute for Prospective Technological Studies, JRC Scientific and Technical Reports Series. DOI:10.2791/395556.
41. Carretero, S., Stewart, J., Centeno, C. (2015). Information and communication technologies for informal carers and paid assistants: benefits from micro-, meso-, and macro-levels. *European Journal of Ageing*, 12, pp. 163–173. DOI: 10.1007/s10433-015-0333-4.
42. Carrino, L., Orso, C. E., Pasini, G. (2015). Demand of Long-Term Care and benefit eligibility across European countries. *Working Paper, No. 26/WP/2015*, p. 33. [žiūrėta 2019 m. liepos 13 d.]. Prieiga internete: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2655729.
43. Cassie, K. M., Sanders, S. (2008). Familial caregivers of older adults. *Journal of Gerontological Social Work*, 50, pp. 293–320. DOI:10.1080/01634370802137975.
44. Castoria-Binkley, M., Noelker, L. S., Ejaz, F. K., Rose, M. (2011). Inclusion of Caregiver Supports and Services in Home- and Community-Based Service Programs: Recent Reports from Unitson Aging. *Journal of Aging & Social Policy*, 23, pp. 19–33. DOI: 10.1080/08959420-2011.532001.
45. Chappell, N., Blandford, A. (1991). Informal and Formal Care: Exploring the Complementarity. *Ageing and Society*, 11 (3), pp. 299–317. DOI: 10.1017/S0144686X00004189.
46. Charenkova, J. (2017). Laisvalaikis ar laisvas laikas? Globos įstaigose gyvenančių vyresnio amžiaus asmenų patirtis. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 15, pp. 103–119. [žiūrėta 2020 m. sausio 11 d.]. Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/STEPP/-/article/view/10812/8908>.
47. Charenkova, J. (2018). Vyresnio amžiaus asmenų persikėlimo į socialinės globos įstaigą patirtis: literatūros apžvalga. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 17, pp. 21–36. DOI: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2018.17.11929>.
48. Chari, A. V., Engberg J., Ray, K. N., Mehrotra, A. (2015). The Opportunity Costs of Informal Elder-Care in the United States: New Estimates from the American Time Use Survey. *HSR: Health Services Research* 50 (3), pp. 871–882. DOI: 10.1111/1475-6773.12238.
49. Chou, K. R. (2000). Caregiver Burden: A Concept Analysis. *Journal of Pediatric Nursing*, 15 (6), pp. 398–407. DOI: 10.1053/jpdn.2000.16709.
50. Collins, S. (2015). *The Core of Care Ethics*. Palgrave Macmillan. P. 191.
51. Colombo, F., Llana-Nozal, A., Mercier, J., Tjadens, F. (2011). *Help Wanted? Providing and Paying for Long-Term Care*, OECD Health Policy Studies, OECD Publishing. [žiūrėta 2018 m. rugsėjo 18 d.]. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264097759-en>.

52. Cooney, T. M., Dykstra, P. A. (2011). Family Obligations and Support Behaviour: A United States – Netherlands Comparison. *Ageing & Society*, 31 (6), pp. 1026–1050. DOI: 10.1017/S0144686X10001339.
53. Courtin, E., Jemai, N., Mossialos, E. (2014). Mapping support policies for informal carers across the European Union. *Health Policy*, pp. 1–11. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.healthpol.2014.07.013>.
54. Čepėnaitė, A. D. (2008). Senyvo amžiaus žmonių socialinė aprėptis ir demokratinio pilietiškumo apraiškos. *Socialinis darbas*, 7 (1), pp. 46–56.
55. Česnuitytė, V., Kanopienė, V., Mikulionienė, S. (2014). *Lietuvos šeima: socialinių sątų perspektyva*. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. P. 286.
56. Da Roit, B., Le Bihan, B. (2010). Similar and Yet So Different: Cash-for-Care in Six European Countries' Long-Term Care Policies. *The Milbank Quarterly*, 88 (3), pp. 286–309. DOI: 10.1111/j.1468-0009.2010.00601.x.
57. Daly, M., Lewis, J. (2000). The concept of social care and the analysis of contemporary welfare states. *British Journal of Sociology*, 51 (2), pp. 281–298. DOI: 10.1111/j.1468-4446-2000.00281.x.
58. Dam, A. E. H., Vugt, M. E., Klinkenberg, I. P. M., Verhey, F. R. J., Boxtel, M. P. J. (2016). A systematic review of social support interventions for caregivers of people with dementia: Are they doing what they promise? *Maturitas*, 85, pp. 117–130. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.maturitas.2015.12.008>.
59. Damulevičienė, G., Lesauskaitė, V., Knašienė, J., Macijauskienė, J. (2010). Technologijų pritaikymas pagyvenusio amžiaus žmonių savarankiškumui palaikyti. *Medicina*, 46, pp. 35–42.
60. Danusevičienė, L. (2016). Namuose teikiamos integralios pagalbos asmenims, turintiems specialųjį nuolatinės slaugos poreikį, veiksmingumo įvertinimas. *Daktaro disertacija*. Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas. Medicinos akademija. P. 279.
61. De Jong, L., Plöthner, M., Stahmeyer, J. T., Eberhard, S., Zeidler, J., Damm, K. (2019). Informal and formal care preferences and expected willingness of providing elderly care in Germany: protocol for a mixed-methods study. *BMJ open*, 9 (1), pp. 1–6. DOI: 10.1136/bmjopen-2018-023253.
62. Degiuli, F. (2007). A Job with No Boundaries: Home Eldercare Work in Italy. *European Journal of Women's Studies*, 14 (3), pp. 193–207. [žiūrėta 2015 m. kovo 16 d.]. Prieiga internete: <http://ejw.sagepub.com/content/14/3/193.full.pdf+html>.
63. Delp, L., Wallace, S. P., Geiger-Brown, Muntaner, C. (2010). Job Stress and Job Satisfaction: Home Care Workers in a Consumer-Directed Model of Care. *Health Services Research*, 45(4), pp. 922–940. DOI: [10.1111/j.1475-6773.2010.01112.x](http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-6773.2010.01112.x).
64. Dentinger, E., Clarkberg, M. (2002). Informal caregiving and retirement timing among men and women. *Journal of Family Issues*, 23 (7), pp. 857–879. DOI: <https://doi.org/10.1177/019251302236598>.

65. Dow, B., Meyer, C. (2010). Caring and Retirement: Crossroads and Consequences. *International Journal of Health Services*, 40 (4), pp. 645–665. DOI: 10.2190/HS.40.4.e.
66. Dowd, J. J. (1975). Aging as Exchange: A Preface to Theory. *Journal of Gerontology*, 30 (5), pp. 584–594. DOI: <https://doi.org/10.1093/geronj/30.5.584>.
67. Dunajevus, E. (2011). Asmeninių socialinių paslaugų sistemos raida pokomunistinėje Lietuvoje. *Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, Lietuvos socialinių tyrimų centras. P. 262.
68. Eenoo, L., Roest, H., Hout, H., Declercq, A. (2016). Quality of Care and Job Satisfaction in the European Home Care Setting: Research Protocol. *International Journal of Integrated Care*, 16 (3): 14, pp. 1–12. DOI: <http://dx.doi.org/10.5334/ijic.2519>.
69. Elo, S., Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62 (1), pp. 107–115. DOI: 10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x.
70. Engster, D., Hamington, M. (Eds.). (2015). *Care ethics and political theory*. United Kingdom: Oxford University Press. P. 315.
71. Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press. P. 248.
72. Esping-Andersen, G. (1999). *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press. P. 207.
73. Esplen, E. (2009). Gender and Care. *Overview Report*. Institute of Development Studies. [žiūrėta 2019 m. lapkričio 22 d.]. Prieiga internete: https://pdfs.semanticscholar.org/5e1b/5f2f239b487746fb5779ab1d98f2678b0b90.pdf?_ga=2.102212354.2008908966.1574431519-602874766.1542805474.
74. ESSPROS Manual and user guidelines. (2016). European system of integrated social protection statistics. Luxembourg: Publications Office of the European Union. P. 218. [žiūrėta 2019 m. gegužės mėn. 8 d.]. Prieiga internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/7766647/KS-GQ-16-010-EN-N.pdf/3fe2216e-13b0-4ba1-b84f-a7d5b091235f>.
75. Eurocarers. (2017). The gender dimension of informal care. [žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 9 d.]. Prieiga internete: <http://eurocarers.org/userfiles/files/The%20gender%20dimension%20of%20informal%20care.pdf>.
76. Europos Komisijos baltoji knyga. (2012). Adekvačių, saugių ir tvarių pensijų darbotvarkė, COM (2012) 55 final. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0055&from=lt>.
77. Exel, J., Graaf, G., Brouwer, W. (2008). Give me a break! Informal caregiver attitudes towards respite care. *Health Policy*, 88, pp. 73–87. DOI:10.1016/j.healthpol.2008.03.001.
78. Feinberg, L. F. (2002). *The State of the Art: Caregiver Assessment in Practice Settings*. Family Caregiver Alliance. [žiūrėta 2019 m. vasario 28 d.]. Prieiga internete: <http://www.rosalynnecarter.org/UserFiles/Caregiver%20Assessment%202002%20FCA.pdf>.

79. Ferguson, A. J., Schriver, J. (2012). The Future of Gerontological Social Work: A Case for Structural Lag. *Journal of Gerontological Social Work*, 55, pp. 304–320. DOI: 10.1080/016343-72.2011.623265.
80. Fine, M. D. F. (2007). *A Caring Society?: Care and the Dilemmas of Human Services in the 21st Century*. Palgrave Macmillan. P. 246.
81. Fine, M., Glendinning, C. (2005). Dependence, independence or inter-dependence? Revisiting the concepts of 'care' and 'dependency'. *Ageing & Society*, 25, pp. 601–621. DOI: 10.1017/S0144686X0500360.
82. Fox, S., Kenny, L., Day, M. R., O'Connell, C., Finnerty, J., Timmons, S. (2017). Exploring the housing needs of older people in standard and sheltered social housing. *Gerontology and Geriatric Medicine*, 3, pp. 1–14. DOI: <https://doi.org/10.1177/2333721417702349>.
83. Franklin, B. (2014). *The Future Care Workforce*. International Longevity Centre. [žiūrėta 2018 m. rugšėjo 4 d.]. Prieiga internete: www.ilcuk.org.uk/images/uploads/publication.../Future_Care_Workforce_Report.pdf.
84. Frericks, P., Jensen, P. H., Pfau-Effinger, B. (2014). Social rights and employment rights related to family care: Family care regimes in Europe. *Journal of Aging Studies*, 29, pp. 66–77. DOI: 10.1016/j.jaging.2013.12.00.
85. From, I. (2011). Health and quality of care from older peoples' and formal caregivers' perspective. Dissertation. Sweden: Karlstad University Studies. P. 79. [žiūrėta 2019 m. vasario 28 d.]. Prieiga internete: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:747422/-FULLTEXT01.pdf>.
86. Gečienė, J., Gudžinskienė, V. (2018). Socialinės globos įstaigų, teikiančių paslaugas senyvo amžiaus asmenims, darbuotojų požiūris į teikiamų paslaugų kokybę. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 17, pp. 37–56.
87. Gedvilaitė-Kordušienė, M. (2009). Trys tarpgeneracinių santykių koncepcijos ir jų kritiniai atgarsiai. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 1 (24), pp. 145–158.
88. Gedvilaitė-Kordušienė, M. (2013). Gyventojų senėjimas ir jo iššūkiai: suaugusių vaikų pareigos pagyvenusiems tėvams Lietuvoje. *Lietuvos statistikos darbai*, 52 (1), pp. 22–33.
89. Gedvilaitė-Kordušienė, M. (2015). Norms and Care Relationships in Transnational Families: The Case of Elderly Parents Left Behind in Lithuania. *Baltic Journal of European Studies*, 5 (2 (19)), pp. 90–107. DOI: 10.1515/bjes-2015-0015.
90. Geerts, J., Van den Bosch, K. (2012). Transitions in formal and informal care utilization amongst older Europeans: the impact of national contexts. *European Journal of Ageing*, 9 (1), pp. 27–37. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10433-011-0199-z>.
91. Genet N., Boerma W., Kroneman M., Hutchinson A., Saltman R. B. (2012). Home Care across Europe: Current structure and future challenges. *Observatory Studies Series*, 27. [žiūrėta 2018 m. spalio 26 d.]. Prieiga internete: http://www.euro.who.int/_data/assets/-pdf_file/0008/181799/e96757.pdf.

92. Genienė, R., Šumskienė, E. (2016). Stacionarios globos pertvarka Lietuvoje institucionalizmo teorijos požiūriu. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 12, pp. 74–89. DOI: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2016.12.9818>.
93. Gevorgianienė, V., Pilkytė, D. (2016). Šeimos narių patirtis globojant Alzheimerio liga sergančius artimuosius. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 12, pp. 21–38.
94. Greene, V. L. (1983). Substitution between Formally and Informally Provided Care for the Impaired Elderly in the Community. *Medical Care*, 21 (6), pp. 609–619. Prieiga internete: <http://www.jstor.org/stable/3764910>.
95. Greenfield, E. A. (2011). Using Ecological Frameworks to Advance a Field of Research, Practice, and Policy on Aging-in-Place Initiatives. *The Gerontologist*, 52 (1), pp. 1–12. DOI:10.1093/geront/gnr108.
96. Guberman, N., Lavoie, J., Blein, L., Olazabal, I. (2012). Baby Boom Caregivers: Care in the Age of Individualization. *The Gerontologist*, 52 (2), pp. 210–218. DOI:10.1093/geront/gnr140.
97. Guogis, A., Gudelis, D. (2005). Socialinių paslaugų teikimo seniems žmonėms veiksmingumo ir efektyvumo vertinimas. *Lietuvos statistikos darbai*, 42, pp. 12–21.
98. Haberkern, K., Szydlik, M. (2010). State care provision, societal opinion and children's care of older parents in 11 European countries. *Ageing & Society*, 30 (2), pp. 299–322. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0144686X09990316>.
99. Hankivsky, O. (2014). Rethinking Care Ethics: On the Promise and Potential of an Intersectional Analysis. *The American Political Science Review*, 108 (2), pp. 252–264. DOI: 10.1017/S0003055414000094.
100. Heger, D. (2014). Work and Well-Being of Informal Caregivers in Europe. *Ruhr Economic Papers* #512. [žiūrėta 2017 m. vasario 21 d.]. Prieiga internete: http://www.rwi-essen.de/-media/content/pages/publikationen/ruhr-economic-papers/REP_14_512.pdf.
101. Held, V. (2004). Care and Justice in the Global Context. *Ratio Juris*, 17 (2), pp. 141–155. DOI: 10.1111/j.1467-9337.2004.00260.x.
102. Held, V. (2006). *The Ethics of Care: Personal, Political, and Global*. New York: Oxford University Press. P. 211.
103. Helmke, G., Levitsky, S. (2004). Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda. *Perspectives on Politics*, 2 (4), pp. 725–740. Prieiga internete: <http://www.jstor.org/stable/3688540>.
104. Hengelaar, A. H., Hartingsveldt, M., Wittenberg, Y., Etten-Jamaludin, F., Kwekkeboom, R., Satink, T. (2018). Exploring the collaboration between formal and informal care from the professional perspective – A thematic synthesis. *Health and Social Care in the Community*, 26, pp. 474–485. DOI: 10.1111/hsc.12503.
105. Hitaite, L., Spirgiene, L. (2007). The need of the elderly for nursing and social services in the community of Kaunas district. *Medicina (Kaunas)*, 43 (11), pp. 903–908. [žiūrėta 2019 m. balandžio 19 d.]. Prieiga internete: <http://medicina.lsmuni.lt/med/0711/0711-10e.htm>.

106. Holly, A., Lufkin, T. M., Norton, E. C., Van Houtven, C. H. (2010). Informal Care and Formal Home Care Use in Europe and the United States. [žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 9 d.]. Prieiga internete: https://www.cemfi.es/ftp/pdf/papers/wshop/Holly_seminar.pdf.
107. Horner, B., Boldy, D. P. (2008). The benefit and burden of “ageing-in-place” in an aged care community. *Australian Health Review*, 32 (2), pp. 356–365. DOI: <https://doi.org/10.10-71/AH080356>.
108. Horvath, L., Mayer, S (2010). Caring for informal caregivers: policy approaches to the provision of direct support services, *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 23: 3, pp. 263–277. DOI: 10.1080/13511610.2011.553513.
109. Iecovich, E. (2014). Aging in place: From theory to practice. *Anthropological notebooks*, 20 (1), pp. 21–33. [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 11 d.]. Prieiga internete: http://www.drustvo-antropologov.si/AN/PDF/2014_1/Anthropological_Notebooks_XX_1_Iecovich.pdf.
110. Indrašienė, V., Katkonienė, A. (2011). Pagalbos namuose paslaugų teikimo vertinimas. *Socialinis darbas*, 10 (2), pp. 267–278.
111. Jacobs, M. (2016a). Connecting to care: The interrelationships between informal and formal caregivers in care networks of community-dwelling older adults. *PhD Thesis*. Amsterdam: Vrije Universiteit. [žiūrėta 2019 m. lapkričio 5 d.]. Prieiga internete: <https://research.vu.nl/en/publications/connecting-to-care-the-interrelationships-between-informal-and-fo>.
112. Jacobs, M., Tilburg, T., Groenewegen, P., Groenou, M. B. (2016). Linkages between informal and formal care-givers in home-care networks of frail older adults. *Ageing & Society*, 36, pp. 1604–1624. DOI: 10.1017/S0144686X15000598.
113. Jacobs, T. (2003). Paying for informal care: a contradiction in terminis? *European Societies*, 5 (4), pp. 397–417. DOI: 10.1080/1461669032000127660.
114. Jansen, L. J., Forbes, D. A., Markle-Reid, M., Hawranik, P., Kingston, D., Peacock, Sh., Henderson, S., Leipter, B. (2009). Formal Care Providers' Perceptions of Home- and Community-Based Services: Informing Dementia Care Quality. *Home Health Care Services Quarterly*, 28 (1), pp. 1–23. DOI: 10.1080/01621420802700952.
115. Jegermalm, M. (2003). Direct and Indirect Support for Carers. *Journal of Gerontological Social Work*, 38 (4), pp. 67–84. DOI: 10.1300/J083v38n04_07.
116. Jegermalm, M. (2004). Informal care and support for carers in Sweden: patterns of service receipt among informal caregivers and care recipients. *European Journal of Social Work*, 7 (1), pp. 7–24. DOI: 10.1080/136919145042000217465.
117. Jegermalm, M. (2005). Carers in the Welfare State – On Informal Care and Support for Carers in Sweden. *Stockholm Studies of Social Work*, 22. [žiūrėta 2018 m. rugpjūčio 30 d.]. Prieiga internete: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:196465/FULLTEXT01.pdf>.
118. Johnston, M. P. (2014). Secondary Data Analysis: A Method of which the Time Has Come. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*, 3, pp. 619–626. [žiūrėta 2019 m. liepos 15 d.]. Prieiga internete: <http://www.qqml-journal.net/index.php/qqml/article/view/169/170>.

119. Junevičienė, J. (2018). Neformalios pagyvenusių asmenų globos namuose priežastys: žvilgsnis į globėjų patirtį. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 17, pp. 7–20. DOI: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2018.17.11928>.
120. Jurkuvienė, R., Danusevičienė, L., Butkevičienė, R., Gajdosikienė, I. (2016). The Process of Creating Integrated Home Care in Lithuania: from Idea to Reality. *International Journal of Integrated Care*, 16 (3), pp. 1–12. DOI: <http://dx.doi.org/10.5334/ijic.2509>.
121. Kane, R. A., Kane, R. L., Illston, L. H., Eustis, N. N. (1994). Perspective on Home Care Quality. *Health Care Financing Review*, 16 (1), pp. 69–89. [žiūrėta 2019 m. vasario 28 d.]. Prieiga internete: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4193480/pdf/hcfr-16-1-69.pdf>.
122. Kehusmaa, S., Autti-Rämö, I., Helenius, H., Rissanen, P. (2013). Does informal care reduce public care expenditure on elderly care? Estimates based on Finland's Age Study. *BMC Health Services Research*, 13: 317. [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 10 d.]. Prieiga internete: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3765233/>.
123. Keith, C. (1995). Family Caregiving Systems: Models, Resources, and Values. *Journal of Marriage and Family*, 57 (1), pp. 179–189. Prieiga internete: <http://www.jstor.org/stable/353826>.
124. Kemp, C. L., Ball, M. M., Perkins, M. M. (2013). Convoys of care: Theorizing intersections of formal and informal care. *Journal of Aging Studies*, 17 (2003), pp. 15–29. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jaging.2012.10.002>.
125. Kerbler, B. (2018). Using Information and Communication Technology in Home Care for the Elderly. DOI: <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.72083>.
126. Kittay, E. F. (1999). *Love's Labor: Essays on Women, Equality, and Dependency*. New York and London: Routledge. P. 238.
127. Kittay, E. F., Jennings, B., Wasunna, A. (2005). Dependency, Difference and the Global Ethic of Longterm Care. *The Journal of Political Philosophy*, 13 (4), pp. 443–469. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2005.00232.x>.
128. Koerner, S. S., Kenyon, D. B., Shirai, Y. (2009). Caregiving for elder relatives: Which caregivers experience personal benefits/gains? *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 48 (2), pp. 238–245. DOI: <10.1016/j.archger.2008.01.015>.
129. Kohli, M., Künemund, H. (2003). Intergenerational Transfers in the Family: What Motivates Giving? in *Global Aging and Challenges to Families*. Bengtson, V. L., Lowenstein, A. (sud.). [žiūrėta 2017 m. spalio 25 d.]. Prieiga internete: <https://www.eui.eu/documents/-departmentscentres/sps/profiles/kohli/motivesforgiving.pdf>.
130. Koopmanschap, M. A., Exel, N. J. A., Bos, G. A. M., Berg, B., Brouwer, W. B. F. (2004). The desire for support and respite care: preferences of Dutch informal caregivers. *Health Policy*, 68, pp. 309–320. DOI: 10.1016/j.healthpol.2003.10.002.
131. Kosloski, K., Montgomery, R. J., Youngbauer, J.G. (2001). Utilization of Respite Services: A Comparison of Users, Seekers, and Nonseekers. *The Journal of Applied Gerontology*, 20 (1), pp. 111–132. DOI: <https://doi.org/10.1177/073346480102000107>.

132. Kotova, L. (2013). Socialinio darbo paslaugų privatizavimas. *Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, Lietuvos socialinių tyrimų centras. P. 253.
133. Kotsadam, A. (2011). Does Informal Eldercare Impede Women's Employment? The Case of European Welfare States. *Feminist Economics*, 17 (2), pp. 121–144. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/13545701.2010.543384>.
134. Kramer, B. J. (1997). Gain in the Caregiving Experience: Where Are We? What Next? *The Gerontologist*, 37 (2), pp. 218–232. DOI: <https://doi.org/10.1093/geront/37.2.218>.
135. Kraniauskienė, S. (2013). Normatyvinis ir funkcinis kartų solidarumas Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 1 (32), pp. 89–121.
136. Kraus, M., Riedel, M., Mot, E., Willemé, P., Röhring, G., Czypionka, T. (2010). A Typology of Long-Term Care systems in Europe. *ENEPRI Research Report No. 91*. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga internete: <http://www.ceps.eu/publications/typology-long-term-care-systems-europe>.
137. Kröger, T. (2009). Care research and disability studies: Nothing in common? *Critical Social Policy*, 29 (3), pp. 398–420. DOI: 105177 10.1177/0261018309105177.
138. Kudukytė-Gasperė, R., Jankauskienė, D., Štaras, K. (2012). Sveikatos ir socialinių paslaugų integracija. Atvejo analizė VšĮ Centro poliklinikoje. *Sveikatos politika ir valdymas*, 1 (4), pp. 127–146. [žiūrėta 2018 m. rugšėjo 4 d.]. Prieiga internete: https://www.mruni.eu/upload/iblock/83e/008_kudukyte_jankauskiene.pdf.
139. Künemund, H., Rein, M. (1999). There is more to receiving than needing: theoretical arguments and empirical explorations of crowding in and crowding out. *Ageing & Society*, 19 (1), pp. 93–121. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0144686X99007205>.
140. Kuznecovienė, J., Naujanienė, R. (2015). *Tarp aukštų reikalavimų ir menko pripažinimo: darbuotojų patirtys ir darbo trajektorijos maitinimo paslaugų ir pagyvenusių žmonių globos sektoriuose*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. P. 160.
141. Lane, J., Ersson, S. (2000). *The New Institutional Politics: Performance and Outcomes*. London and New York: Routledge. P. 329.
142. Lawrence, T. B., Suddaby, R., Leca, B. (Eds.). (2009). *Institutional work: Actors and agency in institutional studies of organizations*. Cambridge university press. P. 336.
143. Lazutka, R., Skučienė, D., Černiauskas, G., Bartkus, A., Navickė, J., Junevičienė, J. (2013). *Socialinis draudimas Lietuvoje: kontekstas, raida, rezultatai*. Vilnius: Lietuvos sociainių tyrimų centras. P. 480.
144. Lee, Y., Barken, R., Gonzales, E. (2018). Utilization of Formal and Informal Home Care: How Do Older Canadians' Experiences Vary by Care Arrangements. *Journal of Applied Gerontology*, pp. 1–24. DOI: 10.1177/0733464817750274.
145. Lee, M. (2008). *Aging in Place: A Contemporary Social Phenomenon* (Doctoral dissertation). Oregon State University. [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 11 d.]. Prieiga internete: <https://ir.library.oregonstate.edu/xmlui/bitstream/handle/1957/9845/1%20copy%20Lee%20All%20Docs%20FinalRev%205B1%5D%20Nov%202022.pdf;jsessionid=0D6D48DFAD031B7CDA838A3BF9855B9B?sequence=1>.

146. Leitner, S. (2003). The Varieties of Familialism: The Caring Function of the Family in the Comparative Perspective. *European Societies*, 5 (4), pp. 353–375. DOI: 10.1080/146166903-2000127642.
147. Leitner, S. (2014). Varieties of Familialism: Developing Care Policies in Conservative Welfare States, in: Philipp Sandermann (Hg.), *The End of Welfare as We Know It? Continuity and Change in Western Welfare State Settings and Practices*. Opladen: Barbara Budrich, pp. 37–51. [žiūrėta 2017 m. kovo 25 d.]. Prieiga internete: www.fruehe-bildung.online/download.php?id=278.
148. Lesauskaitė, V., Macijauskienė, J., Širvinskienė, E. (2009). Geriatriųjų pacientų gyvenančių namuose, poreikiai ir jų užtikrinimas techninėmis priemonėmis. *Gerontologija*, 10 (3), pp. 176–182.
149. Lethin, C., Leino-Kilpi, H., Roe, B., Soto, M. M., Saks, K., Stephan, A., Zwakhalen, S., Zabalegui, A., Karlsson, S. (2016). Formal support for informal caregivers to older persons with dementia through the course of the disease: an exploratory, cross-sectional study. *BMC Geriatrics*, 16 (32). DOI: 10.1186/s12877-016-0210-9.
150. Levy, T. M. (2005). At the Intersection of Intimacy and Care: Redefining “Family” through the Lens of a Public Ethic of Care. *Politics & Gender*, 1 (1), pp. 65–95. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1743923X05050038>.
151. Lietuvių kalbos institutas. (2012). Bendrinės lietuvių kalbos žodynas. [žiūrėta 2019 m. lapkričio 19 d.]. Prieiga internete: <http://bkz.lki.lt/?pg=c>.
152. Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija 2015. (2016). Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas.
153. Lynch, K. (2007). Love labour as a distinct and non-commodifiable form of care labour. *The Sociological Review*, 55 (3), pp. 550–570. DOI: 10.1111/j.1467-954X.2007.00714.x.
154. Lyons, K., Zarit, S. H. (1999). Formal and Informal Support: The Great Divide. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 14, pp. 183–196. DOI: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-1166\(199903\)14:3<183::AID-GPS969>3.0.CO;2-I](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1166(199903)14:3<183::AID-GPS969>3.0.CO;2-I).
155. Litwak, E., Messeri, P., Silverstein, M. (1990). The Role of Formal and Informal Groups in Providing Help to Older People. *Marriage & Family Review*, 15 (1–2), pp. 171–193. DOI: http://dx.doi.org/10.1300/J002v15n01_09.
156. Litwin, H., Attias-Donfut, C. (2009). The inter-relationship between formal and informal care: a study in France and Israel. *Ageing Society*, 29 (1), pp. 71–91. DOI: 10.1017/S014468-6X08007666.
157. Lohmann, H., Zagel, H. (2016). Family policy in comparative perspective: The concepts and measurement of familization and defamilization. *Journal of European Social Policy*, 26 (1), pp. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1177/0958928715621712>.
158. Lopez, J., Lopez-Arrieta, J., Crespo, M. (2005). Factors associated with the positive impact of caring for elderly and dependent relatives. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 41 (1), pp. 81–94. DOI: [10.1016/j.archger.2004.12.001](https://doi.org/10.1016/j.archger.2004.12.001).

159. Lukamskienė, V. (2012). Socialinės globos paslaugų vyresnio amžiaus asmenims paklausos veiksniai ir jų raiška. *Daktaro disertacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. P. 172.
160. Lukošienė, Ž. (2013). Pagalbos ištekliai senatvine demencija sergančio artimojo globos proceso metu: moterų-globėjų perspektyva. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 12 (2), pp. 45–63.
161. Luppi, M., Nazio, T. (2019). Does Gender Top Family Ties? Within-Couple and between-Sibling Sharing of Elderly Care. *European Sociological Review*, pp. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1093/esr/jcz035>.
162. Macijauskienė, J., Spūdytė, K. (2006). Globėjų, slaugančių demencija sergančius asmenis, psichosocialinio streso vertinimas. *Sveikatos mokslai*, 16 (4), pp. 270–274.
163. Martens, C. T. (2018). Eldercare policies in Scandinavia between 1993 and 2014: increased facilitation of family caregiving? *Nordic Journal of Social Research*, 9, pp. 48–67. DOI: <https://doi.org/10.7577/njsr.2145>.
164. Maslauskaitė, A. (2004). Lytis, globa ir kultūriniai gerovės kapitalizmo barjerai Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 3, pp. 39–51. [žiūrėta 2017 m. spalio 4 d.]. Prieiga internete: <http://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmai/article/view/5973/4881>.
165. Masuy, A. J. (2011). How does elderly family care evolve over time? An analysis of the care provided to the elderly by their spouse and children in the Panel Study of Belgian Households 1992-2002. *PhD Dissertation*. Presses universitaires de Louvain, Belgique.
166. Matonytė, I., Kazlauskaitė, R., Poškutė, V. (2019). Ilgalaikė senyvo amžiaus asmenų globa Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir paslaugų teikėjų požiūriai. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 18, pp. 74–95. DOI: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2019.5>.
167. Matthews, S. H., Rosner, T. T. (1988). Shared Filial Responsibility: The Family as the Primary Caregiver. *Journal of Marriage and Family*, 50 (1), pp. 185–195. Prieiga internete: <http://www.jstor.org/stable/352438>.
168. McAuley, W., Spector, W., Nostrand, J. (2009). Formal Home Care Utilization Patterns by Rural – Urban Community Residence. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 64B (2), pp. 258–268. DOI: 10.1093/geronb/gbn003.
169. McPherson, K. M., Kayes, N. K., Moloczij, N., Cummins, C. (2014). Improving the interface between informal carers and formal health and social services: A qualitative study. *International Journal of Nursing Studies*, 51, pp. 418–429. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2013.07.006>.
170. Mestheneos, E., Triantafillou, J. (2005). Supporting Family Carers of Older People in Europe – the Pan-European Background. EUROFAMCARE. [žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 9 d.]. Prieiga internete: https://www.uke.de/extern/eurofamcare/documents/nabares/peu-bare_a4.pdf.
171. Mikulionienė, S. (2011). *Socialinė gerontologija*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba. P. 312.
172. Mikulionienė, S., Rapolienė, G., Valavičienė, N. (2018). *Vyresnio amžiaus žmonės, gyvenimas po vieną ir socialinė atskirtis*. Monografija. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. P. 228.

173. Miller, B., McFall, S. (1991). The Effect of Caregiver's Burden on Change in Frail Older Persons' Use of Formal Helpers. *Journal of Health and Social Behavior*, 32 (2), pp. 165–179. Prieiga internete: <https://www.jstor.org/stable/2137150>.
174. Monin, J. K., Schulz, R. (2009). Interpersonal Effects of Suffering in Older Adult Caregiving Relationships. *Psychol Aging*, 24 (3), pp. 681–695. DOI: 10.1037/a0016355.
175. Montgomery, R. J. V. (2002). Using and Interpreting the Montgomery Borgatta Caregiver Burden Scale. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 10 d.]. Prieiga internete: <http://www4.uwm.edu/hbssw/PDF/Burden%20Scale.pdf>.
176. Montgomery, R. J. V., Gonyea, J. G., Hooyman, N. R. (1985). Caregiving and the Experience of Subjective and Objective Burden, *Family Relations*, 34, pp. 19–26. [žiūrėta 2017 m. vasario 21 d.]. Prieiga internete: <https://www.jstor.org/stable/pdf/583753.pdf>.
177. Montgomery, R. J. V., Kosloski, K. (2009). Caregiving as a Process of Changing Identity: Implications for Caregiver Support. *Generations*, 33 (1), pp. 47–52. [žiūrėta 2017 m. lapkričio 16 d.]. Prieiga internete: http://www.tailoredcare.info/wp-content/uploads/2016/05/TCARE-Article-Jrnl-of-the-Amer-Soc-onAging_Spring2009.pdf.
178. Montgomery, R., Kwak, J., Kosloski, K. (2016). Theories Guiding Support Services for Family Caregivers. *Handbook of Theories of Aging. Third Edition*. Bengtson, V. L., Settersten, R. A. (sud.). New York: Springer Publishing Company. pp. 443–462.
179. Morris, J. (1997). Care or Empowerment? A Disability Rights Perspective. *Social Policy & Administration*. 31 (1), pp. 54–60. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-9515.00037>.
180. Morrow-Howell, N., Proctor, E., Rozario, P. (2001). How Much Is Enough? Perspectives of Care Recipients and Professionals on the Sufficiency of In-Home Care. *The Gerontologist*, 41 (6), pp. 723–732. DOI: <https://doi.org/10.1093/geront/41.6.723>.
181. Motel-Klingebiel, A., Tesch-Roemer, C., Von Kondratowitz, H. J. (2005). Welfare states do not crowd out the family: evidence for mixed responsibility from comparative analyses. *Ageing & Society*, 25 (6), pp. 863–882. DOI: 10.1017/S0144686X05003971.
182. Naujanienė, R., Endriulaitienė, A., Ruškus, J., Gustainienė, L., Mažeikienė, N., Bukšnytė-Marmienė, L., Varžinskienė, L., Stelmokienė, A., Motiečienė, R., Genevičiūtė-Jonienė, G., Jarašiūnaitė, G. (2016b). *Veiklos tyrimas organizacijoje. Socialinių paslaugų senyvo amžiaus žmonėms atvejais*. Mokslo monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. P. 200.
183. Naujienė, R., Motiečienė, R., Mažeikienė, N., Varžinskienė, L., Ruškus, J. (2016a). Organizacijos kultūra, tikslai ir vertybės: socialines paslaugas senyvo amžiaus žmonėms teikiančių įstaigų personalo perspektyva. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 12, pp. 90–105.
184. Neal, M. B., Wagner, D. L. (2002). Working Caregivers: Issues, Challenges, and Opportunities for The Aging Network. [žiūrėta 2017 m. vasario 21 d.]. Prieiga internete: <https://www.towson.edu/chp/departments/interprofessional/documents/working-caregivers.pdf>.
185. Noelker, L. S., Bass, D. M. (1989). Home Care for Elderly Persons: Linkages Between Formal and Informal Caregivers. *Journal of Gerontology: SOCIAL SCIENCES*, 44 (2), pp. 63–70.

186. Nordberg, G. (2007). Formal and Informal Care in an Urban and a Rural Elderly Population. Who? When? What? *Doctoral Theses*. Stockholm: Karolinska Institute. P. 63. [žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 2 d.]. Prieiga internete: <https://openarchive.ki.se/xmlui/bitstream/handle/10616/38080/thesis.pdf;sequence=1>.
187. OECD. (2016). PF2.3: Additional leave entitlements for working parents. [žiūrėta 2019 m. gegužės 21 d.]. Prieiga internete: https://www.oecd.org/els/soc/PF2_3_Additional_leave_entitlements_of_working_parents.pdf.
188. Okunevičiūtė Neverauskienė, L., Moskvina J. (2013). Vyresnio amžiaus asmenų situacijos pokyčiai. Socialinis ekonominis kontekstas. *Gerontologija*, 14 (1), pp. 46–59.
189. Orlova, U. L. (2014). Socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų gyvenimo kokybės veiksniai. *Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas. P. 271.
190. Pardo-Garcia, I., Sotos, F. E. (2014). Participation of Women in the Labor Market in Europe and Informal Care Hours. *Business and Management Research*, 3 (4), pp. 73–81. DOI: 10.54-30/bmr.v3n4p73.
191. Parks, J. A. (2003). *No Place Like Home? Feminist Ethics and Home Health Care*. Indiana University Press. P. 162.
192. Parrott, T. M., Bengtson, V. L. (1999). The Effect of Earlier Intergenerational Affection, Normative Expectations, and Family Conflict on Contemporary Exchanges of Help and Support. *Research on Aging*, 21 (1), pp. 73–105. DOI: <https://doi.org/10.1177/0164027599211004>.
193. Pearson, C. F., Quinn, C. C., Loganathan, S., Datta, A. R., Mace, B. B., Grabowski, D. C. (2019). The forgotten middle: many middle-income seniors will have insufficient resources for housing and health care. *Health Affairs*, 38 (5), pp. 851–859. DOI: 10.1377/hlthaff.2018.05233.
194. Peri, G., Romiti, A., & Rossi, M. (2013). Immigrants, Household Production and Women's Retirement. *IZA DP*, No. 7549. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 28 d.]. Prieiga internete: <http://ftp.iza.org/dp7549.pdf>.
195. Peters, B. G. (2000). *Institutional Theory in Political Science: The 'New Institutionalism'*. Pinter: London and New York. P. 183.
196. Pickard, L. (2011). The Supply of Informal Care in Europe. *ENEPRI Research Report*, No. 94. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 28 d.]. Prieiga internete: <https://www.ceps.eu/publications/-supply-informal-care-europe>.
197. Pickard, L. (2013). A growing care gap? The supply of unpaid care for older people by their adult children in England to 2032. *Ageing and Society*, 3 5(1), pp. 96–123. DOI: 10.1017/S0144686X13000512.
198. Pickard, L., Wittenberg, R., Comas-Herrera, A., King, D., Malley, J. (2007). Care by Spouses, Care by Children: Projections of Informal Care for Older People in England to 2031. *Social Policy & Society*, 6 (3), pp. 353–366. DOI: 10.1017/S1474746407003685.
199. Pickard, L., Wittenberg, R., Comas-Herrera, A., Davies, B., Darton, R. (2000). Relying on informal care in the new century? Informal care for elderly people in England to 2031. *Ageing & Society*, 20 (6), pp. 745–772. DOI: <http://eprints.lse.ac.uk/id/eprint/18806>.

200. Piercy, K. W., Dunkley, G. J. (2004). What Quality Paid Home Care Means to Family Caregivers. *The Journal of Applied Gerontology*, 23 (3), pp. 175–192. DOI: 10.1177/0733464-804267972.
201. Pyke, K. D., Bengtson, V. L. (1996). Caring More or Less: Individualistic and Collectivist Systems of Family Eldercare. *Journal of Marriage and Family*, 58 (2), pp. 379–392. DOI: 10.2307/353503.
202. Pinquart, M., Sorensen, S. (2006). Gender Differences in Caregiver Stressors, Social Resources, and Health: An Updated Meta-Analysis. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, Vol. 61B, No. 1, pp. 33–45. DOI: <https://doi.org/10.1093/geronb/61.1.P33>.
203. Poškutė, V. (2018). Are the concepts of ‘social investment’ and ‘long-term care for the elderly’ compatible? Perceptions of long-term care stakeholders in Lithuania. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 34 (2), pp. 151–167. DOI: <https://doi.org/10.1080/-21699763.2018.1479652>.
204. Poškutė, V., Greve, B. (2017). Long-term Care in Denmark and Lithuania – A Most Dissimilar Case. *Social Policy Administration*, 51 (4), pp. 659–675. DOI: <https://doi.org/10.-1111/spol.12318>.
205. Putney, N. M., Dawn, E. A., Bengtson, V. L. (2005). Social Gerontology as Public Sociology in Action. *The American Sociologist*, 36 (3/4), pp. 88–104. Prieiga internete: <http://www.jstor.-org/stable/27700435>.
206. Qureshi, H. (2003). Obligations and support within families. In Walker, A. (ed.) *The New Generational Contract: Intergenerational relations, old age and welfare*. London: Routledge. pp. 100–119.
207. Ravalier, J., Morton, R., Russell, L., Fidalgo, A. R. (2018). Zero-hour contracts and stress in UK domiciliary care workers. *Health and Social Care in the community*, 27 (2), pp. 348–355. DOI: <https://doi.org/10.1111/hsc.12652>.
208. Reynolds, T., Zontini, E. (2006). *A Comparative Study of Care and Provision Across Caribbean and Italy Transnational Families*. London: London South Bank University. [žiūrėta 2017 m. rugšėjo 29 d.]. Prieiga internete: <http://www1.lsbu.ac.uk/ahs/downloads/families/familieswp16.pdf>.
209. Riedel, M., Kraus, M., Mayer, S. (2016). Organization and supply of long-term care services for the elderly: A bird's-eye view of old and new EU member states. *Social Policy & Administration*, 50 (7), pp. 824–845. DOI: 10.1111/spol.12170.
210. Riley, M., Kahn, R. L., Foner, A. (1994). *Age and Structural Lag: Society's Failure to Provide Meaningful Opportunities in Work, Family, and Leisure*. A Wiley-Interscience Publication. P. 290.
211. Robison, J., Shugrue, N., Fortinsky, R. H., Gruman, C. (2013). Long-Term Supports and Services Planning for the Future: Implications From a Statewide Survey of Baby Boomers and Older Adults. *The Gerontologist*, 54 (2), pp. 297–313. DOI: 10.1093/geront/gnt094.

212. Rothgang, H. (2011). Social Insurance for Long-term Care: An Evaluation of German Model. In J. Costa-Font (Ed.), *Reforming Long-term Care in Europe* (pp. 78–102). Wiley-Blackwell.
213. Rubery, J., Hebson, G., Grimshaw, D., Carroll, M., Smith, L., Marchington, L., Ugarte, S. (2011). *The Recruitment and Retention of a Care Workforce for Older People*. Manchester, University of Manchester. [žiūrėta 2017 m. kovo 10 d.]. Prieiga internete: <http://www.research.mbs.ac.uk/ewerc/Portals/0/docs/Department%20of%20Health%20-%20Full%20Report.pdf>.
214. Rummery, K., Fine, M. (2012). Care: A Critical Review of Theory, Policy and Practice. *Social Policy & Administration*, 3 (46), pp. 321–343. DOI: 10.1111/j.1467-9515.2012.00845.x.
215. Rutherford, A. C., Bu, F. (2017). Issues with the measurement of informal care in social surveys: evidence from the English Longitudinal Study of Ageing. *Ageing and Society, First View*, pp. 1–19. DOI: <https://doi-org.ezproxy.vdu.lt:2443/10.1017/S0144686X17000757>.
216. Saloniki, E., Nizalova, O., Malisauskaite, G., Forder, J. (2019). The impact of formal care on informal care for people over 75 in England. *PSSRU Discussion Paper 5812*, p. 17. [žiūrėta 2019 m. liepos 13 d.]. Prieiga internete: <https://www.pssru.ac.uk/pub/5812.pdf>.
217. Sandelowski, M. (2000). Whatever Happened to Qualitative Description? *Research in Nursing & Health*, 23, pp. 334–340. DOI: [https://doi.org/10.1002/1098-240X\(200008\)23:4<334::AID-NUR9>3.0.CO;2-G](https://doi.org/10.1002/1098-240X(200008)23:4<334::AID-NUR9>3.0.CO;2-G).
218. Sandelowski, M. (2009). What's in a Name? Qualitative Description Revisited. *Research in Nursing & Health*, 33, pp. 77–84. DOI: [10.1002/nur.20362](https://doi.org/10.1002/nur.20362).
219. Saraceno, C. (2010). Social inequalities in facing old-age dependency: a bi-generational perspective. *Journal of European Social Policy*, 20 (1), pp. 32–44. DOI: 10.1177/0958928709352540.
220. Saraceno, C. (2016). Varieties of familism: Comparing four southern European and East Asian welfare regimes. *Journal of European Social Policy*, Vol. 26 (4), pp. 314–326. DOI: 10.1177/0958928716657275.
221. Saraceno, C., Keck, W. (2011). Towards an integrated approach for the analysis of gender equity in policies supporting paid work and care responsibilities. *Demographic Research*. DOI: 10.4054/DemRes.2011.25.11.
222. Scharlach, A. E., Moore, K. D. (2016). Aging in Place. *Handbook of Theories of Aging. Third Edition*. Bengtson, V. L., Settersten, R. A. (sud.). New York: Springer Publishing Company. pp. 407–425.
223. Schröder-Butterfill, E., Schonheinz, J. (2017). Transnational families and the circulation of care: a Romanian-German case study. *Ageing & Society, First View*, pp. 1–29. DOI: <https://doi-org.ezproxy.vdu.lt:2443/10.1017/S0144686X1700099X>.
224. Schulz, R., Eden, J. (Eds.). (2016). *Families caring for an aging America*. Washington, DC: National Academies Press. P. 345.
225. Scott, W. R. (2001). *Institutions and organizations*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

226. Shakespeare, T. (2000). The Social Relations of Care. In Lewis, G., Gewitz, Sh., Clarke, J. (eds.) *Rethinking Social Policy*. London: SAGE Publications Ltd. pp. 52–65.
227. Silverman, D., Marvasti, A. (2008). *Doing Qualitative Research: A Comprehensive Guide*. London: SAGE Publications. P. 555.
228. Silverstein, M., Conroy, S. J., Wang, H., Giarrusso, R., Bengtson, V. L. (2002). Reciprocity in Parent-Child Relations Over the Adult Life Course. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, Vol. 57B, No. 1, pp. S3–S13. DOI: <https://doi.org/10.1093/geronb/57.1.S3>.
229. Silverstein, M., Parrot, T. (2001). Attitudes Toward Government Policies That Assist Informal Caregivers: The Link between Personal Troubles and Public Issues. *Research on Aging*, 23 (3), pp. 349–374. DOI: <https://doi.org/10.1177/0164027501233004>.
230. Skučienė, D., Bartkus, A., Moskvina, J., Uleckienė, A. (2015). *Senėjanti visuomenė: kaip mes pasirengę?* Monografija. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, spausdino UAB „Vai-bra“. P. 332.
231. Skučienė, D., Genelytė, I. (2010). Senatvės pensininkų gyvenimo lygio raida 1999–2008 metais. *Gerontologija*, 11 (3), pp. 154–171. [žiūrėta 2019 m. gegužės 9 d.]. Prieiga internete: http://www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2010/nr_3/2010_154_171.pdf.
232. Smith, E. (2008). *Using Secondary Data in Educational and Social Research*. McGraw-Hill Education: Open University Press. P. 249.
233. Smith, G. R., Williamson, G. M., Miller, L. S., Schulz, R. (2011). Depression and Quality of Informal Care: A Longitudinal Investigation of Caregiving Stressors. *Psychology and Aging*, 26 (3), pp. 584–591. DOI: 10.1037/a0022263.
234. Spirgienė, L. (2010). Pagyvenusio amžiaus žmonių sveikatos sutrikimų ir jų sąsajų vertinimas stacionariose ilgalaikės globos institucijose. *Daktaro disertacija*. Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas. P. 163.
235. Spirgienė, L., Macijauskienė, J. (2008). Pagyvenusių žmonių poreikių vertinimas stacionariose ilgalaikės globos institucijose naudojant InterRAI LTCF klausimyną: bandomojo tyrimo duomenys. *Gerontologija*, 9 (3), pp. 197–201.
236. Stabile, M., Laporte, A., Coyte, P. C. (2006). Household responses to public home care programs. *Journal of health economics*, 25 (4), pp. 674–70. DOI: 10.1016/j.jhealeco.2005.03.009.
237. Staskevičienė, V., Bankauskienė, N. (2012). *Pedagogo veiklos tobulinimas: darbas su globojamu vaiku ir jo šeima*. Kaunas: Technologija. P. 175.
238. Stoltz, P., Udén, G., Willman, A. (2004). Support for family carers who care for an elderly person at home – a systematic literature review. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 18 (2), pp. 111–119. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1471-6712.2004.00269.x>.
239. Sundström, G., Malmberg, B., Johansson, L. (2006). Balancing family and state care: neither, either or both? The case of Sweden. *Ageing and Society*, 26, pp. 767–782. DOI: 10.1017/S0144686X06005101.

240. Szebehely, M., Trydegård, G. B. (2012). Home care for older people in Sweden: a universal model in transition. *Health & social care in the community*, 20 (3), pp. 300–309. DOI: 10.1111/j.1365-2524.2011.01046.x.
241. Taylor-Gooby, P. (2004). The Impact of New Social Risks on Welfare States. [žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 9 d.]. Prieiga internete: [https://www.researchgate.net/publication/255587387 - The Impact of New Social Risks on Welfare States](https://www.researchgate.net/publication/255587387_-_The_Impact_of_New_Social_Risks_on_Welfare_States).
242. Tamutienė, I., Naujanienė, R. (2013). Senyvo amžiaus asmenų socialinių paslaugų prieinamumo namuose patirtys. *Tiltai*, 4, pp. 63–78.
243. The 2018 Ageing Report: Underlying Assumptions & Projection Methodologies. (2017). European Commission. [žiūrėta 2019 m. spalio 22 d.]. Prieiga internete: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip065_en.pdf.
244. Timonen, V. (2009). Toward an Integrative Theory of Care: Formal and Informal Intersections. In: *Human Development and the Lifespan: Antecedents, Processes and Consequences of Change*. Roberto, Karen A. Mancini, Jay A. (Eds.).
245. Torronen, M., Seppanen, M., Haapola, I., Vauhkonen, T. (2015). Exhaustion among elderly informal caregivers - a gender sensitive approach. [žiūrėta 2017 m. vasario 21 d.]. Prieiga internete: [https://www.researchgate.net/publication/282973243 Exhaustion among elderly informal caregivers a gender sensitive approach](https://www.researchgate.net/publication/282973243_Exhaustion_among_elderly_informal_caregivers_a_gender_sensitive_approach).
246. Triantafyllou, J., Naiditch, M., Repkova, K., Stiehr, K., Carretero, S., Emilsson, T., Santo, K., Bednarik, R., Brichtova, L., Ceruzzi, F., Cordero, L., Mastroyiannakis, T., Ferrando, M., Mingot, K., Ritter, J., Vlantonis, D. (2010). Informal care in the long-term care system. *European Overview Paper*. [žiūrėta 2018 m. liepos 3 d.]. Prieiga internete: http://www.euro-centre.org/data/1278594816_84909.pdf.
247. Trukeschitz, B., Schneider, U., Mühlmann, R., Ponocny, I. (2012). Informal Eldercare and Work-Related Strain. *Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 68 (2), pp. 257–267. DOI: 10.1093/geronb/gbs101.
248. Twigg, J., Atkin, K. (2002). *Carers Perceived – Policy and Practice in Informal Care*. Philadelphia: Open University Press. P. 178. First published 1994.
249. Ungerson, C. (2005). Care, work and feeling. *The Sociological Review*, 53 (s2), pp. 188–203. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2005.00580.x>.
250. Užaitė, V., Naujanienė, R. (2006). Artimųjų, globojančių seno amžiaus žmogų šeimoje, patirtis. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 3, pp. 118–130.
251. Valstybės kontrolė. (2015). Ar teikiamos socialinės paslaugos tenkina didėjančius senyvo amžiaus asmenų poreikius. *Valstybinio audito ataskaita*, 2015 m. birželio 30 d. Nr. VA-P-10-9-10. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga internete: <https://www.vkontrolė.lt/failas>.
252. Vandenabeele, W. (2007). Toward a public administration theory of public service motivation: An institutional approach. *Public management review*, 9 (4), pp. 545–556.

253. Vaškevičiūtė, L., Naujanienė, R. (2011). Vyresnio amžiaus žmonių apsisprendimo gyventi ilgalaikės globos namuose patirtys. *Tiltai*, 2 (55), pp. 107–124.
254. Verbeek-Oudijk, D. (2019). Receiving and providing informal care: does context matter? *Dissertation*. Vrije Universiteit Amsterdam. [žiūrėta 2019 m. lapkričio 22 d.]. Prieiga internete: <https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/81261438/complete+dissertation.pdf>.
255. Viitanen, T. (2005). Informal Elderly Care and Female Labour Force Participation across Europe. *ENEPRI Research Report, No. 13*. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 29 d.]. Prieiga internete: <http://aei.pitt.edu/9508/2/9508.pdf>.
256. Walker, A. J., Pratt, C. C., Eddy, L. (1995). Informal Caregiving to Aging Family Members: A Critical Review. *Family Relations*, 44 (4), pp. 402–411. Prieiga internete: <http://www.jstor.org/stable/584996>.
257. Walker, E., Jane Dewar, B. (2001). How do we facilitate carers' involvement in decision making? *Journal of Advanced Nursing*, 34 (3), pp. 329–337. DOI: <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2001.01762.x>.
258. Ward-Griffin, C., Marshall, V. W. (2003). Reconceptualizing the relationship between “public” and “private” eldercare. *Journal of Aging Studies*, 17 (2003), pp. 189–208. DOI: 10.1016/S0890-4065(03)00004-5.
259. White-Means, S. I., Rubin, R. M. (2009). *Retirement security for family elder caregivers with labor force employment*. National Academy of Social Insurance. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 15 d.]. Prieiga internete: https://www.nasi.org/usr_doc/White-Means_and_Rubin_January_2009_Rockefeller.pdf.
260. Wiles, J. L., Leibing, A., Guberman, N., Reeve, J., Allen, R. E. (2012). The meaning of “aging in place” to older people. *The Gerontologist*, 52 (3), pp. 357–366. DOI: [10.1093/geront/gnr098](https://doi.org/10.1093/geront/gnr098).
261. Williams, F. (2001). In and beyond New Labour: towards a new political ethics of care. *Critical Social Policy*, 21 (4), pp. 467–493. DOI: <https://doi.org/10.1177/026101830102100405>.
262. Wilmoth, J. M. (2010). Aging policy and structural lag. In Hudson, R. B. (ed.), *The New Politics of Old Age Policy*, 2nd Edition, pp. 42–63. Baltimore: Johns Hopkins University Press. [žiūrėta 2017 m. vasario 27 d.]. Prieiga internete: https://www.maxwell.syr.edu/uploadedFiles/exed/sites/pgppm/Program_Readings/10_20.%20Wilmoth_Chap3-OldAgePolicy.pdf.
263. Wood, C. (2017). The social value of sheltered housing. Briefing paper. *Demos*, pp. 1–14. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga internete: <https://www.demos.co.uk/wp-content/uploads/2017/06/Sheltered-Housing-paper-June-2017.pdf>.
264. Zhu, C. W., Scarmeas, N., Torgan, R., Albert, M., Brandt, J., Blacker, D., Sano, M., Stern, Y. (2008). *Home Health Care Serv Q*, 27 (1), pp. 1–20. DOI: 10.1300/J027v27n01_01.
265. Žalimienė, L. (2007). Socialinės globos paslaugų pagyvenusiems žmonėms standartizavimas: Lietuvos praktika ir užsienio šalių patirtis. *Gerontologija*, 8 (1), pp. 44–54.

266. Žalimienė, L., Blažienė, I., Miežienė, R. (2017a). Lankomosios priežiūros darbuotojų darbo vietos kokybė Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 28 (2), pp. 151–158.
267. Žalimienė, L., Blažienė, I., Miežienė, R., Junevičienė, J. (2017b). Lankomosios priežiūros darbuotojų darbo sąlygos Lietuvoje. *Socialiniai tyrimai trumpai*, 4, pp. 4–5. [žiūrėta 2018 m. spalio 25 d.]. Prieiga internete: http://lstc.lt/download/laikrastis_nr4.pdf.
268. Žalimienė, L., Blažienė, I., Miežienė, R., Junevičienė, J. (2017c). Atliktų empirinių tyrimų rezultatų analizė. *Nepublikuota ataskaita*. Vilnius: Vilniaus universitetas, Lietuvos socialinių tyrimų centras. P. 126.
269. Žalimienė, L., Dunajevus, E. (2014). Lietuvos socialinės paramos struktūra kliento autonomijos–paternalizmo požiūriu. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*, (14), pp. 37–54. DOI: <http://dx.doi.org/10.7220/2029-5820.14.2.3>.
270. Žalimienė, L., Dunajevus, E. (2015). *Socialinės paramos dilema – tarp autonomijos ir paternalizmo*. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P. 336.
271. Žalimienė, L., Junevičienė, J. (2018). Formalios ir neformalios globos pagyvenusiems bei suaugusiems neįgaliems asmenims integravimas paslaugų kokybės standartizavimo kontekste. *Lietuvos socialinė raida: Socialinės įtraukties politikos Lietuvoje įgyvendinimas, Nr. 7*, pp. 32–47. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
272. Žalimienė, L., Skučienė, D., Junevičienė, J., Gataūlinas, A. (2013). *Profesinė gerovė socialinio darbo paslaugų sektoriuje Lietuvoje*. Monografija. Lietuvos socialinių tyrimų centras. Vilnius: „In Flexum“. P. 320.
273. Žydžiūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius: VAGA. P. 375.
274. Žydžiūnaitė, V., Stepanavičiūtė, R., Bubnys, R. (2009). *Artimųjų išgyvenimai prižiūrint Alzheimerio liga sergantį asmenį: socialinio darbo kontekstas*. Šiauliai: Šiaulių kolegijos leidybos centras. P. 126.

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė. (2000). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. (2016). *Teisės aktų registras*. 2016, Nr. 23709.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1992). *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
4. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 111-3574).
5. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 73-3351.
6. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. liepos 20 d. įsakymas Nr. A1-353 „Dėl integralios pagalbos plėtros programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 89-4663.

7. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-93 „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 43-1570.
8. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. sausio 20 d. įsakymas Nr. A1-23 „Dėl socialinių paslaugų išvystymo normatyvų patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*. 2014, Nr. 376.
9. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2019 m. gegužės 22 d. įsakymas Nr. A1-290 „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*. 2019, Nr. 8106.
10. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 17-589.
11. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. gruodžio 14 d. įsakymas Nr. V-1026 „Dėl ambulatorinių slaugos paslaugų namuose teikimo reikalavimų aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 137-5626.
12. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. V-558/A1-183 „Dėl slaugos ir socialinių paslaugų bendro teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 76-3029.
13. Lietuvos Respublikos šalpos pensijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 96-1873.
14. Lietuvos Respublikos tikslinių kompensacijų įstatymas. *Teisės aktų registras*. 2016, Nr. 20644.
15. Lietuvos Respublikos transporto lengvatų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 32-890.
16. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 17-447.
17. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 59-1153.
18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. 583 „Dėl mokėjimo už socialines paslaugas tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2510.
19. Lietuvos Respublikos vyriausybės 2006 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 978 „Dėl socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodikos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 110-4163.

Statistinės informacijos šaltiniai

1. Eurofound. (2019). European Working Conditions Surveys (EWCS). EWCS 2015. Sixth European Working Conditions Survey: 2015. Data visualisation. Working time. Is it difficult to take an hour or two off to take care of personal or family matters during working hours? Do you have fixed starting and finishing times in your work? [žiūrėta 2019 m. gegužės 22 d.]. Prieiga internete: <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-working-conditions-surveys/sixth-european-working-conditions-survey-2015>.

2. Eurofound. (2019a). Home. Data and resources. European Quality of Life Survey 2016. Data visualisation. Select a question. Work-life balance and care. How often: caring for disabled or sick relatives or friends aged under 75. How often: caring for disabled or sick relatives or friends aged over 75 [žiūrėta 2019 m. gruodžio 15 d.]. Prieiga internete: <https://www.eurofound.europa.eu/data/european-quality-of-life-survey>.
3. Eurostat (a). Eurostat. Dabatabase by themes. Population and social conditions. Health. Health care. Home care and help. Self-reported use of home care services by sex, age and degree of urbanisation [hlth_ehis_am7u].
4. Eurostat (b). Eurostat. Dabatabase by themes. Population and social conditions. Social protection (spr). Social protection expenditure (spr_expend). Expenditure - Tables by benefits, by function (spr_exp_func). Tables by benefits - old age function [spr_exp_fol].
5. Eurostat (c). Dabatabase by themes. Population and social conditions. Labour market (labour). Employment and unemployment (Labour force survey) (employ). LFS main indicators (lfsi). Employment and activity – LFS adjusted series (lfsi_employ). Part-time employment and temporary contracts – annual data [lfsi_pt_a].
6. Eurostat (d). Database by themes. Population and social conditions. Living conditions and welfare (livcon). Income and living conditions (ilc). Income distribution and monetary poverty (ilc_ip). Monetary poverty for elderly people (ilc_pn). Aggregate replacement ratio for pensions (excluding other social benefits) by sex - EU-SILC survey [ilc_pnp3].
7. Eurostat (e). Database by themes. Population and social conditions. Labour market (labour). Employment and unemployment (Labour force survey) (employ). LFS series – detailed quarterly survey results (from 1998 onwards) (lfsq). Employment rates - LFS series (lfsq_emprt). Employment rates by sex, age and citizenship (%) [lfsq_organ].
8. Eurostat. (2019). Database. Database by themes. Population and social conditions. Labour market (labour). Employment and unemployment (Labour force survey) (employ). LFS series - detailed annual survey results (lfsa). Employees - LFS series (lfsa_employ). Employees by sex, age and economic activity (from 2008 onwards, NACE Rev. 2) - 1 000 [lfsa_eegan2].
9. Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos 2017. (2018). Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas. [žiūrėta 2019 m. gegužės 9 d.]. Prieiga internete: <https://www.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=30782>.
10. Lazutka, R., Poviliūnas, A., Žalimienė, L. (2016). *ESPN Thematic Report on work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives: Lithuania*. European Commission. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 11 d.]. Prieiga internete: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?pager.offset=20&advSearchKey=ESPNNwlb&mode=advancedSubmit&catId=22&policyArea=0&policyAreaSub=0&country=0&year=0>.
11. Lietuvos statistikos departamentas. (2018a). Oficialiosios statistikos portalas. Gyventojai ir socialinė statistika. Socialinė apsauga. Socialinių paslaugų tyrimas. Savarankiško gyvenimo namų seneliams ir suaugusiems neįgaliesiems skaičius metų pabaigoje. [žiūrėta 2018 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/>.

12. Lietuvos statistikos departamentas. (2018b). Oficialiosios statistikos portalas. Gyventojai ir socialinė statistika. Socialinė apsauga. Socialinių paslaugų tyrimas. Asmenų, socialines paslaugas gavusių dienos centruose, skaičius. [žiūrėta 2018 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/>.
13. Lietuvos statistikos departamentas. (2018c). Oficialiosios statistikos portalas. Gyventojai ir socialinė statistika. Socialinė apsauga. Socialinių paslaugų tyrimas. Socialinės paslaugos namuose. Pagalbos (globos) pinigų gavėjų skaičius. [žiūrėta 2018 m. spalio 12 d.]. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/>.
14. Lietuvos statistikos departamentas. (2018d). Oficialiosios statistikos portalas. Gyventojai ir socialinė statistika. Socialinė apsauga. Socialinė apsauga (pagal ESSPROS). Socialinės apsaugos išlaidos išmokoms pagal funkcijas. Socialinės apsaugos išlaidos išmokoms senatvėje. [žiūrėta 2018 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/>.
15. Lietuvos statistikos departamentas. (2019a). Oficialiosios statistikos portalas. Gyventojai ir socialinė statistika. Socialinė apsauga. Socialinė apsauga (administraciniai duomenys). Valstybinio socialinio draudimo pensijos. Vidutinė valstybinio socialinio draudimo pensija. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 8 d.]. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/>.
16. Lietuvos statistikos departamentas. (2019b). Oficialiosios statistikos portalas. Gyventojai ir socialinė statistika. Socialinė apsauga. Socialinių paslaugų tyrimas. Globos įstaigų suaugusiems neįgaliesiems skaičius metų pabaigoje. Globos įstaigų seniems žmonėms skaičius metų pabaigoje. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 8 d.]. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/>.
17. Lietuvos statistikos departamentas. (2019c). Oficialiosios statistikos portalas. Gyventojai ir socialinė statistika. Socialinė apsauga. Socialinių paslaugų tyrimas. Globos įstaigos. Suaugusiųjų globos įstaigos. Gyventojų skaičius globos įstaigose seniems žmonėms metų pabaigoje. Gyventojų skaičius globos įstaigose suaugusiems neįgaliesiems metų pabaigoje. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 8 d.]. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/>.
18. Lietuvos statistikos departamentas. (2019d). Oficialiosios statistikos portalas. Gyventojai ir socialinė statistika. Socialinė apsauga. Socialinių paslaugų tyrimas. Socialinės paslaugos namuose. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 8 d.]. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/>.
19. Lietuvos statistikos departamentas. (2019e). Oficialiosios statistikos portalas. Gyventojai ir socialinė statistika. Gyventojai. Pajamos, vartojimo išlaidos, gyvenimo sąlygos. Pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimas. Skurdo rizikos rodikliai. 18 metų ir vyresnių asmenų skurdo rizikos lygis. [žiūrėta 2019 m. gegužė 14 d.]. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/>.
20. Lietuvos sveikatos statistika 2005. (2006). Vilnius: Lietuvos sveikatos apsaugos ministerija, Lietuvos sveikatos informacijos centras. [žiūrėta 2019 m. gegužė 15 d.]. Prieiga internete: http://hi.lt/uploads/pdf/leidiniai/Statistikos/LT_sveik_stat_health/la2005.pdf.
21. Lietuvos sveikatos statistika 2016. (2017). Vilnius: Lietuvos sveikatos apsaugos ministerija, Higienos instituto Sveikatos informacijos centras. [žiūrėta 2019 m. gegužė 15 d.]. Prieiga internete: http://www.hi.lt/uploads/pdf/leidiniai/Statistikos/LT_sveik_stat_health/la2016.pdf.

22. Lietuvos sveikatos statistika 2017. (2018). Vilnius: Lietuvos sveikatos apsaugos ministerija, Higienos instituto Sveikatos informacijos centras. [žiūrėta 2019 m. gegužė 15 d.]. Prieiga internete: http://www.hi.lt/uploads/pdf/leidiniai/Statistikos/LT_sveik_stat_health/Lietuvos_sveikatos_statistika_2017_2.pdf.
23. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. [žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d.]. Prieiga internete: <http://www.ndnt.lt/index.php?1128661811>.
24. Pagyvenę žmonės Lietuvoje. (2014). Lietuvos statistikos departamentas. [žiūrėta 2019 m. gegužės 8 d.]. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=3030>.
25. Siavris, E. (2019). Eilės į senelių globos namus ilgėja, todėl planuojami kitokie namai. *Respublika*. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga internete: <https://m.respublika.lt/lt-naujienos/lietuva/lietuvos-politika/eiles-i-seneliu-globos-namus-ilgeja-todel-planuoja-mi-kitokie-namai/>.
26. Socialinė apsauga Lietuvoje 2016. (2017). Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas. [žiūrėta 2018 m. spalio 12 d.]. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=28540>.
27. Socialinė apsauga Lietuvoje 2017. (2018). Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 11 d.]. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=32220>.
28. Valstybinė ligonių kasa. (2018). Slaugos paslaugų teikimo Lietuvoje dinamika ir naujovės. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 14 d.]. Prieiga internete: <http://www.vlk.lt/veikla/veiklos-sritys/sveikatos-prieziuros-paslaugos/slaugos-paslaugos/Documents/SLAUGA%20VISA%-202013-2018%20%28vlk%20puslapiui%29.pdf>.
29. Valstybinė ligonių kasa. (2019). Sveikatos priežiūros paslaugos. Slaugos paslaugos. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 14 d.]. Prieiga internete: <http://www.vlk.lt/veikla/veiklos-sritys/sveikatos-prieziuros-paslaugos/slaugos-paslaugos>.

P R I E D A I

Formalios ir neformalios pagyvenusių asmenų globos jų namuose tyrimų kryptys užsienio šalių literatūroje

Tyrimų kryptys	Autoriai
I. FORMALI PAGYVENUSIŲ ASMENŲ GLOBA NAMUOSE	
<i>Formalios globos namuose naudojimo veiksniai</i>	
Nelygybė ir formalios globos naudojimas.	Albertini ir Pavolini (2015)
Formalios globos naudojimo panašumas ir skirtumai tarp miesto ir kaimo gyventojų.	McAuley ir kt. (2009)
Informacinių ir komunikacinių technologijų svarba plečiant globos namuose paslaugas.	Kerbler (2018)
<i>Formalių globėjų veiklos ypatumai ir darbo sąlygos</i>	
Formalių pagalbos namuose teikėjų veikla kaip darbo procesas ir kaip socialinis santykis.	Bolton ir Wibberley (2014)
Formalių globėjų namuose pasitenkinimo darbu veiksniai.	Delp ir kt. (2010), Eenoo ir kt. (2016)
Formalių globėjų namuose patiriamas stresas ir jo veiksniai.	Ravalier ir kt. (2018)
Darbuotojų pritraukimo ir išlaikymo globos namuose paslaugų sektoriuje veiksniai.	Atkinson ir kt. (2016)
Globa namuose žvelgiant iš globojamų asmenų, globėjų ir globą namuose organizuojančių veikėjų perspektyvos.	Care and Social Services Inspectorate Wales (2016)
<i>Formalių namuose teikiamų globos paslaugų kokybė</i>	
Globos namuose paslaugų kokybės apibrėžimo ir pasiekimo iššūkiai.	Kane ir kt. (1994)
Paslaugų kokybė iš pagyvenusio asmens ir formalaus globėjo perspektyvų.	Morrow-Howell ir kt. (2001), From (2011)
Formalių globos teikėjų požiūris į namuose teikiamų paslaugų prigimtį ir kokybę.	Jansen ir kt. (2009)
II. NEFORMALI PAGYVENUSIŲ ASMENŲ GLOBA NAMUOSE	
<i>Senėjimo namuose (angl. aging in place) fenomeno analizė</i>	
Ekologinės teorijos (angl. <i>ecological theory</i>) taikymas, siekiant paaiškinti, kodėl žmonės renkasi globą namuose.	Lee (2008), Greenfield (2011), Iecovich (2014)
Senėjimo namuose (angl. <i>aging in place</i>) teigiama ir neigiama įtaka globėjams, šeimai, organizacijoms.	Horner ir Boldy (2008)
<i>Demografiniai ir socialiniai neformalios globos naudojimo veiksniai</i>	
Neformalios globos pasiūla Europoje.	Pickard (2011)
Neformalios globos aprėpties ir paklausos prognozavimas.	Qureshi (2003), Pickard ir kt. (2000), Pickard ir kt. (2007), Pickard (2013)
Sprendimą tėvus globoti namuose lemiantys veiksniai.	Pyke ir Bengtson (1996), Haberkern ir Szydlak (2010), Broese van Groenou ir Boer (2016)

PRIEDO NR. 1 TĘSINYS

Formalios ir neformalios pagyvenusių asmenų globos jų namuose tyrimų kryptys užsienio šalių literatūroje

Tyrimų kryptys	Autoriai
<i>Neformalios globos matavimų ypatumai</i>	
Metodų, kaip neformalią globą įtraukti į ekonominius vertinimus, analizė.	Berg ir kt. (2004), Berg ir kt. (2006)
Klausimynų, naudojamų atkleisti neformalių globėjų patirtis, analizė.	Rutherford ir Bu (2017)
Globėjų šeimoje galimybių ir kompetencijos teikti globą vertinimas.	Feinberg (2002)
<i>Neformali globa ir dalyvavimas darbo rinkoje</i>	
Neformalių globėjų sunkumai ieškant darbo; ankstesnis išėjimas į pensiją dėl prisiimtų artimųjų globos pareigų.	Neal ir Wagner (2002), Dow ir Meyer (2010)
Stresas, patiriamas derinant globą su darbu.	Trukeschitz ir kt. (2012), Heger (2014)
Moterų, globojančių pagyvenusius artimuosius, užimtumo ypatumai.	Viitanen (2005), Kotsadam (2011), Pardo-Garcia ir Sotos (2014)
Imigrantų vaidmuo neformalios globos procese.	Degiuli (2007), Peri ir kt. (2013)
<i>Lyčių aspektai neformalioje pagyvenusių žmonių globoje</i>	
Veiksniai, lemiantys moterų ir vyrų skirtumus neformalios globos kontekste.	Torronen ir kt. (2015)
Neformalios globos įtaka moterų ir vyrų gyvenimui.	Dentinger ir Clarkberg (2002), Piquart ir Sorensen (2006)
<i>Neformali globa transnacionalinėse šeimose</i>	
Emigracijos poveikis pagyvenusių asmenų priežiūrai.	Schröder-Butterfill ir Schonheinz (2017)
Tarpusavio globos ryšiai etninių mažumų šeimose.	Reynolds ir Zontini (2006)
<i>Kūdikių bumo karta ir neformali globa</i>	
Globa individualizmo amžiuje.	Guberman ir kt. (2012)
Kūdikių bumo kartos ir pagyvenusio amžiaus asmenų požiūrio į globą palyginimas.	Robison ir kt. (2013)
<i>Neformalių globėjų našta (angl. burden)</i>	
„Naštos“ koncepcijos analizė.	Chou (2000)
Objektyvios ir subjektyvios globėjo naštos veiksniai.	Montgomery ir kt. (1985), Montgomery (2002)
Globėjų šeimoje patiriamos naštos įtaka formalių paslaugų naudojimui.	Miller ir McFall (1991)
Neformali globa ir stresas.	Monin ir Schulz (2009), Smith ir kt. (2011)
Neformalių globėjų laiko sąnaudos.	Bowes ir kt. (2019)

PRIEDO NR. 1 TĘSINYS

Formalios ir neformalios pagyvenusių asmenų globos jų namuose tyrimų kryptys užsienio šalių literatūroje

Tyrimų kryptys	Autoriai
<i>Neformalios globos naudos tyrimai</i>	
Neformalios globos nauda globėjui.	Kramer (1997), Brouwer ir kt. (2005), Lopez ir kt. (2005), Koerner ir kt. (2009)
Neformalios globos ekonomiškumas ir įtaka valstybės išlaidų mažėjimui.	Kehusmaa ir kt. (2013), Chari ir kt. (2015)
<i>Šiuolaikinės technologijos neformalios globos procese</i>	
Technologijų paplitimas ir įvairovė pagyvenusių žmonių globos sektoriuje.	Carretero (2015)
Informacijos ir komunikacijos technologijų nauda neformaliems globėjams.	Carretero ir kt. (2015)
III. FORMALIOS IR NEFORMALIOS PAGYVENUSIŲ ASMENŲ GLOBOS JŲ NAMUOSE SĄSAJOS	
<i>Tradicioniai formalios ir neformalios globos ryšių modeliai, jų kritika ir naujų modelių kūrimas</i>	
Formalios ir neformalios globos sąsajų modeliai.	Noelker ir Bass (1989), Lyons ir Zarit (1999)
Formalios ir neformalios globos namuose tarpusavio ryšio variantai.	Litwin ir Attias-Donfut (2009)
Socialinio-feministinio požiūrio taikymas formalios ir neformalios globos ryšio paaiškinimui.	Ward-Griffin ir Marshall (2003)
Teorinių prieigų integracija aiškinant formalios ir neformalios globos ryšius.	Kemp ir kt. (2013)
Integralios globos teorijos svarba.	Timonen (2009)
Formalios ir neformalios globos ryšio stiprinimas.	McPherson ir kt. (2014)
<i>Pakeičiamumo (angl. substitution) ir papildomumo (angl. complementarity) efektas tarp formalios ir neformalios globos</i>	
Makro lygmens veiksmų įtaka formalios ir neformalios globos naudojimui.	Stabile ir kt. (2006), Geerts ir Van den Bosch (2012)
Pagyvenusio asmens sveikatos būklės įtaka pakeičiamumo ir papildomumo efektui.	Bonsang (2009)
Formalios ir neformalios globos „persidengimas“ (angl. overlapping) Švedijos atveju.	Sundström ir kt. (2006)
Ryšys tarp formalios globos naudojimo ir skirtingų neformalios globos atvejų.	Carrino ir kt. (2015), Saloniki ir kt. (2019)
<i>Formalių ir neformalių globėjų santykių ypatumai</i>	
Formalių ir neformalių globėjų bendravimo modeliai.	Twigg ir Atkin (2002), Agee ir Blanton (2000)
Veiksniai, lemiantys formalių ir neformalių globėjų ryšius.	Carpentier ir kt. (2008), Carpentier ir Grenier (2016)

PRIEDO NR. 1 TĘSINYS

Formalios ir neformalios pagyvenusių asmenų globos jų namuose tyrimų kryptys užsienio šalių literatūroje

Tyrimų kryptys	Autoriai
Formalios ir neformalios globos namuose paslaugos iš globojamo asmens perspektyvos.	Jacobs ir kt. (2016), Lee ir kt. (2018)
Formalių ir neformalių globėjų bendradarbiavimas iš profesionalų perspektyvos.	Hengelaar ir kt. (2018)
<i>Formalios ir neformalios globos naudojimo veiksniai</i>	
Mokamų pagalbos namuose paslaugų kokybės įtaka globėjams šeimoje.	Piercy ir Dunkley (2004)
Sveikatos priežiūros paslaugų namuose ir neformalios globos palyginimas aprėpties, kaštų, trukmės ir kt. aspektais.	Zhu ir kt. (2008)
<i>Formalios globos paslaugos kaip parama neformaliems globėjams</i>	
Paramos neformaliems globėjams priemonių įvairovė ir paplitimas.	Carers in Europe (2009), Horvath ir Mayer (2010), Courtin ir kt. (2014), Lethin ir kt. (2016), Jegermalm (2003, 2004, 2005), Brimblecombe ir kt. (2018)
Literatūros, analizuojančios paramos priemonės neformaliems globėjams, apžvalgos.	Stoltz ir kt. (2004), Dam ir kt. (2016)
Neformalių globėjų požiūris į atokvėpio paslaugą ir šios paslaugos naudojimo veiksniai.	Koopmanschap ir kt. (2004), Exel ir kt. (2008), Kosloski ir kt. (2001)
Paramos neformaliems globėjams veiksniai ir teorinės prieigos, aiškinančios paramos naudojimą.	Aday ir Andersen (1974), Silverstein ir Parrot (2001), Bradley ir kt. (2002), Montgomery ir Kosloski (2009), Montgomery ir kt. (2016)

Šaltinis: sudaryta disertacijos autorės.

Pagyvenusių asmenų globos tyrimų kryptys Lietuvoje (2005–2019 m.)

Tyrimų kryptys	Autoriai
I. STACIONARI PAGYVENUSIŲ ASMENŲ GLOBA	
Socialinės globos paslaugų kokybė ir standartizavimas.	Žalimienė (2007)
Socialinės globos įstaigų darbuotojų požiūris į paslaugų kokybę.	Gečienė ir Gudžinskienė (2018)
Vyresnio amžiaus žmonių persikėlimas į globos įstaigą ir veiksniai, lemiantys jų sprendimą apsigyventi ilgalaikės globos namuose.	Vaškevičiūtė ir Naujanienė (2011), Charenkova (2018)
Privačių socialinės globos namų pasirinkimo veiksniai.	Lukamskienė (2012)
Vyresnio amžiaus žmonių laisvalaikis globos įstaigose.	Charenkova (2017)
Pagyvenusių žmonių poreikiai ir sveikata socialinės globos institucijose.	Spirgienė ir Macijauskienė (2008), Spirgienė (2010)
Stacionarios globos paslaugų ekonominis ir socialinis efektyvumas.	Bikmanienė (2005)
Ilgalaikės socialinės globos institucijose gyvenančių asmenų gyvenimo kokybės veiksniai.	Orlova (2014)
II. STACIONARI PAGYVENUSIŲ ASMENŲ GLOBA IR PASLAUGOS NAMUOSE	
Socialines paslaugas senyvo amžiaus asmenims teikiančių organizacijų veiklos efektyvumą skatinantys psichosocialiniai veiksniai.	Naujanienė ir kt. (2016a; 2016b).
Ilgalaikės senyvo amžiaus asmenų globos ir slaugos problematika gerovės kultūros ir viešųjų vertybių vadybos sampratų kontekste.	Matonytė ir kt. (2019)
Suinteresuotų šalių požiūris į ilgalaikę pagyvenusių asmenų priežiūrą.	Poškutė ir Greve (2017), Poškutė (2018)
III. FORMALI PAGYVENUSIŲ ASMENŲ GLOBA NAMUOSE	
Pagalbos namuose paslaugų vertinimas paslaugų teikėjų ir gavėjų požiūriu.	Indrašienė ir Katkonienė (2011)
Socialinių paslaugų namuose prieinamumą ribojantys ir gerinantys veiksniai.	Tamutienė ir Naujanienė (2013)
Integrali pagalba namuose.	Kudukytė-Gasperė ir kt. (2012), Danusevičienė (2016), Jurkuvienė ir kt. (2016)
Socialines paslaugas namuose teikiančių darbuotojų patirtis ir darbo sąlygos.	Kuznecovienė ir Naujanienė (2015), Žalimienė ir kt. (2017a, 2017b)
Pagalbos namuose paslaugų modeliai.	Blažienė ir Žalimienė (2017)
Formalios ir neformalios globos integravimas paslaugų kokybės standartizavimo kontekste.	Žalimienė ir Junevičienė (2018)
Socialinių paslaugų teikimo seniems žmonėms vertinimas.	Guogis ir Gudelis (2005)
Užimtumo organizavimas teikiant pagalbą namų paslaugas pagyvenusiems asmenims.	Bilivienė ir Jasevičienė (2015)

PRIEDO NR. 2 TĘSINYS

Pagyvenusių asmenų globos tyrimų kryptys Lietuvoje (2005–2019 m.)

Tyrimų kryptys	Autoriai
IV. NEFORMALI PAGYVENUSIŲ ASMENŲ GLOBA NAMUOSE	
Globa kaip tarpgeneracinių santykių aspektas.	Gedvilaitė-Kordušienė (2009, 2013, 2015), Kraniauskienė (2013)
Slaugos ir socialinių paslaugų namuose poreikio vertinimas.	Hitaitė ir Spirgienė (2007)
Šeimos narių, globojančių pagyvenusius artimuosius namuose, patirtis.	Užaitė ir Naujanienė (2006), Macijauskienė ir Spūdytė (2006), Žydžiūnaitė ir kt. (2009), Gevorgianienė ir Pilkytė (2016)
Neformalios globos namuose socialinės ir ekonominės priežastys iš globėjų perspektyvos.	Junevičienė (2018)
Pagalba pagyvenusio asmens globėjui šeimoje.	Lukošienė (2013)
V. PAGYVENUSIŲ ASMENŲ GLOBA KITŲ TYRIMŲ KONTEKSTE	
Technologijų taikymas, tenkinant pagyvenusių asmenų globos poreikius.	Lesauskaitė ir kt. (2009), Damulevičienė ir kt. (2010)
Socialinės priežiūros ir globos sistema senėjančios visuomenės kontekste.	Skučienė ir kt. (2015)
Pagyvenusių tėvų globa šeimos socialinių saitų perspektyvoje.	Česnuitytė ir kt. (2014)
Po vieną gyvenančių vyresnio amžiaus asmenų globa.	Mikulionienė ir kt. (2018)
Pagyvenusių asmenų globa socialinių paslaugų rinkos kontekste.	Dunajėvas (2011), Kotova (2013), Žalimienė ir Dunajėvas (2015)

Šaltinis: sudaryta disertacijos autorės.

2015 m. gruodį – 2016 m. kovą atliktos 50–65 metų Lietuvos gyventojų apklausos klausimai, įtraukti į disertacijos autorės atliktą kiekybinį tyrimą

1. KAIP JŪS MANOTE, AR VAIKAI TURI RŪPINTIS SAVO TĖVAIS (TAME TARPE ĮTĖVIAIS AR GLOBĖJAIS), KAI JIEMS YRA REIKALINGA PAGALBA SENATVĖJE? (*PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. TIK VIENAS ATSAKYMAS*)
 1. Ne – vaikai neprivalo rūpintis tėvais
 2. Taip, jeigu vaikams už tai būtų mokama kaip už paslaugų teikimą
 3. Taip, vaikai savo tėvais senatvėje turi rūpintis bet koku atveju
 4. Kita – Kas? (*Nurodyti*) _____
 9. (*Neskaityti*) Nežino, neatsakė

2. KURĮ IŠ KORTELEJE S4 PATEIKTŲ GLOBOS TEIKĖJŲ JŪS PASIRINKTUMĖTE, JEIGU JUMS REIKĖTŲ GLOBOS PASLAUGŲ SENATVĖJE? (*KORTELE S4. TIK VIENAS ATSAKYMAS*)

1. Artimiausi šeimos nariai	5. Bažnyčios / parapijinės globos įstaigos
2. Kiti giminaičiai	6. Valstybės / savivaldybės globos, socialinių paslaugų įstaigos
3. Pažįstami, kaimynai	7. Privačios globos, socialinių paslaugų įstaigos
4. Nevyriausybinės organizacijos	9. (<i>Neskaityti</i>) Nežino, neatsakė

3. YRA ĮVAIRIŲ NUOMONIŲ DĖL TO, KAS TURĖTŲ MOKĖTI UŽ ĮVAIRIAS GLOBOS PASLAUGAS DĖL AMŽIAUS NETEKUS SAVARANKIŠKUMO. SU KURIUO IŠ ŠIŲ VARIANTŲ JŪS LABIAUSIAI SUTIKTUMĖTE? (*PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. TIK VIENAS ATSAKYMAS*)
 1. Visas paslaugas turi finansuoti valstybė
 2. Sutikčiau pats / pati apmokėti už dalį paslaugų
 3. Sutikčiau primokėti tik už aukštesnės kokybės paslaugas
 4. Pats / pati apsimokėčiau visas paslaugas, valstybės pagalba man nereikalinga
 9. (*Neskaityti*) Nežino, neatsakė

4. KAIP JŪS MANOTE, KURIAI GLOBOS FORMAI JŪS TEIKTUMĖTE PRIORITETĄ SENATVĖJE? (*PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. TIK VIENAS ATSAKYMAS*)
 1. Kas mėnesį gauti tam tikrą man priklausančią pinigų sumą, už kurią pats / pati susirasčiau ir nusipirkčiau reikalingas paslaugas
 2. Dalį gauti pinigais ir pačiam nusipirkti paslaugas, o dalį paslaugų gauti tiesiogiai
 3. Vietoje pinigų tiesiogiai gauti visas reikalingas paslaugas, kad nereikėtų pačiam ieškoti
 9. (*Neskaityti*) Nežino, neatsakė

PRIEDO NR. 3 TĘSINYS

2015 m. gruodį – 2016 m. kovą atliktos 50–65 metų Lietuvos gyventojų apklausos klausimai, įtraukti į disertacijos autorės atliktą kiekybinį tyrimą

5. KURIE IŠ PATEIKTŲ VEIKSNIŲ GALĖTŲ PASKATINTI LIETUVOS GYVENTOJUS PRIŽIŪRĖTI SAVO PAGYVENUSIUS ŠEIMOS NARIUS NAMUOSE, KAI JIE DĖL AMŽIAUS NEBEGALI PATYS APSITARNAUTI? NURODYKITE TRIS JUMS PAČIUS SVARBIAUSIUS DALYKUS. (PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. **TIK VIENAS ATSAKYMAS** KIEKVIENAME STULPELYJE)

	S12A. Svarbiausia	S12B. Antrąje vietoje	S12C. Trečioje vietoje
1. Galimybė darbe dirbti lanksčiu grafiku	1	1	1
2. Kitos lengvatos darbe – ilgesnės atostogos, papildomi laisvadieniai ir pan.	2	2	2
3. Galimybė gauti atokvėpį nuo priežiūros – laikini globėjai, kurie išleidžia šeimos narius atostogų, savaitgaliui ir pan.	3	3	3
4. Galimybė gauti nemokamą psichologinę pagalbą	4	4	4
5. Specialūs nemokami mokymo kursai, seminarai globėjams	5	5	5
6. Jei šeimos nariai galėtų būti įdarbinami globėjais	6	6	6
7. Galimybė įdarbinti privatų asmenį, kuris padėtų šeimos nariams namuose prižiūrėti pagyvenusį asmenį	7	7	7
8. Mokestinės lengvatos dirbantiems asmenims, prižiūrintiems pagyvenusius artimuosius	8	8	8
9. Kita – Kas? (Nurodyti) _____	9	9	9
99. (Neskaityti) Nežino, neatsakė	99	99	99

6. KAI JŪS IŠEISITE Į PENSIJĄ (ARBA JAU ESATE PENSIJOJE), AR JŪS NORĖTUMĖTE PATYS NEMOKAMAI PADĖTI KITIEMS PAGYVENUSIEMS ŽMONĖMS, KURIEMS REIKIA PAGALBOS? (PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. **TIK VIENAS ATSAKYMAS**)

1. Taip, norėčiau
2. Taip, bet tik savo šeimos nariams, artimiesiems
3. Taip, bet tik savo pažįstamiems, kaimynams
4. Ne, nenorėčiau
9. (Neskaityti) Nežino, neatsakė

7. KAI JŪS IŠEISITE Į PENSIJĄ (ARBA JAU ESATE PENSIJOJE), AR JŪS NORĖTUMĖTE UŽ PAPILDOMĄ ATLYGINIMĄ (KAD IR SIMBOLINĮ) PADĖTI KITIEMS PAGYVENUSIEMS ŽMONĖMS, KURIEMS REIKIA PAGALBOS? (PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. **TIK VIENAS ATSAKYMAS**)

1. Taip, norėčiau
2. Taip, bet tik savo šeimos nariams, artimiesiems
3. Taip, bet tik savo pažįstamiems, kaimynams
4. Ne, nenorėčiau
9. (Neskaityti) Nežino, neatsakė

Socialinės paslaugos pagyvenusiems asmenims Lietuvoje

Socialinių paslaugų rūšys	Apibrėžimas
<i>Bendrosios socialinės paslaugos</i>	
Informavimas	Reikalingos informacijos apie socialinę pagalbą suteikimas asmeniui (šeimai).
Konsultavimas	Pagalba, kurią teikiant kartu su asmeniu analizuojama asmens (šeimoms) problema ir ieškoma veiksmingų jos sprendimo būdų.
Tarpininkavimas ir atstovavimas	Pagalbos asmeniui (šeimai) suteikimas sprendžiant įvairias asmens (šeimoms) problemas (teisines, sveikatos, ūkines, buitines, tvarkant dokumentus, mokant mokesčius, užrašant pas specialistus, organizuojant ūkinius darbus ir kt.), tarpininkaujant tarp asmens (šeimoms) ir jo aplinkos (kitų institucijų, specialistų, asmenų).
Maitinimo organizavimas	Pagalba asmenims (šeimoms), kurie dėl nepakankamo savarankiškumo ar nepakankamų pajamų nepajėgia maitintis savo namuose. Maitinimas gali būti organizuojamas pristatant karštą maistą į namus, suteikiant nemokamą maitinimą valgyklose, bendruomenės įstaigose ar kitose maitinimo vietose bei išduodant maisto talonus ar sauso maisto daivinius gyventojams (1–7 kartai per savaitę).
Aprūpinimas būtiniaisiais drabužiais ir avalyne	Būtiniausių drabužių, avalynės ir kitų reikmenų skurstantiesiems teikimas.
Transporto organizavimas	Paslauga, teikiama pagal poreikius asmenims, kurie dėl negalios, ligos ar senatvės turi judėjimo problemų ir dėl to ar dėl nepakankamų pajamų negali naudotis visuomeniniu ar individualiu transportu.
Sociokultūrinės paslaugos	Laisvalaikio organizavimo paslaugos, teikiamos siekiant išvengti socialinių problemų (prevenciniais tikslais), mažinant socialinę atskirtį, aktyvinant bendruomenę ir kurias teikiant asmenys (šeimoms) gali bendrauti, dalyvauti grupinio socialinio darbo užsiėmimuose, užsiimti mėgstama veikla.
Asmeninės higienos ir priežiūros paslaugų organizavimas	Pagalba asmenims (šeimoms), kurie dėl nepakankamų pajamų ar skurdo negali (neturi galimybės) pasirūpinti savo higiena. Ši pagalba apima pirties (dušo) talonų išdavimą, skalbimo paslaugų organizavimą.
Kitos bendrosios socialinės paslaugos	Socialinės paslaugos, organizuojamos atsižvelgiant į specifinius savivaldybės gyventojų poreikius, pvz.: maisto produktų nupirkimas, palydėjimas į įvairias įstaigas ir kt. Prie kitų bendrųjų socialinių paslaugų gali būti priskiriamos ir kai kurios pagalbos į namus paslaugos.
<i>Specialiosios socialinės paslaugos: socialinės priežiūros paslaugos</i>	
Pagalba į namus	Asmens namuose teikiamos paslaugos, padedančios asmeniui (šeimai) tvarkytis buityje, rūpintis asmeniniu gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime; šeimos nariams, prižiūrintiems asmenis su negalia, senyvo amžiaus asmenis, turėti laikiną atokvėpį (iki 10 val. per savaitę; kai teikiama laikino atokvėpio paslauga – pagal poreikį ir susitarimą tarp paslaugos teikėjo ir asmens, bet ne daugiau nei 208 val. per metus).

PRIEDO NR. 4 TĘSINYS

Socialinės paslaugos pagyvenusiems asmenims Lietuvoje

Socialinių paslaugų rūšys	Apibrėžimas
Socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas	Paslaugos, teikiamos asmenims (šeimoms), siekiant stiprinti jų bendravimo gebėjimus (ieškant pagalbos, prisitaikant prie naujų situacijų, dalyvaujant visuomenės gyvenime, užmezgant ir palaikant ryšius su artimaisiais ir pan.).
Apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose	Namų aplinkos sąlygų sukūrimas ir reikalingų paslaugų suteikimas asmenims (šeimoms), kuriems nereikia nuolatinės, intensyvios priežiūros, sudarant jiems sąlygas savarankiškai tvarkytis savo asmeninį (šeimą) gyvenimą.
Laikinas apnakvindinimas	Nakvynės ir būtinųjų paslaugų (asmens higienos, buitinių) suteikimas asmenims, kurie yra benamiai, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, esant krizinei situacijai ir pan., kai, nesuteikus šių paslaugų, iškyla grėsmė asmens sveikatai ar gyvybei (1 kartas, ne ilgiau kaip 3 paros).
Intensyvi krizių įveikimo pagalba	Pagalbos suteikimas asmeniui, atsidūrusiam krizinėje situacijoje.
Psichologinė pagalba	Pagalbos (socialinės, psichologinės, sielovados) suteikimas ir organizavimas asmenims, išgyvenantiems krizę ar patyrusiems stiprius emocinius išgyvenimus (sunkias ligas, netektis, skyrybas šeimoje, psichologinį, moralinį, fizinį ar seksualinį smurtą), ir jų šeimoms, artimiesiems (pagal poreikį dienos metu; prireiklus gali būti organizuojamas laikinas apnakvindinimas).
Apgyvendinimas nakvynės namuose ir krizių centruose	Laikinas nakvynės, socialinių įgūdžių ugdymo, palaikymo ir (ar) atkūrimo bei kitų būtinųjų paslaugų (asmens higienos, buitinių ir kt.) suteikimas asmenims, neturintiems gyvenamosios vietos ar dėl patirto smurto, prievartos ar kitų priežasčių negalintiems ja naudotis, siekiant atkurti savarankiškumą, prarastus socialinius ryšius ir padėti integruotis į visuomenę (iki 12 mėn. ar ilgiau).
<i>Specialiosios socialinės paslaugos: socialinės globos paslaugos</i>	
Dienos socialinė globa	Visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė, nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba dienos metu (nuo 3 val. per dieną, iki 5 dienų per savaitę institucijoje; nuo 2 iki 10 val. per parą, iki 7 kartų per savaitę asmens namuose). Šeimos nariams, prižiūrintiems asmenis su negalia, senyvo amžiaus asmenis, suteikiama laikino atokvėpio paslauga. Laikino atokvėpio paslauga, kai teikiama dienos socialinė globa, negali viršyti 288 val. per metus.

Socialinės paslaugos pagyvenusiems asmenims Lietuvoje

Socialinių paslaugų rūšys	Apibrėžimas
Trumpalaikė socialinė globa	<p>Visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė, nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba vaikams, laikinai netekusiems tėvų globos, nepilnametėms motinoms, šeimos nariams, globėjams, rūpintojams, dėl tam tikrų priežasčių (ligos, komandiruotės, atostogų, šeimos ar darbo įsipareigojimų ir kt.) laikinai ar darbo savaitę negalintiems prižiūrėti asmenų, kuriems reikalinga nuolatinė priežiūra, – laikino atokvėpio paslaugos ar tęstinės socialinės paslaugos darbo savaitę (paromis), taip pat socialinę riziką patiriantiems suaugusiems asmenims ir socialinę riziką patiriantiems vaikams, siekiant juos integruoti į visuomenę (ne mažiau kaip 8 val. per parą, iki 1 mėn. asmens namuose; ne mažiau kaip 12 val. per parą, iki 6 mėn. per metus arba iki 5 parų per savaitę, neterminuotai institucijoje). Laikino atokvėpio paslauga, kai teikiama trumpalaikė socialinė globa, gali būti teikiama iki 14 dienų. Laikino atokvėpio paslaugos teikimo trukmė, kai teikiama trumpalaikė globa, gali būti ilginama atitinkamai nesinaudojant pagalba į namus ir dienos socialinės globos paslaugomis.</p>
Ilgalaikė socialinė globa	<p>Visuma paslaugų, kuriomis visiškai nesavaramiškam asmeniui teikiama kompleksinė, nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba (daugiau nei 6 mėn. per metus; neterminuotai).</p>

Šaltinis: sudaryta disertacijos autorės, remiantis Socialinių paslaugų katalogu (2019).

Pusiau struktūruotų interviu su neformaliais pagyvenusių asmenų globėjais namuose klausimų gairės

Klausimai	Paiškinimai interviu atlikėjui
1. Kodėl Jūs ėmėtės globoti savo artimajį?	Turimos omenyje tiek formalios, tiek neformalios pasirinkimo globoti artimajį namuose priežastys. Pavyzdžiui: negavo vietos globos / slaugos namuose, nėra netoliese globos / slaugos namų? Arba nepasitikėjimas valstybinėmis institucijomis; stiprūs ryšiai su globojamu asmeniu ir pan.
2. Įsivaizduokite savo, kaip globėjo, tipinę dieną ir papasakokite apie tos dienos veiklas, įprastinę rutiną.	Šiuo klausimu siekiama sužinoti, kokius darbus, veiklas globėjas atlieka prižiūredamas pagyvenusį asmenį? Kiek laiko kokioms veikloms skiria ir t. t.
Tik dirbančiam informantui: kaip Jums sekasi derinti darbą ir globą, kokios problemos kyla? Ar sulaukiate darbdavio, kolegų paramos?	Šiuo klausimu siekiama atskleisti tokius aspektus, kaip: ar gali informantas dirbti lankstesniu grafiku, pasiimti laisvą dieną, dirbti nuotoliniu būdu? Ar mano, kad aukoja profesinę karjerą dėl globos?
3. Kas yra sunkiausia, atliekant globos darbą? Gal galite papasakoti, su kokiais sunkumais, problemomis, įtampomis dažniausiai susiduriate, globodami savo artimajį?	Globa kaip nemažai fizinės išvermės reikalaujantis darbas, nes, pavyzdžiui, pagyvenusį globojamą asmenį tenka ir maudyti, ir kilnoti. Globa kaip psichologiškai varginantis darbas.
4. Kas jums padeda, dar dalyvauja pagyvenusio asmens globoje, kaip pasiskirstote darbus, atsakomybes?	Kokios pagalbos Jūs, kaip globėjas, sulaukiate iš artimųjų, socialinių tarnybų ar kitos aplinkos? Dalyvavimas savipagalbos grupėse. Slaugos ir socialinių paslaugų specialistų teikiamos konsultacijos, informacija, pavyzdžiui, poliklinikoje. Atokvėpio paslaugos.
5. Kas Jums labiausiai palengvintų artimojo globą? Ar galėtumėte išvardinti, kokia konkrečiai pagalba, priemonės, paslaugos būtų reikalingos ir svarbios?	Turimos omenyje įvairios pagalbos neformaliems globėjams formoms, pvz.: išmokos artimiesiems, papildomos atostogos / laisvadieniai darbe, įgūdžių suteikimas, mokymai.
Tik dirbančiam informantui: Kokios priemonės, paslaugos ar kita parama būtina, kad galėtumėte dirbti, atiduoti darbui, nesijaudindami kaip globėjas?	Kas informantui būtų svarbu, reikalinga, kad jis galėtų optimaliai derinti darbą ir artimojo globą? Ko tikisi iš darbdavių, kokių valstybės garantijų, bendruomenės paramos.
6. Papasakokite, kaip Jūs įsivaizduotumėte, kokia turėtų būti gerai sutvarkyta, ideali pagyvenusio asmens globa Lietuvoje?	

Pusiau struktūruotų interviu su formaliais pagyvenusių asmenų globėjais
namuose klausimų gairės

1. Su kokiais sunkumais ir iššūkiais Jums tenka susidurti organizuojant / teikiant pagalbą į namus / dienos socialinės globos paslaugas pagyvenusiems asmenims?
2. Norėčiau Jūsų paprašyti apibūdinti savo kaip socialinės darbuotojos / socialinio darbo organizatorės, atsakingos už pagalbą į namus / dienos socialinės globos paslaugų organizavimą, santykius / ryšius su neformaliais pagyvenusių asmenų globėjais namuose.
3. Remdamasi savo darbine patirtimi, kaip galėtumėte apibūdinti neformalių globėjų vaidmenį organizuojant / teikiant pagalbą į namus / dienos socialinės globos paslaugas pagyvenusiems asmenims?
4. Kokio pobūdžio pagalbą / paslaugų dažniausiai kreipiasi namuose globojamų pagyvenusių asmenų artimieji?
5. Ar Jūsų praktikoje pasitaiko situacijų, kai matote, kad namuose globojamam pagyvenusiam asmeniui pagalbą namuose / dienos socialinės globos paslaugų nepakanka arba kad šeimos nariai nėra pajėgūs patys namuose rūpintis pagyvenusių asmeniu, todėl jam būtų tinkamesnė institucinė globa, tačiau artimieji su tuo nesutinka? Jeigu tokių atvejų pasitaiko, gal galėtumėte plačiau pakomentuoti, kokių veiksmų tuomet imatės?
6. Kaip Jūs vertintumėte savo darbuotojų (lankomosios priežiūros darbuotojų) bendradarbiavimą su globėjais šeimoje?
7. Teisės aktai nustato asmens fizinio ir socialinio savarankiškumo vertinimo kriterijus, kuriais remiantis skiriamos vienokios ar kitokio pagalbą į namus / dienos socialinės globos paslaugos. Norėčiau Jūsų paprašyti plačiau pakomentuoti, kiek priimant sprendimą dėl pagalbą į namus / dienos socialinės globos pagyvenusiems asmenims skyrimo yra atsižvelgiama į paties neformalaus globėjo poreikius, jo galimybes globoti artimąjį namuose ir pan.?
8. Kaip Jūs manote, kokie yra pagrindiniai pagyvenusių asmenų globėjų šeimoje poreikiai, kurie šiuo metu nėra patenkinami? Kokios priežastys tai lemia?
9. Jeigu Jūs turėtumėte galios pakeisti šiuo metu pagyvenusiems asmenims namuose teikiamas socialines paslaugas, ką Jūs pakeistumėte?

PRIEDAS NR. 7

Neformalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirties ir poreikio paramai tyrimo dalyvių apibūdinimas

	Globėjo lytis	Globėjo amžius	Globėjo šeiminei padėčiai	Globėjo užimtumo statusas	Globos namuose trukmė	Santykis su globojamu asmeniu	Globojamo asmens amžius	Gyvenamoji vieta	Interviu trukmė
NG_1	Moteris	65 metai	Našlė	Nedirbanti	4 metai	Tėvas	96 metai	Vilnius	01:11:59
NG_2	Moteris	48 metai	Ištekėjusi	Dirbanti	Mama – 1 mėnesis; tėvas – 3 metai	Mama ir tėvas	71 metai ir 87 metai	Varėna	00:45:02
NG_3	Moteris	53 metai	Netekėjusi	Nedirbanti	5 metai	Močiutė	96 metai	Druskininkai	00:39:55
NG_4	Moteris	50 metų	Ištekėjusi	Pensininkė / VRM	6 metai	Tėvas	82 metai	Druskininkai	00:36:35
NG_5	Moteris	44 metai	Našlė	Nedirbanti	6 metai	Mama	75 metai	Vilnius	00:43:03
NG_6	Moteris	64 metai	Netekėjusi	Dirbanti	2 metai	Pažįstamų pora	Vyras – 92 metai; Moteris – 87	Vilnius	01:02:00
NG_7	Moteris	64 metai	Išsiskyrusi	Dirbanti pensininkė (0,5 etato)	6 metai	Mama	91 metai	Kaunas	00:53:35
NG_8	Moteris	54 metai	Našlė	Dirbanti	5 metai	Mama	75 metai	Kaunas	00:55:52
NG_9	Moteris	46 metai	Ištekėjusi	Dirba ne visu etatu	11 metų	Mama	83 metai	Kaunas	00:28:24
NG_10	Moteris	64 metai	Ištekėjusi	Pensininkė	5 metai	Vyras	68 metai	Molėtai	00:40:41
NG_11	Vyras	40 metų	Vedęs	Dirbantis	3 metai	Močiutė	103 metai	Molėtai	00:46:03
NG_12	Vyras	70 metų	Vedęs	Pensininkas	6 mėnesiai	Žmona	64 metai	Vilnius	00:56:18
NG_13	Moteris	55 metai	Ištekėjusi	Bedarbė	6 mėnesiai	Mama	85 metai	Vilnius	00:51:36
NG_14	Moteris	41 metai	Ištekėjusi	Dirbanti	2 metai	Mama	72 metai	Šyšos km., Šilutės r.	00:43:13
NG_15	Moteris	57 metai	Išsiskyrusi	Dirbanti	2 metai	Uošvis	85 metai	Klaipėda	01:00:05
NG_16	Moteris	63 metai	Našlė	Pensininkė	8 metai	Mama	88 metai	Klaipėda	01:12:34
NG_17	Moteris	58 metai	Netekėjusi	Dirbanti (0,5 etato)	2 metai	Mama	85 metai	Kaunas	01:07:45
NG_18	Moteris	55 metai	Ištekėjusi	Dirbanti	4 metai	Anyta	91 metai	Kaunas	00:32:22
NG_19	Moteris	51 metai	Ištekėjusi	Dirbanti	1 metai	Mama	87 metai	Leliūnų km., Utenos r.	00:45:30
NG_20	Moteris	66 metai	Našlė	Pensininkė	2 metai	Mama	92 metai	Dimitriškių km., Zarasų r.	01:06:31

NG – neformalus globėjas.

Formalių pagyvenusių asmenų globėjų namuose patirties tyrimo dalyvių apibūdinimas

	Lytis	Pareigų apibūdinimas	Darbinė patirtis	Gyvenamoji vieta	Interviu data	Interviu trukmė
SDP_1	Moteris	Pagalbos į namus organizavimas	20 metų	Vilnius	2019 02 27	0:16:20
SDP_2	Moteris	Pagalbos į namus organizavimas	20 metų	Vilnius	2019 02 27	0:06:10
SDD_3	Moteris	Dienos socialinės globos asmens namuose organizavimas	15 metų	Vilnius	2019 02 27	0:20:51
SDD_4	Moteris	Dienos socialinės globos asmens namuose organizavimas	19 metų	Vilnius	2019 03 05	0:34:30
SDD_5	Moteris	Dienos socialinės globos asmens namuose organizavimas	6 metai (socialiniame darbe 15 metų)	Vilnius	2019 03 12	00:28:13
SDP_6	Moteris	Pagalbos į namus organizavimas	6 metai	Vilnius	2019 03 12	00:13:12
SDP_7	Moteris	Pagalbos į namus organizavimas	29 metai	Kaunas	2019 03 18	00:31:26
SDP_8	Moteris	Pagalbos į namus organizavimas	-	Kaunas	2019 03 18	00:11:12
SDD_9*	Moteris	Dienos socialinės globos ir slaugos / integralios pagalbos namuose organizavimas	2 metai (20 metų socialiniame darbe)	Kaunas	2019 03 18	00:15:32
SDP_10	Moteris	Pagalbos į namus organizavimas	2 metai	Varėna	2019 03 22	00:08:38
SDPD_11	Moteris	Pagalbos į namus ir dienos socialinės globos asmens namuose	8 metai	Varėnos rajonas	2019 03 22	00:25:10
SDD_12	Moteris	Dienos socialinės globos ir slaugos / integralios pagalbos namuose organizavimas	8 metai	Varėna	2019 03 22	00:32:20
SDP_13**	Moteris	Pagalbos į namus organizavimas	0,5 metų	Varėna	2019 03 22	00:11:37

SDP – socialinio darbo organizatorė, atsakinga už pagalbą į namus organizavimą.

SDD – socialinio darbo organizatorė, atsakinga už dienos socialinės globos asmens namuose organizavimą.

SDPD – socialinio darbo organizatorė, atsakinga už pagalbą į namus ir dienos socialinės globos asmens namuose organizavimą.

* Šis interviu vyko kabinete, kuriame dirba dvi socialinės darbuotojos, organizuojančios dienos socialinę globą ir slaugą / integralią pagalbą namuose senyvo amžiaus asmenims su sunkia negalia. Darbuotojoms išreiškus norą kartu atsakinėti į interviu klausimus, interviu atliktas su abiem socialinėmis darbuotojomis vienu metu.

** Interviu pabaigoje į pokalbį įsijungė ir kita socialinė darbuotoja, kuri šiuo metu yra atsakinga už kitų socialinių paslaugų organizavimą Varėnoje, tačiau anksčiau yra organizavusi pagalbą į namus paslaugas pagyvenusiems asmenims.

PUBLIKACIJŲ IR PRANEŠIMŲ SĄRAŠAS

Publikacijos

1. Žalimienė, L., **Junevičienė, J.**, Blažienė, I., Miežienė, R. (2019). *Lūkesčiai dėl globos senatvėje: socialinės paslaugos ir jų organizacinės formos*. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. P. 90. Prieiga internete: https://www.lstc.lt/wp-content/uploads/2020/01/Lukesciai_del_globos_senatveje.pdf.
2. **Junevičienė, J.** (2018). Neformalios pagyvenusių asmenų globos namuose priežastys: žvilgsnis į globėjų patirtį. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 17, pp. 7–20. DOI: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2018.17.11928>.
3. Žalimienė, L., **Junevičienė, J.** (2018). Formalios ir neformalios globos pagyvenusiems bei suaugusiems neįgaliesiems asmenims integravimas paslaugų kokybės standartizavimo kontekste. *Lietuvos socialinė raida: Socialinės įtraukties politikos Lietuvoje įgyvendinimas*, Nr. 7, pp. 32–47. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. Prieiga internete: https://www.lstc.lt/wp-content/uploads/2019/04/Lietuvos_socialine_raid_2018_visas.pdf.
4. Žalimienė, L., **Junevičienė, J.** (2016). Work-life Balance (WLB) as a Factor of Job Satisfaction (JS) in Social Care Services in Lithuania. *Tiltai*, 74 (2), pp. 1–19. DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/tbb.v74i2.1363>.

Mokslo populiarinimo leidiniai:

1. Žalimienė, L., **Junevičienė, J.** (2019). Formalios ir neformalios globos integravimas globos režimų kontekste. *Socialiniai tyrimai trumpai* Nr. 5, pp. 1–4. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. Prieiga internete: https://www.lstc.lt/wp-content/uploads/2020/01/Socialiniai_tyrimai_trumpai_2019_Nr.5.pdf.
2. Žalimienė, L., Blažienė, I., Miežienė, R., **Junevičienė, J.** (2017). *Socialiniai tyrimai trumpai*, 4, pp. 1–8. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. Prieiga internete: http://www.socgerove.lt/download/laikrastis_nr4.pdf.

Disertacijos tema skaityti pranešimai

1. 2019 m. balandžio mėn. 12 d. V-oji Nacionalinė jaunųjų sociologų ir antropologų konferencija „Aktualūs sociologijos ir antropologijos tyrimai: problemos ir kontekstai“. Pranešimo tema: „*Parama neformaliems pagyvenusių asmenų globėjams: paramos samprata, įvairovė ir naudojimo veiksniai*“. Kaunas, VDU.

2. 2018 m. balandžio mėn. 20 d. IV-oji Nacionalinė jaunųjų sociologų ir antropologų konferencija „Aktualūs sociologijos ir antropologijos tyrimai: problemos ir kontekstai“. Pranešimo tema: „*Moraliniai, socialiniai ir ekonominiai neformalios pagyvenusių asmenų globos namuose aspektai: globėjų patirties analizė*“. Kaunas, VDU.
3. October 4-5, 2018. The Mid-term Conference of European Sociological Association Research Network 22 “Sociology of Risk and Uncertainty”, COMPLEXITIES OF RISK AND UNCERTAINTY. Kaunas, Lithuania: Kaunas University of Technology. Report theme: “Risks Faced by Informal Elderly Carers and Support Policy Measures: the Case of Lithuania”.
4. 2018 m. gruodžio mėn. 13 d. Lietuvos socialinių tyrimų centro metinė konferencija (rudens-žiemos sesija). Pranešimo tema: „*Formali pagyvenusių asmenų globa kaip parama neformaliems globėjams*“. Vilnius, LSTC.
5. 2017 m. lapkričio 17 d. 9-oji Nacionalinė Lietuvos sociologų konferencijai „(Ne)lygybės, galia ir socialinis teisingumas šiuolaikinėje visuomenėje“. Pranešimo tema: „*Familializmas ar defamilializmas: kur link juda pagyvenusių žmonių globos sektorius Lietuvoje?*“. Kaunas, VDU.
6. 2017 m. balandžio 28 d. XV-oji studentų mokslinė konferencija „Mokslo horizontai: jaunųjų tyrėjų išvalgos“. Pranešimo tema: „*Neformalios pagyvenusių žmonių globos namuose ypatumai Lietuvoje*“. Kaunas, KTU.